BIBLIOTHECA BUDDHICA. III.

AVADĀNAÇATAKA

A CENTURY OF EDIFYING TALES

BELONGING TO THE HĪNAYĀNA.

EDITED BY

Dr. J. S. Speyer,

PROFESSOR AT THE UNIVERSITY OF LEIDEN.

Vol. II.

I.

ST.-PÉTERSBOURG, 1906.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

J. Glasounof et **C. Ricker** à St.-Pétersbourg,
N. Oglobline à St.-Pétersbourg et Kief,
M. Klukine à Moscou,
E. Raspopof à Odessa,
N. Karbasnikof à St.-Pétersbourg, Moscou, Varsovie et Vilna,
N. Kymmel à Riga,
Luzac & Cie. à Londres,
Voss' Sortim. (G. W. Sorgenfrey) à Leipsic.

Prix: 1 Rbl. = 2 Mrk. 50 Pf.

Imprimé par ordre de l'Académie Impériale des Sciences.
Septembre, 1906. S. d'Oldenbourg, Secrétaire Perpétuel.

Imprimerie de l'Académie Impériale des sciences.
Vass.-Ostr., 9 ligne, № 12.

BIBLIOTHECA BUDDHICA.

СОБРАНІЕ

БУДДІЙСКИХЪ ТЕКСТОВЪ

ИЗДАВАЕМЫХЪ

ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІЕЮ НАУКЪ.

ТОМЪ III.

AVADĀNAÇATAKA.

Издалъ

Д-ръ Я. С. Спейеръ,

профессоръ университета въ Лейденѣ.

Томъ Второй.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

Вас. Остр., 9 лин., № 12.

1909.

BIBLIOTHECA BUDDHICA. III.

AVADĀNAÇATAKA

A CENTURY OF EDIFYING TALES

BELONGING TO THE HĪNAYĀNA.

EDITED BY

Dr. J. S. Speyer,

PROFESSOR AT THE UNIVERSITY OF LEIDEN.

VOL. II.

VARGA 8—10.

ST.-PÉTERSBOURG, 1909.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

J. Glasounof et **C. Ricker** à St.-Pétersbourg,
N. Oglobline à St.-Pétersbourg et Kief,
N. Karbasnikof à St.-Pétersbourg, Moscou, Varsovie et Vilna,
N. Kymmel à Riga,
Luzac & Cie. à Londres,
Voss' Sortiment (G. W. Sorgenfrey) à Leipsic.

Prix: 4 Rbl. = 10 Mrk.

Imprimé par ordre de l'Académie Impériale des Sciences.
Mai, 1909. S. d'Oldenburg, Secrétaire Perpétuel.

Imprimerie de l'Académie Impériale des Sciences.
Vass.-Ostr., 9 ligne, № 12.

PREFACE.

§ 1. Generalities.

I. The name avadāna is susceptible of two acceptations, according as it is employed either as the designation of a kind of *Buddhavacanāni* or as the name of a certain class of writings. In the list of the twelve types or kinds of instruction uttered by Bhagavān — the *dvādaça dharmapravacanāni* of Sanskrit Buddhism — the avadāna occupies the seventh place; see Hodgson, *Essays* p. 15, Wassiljef «Buddhism» p. 109 of the original Russian text = 118 of the German translation, Kern, *Manual*, p. 17 and the literature there adduced. Hodgson gave as a definition of the avadāna, that it treats «of the fruits of actions or moral law of Mundane existence». This is substantially right, and it is not without importance that the conclusion of half of the hundred texts out of which the Avadānaçataka is made up and of several parts of the Divyāvadāna is the standing phrase that black actions bear black fruits, white actions white fruits, and mixed ones mixed fruits, with the exhortation to strive only after white actions, shunning or letting alone the other two: इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः

शिक्षितव्यम्॥ (see e. g. Avadānaç. II, p. 6. Divy. p. 23,27 f. 55,9 f. 135,21 f.). But as Burnouf (*Introduction*, p. 64) already has observed, the definition is not complete; for it belongs to the essential nature of avadānas to illustrate the Law of Karma and its paramount and coercive power by stories which are represented as having really happened (mostly in the days of Buddha Çākyamuni, sometimes in another space of time either more remote, as in the days of some older Buddha, or nearer to us, as actions of King Açoka and his contemporaries), and really told by the all-knowing Supreme Being (Buddha) or some other very Holy Being (e. g. Upagupta). Faithful Buddhists, excepting such cases in which they would have sufficient reason to disbelieve the authenticity of some special narrative, would never subscribe to that which is added by Burnouf when he names the avadānas «légendes, récits légendaires»[1]). It is true that in our eyes, Occidental outsiders and *açrāddhās* as we are, the avadānas possess the manifest character of fancied stories, fairy tales, legends or even myths adapted by pious monks to the exigencies of preaching purposes and moral instruction, and that a great many of them even have plots so shallow and insignificant as to justify to some extent the scornful judgment of Rájendralál's Hindu pandits[2]) who pronounced on the Avadānaçataka the verdict, that «the stories» that make it up «are puerile and of little interest», but nevertheless the Buddhist Church believes in the authenticity of the avadāna literature, and must believe in it, as strongly as it does in the other sayings of Buddha the Lord.

Outside the Buddhistic world the Sanskrit word *avadāna* is used to denote illustrious actions and feats. So Kālidāsa, Raghuvaṃça 11,21, relating that Rāma obtained a supernatural weapon from Viçvāmitra who was pleased with the *heroic con-*

---

1) *Introduction*, l. l. «ainsi que l'entend Csoma de Körös, d'après les interprètes tibétains du Kah-gyur».

2) See Rájendraláls work: *The Sanskrit Buddhist Literature of Nepal*, p. 17.

duct of his pupil, says that he got it मुनेः.....अवदानतोषितात्, and in a similar manner the word occurs in Kumārasambhava 7,48. Similarly Daṇḍin employs it in the 2[d] ucchvāsa of the uttarakhaṇḍa of Daçakumāracarita. Pandit Táranáth Tarkavácaspati who provided his edition of that romance (Calcutta, saṃv. 1929) with a sober ṭīkā, explains in note 2 on p. 84 पूर्वावदानेभ्यः of his text by पूर्वेषां ख्यातवृत्तेभ्यः. In another text, composed by a fervent Buddhist, *avadāna* is twice used with that meaning of 'glorious performance', see Jātakamālā III, st. 23 and IV,2. It must originally, however, have had a larger sense. Amarasiṃha, who was a Buddhist and who mentions in his Dictionary अवदान amid terms of the most common employment in Buddhistic sacred texts, explains it by कर्म वृत्तम्, that is «history» or भूतपूर्वं चरित्रम्, as it is glossed in the ṭīkā (III,2,2).

Further *avadāna* is interchangeable with *apadāna*. In Amarakoça the latter form is a different reading: अपदानमित्यपि पाठः. But अपदान is not often met with in literature. The Petrop. Dict. adduces only *two* instances[1]). It is somewhat uncertain how to account for the fact that the Pāli designation of the type, named *avadāna* in Sanskrit Buddhist writings, is *apadāna*. It is not likely that the term *avadāna* should have its origin in a misunderstood *apadāna* of the Pāli Tipiṭaka. The two slightly different words may have existed of old next to each other. The etymology of the name is also doubtful. If I may be allowed to make a guess not devoid of probability, I would surmise that the Petropolitan Dictionary was on the wrong way, when it separated the liturgical term *avadāna* from *avadāna* 'glorious achievement' and 'story'; both belong, in my opinion, to the same root *dā* (pres. tense *dyati*) + *ava*, resp. *apa*. An *avadāna*

---

1) For this reason I notice its occurrence in a Cambodgian inscription of the 9th century; see *Journ. Asiat.* of 1908, p. 209 (G. Caedès, La stèle de Tép Praṇaṃ) çl. XXVII. In Pāli *apadāna* has the same meaning in the name Mahāpadāna Sutta (of Dīghanikāya).

(apadāna) is in the proper sense 'something cut off; something selected'. In the language of liturgy this term was applied to the portions of the *havis* offered to the deities. In common speech this word indicative of something 'selected, taken apart' went to signify 'notorious facts', *facinora*; especially, when taken in bonam partem, 'illustrious —, glorious achievements'. Yet in Buddhism a more general sense is often applicable to the contents of the stories bearing that name; for even bad actions and the consequences of gathering demerit make up the main plot of some stories, e. g. those of the 5th decad and nr. 94 of Avadānaçataka.

The avadāna type is nearly related to the jātaka. Both concern edifying tales told with the purpose of inculcating moral precepts as taught by the Saddharma revealed by the Buddhas; both are preferably employed for preaching purposes, not unlike the «exempla» of medieval Christian homilies. They agree also with respect to the character of the precepts, inasmuch the main tendency of both is, on the one hand, to show the irresistible and all-pervading power of Karma towards determining for each creature the course and the fortune of his existences within the immense and boundless circle of never resting Saṃsāra, and on the other, to convince the minds of the audience of the individual power of every creature to gather, by means of the performance of good actions, stores of *çuklaṃ karma* which shall have precious results *paratra* in time to come. The difference between avadāna and jātaka, as is pointed out by Feer (*Ann. du Musée Guimet*, XVIII, p. XII) consists in this that in a jātaka it is a necessary element that the Bodhisattva must be one of the *dramatis personae*, but in the avadāna not so. Yet, a great number of our avadānas, too, contain the person of the Bodhisattva. Every jātaka may, therefore, be called avadāna, but the reverse is not true. Properly speaking, such jātakas as magnify heroic performances of selfabnegation of a Bodhisattva, are *Bodhisattvāvadānāni*; and it is, in fact, with this very name as a second

title that the Jātakamālā is inscribed. Kṣemendra named his poetical composition in the great style, which celebrates more than hundred glorious deeds of Bhagavān, most of which are real jātakas, Bodhisattvāvadānakalpalatā. For this reason it is no wonder that unequivocal jātakas are met with in collections of avadānas. The fourth decad of the Avadānaçataka for instance is almost entirely made up of them; in fact the colophon subjoined to it in the manuscripts names those stories Bodhisattvajātakas, see I, 240 n. 12 of this work, and cp. the marginal gloss जातकमध्ये II,30 n. 5[1]).

II. The texts of the avadāna and jātaka kind do not belong to the higher regions of Buddhist teaching. They are accommodated to the spiritual wants of the many; they do not pretend to afford subject-matter for the study and the meditations of the few. I feel no difficulty to understand the decision of those theologians who in editing the Pāli Tipiṭaka, committed to their charge by the orders of the King of Siam, excluded all such texts (Jātaka, Apadāna, Petavatthu, Vimānavatthu, Buddhavaṁsa, Cariyāpiṭaka, and even the Thera- and Therīgāthā). They must have considered those tales and stories, however holy, to be unworthy of ranging with the other sacred utterances of the Teacher dealing with points of the Lore, in which such stories either are wanting or take a decidedly subordinate place.

It is plain that edifying stories are an extremely suitable means for religious propagandism. Being introduced in sermons delivered to an audience of simple and common people, they are proper to kindle the faith and to strengthen it. If the system of

---

1) The famous story of the hare who put himself into the fire to feed a hungry traveller is told not only in the Pāli Jātaka-book (nr. 316) and in the Jātakamālā (nr. 6), but also in the Avadānaçataka (nr. 37). On the other hand such a story, as is told in Jāt. nr. 100 of Fausböll's ed. (story of the present), is really an avadāna which perchance found its way among jātakas, and which strongly reminds of Avadānaç. nr. 92.

mokṣa and the attainment of Nirvāṇa taught by the Master had been destined to remain enclosed within the narrow circle of a few select initiated, as was — at least, during a very long time — the case with the Sāṅkhya and the Vedānta systems, if it had been considered a Secret Lore of Deliverance, no want of such modest and humble tales would have made itself felt. But Buddhism from the outset aimed at becoming a popular religion. In pursuing that aim it displayed the same practical sense which also distinguishes this religious community in other respects. The very logic of their system of salvation prompted the Bauddha clergy to preach the Saddharma to the laity. The world-forsaking sons of Çākya had to move on the Eightfold Noble Path, giving up the performance of actions. The abandonment of actions implied the necessity of bringing to the charge of a believing Laity the provision for the indispensable wants of every-day life — the *cattāro paccayā* of the Pāli books, and the चीवर-पिण्डपात-शयनासन-ग्लानप्रत्ययभैषज्य of the Sanskrit avadāna texts. The more the Church increased by waxing numbers of monks and nuns, the more they stood in want of many numerous and wealthy communities of faithful patrons and supporters. Its propagandism which brought the True and Excellent Lore within the reach of the gṛhapatis, the settled farmers, merchants, artisans, and if possible, also of the higher classes of society, that might secure its preachers the favour of lords and kings, was, at bottom, a matter of unconscious self-preservation. It seems to have been practised from the very beginning of the spread of the Lore. We have the right to suppose the use of edifying stories in religious discourses as old as Buddhism itself. Prof. Minayef, in ch. V and VI of his *Recherches sur le Bouddhisme* (Ann. du Mus. Guim. IV. 1894), has adduced strong arguments to vindicate for the jātakas, the drawings of which illustrate the stūpa of Bharhut, a long period of celebrity and popularity prior to the time of the completion of that building.

The store of such stories occurring in our Pāli, Sanskrit, Chinese and other sources is almost inexhaustible. A considerable part of them have not been invented by the Buddhists, but taken by them from the folklore and legendary matter of old — which in India is a fountainhead with *aquae perennes* — and adapted to the tenets and wants of their doctrines and theories. Thus it is plain that many old myths and legends, preserved in Brahmanical writings, are also met with in a Buddhist garb.

The standard Jātaka tales, that is to say those which are included in the *Jātakaṭṭhakathā* edited by Fausböll, consist of two separate parts, distinguished by Rhys Davids (*Buddhist India*, p. 194) as «the outer frame-work, constituted by the introductory episode and the concluding identification», which on his example (*Buddhist Birth Stories*, p. LXXIV. LXXXIII) it has become customary to call «the story of the present», whereas the Jātaka proper is called the «story of the past». The like distinction is applicable to the avadānas. And the point on which he insists, that of these two different portions «each has a separate history», is even more evident in the case of the avadānas. In 1899 I drew the attention of scholars to the fact that in two tales of the Avadānaçataka the «story of the present» is made up of patches taken from a Sanskrit-redaction of the Mahāparinirvāṇasūtra (*Zeitschr. der Deutschen Morg. Ges.* LIII, 121). The «stories of the past» have here apparently a quite different origin. And now it may be added, that a few other Sanskrit equivalents of episodes and treatises belonging to the Pāli Suttantapiṭaka also appear amidst the «stories of the present». See e. g. Avadānaç. II, p. 118, n. 1.

Yet, in some avadānas there is no story of the past but, instead of it, a prediction: *vyākaraṇa*. This type of avadāna has no counterpart in the jātaka class.

Another point of difference is this. The avadāna class comprises a great many of invented stories of a trivial kind, which are never or seldom met with among the jātakas proper. To per-

form an avadāna, that is to say: a glorious deed, common people may suffice with something less than the world-famed heroic performances of the Bodhisattvas of old, who offered their body as food to a famished tigress, their eyes, their flesh and blood, their head to those who pretended to be in need of these members, who gave away wife and children to a begging brahman etc. Gifts to the Saṅgha; glorification of the Master or his disciples by presenting them with incense, flowers, silver, gold, jewels; the adorning, repairing, honouring of stūpas and caityas; the erection of such buildings: in short any deed or performance beneficial to the Church and of its Clergy may constitute actions entitled to that name and worth celebrating in avadāna-tales. In such cases the fruit (*phala*) of the merit brought about by performances of that kind is recorded. On the other hand, the avadāna-tales sometimes also put up a *monumentum aere perennius* to stigmatize wicked actions of a similar type, especially avarice and a harsh conduct towards mendicant friars; opposition to the practising of charity and self-abnegation of others; cruelty and bloodshed; want of reverence towards superiors; abusive language, slander and the like. This manifest tendency of pointing out the good or evil consequences of gathering merit or demerit, is the most striking feature, it seems, which characterizes the collections of avadānas in the strict sense and discriminates them from collections of jātakas, which do not bear a so exclusive character.

III. The said stories of the jātaka and avadāna kind are not limited to the class of writings so denominated. As is consistent with their purpose of procuring religious instruction and laying down moral and life-regulating precepts under the guise of tale-telling, they are met with now and then as illustrative examples in those discourses of the Lord which make part of the Sūtra Piṭaka and likewise in the Vinaya. Rhys Davids mentions ten jātakas, nrs. 1, 9, 10, 12, 37, 91, 95, 203, 253 and 405 of the Jātaka-book, which are told in this

manner; six of them are found in different treatises of the Suttantapiṭaka, whereas the remaining four occur in the Vinaya. M. Chavannes, in a paper in the *Actes du XIV. Congrès des Orientalistes*, Alger 1905 (I, 84—145): «Fables et Contes de l'Inde extraits du Tripiṭaka chinois» relates a great number of them in the fashion he found them in different Chinese Sūtra and Vinaya texts, the Indian originals of which have perished. M. Huber, another French sinologue, not long ago identified as many as 18 avadānas of the collection known under the name of Divyāvadāna, which has been edited by Cowell and Neil, with narratives occurring in the Chinese (Mūla)Sarvāstivāda Vinaya (*Bulletin de l'Ecole Franç. de l'Extrême-Orient* V, 1—37). Almost at the same time Sylvain Lévi, in a paper entitled: «Les éléments de formation du Divyāvadāna» (Toung-pao Sér. II, VIII nr. 1 [1907]) not only arrived at the same conclusion, adding to them as the nineteenth a portion of av. nr. XVII (Māndhāta), but showed also the similar origin of many others that have been taken from the Vinayas of other sects and are preserved in their Chinese garb, so that it appears that 29 avadānas[1]) out of the 38 that make up the collection were borrowed from Sanskrit Vinayas, the originals of which are lost. These discoveries are a brilliant confirmation of the sagacity of former scholars, for instance Burnouf (*Introduction*, p. 39 foll.) and Cowell (Pref. of his ed. of *Divy.*, p. VIII) who suspected that affinity. Feer (*Ann. du Mus. Guimet*, XVIII, p. XI) was ill inspired, when he expressed his disagreement about this point with Burnouf, and even he had, twelve years before, made the precious statement that the Vinaya division of

1) Perhaps three more. In the *Bull. de l'Ec. Fr.* quoted above, IV, 709 foll. M. Huber demonstrates the *Sūtrālaṃkāra* of Açvaghoṣa as the source of three tales of the Divy., viz. the chapter on Upagupta and Māra, that on Açoka and Yaças and «le don d'une moitié de mangue». Considering the style of the stories transported from Açvaghoṣa to the Divy., which is not different from that of the canonical avadānas, I am inclined to believe that A. did not compose them himself, but extracted them from some older authoritative work(s), the hero of which is Açoka.

the Tibetan Kah-gyur includes texts of the avadāna type (*Journ. As.* [1879] Sept. série, t. XIV, 51).

Avadāna works are also contained in the Sūtra Piṭaka. As regards its Pāli counterpart, texts of that name are included in the Khuddaka Nikāya, of which they constitute the thirteenth chapter. See Childers, s. v. *apadāna* and E. Müller-Hess, *Les apadânas du Sud* (Actes du X. Congrès des Orient. à Genève I, 165—173). This portion of the Kh. N. has as yet not been edited. Feer, who studied it in manuscript, states that it consists of 55 vaggas of ten apadānas each, treating of theras, and 4 vaggas = 40 apadānas, of therīs. The number of the apadānas relating to men is the same as that of the jātakas belonging to the Pāli Tipiṭaka. All apadānas are metrical. Feer has translated a few of them in the «Rapprochements et remarques» on the nrs. *73. 79. 82. 87. 88. 89. 90* and *91* of Avadānaçataka in his translation of that work (*Ann. du Mus. Guimet* XVIII). The Tibetan and Chinese Tripiṭakas in the same way have avadāna texts incorporated in the Sūtra piṭaka[1]). The Mdo division of the Kah-gyur includes several treatises of that kind, larger and smaller, in the volumes XXVII—XXX, among them our Avadānaçataka (vol. XXIX for the greatest part) and its counterpart, the Karmaçataka, a bulky text comprising vol. XXVII and p. 1—196 of vol. XXVIII, moreover the Damamūka and different single avadānas. Many of their Sanskrit originals are lost. The so called Damamūka has been made known by a translation from the Tibetan by I. J. Schmidt in 1843. M. Feer published in 1901, in the *Journal Asiatique* (Neuv. série t. XVII, 53—100. 257—315. 410—486) large extracts of all the 127 avadānas which make up the Karmaçataka, likewise from the Tibetan, since the Sanskrit original of it has been lost.

Setting up then two groups of avadāna texts, 1. such as

1) Cp. Kern, *Manual* p. 4, n. 7—9.

are included in the Vinaya, — occasionally also in Sūtra-piṭaka treatises — where they serve as examples for precepts or give a quasi-historical account of the origin of the precepts and the circumstances that occasioned them, 2. avadānas proper standing alone and collections of avadānas, that are comprised as such within the Sūtra Piṭaka, we may claim for both of them the appellation of canonical avadānas, since they make part of the Holy Writ of the Buddhist Church[1]).

Apart from them there exists another type of avadāna works. This third class is made up of such younger compositions as have been made after the completion and the fixing of the Canon but have the same contents as the canonical avadānas. Works of this type are transmitted with the names of their authors. The Jātakamālā of Aryaçūra, the Bodhisattvāvadānakalpalatā of Kṣemendra, the latter as late as the 11th century A. D., claim to be poetical embellishments of the narratives of heroic achievements of the Bodhisattva, taken from holy tradition and faithfully told anew with the aim of increasing the store of merit of their authors by celebrating the incomparable Bodhisattva exploits and edifying those who would read their compositions. They distinguish between their own literary performances and the canonical records of the past, from whence they borrowed the tales. These two excellent compositions which have come down to us may represent a whole literature. Somendra, in the Introduction which he prefixed to his father's Avadānakalpalatā testifies to the existence of a great number of avadānamālās:

आचार्यगोपदत्ताद्यैरवदानक्रमोऽङ्किताः ।
उच्चित्योच्चित्य विच्छिता गद्यपद्यविशृङ्खलाः ॥
एकमार्गानुसारिण्यः परं गाम्भीर्यकर्कशाः ।
विस्तीर्णावर्णनाः सन्ति जिनजातकमालिकाः ॥

---

1) Let it here also be stated, that the Mahāvastu also bears the name of *avadāna*, a name but partly justifiable by its contents.

«There exist many 'Garlands of Birth-stories of 'the Jina' by Gopadatta[1]) and other teachers, who, discarding the usual order of the Avadānas, gathered tales *carptim*, and told them in elaborate prose (gadya) interspersed with verse, holding themselves free as to the proportions of the two styles which they interchange. They all treat of the praise of the Right Path but, owing to their profoundness, are hard to understand.»

This passage I quoted in the Preface of my translation of the Jātakamālā (*Sacred Books of the Buddhists*, I p. XXIII) to mark out the place which this work occupies in Sanskrit Literature. Another specimen of that *genre* is the nr. XXXVIII o Divyāvadāna. The story of Maitrakanyaka which is narrated there at great length in rhetorical prose and elaborated verses is evidently an artificial paraphrase of the nr. 36 of Avadānaçataka, whose arrangement and even whose very text it closely follows, as I have shown elsewhere[2]). The literary merit of that performance is by far inferior to the creation of Āryaçūra.

Kṣemendra composed his Avadānakalpalatā in verse. This poem, which is being edited in the *Bibliotheca Indica*, belongs to the kāvya class, both by the variety of its metres and by its show of rhetorical art.

Further there exist other metrical avadānamālās of a much simpler style and less high aspirations. They are almost entirely composed in the common anuṣṭubh çloka which very

---

1) One of the redactions come down to us of the Saptakumārikāvadāna is made by Gopadatta, see Burnouf, *Introduction* p. 556; the Paris MS. (Bibl. Nat. D 105) used by Burnouf, concludes wIth the words कृतिराचार्यभदन्तगोपदत्तस्य. Kramadīçvara in his *Saṃkṣiptasāra* and Bṛhaspati Rāyamukuṭamaṇi in his commentary on *Amarakoça* quote a line of Gopadatta निनादितं भोपपाराावगह्वरम्. Cp. S. d'Oldenburg, Матеріалы для изслѣдованія Индійскаго сказочнаго сборника Bṛhatkathā (Зап. III, 49 with note), to whom I am also indebted for the data communicated in this note.

2) In the *Bijdragen van het Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië*, vol. LIX, p. 204—206.

sparingly varies with other metres. In this respect and by their style, too, they bear a strong affinity with the Purāṇas of Hinduism. Their language sins sometimes against the rules of classical Sanskrit, yet it *is* correct Sanskrit, even if of a low standard. Like the Purāṇas, the works of that class of religious instruction are not ascribed to any individual human author but pass as authoritative records of the past. They mostly pretend to preserve the relation of discourses between Açoka and his spiritual guide, the great *alakṣaṇaka Buddha* Upagupta. To them belong the Kalpadrumāvadānamālā, the Ratnāvadānamālā, the Açokāvadānamālā, the Dvāviṃçatyavadānamālā, the Bhadrakalpāvadānamālā. These collections, MSS of which are at Calcutta, Cambridge and Paris have been described, and lists of their contents published in Rájendralál's *Sanskrit Buddhist Literature of Nepal* (p. 6—17; 42—47; 85—89; 292—303), in Bendall's Catalogue of the *Sanskrit Buddhist MSS in the Univ. Libr. at Cambridge* (p. 36—38; 88—91; 110—114; 131) and, last not least, by Feer who devoted himself with his whole heart to the avadāna branch of the Buddhist literature. Most of his articles are to be found in the *Journal Asiatique.* Afterwards, in vol. XVIII of the *Annales du Musée Guimet* (1891), he repeated and resumed his conclusions about the said avadānamālās in the introductory chapter of his translation of the Avadānaçataka,* see p. XVI—XXVII. As to the Dvāviṃçatyav., the titles of the numbers of the Paris MS do not agree with the titles and the contents registered in Rájendralál's Catalogue for the Dváviñśa Avadána द्वाविंशावदानं, as the work is named there; perhaps the two collections are different. The Paris Divyāv. MS (F) certainly does not contain quite the same collection, as the Cambridge MSS of that name and the Paris MS D, see Appendix C of Cowell and Neil's edition. On the Bhadrakalpāvadāna see the monograph of prof. S. d'Oldenburg Буддійскія Легенды. Часть первая: Bhadrakalpāvadāna. Jātakamālā. 1894; according

to him that collection is a comparatively recent one, since it must have been composed later than Kṣemendra (vide p. 10 of that monograph).

Summing up and arranging the facts stated and discussed in the foregoing paragraphs, we may divide the existing avadāna texts into three classes, two canonical and one postcanonical.

The first (canonical) class comprises texts of the avadāna type met with in Vinaya works or Sūtras in the way of episodes or examples of rules or tenets taught. There exist anthologies of such portions of the Tripiṭaka. The so called Divyāvadāna is, in fact, such an anthology.

The second (canonical) class is made up of pure avadānas either single or gathered into collections, that make part of the Sūtra Piṭaka. Of the Sanskrit texts, the Avadānaçataka and the Karmaçataka belong to this. Likewise the Pāli Apadāna, a quite different composition and moreover metrical; its commentary may be of the same kind as the Jātakaṭṭhakathā. There is no reason for disagreeing with the common opinion that these texts are to be reckoned among the last additions made to the Suttantapiṭaka. The Avadānaçataka shows its relative posteriority by this that sundry passages taken from older Tripiṭaka texts are included into its stories of the present.

The third (postcanonical) class comprises all other avadāna collections or single avadānas, a literature of enormous extent, the remnants of which in Sanskrit constitute but a small portion of what once existed.

§ 2. The Avadānaçataka and its paraphrases.

I. Wassiljef, in his sketch of Buddhism — p. 302 of the original, 332 of the German translation — states that the yogācāryas consider the Avadānaçataka, along with the Karmaçataka, Lalitavistara etc. as belonging to the first preaching period of Çākyamuni. This points to a relatively high antiquity of our text. It is corroborated by the fact that it was translated into

Chinese as early as the first half of the 3[d] century A. D., see Bunyiu Nanjio's *Catal.*, nr. 1324. The terminus a quo depends on what is told in avad. nr. 83 (II, 74 of our edition) about the miraculous boy Hiraṇyapāṇi, who was born with a *dīnāra* on the palm of each hand: पाणिद्वये चास्य लतापाहृतं कर्मविपाकजं दीनार-द्वयम्. Burnouf already realized the chronological importance of this passage (*Introduction*, p. 424 n.). It compels us to place the composition of our collection later than the beginning of the Christian era. Taking into account the space of time which necessarily must elapse between the publication of the holy collection and its having gained a so great authority that the want of a Chinese translation was felt, we have the right, I think, to date it ± 100 A. D. With the Karmaçataka, a work of the like character and with which it may have perhaps some passages in common — see below — it may pass for the oldest set of avadānas come to us.

After Burnouf, who first drew the attention of Western scholars to the Avadānaçataka and included in his «Introduction» translations of sundry portions of it, it was especially Léon Feer who did good and praiseworthy work on behalf of this important text. His publications, among them the short extracts of the 100 avadānas he first made known in an article of the *Journ. Asiat.* (1879, II, p. 158 foll.), afterwards his translation of the whole, with an ample Introduction (*Ann. du Mus. Guim.* vol. XVIII) relieve me from the obligation of dwelling here upon its arrangement and the special character of its stories. Let it suffice to state that the work is divided into ten sections, vargas, each of them presenting a proper aspect. The first section and the third are dealing with profecies, vyākaraṇāni, of future Buddhahood and Pratyekabuddhahood; the second and fourth — with the exception, however, of nr. 40 — contain avadānas of the Lord in former existences, the two vargas bearing a different character from each other, in as much as in the second the story of the present is the main tale, in the fourth that of the past: some renowned

heroic performance, in short, a true jātaka. The fifth is devoted to stories about pretas; several of them are identical with tales treated or hinted at in the Petavatthu. The sixth concerns pudgalas, who, owing to the merit of some pious action, gained svarga. In the vargas 7—10 the heroes become Arhats. Those of the seventh are all Çākya men born at Kapilavastu; those of varga 8 are women. The last varga is chiefly occupied with the evil consequences of bad actions in former existences, which are a cause of the sufferings of holy persons even in their last existence. The last avadāna of the collection brings the main story up to the days of Açoka and Upagupta.

One important point has not been touched by Feer, at least not in express terms[1]). The Avadānaçataka is a Sanskrit Hīnayāna text. Chinese Buddhism knows it as such (see Bunyiu Nanjio nr. 1324), and even if this were not so, the Hīnayāna type is revealed by the complete absence of Mahāyāna concepts, by the relative simplicity of its numbers and its details as to the audience and the attendance of the Lord, and by the conformity of the spirit that pervades it with the Holy Writ of the so called Southern Buddhists. Moreover the method of arranging the tales in a certain number of groups discriminated by exterior characteristics, and the numerous repetitions of the selfsame formulas and patterns, point in the same direction.

Such repetitions of typical phrases and whole clauses recurring in the case of commonplace situations are nothing particular to the Avadānaçataka. The Divyāvadāna has many of them in common with the Avadānaç. Here are some instances: the elaborate description of the smile of the Buddhas and its signification (Divy. 67,16—69,27. 138,1—140,7. 265,15—267,7. 366,24—

---

1) I find only this remark, on p. XI of the «Introduction», that bears indirectly on the matter, where he says that works as the Kalpadrumāv. «portent les traces d'une rédaction plus moderne, telles que le nom de ..... Sukhāvatī, la demeure d'Amitābha, que les recueils versifiées citent ..... mais que l'Avadānaç. paraît ignorer absolument.»

368,17. 568,7—570,2); the laudatory clause concerning the Buddhas looking over the wide world for somebody in distress whom they might rescue with a helping hand (ibid. 95,11—96,6. 124,11—125,5. 264,25—265,14); the detailed account of the qualities of Arhatship subjoined to the narrative of the attainment of this high rank by somebody (ibid. 180,21. 240,22. 281,28. 567,10 etc.); the verba concepta to denote the conversion to the Saddharma (ibid. 46,22. 71,23. 75,23 etc.); the attainment of the different degrees of srotaāpanna, sakṛdāgāmin etc. (ibid. 50,7 79,25. 209,14 etc.); the rationalistic commonplace on the natural causes of begetting children without the direct influence of some deity (ibid. 1,5—2,24. 98,18—99,17. 440,4—441,6) and that on nurses (ibid. 3,12. 58,11. 99,24 etc.); the phrases significative of a prosperous country and its king (ibid. 98,14. 131,17. 282,25 etc.) and of a wealthy merchant (ibid. 1,4. 24,3. 108,10 etc.); the standing turn about the karmavipāka as an introduction to stories of the past, told by the Buddha in reply to the demand of his monks (ibid. 54,1. 131,7. 141,7. 191,11. 551,14 etc.); that treating of a nocturnal visit paid to the Buddha by some being newly born among the celestials (ibid. 554,5—555,17) and so on. Since by far the greater part of Divy. is proved to have been taken from canonical Vinaya texts, it is plain that most of those *clichés*, as I name them henceforward, belong to the ancient Holy Writ of the oldest Buddhism and may be considered as first-class documents for the knowledge of that Lore.

In the Avadānaçataka the clichés have a more pronounced mechanical character, as it were. They occur almost everywhere, if the circumstances proper to their employment appear. In the Divy. they are sometimes abbreviated, being denoted by the words of the beginning and the end, as p. 40,12 अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः पावत् ('till') सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः, cp. e. g. 72,16. 128,22. 521,10. 539,22 and 29. But in our text they are always written in full, as if the composers and scribes of the holy collection held it for a meritorious work to

write down completely and without omitting any word the traditional broad expression of subject-matter regarding such sacred things as the smile of the Buddhas or their looking over the world. Occasional shortenings are met with, but they are nowhere marked by such words as यावत्, पूर्ववद्यावत्, indicative of abbreviation by design. Sometimes they must be ascribed, I think, to the occasional carelessness of scribes rather than that I should consider them to make part of the original ex t, as in the case of II, 73,1[1]). On the other hand, in a few cases, clichés seem to be later interpolations (see I, 225 and my note 8 there).

Apart from these commonplaces, we may set up another kind of borrowing from older canonical texts, which has no mean importance. Prof. Pischel, in the *Sitzungsber. der Preuss. Akademie*, 1904, p. 807 foll. expressed his satisfaction at the valuable discoveries of a few fragments of a Sanskrit redaction of the original Tripiṭaka in Chinese Turkestan[2]), and afterwards more such fragments have appeared in the same way (ibid. 1904, p. 1138—1145 and 1908, p. 968—985). It should, however, be kept in mind that the Avadānaçataka, in sundry of its stories of the present, affords more. Nine years ago, in the *Z.D.M.G.*, LIII, 120 foll. I demonstrated that the opinion of Burnouf and Feer, about a passage in avad. nr. 100 (II, 200,5 of this edition) containing a chronological statement different from other statements as to the time which elapsed between Çākyamuni's paranirvāṇa and the days of Açoka and Upagupta, rested on a wrong interpretation of that passage, which does not weaken, as they believed, but rather confirms the usual estimation of *a hundred years*[3]). On that occasion I stated that the introductory portions

---

1) Here the whole portion, which corresponds with I, 14,2 तथा ह्यसौ श्रमणा° to line 6 आयाचते स्म । स चै° is wanting, apparently by oversight of the copyist. Cp. my note 7 on II, 190, and also II, 93, 10, and I, 121, 11.

2) Pischel determined one text as the Sanskrit parallel of Aṅguttaranikāya V, 196, another as akin to Aṅgutt. I, 229 foll. The third one contains fragments of a Sanskrit redaction of the Dhammapada.

3) The Tibetan translation agrees, too. See my note 5 on II, 200.

of avad. nr. 40 and nr. 100 have been borrowed from a Sanskrit parallel redaction of the Mahāparinibbānasutta. Feer, p. 360 of his translation, had identified the first part of avad. nr. 90 with nr. 82 of the Majjhima Nikāya: «La première partie de ce texte correspond très exactement à la première partie de notre récit». Further he had shown that Majjh. Nik. nr. 74 (I, 499—501 ed. Trenckner) «reproduit, article par article, point par point, sinon mot pour mot» the discussion between the Buddha and Dīrghanakha in avad. nr. 99. Nor should I wonder, if new correspondences were to be detected[1]). This much is certain that many of the introductory tales, resp. stories of the present, in our collection strongly remind us of narratives of that kind in the Jātakaṭṭhakathā.

In this respect, too, the Karmaçataka seems to be a sister-composition of the Avadānaçataka[2]). In one passage, at the beginning of avad. nr. 8 (I, 41, 7) this relation has enabled me to fill up a gap of our text by the corresponding passage in Karmaçataka. Moreover, though generally speaking their contents are different, both collections of avadānas have occasionally matter in common. Feer, in the preface of his description of the subject-matter of Karmaç. (*Journ. Asiat.* 1901, p. 55) drew up a harmony of the tales in common. As this list is full of inaccuracies, I subjoin here the same in a corrected form:

Avadānaçataka	1	3	7	8	13	32	47	50
Karmaçataka	94	96	99	104	49	47	40	71
Avadānaçataka	52	74	76	78	79		97.	
Karmaçataka	44	91	7	33	8 and 61		60.	

1) Saṁyutta Nik. I, 83 foll. contains a parallel of the frame-tale of avad. nr. 10, see Feer's translation, p. 50, with the same gāthā — a slight difference being *jayaṁ* [= जयन्] against जय: Avadānaç. I, 57, 10.

2) Feer mentions the parallelism of Karmaçataka, nr. 76 and Saṁyutta Nik. II, XVI, 9 = II, 210—214 of his own ed., and of the passage treating of the conversion in nr. 86 and Saṁy. XII, 17.

Moreover a partial harmony may be stated for

Avadānaçataka	40	58.
Karmaçataka	79	24.

Now, since these two collections of avadānas have borrowed from canonical texts, but are considered by the Tibetans as canonical books[1]), it seems that they do belong to the youngest portions of the Tripiṭaka. Yet they are doubtless old documents, as has been stated above.

But, if canonical, the Avadānaçataka can be ascribed by the faithful to no other but the Buddha, and, in fact, it is styled *Sugatabhāṣitam* in the colophon subjoined to the end of the work, and which I have quoted in this edition II, 206, n. 3. Some doubt, however, may arise from what is added after that word *Sugatabhāṣitam*. For it is said that it was «brought to appearance» (*prakāçitam*) and the name of some ācārya, Thandīçvara, is employed in connection therewith: समाप्तं च अवदानशतकं क्यत्रयं सुगतभाषितं थंदीश्वराचार्यपूर्वमिदानीं प्रकाशितं. This whole clause is certainly enigmatical. First of all, there is still a little uncertainty how to read the akṣaras which I have rendered by क्यत्रयं, since the probability of reading them so is the greatest[2]); yet there are other possibilities: e. g. the first akṣ. could mean त्न and the last पं. Then, there is a strong presumption that the second part may be corrupt. Feer («Introduction» on his translation p. XXIII), who, as I do, desisted from the interpretation of क्यत्रयं, inferred from the rest that Thandīçvara is named as the man who gathered the words of the Buddha: «.... dit par le Sugata, antérieurement (recueilli par) le docteur (ou Maître) Thandîçvara, maintenant mis au jour.» But it is clear that थंदीश्वराचार्यपूर्वम् cannot mean «gathered formerly by Th.» I rather should

1) By the Chinese not so. The Chinese translation of Avadānaçataka is registered by Bunyiu Nanjio among the Miscellaneous Works of Indian Wise Men; the Karmaçataka is not found in his Catalogue.

2) The copy P reads as I do; D copied ड्यत्रयं.

suppose some corruption in पूर्वम्, either in consequence of the loss of some akṣaras preceding it (e. g. °राचार्येण नष्टपूर्वं°), or rather because some other word (e. g. पादैः) may be hidden under it. Yet, however uncertain this may be, it is likely that the ācārya whose name is preserved in this notice, must be the man who rescued the old text from oblivion, rather than he who composed or revised it; in other terms, the instrumental indicative of the *kartṛ* of प्रकाशितम्, the termination of which has disappeared in the corrupt text, must denote Thandīçvara. The Tibetan translation has nothing corresponding with the colophon. From this we may infer that the Sanskrit text, on which that translation «très fidèle et littérale» (Feer, ll.) is based, did not contain the name of Thandīçvara. The Tibetan translation was made many centuries before 1645, the year when the MS which has preserved the notice about him was written[1]).

II. In my preliminary Introduction (p. VIII) I had already made mention of the paraphrases of many tales taken from our Avadānaçataka and broadly narrated anew in some avadānamālās of the çloka-type described above p. XII. XIII. It is here the place to dwell on this point a little longer. The avadānamālās in question, being the Kalpadrumāvadānamālā, the Ratnāvadānamālā and the Açokāvadānamālā contain, apart from stories not found in Avadānaç., the paraphrases of the numbers 1—4 and 10 of all decads, except the fourth, further the nrs. 15, 16, 33 and 55. The Kalpadr. may be considered the oldest of the three. Its frame-story (nr. 1) is identical with nr. 100 of Avadānaç., selected for this purpose by design, for the scheme of the collection requires that the avadānas are supposed to have been told at length by Upagupta to Açoka. The Ratnāv. seems to present itself tacitly as the continuation

---

1) For completeness' sake I remark that Rájendralál, *Sanskr. Buddh. Lit.*, p. 17 makes the Avadānaç. be «compiled by Nandiśvara (sic) Achárya». The first akṣara of the ācārya's name is doubtless a थ, and the scribes who copied our MS B agree in rendering it by थ.

of Kalpadr.; for it carries on the paraphrases without any preamble, taking up the numbers 3 and 4 of each decad of Avadānaç. successively, because the numbers 1 and 2 had been taken up in Kalpadr. The Açokāv., on the contrary, is built on a different plan, as will be plain to him who consults the detailed account of its contents in Bendall's *Catalogue of the Buddh. Skt. MSS in the Univ. Libr. at Cambridge*, p. 110; nor does it contain the said paraphrases from its very beginning, as is the case with the two other collections, but the first paraphrased story = Avadānaç. I, 10 is its nr. 14. Its nr. 15—21 correspond with Avadānaç. II, 10; III, 10 and V, 10—IX, 10. Avadānaç. X, 10 being utilized in Kalpadr. did find no room here.

The lists of contents of K and R[1]) given by Feer, p. XXV f., show that the first avad. of K answers to nr. 100 of Av.[1]); its nrs. 2—10 correspond with the first numbers of each of the decads of Av. — except the fourth, of course —, its nrs. 11—19 with the items 2, 12 etc. of Av. The other four (= Av. nr. 15, 16, 33 and 54) are subjoined to them in such a way that K 20 and 21 correspond with Av. 54 and 15, K 23 and 24 with Av. 33 and 16; K 22 has nothing to do with Avadānaçataka. It is plain that a different scheme for selecting them must have been followed, as they do not correspond with the same numbers of successive decads of Av.; two are taken from the second, one from the sixth and one even from the fourth decad, which for the rest has been avoided. The connecting link of them is, I believe, the friendly relations of Ajātaçatru with Devadatta and their plotting against the Buddha, which the stories of the present of those four have in common.

R likewise begins by paraphrasing the numbers 3 of each decad of Av. Yet, here the series is not uninterrupted. Its numbers 1—5 duly answer to Av. nrs. 3, 13, 23, 43 and 53, but

1) For easiness' sake I denote henceforward Avadānaçataka by Av., Açokāvadāna by Aç., Kalpadrumāvadānamālā by K and Ratnāvadānamālā by R.

its nr. 6 does not at all belong to Av., nor its nr. 8. The correspondence with Av. nr. 63, 73, 83 and 93 is R nrs. 7, 9, 10 and 11. Now it is the turn of the numbers 4 in each decad of Av. to make their appearance. R nr. 12, accordingly, answers to Av. nr. 4, and its nr. 13—15 correspond with Av. nrs. 14, 24, 44. At this point of the collection it becomes evident that R was composed both in connection with K, and subsequently to it. For Av. nr. 54, which is now expected to follow, is passed over, apparently because it was already preoccupied by K. Instead of it, two numbers, one of which is the paraphrase of Av. nr. 55, are inserted into the series;[1]) they make up the nrs. 16 and 17 of R. Then the regular order returns; R nrs. 18—21 answer to Av. nrs. 64, 74, 84 and 94.

We do not know, whether the scheme of employing for the versified *avadānamālās* the text of the avadānas as collected in Av. by taking up the same numbers of each decad successively, was ever completely carried out or not so. Feer (p. XVIII of his «Introduction») is too positive, I think, in his assertion that K and R must be a portion of a much larger collection, which comprised also the numbers 5—10 of each decad of Av., except the fourth. The only thing we can say is that no other collection arranged according to the system represented in K and R has as yet appeared. For the rest, the numbers 10, 20, 30, 50—90 of Av. have, as a matter of fact, their adequate paraphrases in Aç., as stated before (p. XXII).

Since I have perused those paraphrases, which proved sometimes a useful critical instrument for the constitution of the text of Avadānaçataka, I wish to express my opinion about them, which is in some respect different from that of Feer. I do not share his reservation about the posteriority of the avadānas in çlokas. P. XXI of his «Introduction», he says: «Faut-il consi-

1) Feer's identification of R nr. 16 and Av. nr. 32 is wrong. The Kanakavarṇāvadāna has a content somewhat similar to Av. nr. 32, but not at all identical. Its true parallel is Divy. nr. XX.

dérer les récits des décades [of Av.] comme des abréviations de ceux des recueils versifiés ou ceux-ci comme des amplifications des premiers? C'est cette seconde hypothèse qui semble la plus plausible . . . . Il n'en résulte pourtant pas avec évidence qu'ils dérivent directement de l'Avadâna-Çataka». I cannot but say that there can exist no reasonable doubt about this relation of dependence. The tales are as a rule not only told in quite the same order and by way of paraphrase of the text of Av., but the *clichés* are paraphrased also, and at the very point of the tale, where they occur in Av., with a tolerable accuracy. The agreement in matters of little importance is sometimes striking. Av. nr. *41* – I, 244, 14 – the avaricious servant who plays a foul trick to the Pratyekabuddha is said to have been सर्वाभिमतगतिद्वयनिराकरिष्णु, in the corresponding place of K[1]) (f. 20 v 4) he is styled गतिद्वयनिराकारी (sic); Av. nr. *22* – I, 124, 7 – it is narrated that some woman went out with her infant-child: अन्यतमा च स्त्री दारकं स्वभुजाभ्यामादाय वीथीमवतीर्णा, in the paraphrase (K f. 102 b 3) this is thus enlarged: तदा चान्यतमा स्त्र्येका तत्रादायैकदारकम् । तद्वीथीमवतीर्णाभूद्बुद्धदर्शनलालसा; in Av. nr. *72* (II, 13,2 of the ed.) the master says to his servant: from henceforward you are free, या त्वं मम सुप्तस्य जागर्षीति, K f. 169 b 3 paraphrases this clause in this manner: मम मत्तप्रसुप्तस्य तथा जागर्षि साम्प्रतम्. The enlarging of a *cliché* may be instanced with R f. 173 a 1 (cp. Av. I, 359,8) ततोऽसौ समयेऽसूत दारकं दिव्यसुन्दरम् । मर्त्यातिक्रान्तवर्णाभं दिव्यकल्पमहत्प्रभम् । महापौरुषवीर्यांशं बलवन्तं महत्तरम् । महेशाख्यं मनापं च दर्शनीयं प्रसादिकम् (sic metri causa) । अभिरूपं प्रपुष्टाङ्गं सर्वलक्षणमण्डितम्, this *cliché* concerns the birth of an excellent child. Another instance of evident direct dependence is this. In Av. nr. *33*, at I, 179,7 of this ed., the narrative is interrupted by the general remark कामान्खलु प्रतिसेवमानस्य नास्ति किञ्चित्पापकं कर्माकरणीयमिति. In the corresponding passage of K,

1) I quote from K and R from the Paris manuscripts.

at the very same point of the tale the narrative is interrupted by the metrical paraphrase of this general remark:

कामाभिरक्तचित्तस्य पापमित्रप्रसङ्गिनः ।
कर्म ह्यकरणीयं तन्नास्ति किञ्चिच्च पापकम् ॥ (f. 217 a 7).

Discrepancy in particulars is, however, not wanting now and then; in the case of Av. nr. 12 it is even considerable, see my n. 2 on I, 67. Such slanderous tales as are there related to have been spread about by the Tīrthikas may have been really uttered by disbelievers. They are not devoid of some wit; यो हित्वा पितरौ भार्यां मित्रस्वजनबान्धवान् । विचरत्यपरैः सार्धं स कथं बुद्ध उच्यते (R f. 94 b 3) is as the reprobation of monkhood by common sense; another scornful remark is this: how is it possible that anybody is claimed Samantabhadra who lost his mother as soon as he was born? But upon the whole the parallelism is as great as possible. The Av. is the short narrative, the *saṃkṣepa*, which is told over *vistareṇa*, broadly and with many amplifications and additions in the avadānamālās. We may suppose that the old prose collection is as a ground-texture, where the essential facts are arranged in due order, reported in a simple and sober style, put into the frame of stories of the present borrowed from older sacred texts and surrounded with greater or smaller time-hallowed stock passages, which I call «clichés». Being composed for preaching purposes, it is natural that they are suitable for expansion[1]). Those who applied them to religious discourses, will have dwelt upon such points as they wanted to press upon the minds of their audience, enlivening the short data of their textbook by longer descriptions and discourses of their own invention, and adding even new particulars sometimes from oral tradition,

1) A similar condition is, in the opinion of Bendall, to be postulated for another collection of tales, the profane Tantrākhyāna: «Indeed, many of the stories here seem to be mere *notes* for the *viva voce* telling, etc.» (J. R. A. S. XX, 466).

sometimes prompted by their own fancy[1]). The paraphrased and metrical avadānas appear as the sediment in the literature of such elaborate preaching. No wonder that the portions of them which deal with moral instruction swell to a considerable extent and are tedious and wearisome owing to their length and many repetitions. Nevertheless, I should do them wrong, if I passed over with silence the fact that now and then some passage conspicuous by genuine poetical merit or noticeable for some clever argument or some wellwrought sentences will reward the trouble of perusing them.

The greatest difference between the Av. and its paraphrases is the diversity of belief. The authors of the *avadānamālās* were adherents of the Mahāyāna. They told the stories over with *mahāyāna* colours and imbued them with *mahāyāna* conceits. In the preambles of their avadānas they, as a rule, make a free paraphrase of the *cliché* that introduces each number of Av.; they represent Çākyamuni surrounded not only by the classes of beings enumerated there, but also by crowds of Bodhisattvas: *Jinaurasāḥ*, as they are called K f. 47 a 2. Elsewhere the mother of the Jinas is invoked: K f. 51 a 1

यद्गोत्रे बोधिसत्त्वा सततमभिरता दुःखिनः पालयन्ति ।
तस्या मातुर्जिनानां शरणमभिगता रौमि पादौ सदाहम् ॥

ib. f. 52 a, six mothers are mentioned in relation with groups of Bodhisattvas. K f. 139 a 9 Supriyā, the heroine of Av. nr. 72 considering within herself the utility of gathering alms for the saṅgha mentions the *prajñāpāramitādharma*'s: प्रज्ञापारमिताधर्मैर्बोधपेयं सुभाषितैः. R f. 44 a 4 the Buddha is styled बोधिराट्, ib. f. 59 a 5 he is a समन्तभद्रांशः. His most frequent name in the *avadānamālās* is Çrīghana. In the same way as crowds of

1) This holds also good for such texts as the Divy. See e. g. Divy. p. 285,14 एष एव पन्थो विस्तरेण कर्तव्यः «hic locus amplificandus est.»

Buddhas and Bodhisattvas are frequent in these texts, there is a plurality of adversaries of the Buddha; the Māras are very often mentioned, e. g. K f. 82 b 1. 126 a 2. 211 a 9; R f. 13 a 1. 117 a 3. 183 a 7. The same applies to Aç. In the parallel passage of Av. II, 59, 3, where Gaṅgarasthā's strenuous application in a previous existence to the Lore of Kāçyapa is related, Aç. (f. 262 a 3) makes her learn the महायानसूत्रम्!

It is consistent with this, that the representations of the life hereafter have much to do with Amitābha and the sojourn in Sukhāvatī. In nr. 4 of R, which corresponds with Av. nr. 43, the Buddha answering a request of Ānanda in behalf of the pretī, sets out a whole system of salvation for pretas and nārakas. Let them begin by converting themselves and worshipping the Triratna; the rays of Buddha will soon touch them, in consequence whereof human existence is gained. The sinner, when born again as a man should apply himself to a life of asceticism, Buddhaworship and so on, the reward of which is Sukhāvatī. Having arrived there, he has to follow the instruction of Amitābha. In this way he will be always proceeding on the road of the *bodhi* which ultimately leads to Nirvāṇa. Another instance I draw from K f. 121 a 3 foll. The son of the brahman who died in his youth — the hero of Av. nr. 52 — having shown himself with his heavenly splendour to his deeply afflicted father and caused him to desist from his grief, adds to his consolation the following counsel:

तस्माद्विप्र परित्यक्त्वा दाहयस्व चिताग्निना ।
स्नेहो ऽस्ति यदि ते पुत्रे तन्नाम्ना देहि दानकम् ॥
तदस्थीनि च गङ्गायां सुतीर्थे वा प्रवाहय ।
ततः पुत्रः स ते स्वर्गं गमिष्यति न संशयः ॥
किं त्वया रुदितेनापि नागमिष्यति सर्वथा ।
यदि वर्षसहस्राणि स्थास्यस्येवं सदा रुदन् ॥

नैव जीवेत्सुतस्ते ऽयं मृतः प्रत्यागतो हि कः।
उदेत् (sic!) सूर्यः प्रतीच्यां वा पद्यग्निः शीततां व्रजेत्॥
विकसेद्वा गिरौ पद्मं नैवागच्छेत्तवात्मजः।
इति विज्ञाय हे विप्र त्यक्त्वा मृतकडेवरम्॥ etc.

Having burnt his corpse, his father, so he says, must as soon as possible become a çrāvaka of Buddha, the Lord. His faith in Buddha will deter from him the dreadful messengers of Yama, and secure for him the entrance into Sukhāvatī, whither he will be conducted by बुद्धदूताः (f. 122 b 3); in that happy land he will find again his son, in the regions where Amitābhanātha reigns. By worshipping that mighty Lord both will finally reach *nirvṛtim* [1]).

The Mahāyānist clergy of the time and the place, where this paraphrastic literature took its origin, must have judged that the old sacred Hīnayāna collection of avadānas fitted them as an excellent magazine of edifying stories, which after adaptation to the norms and wants of their belief might become a useful instrument of homiletics. Considered as such, the *avadānamālās* in çlokas are interesting and important documents for the history of Buddhism. They afford a vivid picture of the popular belief of the *upāsaka* of the Mahāyāna creed and of the spiritual teaching which he was in the habit of receiving from his clergymen.

The solicitous care to avoid everything that could encroach upon the veneration due to the holy person of the Buddha, which is displayed throughout the stories and the sermons that fill them up, may be illustrated by this. Avadānaç. nr. 4 mentions the vicissitudes of some merchant who found ill luck at sea as long until he took the vow to consecrate half of his gain to the Buddha, in

1) In this part of my Preface and in the following I have sometimes repeated statements, which I put forth in a paper I read before the Dutch Academy of Sciences on 11 Sept. 1899, see *Verslagen en Meded. der Kon. Akad. van Wetensch. Afd. Lett.* IVᵉ R. Deel III, p. 361—418 (Dutch); cp. *Muséon*, 1900, p. 251.

consequence whereof he made not only a happy sea-voyage but returned with great riches. Being safe at home, he considers within himself: «It is a pity that I am now obliged to give up half of this store of precious jewels in behalf of that çramaṇa Gautama. If I were to sell it to my wife for two coppers, I might buy incense and worship him with it at a small expense.» Acting up according to this design, he offered incense to the Lord, who wrought with it a miracle to this effect that the avaricious merchant repented and amended for his transgression in a way which secured for him Buddhaship in time to come. The learned monk or monks who had to transpose this short and simple avadāna into the key of Mahāyānism, must have held it for a very edifying subject, for it is spun out in R at great length. But they will have thought it a *res pessimi exempli* to commemorate how the niggard did suffer not the least damage after deceiving the Highest Being by means of that foul trick. They suppressed this feature and altered the tale in such a way, that they omitted the design of imposing upon the Buddha, but made the merchant, when being about to fulfil his promise, meet with this practical difficulty. If he bestowed so many and so precious jewels to the monk Gautama, the fame of that largess would necessarily come to the king; in this way both the monk and he would get rid of their wealth, and be moreover incur punishment. Thus considering, he followed up the advice of his sagacious wife that he should lay up the monk's half with her up to some proper opportunity of giving it him, and in the mean while should supply him regularly with *pūjā* and food. But in this shallow adaptation of the Av. story to the narrow spirit of a bigot laity it has been forgotten to drop the two coppers paid for the first *pūjā*, the incense of Av. I, 24, 1!

The composer of the last mentioned paraphrase may have lived under the reign of a king who did not patronize the Buddhists. Be this as it may, the *avadānamālās* are full of indications, that their authors lived in regions where different Hindu

deities were worshipped along with the Triratna. They were sufficiently well acquainted with the tenets and the mythologies of Hinduism. In the religious controversies, which sometimes occur in their writings — especially in the tales relating to Devadatta and Ajātaçatru, but also elsewhere in disputes with tīrthikas — the arguments and the dogmas of Vedāntins, Lokāyatikas and other adversaries of Buddhism resound; see e. g. K f. 167; Aç. f. 246a 5 foll. The old epic store of legends of Mahābhārata and Rāmāyaṇa is supposed to be known to the readers of these collections. In the paraphrase of Av. nr. 2 = K nr. 11 the pious Yaçomatī praises the Buddha with a *stuti*, where she extols his excellency comparing him with a great number of deities venerated by the manifold sects and local creeds of Hinduism. In 1899 I published that *stuti* in the Dutch dissertation quoted above from the Paris MS; being now enabled by the comparison of the Cambr. MS Add. 1590 to correct the text in some places, I have thought it worth while to bring this remarkable document in an improved recension under the eyes of the readers of this preface.

Stuti of Yaçomatī K f. 87b 2 foll. (Par. MS)
= f. 86a and b (Cambr. Add. 1590).

अहो बुद्धस्य माहात्म्यमहो धर्मसुमङ्गलम् ।
अहो सङ्घाः शुभाचाराः सर्वेभ्यो वो नमाम्यहम् ॥ १ ॥
धन्यस्त्वं भगवान्बुद्धः सर्वधर्माधिपो गुरुः ।
देवासुरमनुष्याणां शास्ता लोकविनायक. ॥ २ ॥
यस्त्वं कलियुगे ऽनाथे क्लेशसङ्घसमाकुले ।
नाथो ऽसि स्वयमुत्पन्नो लोकानां पुण्यहेतवे ॥ ३ ॥
स्वसुखे निरपेक्षी त्वं परसौख्यार्थसाधकः ।
तथा दिशसि सद्धर्मं लोकान्दृष्ट्वा सुदुःखिनः ॥ ४ ॥
यस्त्वं राज्यं हि संत्यज्य सागरान्तां च मेदिनीम् ।
दुष्करं च तपः कृत्वा संबोधिं प्राप्तवानसि ॥ ५ ॥

यस्त्वं कामसुखांस्त्यक्त्वा दिव्यभोगान्मनोरमान् ।
भिक्षान्नमात्रसंतुष्टो धर्मदानं ददासि च ॥ ६ ॥

यः स्वचित्तं वशीकृत्य धत्से शीलमखण्डितम् ।
ब्रह्मचर्यं चरन्नित्यं दशाकुशलवर्जितम् ॥ ७ ॥

यस्त्वं क्षमासमानद्धः सदा कारुण्यमानसः ।
दुष्टैराक्रुश्यमानो ऽपि नैव क्षुभ्यसि सर्वदा ॥ ८ ॥

यस्त्वमेकसहस्रायां[1] लोकधातौ प्रतिष्ठितः ।
वीर्यनावं समारूढः प्रोद्धर्तासि भवाम्बुधेः ॥ ९ ॥

यस्त्वं शून्यसमुद्भूतं भवं मायानुरञ्जितम् ।
अविद्यामूलसंजातं ज्ञात्वा ज्ञानरतो ह्यसि ॥ १० ॥

यस्त्वं स्वयं हि संबोधिमभिबुध्य समादरात् ।
सत्त्वेभ्यो ऽपि तथा ज्ञानं प्रदत्त्वा भासि बुद्धिमान् ॥ ११ ॥

यस्त्वमुपेत्य सत्त्वांस्तांस्त्रिभवालयवासिनः ।
नानोपायविधानैश्च संबोधयसि सर्वथा ॥ १२ ॥

यत्कृतं प्रणिधानं ते यथापूर्वं भवान्तरे ।
तदद्य परिपूर्णं स्यान्मां यदि परिबोधयेः[2] ॥ १३ ॥

यस्त्वं दशबलाचारो दुष्टमारान्विनिर्जयन् ।
सत्त्वान्धर्मेषु संस्थाप्य त्रिभवेषु जयस्यपि ॥ १४ ॥

यस्त्वं ज्ञानाधिपो विज्ञः सद्धर्मगुणपारगः ।
ज्ञानालोकं करोष्येवं लोके ऽन्धकारसंवृते ॥ १५ ॥

यथा लोकाधिपो ब्रह्मा लोकस्रष्टा प्रजापतिः ।
तथा त्वं सद्गुणाधारो ब्रह्मज्ञानविदां वरः ॥ १६ ॥

---

1) Ex conject.; MS: P °मेकःसहस्रायां च, C °मेकसहस्रायां च, unmeaning.

2) Perhaps प्रतिबोधयेः ?

यथा मायाधरो विष्णुर्दुष्टहन्ता त्रिविक्रमः ।
षड्भिन्नस्तथा लोकान्बिभर्षि त्रिभवेषु च ॥ १७ ॥

अष्टमूर्तिर्यथेशानः सर्वभूताधिपः शिवः ।
तथा त्वं सर्वयोगीन्द्रो विश्वमूर्तिर्विराजसे ॥ १८ ॥

दुष्टहन्ता यथा शक्रो देवेन्द्रो लोकपालकः ।
तथा दुष्टमतीञ्जित्वा भासि लोकाधिपो जिनः ॥ १९ ॥

यथाग्निर्दहति शीघ्रं शिखोज्ज्वालैर्वनानि च ।
तथा त्वं दहसि प्राज्ञ दकप्रभैः सर्वपातकम् ॥ २० ॥

धर्मराजो यमो यद्वन्मर्मवर्ती च जीविषु ।
तथा मायासुतश्चासि सर्वसत्त्वान्प्रशास्सि[1] च ॥ २१ ॥

यथा रक्षाधिपो वीरश्चण्डचित्तो ऽतिसाहसः ।
तथा त्वं जिनराट् शूरः सर्वसत्त्वार्थसाधकः ॥ २२ ॥

यथा नागाधिपः पाणी[2] प्रार्थितार्थप्रदायकः ।
तथा त्वं सुगतो लोके सद्धर्मरत्नदायकः ॥ २३ ॥

यथा वायुश्चरन्खे च क्वचिदपि न सज्जति ।
तथा तथागतस्त्वं हि लोकवृत्तौ न रज्यसे ॥ २४ ॥

यक्षराजो यथा लोके वाञ्छितार्थधनप्रदः ।
तथासि श्रीघनो नाथः सर्वधर्मार्थपूरकः ॥ २५ ॥

यथा राजा महीपालश्चक्रवर्ती नरेश्वरः ।
तथासि भगवन्स्वामी धर्मचक्रप्रवर्तकः ॥ २६ ॥

यथा वाचस्पतिर्विद्वान्देवानां परमो गुरुः ।
देवर्षिवन्नराणां[3] च तथा शास्तासि सर्ववित् ॥ २७ ॥

---

1) P प्रणासि च, C प्रशासि च.

2) I am not aware of a king of Nāgas of that name. The king of Nāgas whose name was to be expected here, is Virūpākṣa. Query: फाणी for फणी metri causa?

3) Ex conject.; P देवर्षि * नराणा च, C देवर्षिचनराणां च.

यथा शुक्रो महाभिज्ञो दैत्यानां परमो गुरुः ।
तथा सिद्धासुरादीनामनुशास्तासि बोधिभृत् ॥ २८ ॥

यथा सर्वसहा पृथ्वी वसुमती सदास्थिरा ।
तथैवासि सहिष्णुस्त्वं सद्गुणी सत्यनिश्चलः ॥ २९ ॥

यथा चाम्बुनिधिः पूर्णो रत्नाकरः सरित्पतिः ।
तथा पुण्यनिधानो ऽसि ज्ञानाकरो जगत्पतिः ॥ ३० ॥

भासयति यथा वह्नीन्द्रः पाताले[1] स्वमणिप्रभैः ।
पासि त्वं भासयँल्लोकान्स्वदेहकिरणैस्तथा ॥ ३१ ॥

वेमचित्रो यथा वीरः सत्यसंधो ऽसुराधिपः ।
तथा शाक्याधिपो भासि यथावादी तथार्थकृत् ॥ ३२ ॥

यथा कामाधिपः सौम्यो दिव्यरूपातिसुन्दरः ।
समन्तभद्ररूपो ऽसि लक्षणाव्यञ्जनैस्तथा ॥ ३३ ॥

गन्धर्वराड् यथा पञ्चशिखः संगीतिकौशलः ।
तथा त्वं गौतमो भासि धर्मसंगीतिकारकः ॥ ३४ ॥

यथा सप्तस्वरे रागे किन्नरेशो द्रुमः कृती ।
तथा ब्रह्मस्वरैर्भाष्ये प्रवक्तासि महासुधीः ॥ ३५ ॥

गरुडश्च महावेगो यथा पक्षिमहाधिपः ।
तथा स्वर्द्धिविहारो त्वं मनोगामी च सर्ववित् ॥ ३६ ॥

अन्धकारं समुत्क्षिप्य यथा भानुर्विरोचति ।
तथा मोहं प्रतिक्षिप्य समुद्राद्रोचसे जिन[2] ॥ ३७ ॥

आह्लादयन्यथा लोके समुदेति कलानिधिः ।
दिशसि निर्वृतिं तद्वत्क्लेशाग्निपरितापित ॥ ३८ ॥

---

1) MSS पाताले.

2) I surmise समुद्रात् should mean समन्तात्; otherwise the comparison halts.

यथा मेघाः प्रवर्षन्ति सर्वत्र शस्यसिद्धये ।
तथा धर्मामृतं दानं ददासि पुण्यवृद्धये ॥ ३९ ॥
लेपयितुं यथाकाशं सर्वरङ्गैर्न शक्यते ।
तथा त्वं लौकिकैर्धर्मैर्न लिप्यसे कदाचन ॥ ४० ॥
सर्वलोकैर्यथा मेरुश्चालयितुं न शक्यते ।
तथा त्वं सर्वमारैश्च कम्पयितुं न शक्यसे ॥ ४१ ॥
महौषध्यो यथा रोगान्नाशयन्ति च देहिनाम् ।
तथा त्वं दुष्टचित्तानां क्लेशरोगविनाशकः ॥ ४२ ॥
यथा कल्पतरुर्लोकवाञ्छितार्थफलप्रदः ।
तथा दशबलश्चासि बोधिसंभारपूरणे ॥ ४३ ॥
यथा भद्रघटो लोके सर्वसंपत्तिदायकः ।
तथा त्वं ह्यमोघनो बोधिसंभारोपचरिंभरः[1] ॥ ४४ ॥
यथा चिन्तामणिर्लोके मङ्गलार्थप्रसाधकः ।
तथा त्वं सर्वरत्नो ऽसि बोधिचित्तानुपालकः ॥ ४५ ॥
यथा धन्वन्तरिर्वैद्यः सर्वरोगचिकित्सकः ।
तथा त्वं षडभिज्ञो ऽसि त्रैर्विषपरिहारकः[2] ॥ ४६ ॥
यथा नागः सुदान्तश्च[3] धीरगाम्भीर्यमानसः ।
मुनिस्तथासि शान्तात्मा गम्भीरधर्मसंदधः ॥ ४७ ॥
यथा सिंहो गुहास्थो ऽपि त्रासयति मृगान्वदन् ।
तथा संत्रासयंस्तीर्थ्यान्नदसि सिंहनादितम् ॥ ४८ ॥
यथा सार्थावहस्तद्वीपं प्रापयति स सार्थभृत् ।
तथा त्वं सुगतः सत्त्वान्प्रापयसि सुखावतीम् ॥ ४९ ॥

---

1) Sic C; in P °चयंह्रः; the word is manifestly corrupt.

2) I cannot account for त्रैर्विष (C) or त्रैविष (P). Perhaps: किल्बिषः.

3) The pun would appear better, if instead of skr. *sudānta* we had before us prākrit or pāli *sudanta*.

यतो ऽसि भगवान्नाथः[1] सर्वधर्मानुदेशकः ।
मन्त्रं चापि तथा धर्ममुपदेष्टुं तदर्हसि ॥ ५० ॥

In this laudatory invocation no less than 34 çlokas are taken up with as many comparisons with mythological and religious beings, outside of Buddhism. The Lord is compared to Brahmā (çl. 16), Viṣṇu (17), Çiva (18), Çakra (19), Agni (20), Yama (21), the king of the Rakṣāṃsi (22), the king of the Nāgas (23), Vāyu (24), Kubera (25), the Cakravartin (26), Vācaspati = Bṛhaspati (27), Çukra (28), the Earth (29), the Sea (30), Indra (31), Vemacitra (32), Māra or rather the Chief of Māras (33), Pañcaçikha, the king of Gandharvas (34), Druma, the king of Kinnaras (35), Garuḍa (36), the Sun (37), the Moon (38), the Clouds (39), the Air — where the poet alludes to the *khacitra* — (40), Mount Meru (41), the Medicinal Herbs (42), the Wishing-tree (43), the Cornucopiae (44), the magic jewel Cintāmaṇi (45), Dhanvantari (46), an elephant (47), a lion (48), a leader of caravans (49).

As to the time of composition of the çloka-collections of avadānas, as represented by K, R and Aç., it is a matter of fact that the habit of chewing betel after dinner is frequently mentioned in them[2], but nowhere in Av. This point is important, inasmuch the *argumentum ex silentio* is here in place. The high merit gained by offering a meal to the Buddha and his Congregation is sufficiently intimated by the prolixity of the relation of such invitations and repasts. In the old prose texts of Av. or Divy. the stock passages, descriptive of such

---

1) Perhaps to correct: यतो ऽसि भगवन्नाथः.

2) K f. 13a6 अपनीय च पात्राणि दद्दुस्ताम्बुर(sic)संयुतम्, ibid. f. 29a 7 पूत-[read: पूग]ताम्बूर(sic)संयुक्तं शुद्धसौरभ्यमौषधं/नृपदत्तं च तद्भुक्त्वा. R f. 46 a 5 likewise mentions ताबूल and पूग after dinner, cp. ibid. f. 114a 6 ताम्बूलादीन्, ibid. f. 128b 2 तांबूर(sic)पूगादीन्.

dinners do not include the betel; but in the paraphrases in K, R and Aç. the chewing of betel as a rule constitutes the final act of every dinner. We have the right to infer from this that these *avadānamālās* have been composed after that habit had spread. Further, they are also later in time than the Jātakamālā. Sundry stanzas have been tacitly borrowed from that work. K nr. 3 (f. 13b 3) contains Jtkm. III, 21[1]). R nr. 32, the Vidurāvadāna, which is a different version of the story of Kṣāntivādin (Jtkm. XXVIII) has interpersed even twenty two stanzas taken from it, viz. 30. 31. 33—52 (ed. Kern, p. 186 foll.)[2]). The paraphrase of Av. nr. 91 = K nr. 10 contains Jtkm. XXVI, 42—44.

Considering moreover that the style and spirit of those *avadānamālās* show their affinity with the spiritual atmosphere which is prevalent in the Purāṇas, it can be no hasty conclusion to place the origin of them between 400 and 1000 A. D. At all events, they are much older than the Bhadrakalpāvadāna, which, as has been stated by prof. S. d'Oldenburg, is posterior to Kṣemendra (see С. Ольденбургъ, Буддійскія Легенды часть первая p. 10) and do not contain indications of having been composed in Nepal.

On account of the importance of this class of writings for the study of medieval Northern Buddhism, not that of the schools which afforded an arena for subtle, sophistical and hairsplitting

1) With a slight variance; instead of °सुखोपधान° it has °सुखोपभोग°, and दानं is wanting at the beginning of pāda d, but it is in its place in pāda b, cp. Kern's ed. p. 242.

2) In one case the reading of R affords an emendation of the edited text. R (f 305b 4) reads the second pāda of Jtkm. XXVIII, 45 thus: त्वमात्र शोभेत तथापि ते नृप; it hat also क्रियान् in the preceding stanza (XXVIII, 44) confirming the correction of the editor. Some other differences are of no importance, sometimes e. g. f. 304b 4 (= Jtkm. XXVIII, 33) न परिमुञ्चति for न ता-त्त्रानयम्, they represent a gloss which has ousted a *lectio difficilior*.

disputations on points of philosophy and theology, but that which played a prominent part in everyday life and in the relations of the clergy and the laity, I thought it worth while and labour to publish here one metrical avadāna in full, as a specimen of the literary type. I have chosen the paraphrase of Av. nr. 91, which contains much interesting matter and, as it is extensive, comprehends various features not always found together. For this purpose I have availed myself of both manuscripts, that of Paris and the Cambridge MS Add. 1593 (Bendall's *Catalogue*, p. 131); the text preserved in them could be given in a sufficiently correct shape, for the two MSS appear to be independent from each other, though of course they go back to a common source. But first of all I beg to express my warmest and most sincere thanks to the Library Council of Cambridge and the Direction of the Bibliothèque Nationale of Paris for their liberal allowance of the loan of their manuscripts to the University Library at Leiden, which afforded me the opportunity of describing and collating this text at my ease in my own dwelling-place.

In the *varietas lectionum* subjoined to the text I have not taken up evidently false readings in one MS against a correct text in the other, a very common case.

Kalpadrumāv. nr. 10.

(C 68b 5—83b 9; P 67a 9—85a 9.)

Introduction.

अथाशोको महाराजः सर्वशोकविनोदितः ।
उपगुप्तं गुरुं नत्वा कृताञ्जलिपुटोऽवदत् ॥ १ ॥
भदन्त श्रोतुमिच्छामि पुनरन्यत्सभाषितम् ।
यदुक्तं शाक्यसिंहेन तन्मे गदितुमर्हसि ॥ २ ॥

इति पृष्टो नृपेणासावुपगुप्तो यतीश्वरः ।
पर्षदं च समालोक्य संबभाष[1] सुभाषितम् ॥ ३ ॥

शृणु राजन्महाबाहो सर्वलोकहितार्थतः ।
सुभूतेरवदानं यत्तत्प्रवक्ष्ये यथाश्रुतम् ॥ ४ ॥

Av. II,127,1–7. पुरा श्रीभगवान्बुद्धो धर्मराजस्तथागतः ।
विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविज्जिनः ॥ ५ ॥

शास्ता देवमनुष्याणां सम्यक्संबोधिदेशकः ।
सत्कृतो मानितः सर्वैर्गुरुकृतश्च पूजितः ॥ ६ ॥

राजभी राजमात्रैश्च धनिभिः पुरवासिभिः ।
श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैश्च नानादेशसमागतैः ॥ ७ ॥

देवासुरमहानागैर्यक्षगन्धर्वकिन्नरैः ।
गरुडैश्च महासर्पैस्तथान्यसत्त्वजातिकैः ॥ ८ ॥

सुसंज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरवाससाम् ।
पिण्डपातासनादीनां शय्यादीनां[2] तथैव च ॥ ९ ॥

औषधादिपरिष्कारवस्तूनां सर्वतः सदा ।
सार्द्धं सश्रावकैः[3] संघैर्भिक्षुभिश्च जितेन्द्रियैः ॥ १० ॥

भिक्षुण्युपासिकाभिश्च चैलकोपासकैस्तथा ।
बोधिसत्त्वमहासत्त्वैः सत्त्वा[4]र्थबोधिवाञ्छिभिः ॥ ११ ॥

MS. 3. नृपेना°. — 9. C पिण्डपात्रसनादीनां शय्यादानां, P शय्यासनं च तथै च. — 10. °परिस्कार°.

1) Probably to correct °भाषे.

2) The reading is uncertain. I have corrected according to what seemed to me the most probable.

3) I have followed P; C सार्द्धं श्रावकैः.

4) Query: सात्त्वर्थ?

श्रावस्त्यां राजधान्यां वै जेतवने मनोरमे ।
विहारे व्यहरद्धर्मं देशयञ्छुभयन्सदा ॥ १२ ॥
Av. II, 127, 7–8. तदा भगवता सत्त्वविनयानुग्रहार्थिना ।
आमन्त्र्य भिक्षवः सर्वे सम्यगाज्ञापिता इति ॥ १३ ॥
गच्छत भिक्षवो यूयं सत्त्वानां विनयार्थतः ।
देशान्प्रत्यभिगच्छन्तः प्रकाशयत संवृतिम् ॥ १४ ॥
तथेत्येव प्रतिश्रुत्य शास्तुः पादौ प्रणम्य च ।
श्रावका भिक्षवश्चैव प्रतस्थुस्ते नियोगिनः ॥ १५ ॥
गुरोराज्ञां वहन्तस्ते केचित्प्राचीं दिशं गताः ।
देशयन्ति स्म सद्धर्मं प्रति देशानुपास्थिताः ॥ १६ ॥
दक्षिणास्यां तथा केचित्केचिच्च पश्चिमां दिशम् ।
तथोत्तरां दिशं गत्वा विदिक्षु चापि सर्वतः ॥ १७ ॥
तेषां ध्यानरता ये वै ते विविक्तसुखैषिणः ।
Av. II, 127, 9–11. मेरोरुपरिषण्डायामध्यूषु[5]र्ध्यानतत्पराः ॥ १८ ॥
[6]तदाब्धेर्गरुडेनैको नागपोतः समुद्धृतः ।
त[7]माश्रममुपानीय भक्षितुमुपचक्रमे ॥ १९ ॥
तत्रस्थास्तेन नागेन भिक्षवो ध्यानसंरताः ।
दृष्ट्वैव सुप्रसन्नेन मनसा प्रणिधिर्दधे[8] ॥ २० ॥

MS. 12. C देसयंच्छुभयं. — 15. °श्चैवं. — 18. सुखेषि°.

5) Ex conject.; C °यांमध्येषुध्या°, P °यामध्युषुर्ष्या°. The perf. अध्युवास occurs sometimes in these avadānamalās, even with the meaning of *adhivāsayām āsa* (acquiesced), at least in Ratnāv. (e. g. f. 21b 3. 128a 3. 169b 2); cp. *viluloka* = *vilokayām asa* ibid. f. 168a 5.

6) Ex conject.; P तदाब्ध (or °ब्ब), C तडाच.

7) Ex conject.; MSS तदा°.

8) A striking instance of a solecism in this class of literature upon the whole seldom met with. It might, however, be removed, if we were justified in correcting तत्रस्थांस्ते°.....भिक्षुकान्ध्यानसंरतान्.

धन्यास्ते भिक्षवो ह्येते सद्धर्मसुखचारिणः ।
अहमपि च भूयासं तादृग्धर्मसमाहितः ॥ २१ ॥

इति प्रणिधिं कुर्वाणो जीविताद्व्यवरोपितः ।
तत्रैव गरुडेनैवं भक्षितो ऽभूत्स नागकः ॥ २२ ॥

Av. II,127,12. ततः कालगतस्तत्र श्रावस्त्यां पुरि[9] * * * ।
भूतिनाम्ना द्विजस्यासौ भार्याया गर्भमाविशत् ॥ २३ ॥

Av. II,128,1–3. ततश्च क्रमतस्तस्या गर्भः समनुवर्धितः ।
ततस्तत्समये प्राप्ते दारकः समजायत ॥ २४ ॥

ततः पिता च तं दृष्ट्वा दारकं संप्रसादिकम् ।
दर्शनीयं सुभद्राङ्गं मुक्तः पश्यन्ननन्द सः ॥ २५ ॥

ततो ज्ञातिमहं कृत्वा ज्ञातीनाहूय चादरात्[10] ।
भवन्तो ऽस्य नु किं नाम क्रियतामिति सो ऽब्रवीत् ॥ २६ ॥

ज्ञातयो ऽपि तथा श्रुत्वा दृष्ट्वा चैनं च बालकम् ।
सर्वे हर्षसमापन्ना भूतिं तमब्रुवंस्तथा ॥ २७ ॥

यस्माद्भूतेरयं पुत्रः सुजातो लक्षणान्वितः ।
तस्मात्सुभूतिरित्येव नाम्ना भवतु विश्रुतः ॥ २८ ॥

Av. II,128,4–5 (the paraphrase is extremely enlarged). तथा क्रमाद्विवृद्धो ऽसौ सुभूतिर्बालसुन्दरः ।
कुमारत्वं क्रमात्प्राप्तो रराम स वयोन्वितः ॥ २९ ॥

MS. 22. °णिधिकु° . . . नागतः. — 23. C °लगतो°, P °लगता°; C भूतिनाम्ना, P भूतिनाम्नो. — 24. P °जायतः ॥, C °जायत ॥. — 26. C ज्ञातिमा°, P ज्ञातीना°. — 28. P यस्माद्भूतंरयं, C यस्माद्भूतरयं. — 29. both चराम.

9) The last word is uncertain. C श्रावस्त्यषुरिपस्तत, P श्रावस्त्यां पुरिपुरिना.

10) After this line çl. 25a is repeated by dittography in C.

पूर्वकर्मबलाधानात्क्रोधनः क्रूर(11) * * * ।
किञ्चिन्निमित्तसंकृष्टो विग्रहे निरतो ऽभवत् ॥ ३० ॥
परुषीभूतचित्तत्वान्न तस्य को ऽप्यभूत्सुहृत् ।
सर्वसत्त्वातिविरुद्धत्वात्पितृभ्यामप्युपेक्षितः ॥ ३१ ॥
बन्धुभिश्च परित्यक्तो नैव कस्याप्यभूत्प्रियः ।
विश्रम्भप्रणयं तस्मिन्नैव कश्चिद्भाषत ॥ ३२ ॥
स्थातुं गन्तुं तथा भोक्तुं शयितुं वाभिलापितुम्(12) ।
तेनैव क्रोधिना सार्द्धं समुत्सेहुर्न केचन ॥ ३३ ॥
तदा पित्रा नियुक्तो ऽसौ लिपिशालामुपागमत् ।
सुभूतिश्च गुरुं नत्वा लिपिमन्वग्रहीत्क्रमात् ॥ ३४ ॥
ततो व्याकरणादीनि सर्वशास्त्राण्यनुक्रमात् ।
सो ऽधीत्यैषां सुशीघ्रेण पारं प्राप सुबुद्धिमान् ॥ ३५ ॥
तथा वेदानधीत्यैवं साङ्गोपाङ्गान्यथाक्रमम् ।
अथर्वमप्यधीतुं(13) स प्रारभत्तोद्गणमानसः ॥ ३६ ॥
तत्र पिता द्विजो भूतिरथर्वाधीतसंरतम् ।
सुभूतिं स्वात्मजं पुत्रं दृष्ट्वैव समचिन्तयत् ॥ ३७ ॥
सुभूतिर्मम पुत्रो ऽयमग्निकल्पः सुतीक्ष्णधीः ।
कदाचित्कुपितो रोषाल्लोके ऽनर्थं करिष्यति ॥ ३८ ॥
तदन्वाहरितव्यो(14) ऽयमाथर्वणात्प्रयत्नतः ।
ऋषिषु प्रेषयित्वैनं योजयिष्ये च संयमे ॥ ३९ ॥

MS. 35. सोधीत्येषां. — 36. P °रभत्तोक्ष°, C °रभद्वोष्ण°.

11) The second part of this compound is utterly corrupt. C क्रूरभ्यं (if not rather: य) चनः, P क्रूरभ्यंषशः.

12) Note the lengthening of the *a* for a metrical reason.

13) Sic! I do not believe the fault is to be imputed to copyists.

14) A new signification of *hṛ* (+ *anu* + *ā*), and a strange gerundive.

cp. Av. II, 128 n. 3 Sermon of Bhūti to persuade his son to betake himself to *ṛṣipravrajyā.*

इति मत्वा पिता भूतिः सुभूतिं स्वात्मजं तथा ।
आथर्वणाद्विनिर्हृत्य प्रबोधयंस्तमब्रवीत् ॥ ४० ॥
शृणु पुत्र मया प्रोक्तं हितार्थं तव संमतम् ।
त्वं हि विद्वान्महाविज्ञः सर्वशास्त्राङ्गपारगः ॥ ४१ ॥
किं तवाथर्ववेदेन मायाक्लेशार्थसाधिना ।
विरम्य तदधिष्ठानादृषिचर्यां समाचर ॥ ४२ ॥
मुनीनामुपदेशानि (15) प्रतिलभ्य जितेन्द्रियः ।
शान्तात्मा सुखमास्थाय चरस्व व्रतमुत्तमम् ॥ ४३ ॥
धन्यास्ते वीतरागा ये गुरुभक्ताश्च निर्मदाः ।
विविक्तारण्यवासेषु वसन्ति ध्यायिनः सदा ॥ ४४ ॥
ये ऽपि परिग्रहांस्त्यक्त्वा भवन्ति ब्रह्मचारिणः ।
देवानामपि ते मान्या वन्दनीयाः सदा खलु ॥ ४५ ॥
ये प्रव्रज्यां समागृह्य शान्तात्मानो जितेन्द्रियाः ।
वसन्ति पुण्यतीर्थेषु ते ऽपि हि परमर्षयः ॥ ४६ ॥
कामभोग्यानि ये हित्वा साधयन्ते (16) तपोवने ।
फलमूलोदकैस्तुष्टास्ते ऽपि धन्या द्विजोत्तमाः ॥ ४७ ॥
ये ऽपि क्लेशान्विनिर्जित्य चतुर्ब्रह्मविहारिणः ।
भिक्षाशिनः समाधिस्थास्ते हि ब्रह्मविदां वराः ॥ ४८ ॥
ये चापरिग्रहीतारो निर्लोभाः सत्यवादिनः ।
निर्मदा निरहंकारास्त एव ब्राह्मणोत्तमाः ॥ ४९ ॥
यस्य दातुं मनो नास्ति मत्सराक्रान्तचेतसः ।
वेदशास्त्रागमैस्तस्य किमेव स्वात्मपोषिणः ॥ ५० ॥

MS. 40. °णान्विनिर्हृ°....°धयन्समब्रवीत्. — 48. C समाधिष्ठास्ते.

15) Neuter gender, cp. Avadānaç. I, 3, n. 8; 30, n. 4.

16) The ātmanepada expresses the notion registered by Pāṇini I, 3, 74.

यस्य चित्तं ह्यविशुद्धं शीलसंवरवर्जितम् ।
किं भाति मुनिवेषेण स नटर्षिरिवोन्मदः ॥ ५१ ॥

यस्य लोके दया नास्ति बालवृद्धादिदुःखिते ।
किं तस्य ब्रह्मवृत्तेन चित्ते * परिमोहिते[17] ॥ ५२ ॥

यस्य न कुशलोत्साहं चित्ते[18] लोकार्थं साधितुम् ।
तस्य किं तपसा सिद्धे[19] केवलं पापहेतुभिः ॥ ५३ ॥

यस्य चित्तं प्रविलिप्तं क्लेशाद्यैरसमाहितम् ।
स किं गुहानिविष्टो ऽपि न साधुर्दुष्टजन्तुवत् ॥ ५४ ॥

यस्य प्रज्ञा विशुद्धा न सद्धर्मगुणसाधने ।
तस्य किं ब्रह्मचर्येण केवलं दुःखहेतुना ॥ ५५ ॥

यश्च दाता विशुद्धात्मा सर्वसत्त्वानुपालकः ।
नीचो ऽपि स द्विजकल्पो[20] यतो दाता प्रजापतिः ॥ ५६ ॥

येन संरक्षितं नित्यं शीलं संयमसंवृतम् ।
स एव ब्राह्मणः शुद्धः श्रोत्रियो वेदवान्यतिः ॥ ५७ ॥

यस्य चित्तं दयाशूलं सर्वसत्त्वहितेषितम्[21] ।
चण्डालो ऽपि स विप्रः स्याल्लोकेशो हि तमाकरः ॥ ५८ ॥

MSS. 56. °कल्पा. — 57. शीलसंय°... ..P °वाद्यतिः.

17) One syllable is wanting after चित्ते, perhaps हि or सु.

18) *Utsāha* a neuter, cp. n. 15. As to साधितुम् for साधयितुम्, such formations are met with sometimes in this kind of writings: K f. 34 a 5 *darçitum*; ibid. f. 89 a 7 *pūritum*; f. 139 a 3 *vyavalokitum*; R f. 34 a 2 °*ḍhaukitum*; ibid. f. 151 b 5 *choritvā* instead of *chorayitvā*; Aç. f. 230 a 6 *saṃ sthāpitum*. Cp. also Av. I, 95 n. 9.

19) Doubtless corrupt. If the plural °हेतुभिः were not an obstacle, we might correct तस्य किं तपसा सिध्येत्.

20) Pāda *c* is unmetrical, which may be corrected by transposing: नीचो ऽपि द्विजकल्पः स. In the same way çl. 51 *a* may be put in order.

21) This line is corrupt; the correction seems doubtful. I surmise दयाशीलं. For °हितेषितं perhaps read: °हितैषितं or हिते रतं.

येनैवं दुष्करं कर्म साधितं सत्त्वहेतुना ।
स एव ब्राह्मणो धीरो विश्वकर्मा यतो विधिः ॥ ५९ ॥
यस्य चित्तं सदा सत्त्वहितार्थेषु समाधितम् ।
स हि विप्रो महाभिज्ञो ब्रह्मा ध्यानरतो यतः ॥ ६० ॥
यस्य प्रज्ञा जगल्लोकहितानुशासनोज्ज्वला ।
सैव[22] द्विजवरो विज्ञो वेदधर्मास्थितो द्विजः ॥ ६१ ॥
येनैवं निर्जिताः क्लेशाश्चतुर्ब्रह्मविहारिणा ।
स्वचित्ते भावितं ब्रह्म स एव ब्राह्मणोत्तमः ॥ ६२ ॥
तस्मात्पुत्र मया प्रोक्तं श्रुत्वा लोकहितोत्सुकः ।
सर्वक्लेशान्विनिर्जित्य सद्धर्माभिरतो भव ॥ ६३ ॥
इति पितुर्वचः श्रुत्वा सुभूतिः सो ऽनुमोदितः ।
कृताञ्जलिस्तथा नत्वा पितरमित्यभाषत ॥ ६४ ॥

Subhūti yields to the importunities of his father.

तथा सत्यं मनस्तात[23] रोचते तपसे मम ।
तदाज्ञां देहि मे तात चरिष्ये ब्रह्मसद्व्रतम् ॥ ६५ ॥
तेनैवं प्रार्थ्यमानो ऽसौ सुभूतिना पिता ततः ।
परिष्वज्यात्मजं पुत्रं पुनरप्यब्रवीन्मुदा ॥ ६६ ॥

Second exhortation of the father.

एवं चेत्तव वाञ्छास्ति पुत्र ब्रह्मसुसाधनैः[24] ।
चर ब्रह्मव्रतं सम्यग्धीरचित्तसमाहितः ॥ ६७ ॥
आदौ क्रोधरिपुं जित्वा दुष्टमारान्विनिर्जय ।
यावत्क्रोधमनिर्जित्य दुष्टाञ्जेतुं न शक्नुयाः ॥ ६८ ॥

MSS. 59. सत्त्व is wanting in C. — 61. °नोज्ज्वला ॥ स एव. — 64. P °रमभ्यभाषत.

22) *Sandhir ārṣaḥ*, cp. n. 6 on Av. I, 20.

23) Ex conject.; C मनोज्ञात, P मनस्यात.

24) I follow here P; C ब्रह्मेषुसाधने. But the reading is probably corrupt.

यावद्दुष्टाननिर्जित्य धर्मे स्थातुं न शक्नुयाः ।
असुसंस्थितधर्माणां हन्युर्मारा हि सर्वथा ॥ ६९ ॥

तस्माद्वाञ्छति यो ब्रह्म तेनादौ चित्तकोटरात् ।
विनिःकृष्य प्रयत्नेन हन्तव्यः क्रोधपन्नगः ॥ ७० ॥

क्रोधो हि वसते यस्य चित्ते मानमदाकुले ।
तावत्सद्गुणयुक्तो[25] ऽपि सेव्यते नैव सज्जनैः ॥ ७१ ॥

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन क्रोधजिष्णुः समाहितः ।
प्रव्रज्यां समुपासित्य[26] चर ब्राह्मण्यमादरात् ॥ ७२ ॥

तथेत्यसौ प्रतिश्रुत्य सुभूतिः संप्रमोदितः ।
Subhūti obtains the ṛṣipravrajyā.
सहसा पितरौ नत्वा मुनीनामाश्रमं ययौ ॥ ७३ ॥

तत्र प्राप्तो मुनीन्नत्वा कृताञ्जलिपुटो मुदा ।
ब्राह्मण्यसंवरं प्राप्तुं प्रव्रज्यां समयाचत ॥ ७४ ॥

गुरो ब्रह्मविदां श्रेष्ठ कल्याणवर्त्मदेशक ।
प्रव्रज्यां देहि मे सत्यं चरेयं भवमुक्तये ॥ ७५ ॥

इति तस्य वचः श्रुत्वा गुरुर्ब्रह्मविदां वरः ।
एहि वत्स चर ब्रह्मचर्यं जित्वा षडिन्द्रियम् ॥ ७६ ॥

इत्युक्तो गुरुणा सो ऽभूत्सुभूतिर्मुनिवेशभृत् ।
ब्रह्मविहारसंपन्नो विनीतः श्रद्धयान्वितः ॥ ७७ ॥

He is as irascible as before, though a muni.
तथापि दैवसामर्थ्यात्क्रोधसंरक्तमानसः ।
किंचिन्निमित्तमात्रे ऽपि विप्रक्वानसंयतः ॥ ७८ ॥

MSS. 70. °कोटलात् ॥ विनिकृष्य. — 71. क्रोधा; P मारमदा°. — 73. सुभूतिस°. — 75. C कल्याणव्रह्मदेशक. — 76. P °न्द्रियां. — 77. C इत्युक्ता, P इत्युक्ते; both °संपन्ना. — 78. देवसा°.

25) If not rather, by conjecture, तावत्स गुणा°.

26) Sic MS. I think that it must be: समुपाश्रित्य.

वेदसिद्धान्तशास्त्रेषु विवादी क्रोधबाकुलः[27] ।
अतीव रोषसंक्रुष्टो विचिक्षेप यतीनपि ॥ ७९ ॥
धर्मार्थकाममोक्षेषु निरपेक्षः सुतीक्ष्णवाक् ।
सर्वत्र मुनिभिश्चापि विज्ञयाहासमाहितः ॥ ८० ॥
इत्येनं क्रोधसंरब्धं वेदसिद्धान्तमानिनम् ।
His guru pities him. सुभूतिं ब्राह्मणं दृष्ट्वा गुरुश्चैवमचिन्तयत् ॥ ८१ ॥
अहो दैवबलाधानात्सुभूतिर्ब्राह्मणो ऽप्ययम् ।
[28]स्वसिद्धान्तसमानो ऽद्य क्रूरवाग्विग्रहोत्सुकः ॥ ८२ ॥
अग्निकल्पो महातीक्ष्णः सर्वशास्त्रार्थकोविदः ।
विशारदो महाभिज्ञो धर्मसंयमतत्परः ॥ ८३ ॥
तपश्चरणसंरब्धस्तीक्ष्णबुद्धिः कृतोद्यमः ।
महोत्साहो महावीरः सिद्धविद्यो[29] महोत्कटः ॥ ८४ ॥
सर्वशास्त्रकलाभिज्ञो मन्त्रसिद्धिप्रयोगवित् ।
वेदसिद्धान्तयोगानां पारगश्च महासुधीः ॥ ८५ ॥
किं तु क्रोधाविशुद्धात्मा विग्रही वादसंरतः ।
किंचिन्निमित्तमात्रे ऽपि विक्रुष्टो ऽथ रुषाशयः[30] ॥ ८६ ॥
कदाचित्कुपितो रुष्टः संक्लेशाधीरचेतनः[31] ।
शापाशनिप्रहारेण लोके ऽनर्थं करिष्यति ॥ ८७ ॥

MS. 79. °बाकुल ॥ . . . . . . विविक्षेप. — 80. C निरपेक्ष, P निरह्लेक्ष; C सुति-क्ष्ण°, P सुतीक्ष्णुः. — 83. C °तिक्ष्णः, P °तीक्ष्णुः. — 85. °लाभिज्ञा.

27) Metri causa, cp. *supra* n. 12 and *infra*, çl. 285.

28) The reading is not wholly certain. P स्वसिद्धान्तमानोद्यः unmeaning and missing one syllable.

29) Ex conject.; MSS सिद्धविद्या.

30) I follow P. C has: °क्रुष्टोवरुषाशया.

31) Ex conject.; MSS. संक्लेशाधोर°.

तदहं संप्रबोध्यैनं सुभूतिं द्विजसत्तमम् ।
समाधिध्यानचर्यासु योजयेयं च सर्वथा ॥ ८८ ॥
इति मत्वा गुरुश्चैनं सुभूतिं समबोधयत् ।

Long sermon of the guru in order to heal Subhūti from his angry mind.

शृणु वत्स हितं वक्ष्ये तत्र भव समाहितः ॥ ८९ ॥
सर्ववर्णाग्रजो विप्रः सर्वजातिवरोत्तमः ।
ब्राह्मणो ऽस्मीत्यहंकारो न कर्तव्यः कदाचन ॥ ९० ॥
न जीवो ब्राह्मणस्तावद्यस्मात्संस्कारतो द्विजः ।

He demonstrates the futility of a Brahman's pride on account of his caste,

जीवश्चेद्ब्राह्मणस्तावद्वृथा स्याद्धर्मसंस्कृतिः ॥ ९१ ॥
ग्राम्यन्ते पशवो देवा इति वेदे ऽपि कथ्यते[32] ।
ततो धर्माभिसंस्कारैः सर्वे स्युर्मानवा द्विजाः ॥ ९२ ॥
श्वपचा अपि धर्मस्थाः संस्कृताः स्युर्द्विजाधमाः[33] ।
गुणधर्मानुसारैश्च देवा दैत्याश्च मानुषाः ॥ ९३ ॥
सत्त्वधर्मधरा देवा रजोधर्मधरा नराः ।
तमोधर्मधरा दैत्या इति सिद्धान्तसंमतम् ॥ ९४ ॥
इति धर्मगुणाधानात्त्रैधातुकभवालये ।
चतुर्योनिसमुद्भूताः षड्गतिषु भ्रमन्ति ते ॥ ९५ ॥
तत्रापि कर्मभेदेन जातिभेदा ह्यनेकशः ।
जातिष्वपि च सर्वासु स्वकर्मपरिणामतः[34] ॥ ९६ ॥
सत्त्वा नैकविधा जाता अधमोत्तममध्यमाः ।

MS. 90. °हंकारा. — 93. स्वपचा.

32) I think that the meaning is this: the animals and the devas are each at one of the ends of the series of creatures.

33) So P; C संस्कृतेस्यद्विजानराः utterly corrupt. But I am not sure that even the reading of P is right. Perhaps द्विजा ननु?

34) Ex conject.; MSS. °परिमाणतः.

and explains the cosmology.

ये सत्त्वास्तामसा रौद्रा हिंसाकर्मानुसंरताः ।
ते ऽधोभुवनसंजाता वसन्ति क्लेशभागिनः(35) ॥ ९७ ॥
रजोधर्मरता ये हि रागचर्यानुसारिणः ।
ते सत्त्वा भूमिसंजाता वसन्ति मानुषादयः ॥ ९८ ॥
सत्त्वधर्मरता ये तु सात्त्विकाः शान्तचारिणः(36) ।
ते देवा निर्मलानन्दा वसन्ति स्वर्गतिं गताः ॥ ९९ ॥
तथैते सर्वसत्त्वाश्च गुणधर्मानुसारतः ।
स्वकृतं कर्म भुञ्जन्तो भ्राम्यन्ति त्रिभवालये(37) ॥ १०० ॥
वृद्धिं प्राप्य गुणाश्चेत्थमेकैकं गुणवृद्धितः(38) ।
* * * * * * * * * * * * * * * ॥ १०१ ॥

आकाशस्य गुणश्चैकः शब्द एव न चापरः ।
शब्दस्पर्शौ च वायोर्वै द्वौ गुणौ परिकीर्तितौ ॥ १०२ ॥
अग्नेः शब्दश्च स्पर्शश्च रूपमेव त्रयो गुणाः ।
शब्दस्पर्शरूपरसाश्चत्वार्येव समीरणो(39) ॥ १०३ ॥
स्पर्शः शब्दो रसो रूपं गन्धश्च पृथिवीगुणाः ।
एवं मिलितयोगैश्च ब्रह्माणोत्पत्तिरुच्यते(40) ॥ १०४ ॥

MS. 97. C तैधोभु°; P °भुवनसंवासा. — 98. °नुचारिणः. — 100. स्वकृतकर्म. — 102. C शब्दस्पर्शौ, P शब्दस्वर्गौ.

35) A çloka of six pādas, it seems.

36) I follow P; C °न्तसारिणः.

37) To understand the last word it must be supposed that *tribhavā*° (*tribhuvā*°?) means the same as *tribhuvanālaye*, as it seems to do also (Paris MS.) f. 47 a 7 त्रिभवाध्यसु (read: °घसु).

38) One line must have been lost here in the archetype of both MSS.

39) Cp. my *Sanskrit Syntax* § 28 b).

40) In this line and in the following one ब्रह्माणो° must be a blunder for ब्रह्मणो°; in this case we should have here a new instance of *sandhir ārṣaḥ*, cp. n. 22.

सर्वे जीवा मिलित्वैव ब्रह्माणांशसमुद्भवाः ।
[41] चतुरशीति लक्षाश्च प्रोक्ता वै जीवजातयः ॥ १०५ ॥
धर्मतः सुखिनो भूताः पापतो दुःखभागिनः ।
मिश्रतो मिश्रभुक्तार[42] इत्युक्तमवदानिकैः ॥ १०६ ॥
[43] भारते ऽपि तथा प्रोक्तमृषिभिः कर्मवादिभिः ।
सप्त व्याधा दशारण्ये मृगाः कालिंजरे गिरौ ॥ १०७ ॥
चक्रवाकौ शरद्वीपे हंसाः सरसि मानसे ।
ते ऽपि जाताः कुरुक्षेत्रे ब्राह्मणा वेदपारगाः ॥ १०८ ॥
उक्तं च मानवे धर्मे मुनिना मनुना * * ।[44]
मिथ्याजीवेन जीवन्यः पतितो ब्राह्मणो ह्यसौ[45] ॥ १०९ ॥
Cp. Vajrasūcī çl. 18 वृषलीफेनपीतस्य निःश्वासोपहतस्य च ।
तथैव सह सुप्तस्य निष्कृतिर्नोपलभ्यते[46] ॥ ११० ॥
Cp. Vajras. çl. 19 शूद्रोहस्तेन यो भुङ्क्ते मासमेकं निरन्तरम् ।
जीवमानो भवेच्छूद्रो मृतश्च स प्रजायते ॥ १११ ॥

MSS 106. °क्तंमव°. — 107. °क्तृंमर्षि°.... मृगाक्रो (C लिंजले). — 108. P चक्रवाका. — 109. जीवंयः. — 111. C मृतश्चा, P मृवःश्च.

41) The numeral is indeclinable, it seems; likewise çl. 113. Cp. Avadānaç. I, 204 n. 1.

42) भुक्तारः instead of भोक्तारः in both MSS.

43) The passage quoted is found in the Harivaṃça 1209 foll. and is also adduced in Açvaghoṣa's *Vajrasūcī*, which is apparently the source of our author here and from which he drew several other places which I have noticed on the margin.

44) The last two syllables of the line are in C नस or तस, in P वसा; both unmeaning. Here we should expect खलु, cp. vs. 45. 118. 129.

45) I cannot identify this quotation, and the text of this line is suspected.

46) Cp. Manu III, 19, whence I have taken निष्कृतिः, which seems to be corrupt in MSS: C नैसृतिर्नो°, P निःसृतर्नो°. As to çl. 111 cp. çl. 208.

Cp. Vajras. çl. 4 अधीत्य चतुरो वेदान्साङ्गोपाङ्गांश्च तत्त्वतः ।
शूद्रात्प्रतिग्रहग्राही ब्राह्मणो जायते खरः ॥ ११२ ॥

Cp. Vajras. çl. 5 खरो द्वादश जन्मानि षष्टि जन्मानि शूकरः ।
(47) श्वानः सप्तति जन्मानि इत्येवं मनुरब्रवीत् ॥ ११३ ॥

तथोक्तमवदाने ऽपि बुद्धेनाद्वयवादिना ।
(48) ब्राह्मणो ऽदत्तमादाय बभूव वानराधिपः ॥ ११४ ॥

तत्र (49) स बुद्धनाथाय ददौ च पणसं मुदा ।
ततश्च मानवो भूत्वा पांशुदाता ह्यभूच्छिशुः ॥ ११५ ॥

तत्कर्मफलतो राजा (50) सर्वानन्दो बभूव सः ।
तत्रापि बुद्धनाथाय पिण्डपातं ददौ मुदा ॥ ११६ ॥

तद्दीपंकरप्रसादेन बोधिसत्त्वो भवेन्नृपः (51) ।
सर्वपारमिताः पूर्य (52) बुद्धो ऽपि स भविष्यति ॥ ११७ ॥

इत्युक्तमवदाने ऽपि जिनेनाद्वयवादिना ।
तस्माच्चैवं विजानीया न जीवो ब्राह्मणः खलु ॥ ११८ ॥

MSS 112. अधित्य . . . . शद्रान्प्र°. — 113. C जन्मानी शूकरः, P जन्मानिशू°. — 114. तथोक्तंमव°. — 116. C. पिंदपात्रं, P पिण्डपात्रं, cp. Avadānaç. I, p. 13 n. 1.

47) If the reading is right, श्वानः must be taken as the nom. sing., made after the acc. श्वानम्. Cp. Pāli *sāno*, Prākrit *sāṇo*; Hemacandra's *Grammar* VIII, 1, 52 and *Vajrasūcī* çl. 19.

48) Ex conject.; C ब्राह्मणाद्°, P ब्राह्मणोद्°.

49) Ex conject.; MSS तत्रसंबुद्ध°.

50) I do not know this avadāna elsewhere. Query: सर्वददो?

51) The line is unmetrical and corrupt. Query: दीपंकरप्रसादेन बोधिसत्त्वो ऽभवन्नृपः ('= .... the king became Bodhis.')?

52) MSS सर्वपारमिता पूर्य. In the *avadānamālās* there are many instances of absolutives in °य of non-compound verbs, e. g. K Paris MS, f. 34 a 5 चिन्त्य; 36 b 6 दृष्ट्य; 48 b 2 स्थाप्य; 87 a 4 पश्य, also R Paris MS, f. 201 b 3. — पूर्य is also met with R f. 163 a 6. 170 a 3. Cp. *infra*, çl. 420.

Origin of the different castes and divisions of men,

जात्यापि ब्राह्मणो नैव संस्कृतस्तु द्विजो भवेत् ।
जात्या चेद्ब्राह्मणो भूतो वृथा स्यात्संस्कृतेर्विधिः ॥ ११९ ॥

स्मृतो हि तत्तथा प्रोक्तं न जात्या धर्मतो द्विजः ।
* * * * * * * * * * * * * * * * (53) ॥ १२० ॥

धर्मसंस्कृतिवृत्तिस्थः श्वपचो ऽपि द्विजो भवेत् ।
तथा हि मानवे धर्मे मनुनाभिहितं खलु ॥ १२१ ॥

Cp. Vajras. 21 अरणीगर्भसंभूतः कठिनाख्यो महामुनिः ।(54)
तपसा ब्राह्मणो जातस्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १२२ ॥

Vajras. 22 (55) कैवर्तिगर्भसंभूतो व्यासो नाम महामुनिः ।
तपसा ब्राह्मणो जातस्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १२३ ॥

Vajras. 23 उर्वशीगर्भसंभूतो वसिष्ठाख्यो महामुनिः ।
तपसा ब्राह्मणो जातस्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १२४ ॥

Vajras. 24 हरिणीगर्भसंभूत ऋष्यशृङ्गो महामुनिः ।
तपसा ब्राह्मणो जातस्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १२५ ॥

Vajras. 25 चण्डालीगर्भसंभूतो विश्वामित्रो महामुनिः ।
तपसा ब्राह्मणो जातस्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १२६ ॥

Vajras. 26 (56) ताण्डुलीगर्भसंभूतो नारदाख्यो महामुनिः ।
तपसा ब्राह्मणो जातस्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १२७ ॥

MSS 119. C चेद्ब्राह्मणाभूतो, P चेद्ब्राह्मणंभूतो. — 120. हितंतथा. — 121. P स्वपचोपि, C स्वयंचापि. — 122. P कथिता°, C uncertain whether कथिना° or कठिना°. — 124. वशिष्ठा°. — 127. °संभूता; . ....जातेरकारणं, and so C alone çl. 122—126.

53) Here, too, for several reasons I suspect the loss of one line.

54) The name Kaṭhina is doubtless corrupt. In the *Vajrasūcī* he is called Kaṭha — कठो नाम instead of कठिनाख्यो — and thus it will be right.

55) Perhaps to correct: कैवर्ती°, but the correction is not indispensable.

56) Ex conject.; MSS तांडुली°.

एवमन्ये ऽपि सर्वे च ऋषयो ब्रह्मचारिणः । (57)
तपसा ब्राह्मणा भूता न ब्राह्मणीगर्भसंभवाः (58) ॥ १२८ ॥
धर्मसंस्कारतः सर्वे मानवा ब्राह्मणाः खलु ।
धर्मवृत्तिप्रमाणेन सर्वे स्युर्ब्राह्मणा नराः ॥ १२९ ॥
एकवर्णमिदं सर्वं ब्रह्मसृष्टिसमुद्भवम् ।
धर्मकल्पविकल्पेन चातुर्वर्ण्यं प्रकल्पितम् ॥ १३० ॥
सर्वे वै योनिजा मर्त्याः सर्वे मूत्रपुरीषिणः ।
एकेन्द्रियक्रियार्थाश्च तस्माच्छीलगुणैर्द्विजाः ॥ १३१ ॥
शूद्रो ऽपि शीलसंपन्नो गुणवान्ब्राह्मणो भवेत् ।
ब्राह्मणो ऽपि क्रियाहीनः शूद्रात्प्रत्यवरो भवेत् ॥ १३२ ॥
गुणैर्धर्मैस्तथा शीलैर्वर्णा ह्यनेकजातयः (59) ।
ब्रह्मजेषु हि सर्वेषु नरेषु किं विशेषता ॥ १३३ ॥
यथा भस्मनि सौवर्णो विशेष उपलभ्यते ।
ब्राह्मणो चान्यजातौ वा न विशेषो ऽस्ति वै तथा (60) ॥ १३४ ॥
यथा प्रकाशतमसोर्विशेष उपलभ्यते ।
ब्राह्मणो चान्यजातौ वा विशेषो नैष विद्यते ॥ १३५ ॥
न हि ब्राह्मणा आकाशान्मरुतो वा समुद्भवः (61) ।
भित्त्वा वा पृथिवीं जातो जातवेदा यथारणेः ॥ १३६ ॥

expounded in a spirit opposite to the aristocratic pride of the Brāhmaṇas and preaching the equality of mankind.

MSS 135. C °तमसोविशे°, P °तमसाविशे°. 57) So C; P ब्राह्मणानराः.

58) The verse is too long by one syllable. It may be corrected in various ways, e. g. न ब्राह्मणीसमुद्भवाः. The last pāda I have edited, as it is found in C; P has भूतान्ब्राह्मणीगर्भसंभवा° ॥

59) Ex conject.; C गुणधर्मै° ..... शीलैवर्णा, P गुणैधर्मै° ...... शीलैर्वर्णा.

60) Çl. 134—138 are also found in Divy. XXXIII, p. 623, 13–20 of the ed. of Cowell and Neil, with slight discrepancies, for the 4th pādas of çl. 135 and 137 are different. At çl. 134 and 135 Divy. has *brāhmaṇe vā*, apparently the right reading. Large fragments of this avadāna have been found in the Kashgarian Skrt Mss.; the Kashgarian version is shorter than the Divyāvad text. Cf. S. p'Oldenburg Zap. XII. 031—032.

61) Divy. has not समुद्भवः, but समुत्थिताः. I have not ventured to correct the reading of both C and P, because *sambhava* occurs here sometimes as a synonym of *sambhūta*, cp. n. 88.

ब्राह्मणा योनितो जाताश्चण्डाला अपि योनितः ।
श्रेष्ठत्वे वृषलत्वे च किं वास्ति भेदकारणम् ॥ १३७ ॥
ब्राह्मणो ऽपि मृतोत्सृष्टो जुगुप्स्यो ऽशुचिरुच्यते ।
वर्णास्तथैव चाप्यन्ये का नु तत्र विशेषता ॥ १३८ ॥
यथा सिंहादिजन्तूनां पदादिभेदलक्षणम् ।
देहसंस्थानलिङ्गैश्च नराणां किं विशेषता ॥ १३९ ॥
यथा हंसमयूरादिपक्षिणां च विशेषता ।
मुखादिवर्णशब्दैश्च नराणां नास्ति भेदता ॥ १४० ॥
यथा च कृमिकीटानां कायसंस्थानभेदता ।
तथैव नरजातीनां नैवास्ति भेदलक्षणम् ॥ १४१ ॥
यथा भूरुहवृक्षाणां पत्राद्याकारभेदता ।
तथा नास्ति मनुष्याणामाकृतेर्भेदलक्षणम् ॥ १४२ ॥
तृणौषधादिशस्यानां यथाकृतिविशेषता ।
मानवानां तथा नास्ति संस्थानभिन्नलक्षणम् ॥ १४३ ॥
धान्यादिव्रीहिजातीनां वर्णाकारादिलक्षणम् ।
तथा नास्ति मनुष्याणां वर्णाकारविशेषता ॥ १४४ ॥
जाति(62)कुन्दादिपुष्पाणां यथा वर्णादिभेदता ।
मानवानां तथा नास्ति वर्णगन्धादिभेदता ॥ १४५ ॥
जलजानां च पुष्पाणां पद्मादीनां विशेषता ।
वर्णसंस्थानगन्धाश्च नराणां तु तथा न हि ॥ १४६ ॥
यथाम्रादिफलानां च स्वादादिगुणभेदता ।
मनुजानां तथा नास्ति मांसास्थिगुणभेदता ॥ १४७ ॥

MSS 137. जाताच°. — 141. तथैवंनर°. — 142. °ष्याणांमाकृतेभेद°. — 144. C °विशेषत ॥, P °विशेषतः ॥. — 146. C °स्थानगन्धश्च, P °स्थानगन्धैश्च.

62) So MSS., not जाती.

यथा षड्रसजातीनां गुणास्वादादिभेदता ।
तथा नास्ति मनुष्याणां षडिन्द्रियविशेषता ॥ १४८ ॥
यथा हेमादिधातूनां द्रव्यवर्णादिभेदता ।
तथा नास्ति मनुष्याणां संस्थानवर्णभेदता(63) ॥ १४९ ॥
यथा वज्रादिरत्नानां संस्थानवर्णभेदता ।
तथा नास्ति मनुष्याणां शरीराकारभेदता ॥ १५० ॥
समसांसादिभेदाश्च षडिन्द्रियसमास्तथा ।
एकांशतो विशेषो न कुतो देहेषु भेदता ॥ १५१ ॥
यथा हि बालका बाला क्रीडमाना महापथे ।
पांशुपुञ्जानि(64) संपिण्ड्य स्वयं नामानि कुर्वते(65) ॥ १५२ ॥
इदं क्षीरमिदं मांसमिदं घृतमिदं दधि ।
न च बालस्य वचनात्पांशवो ऽन्ना(66) भवन्ति हि ॥ १५३ ॥
वर्णास्तथैव चत्वारः सुभूत इति कल्पिताः ।
पांशुपुञ्जाभिधानेन योगो ऽप्येष न विद्यते ॥ १५४ ॥
न केशेन न कर्णेन(67) न शीर्षेण न चक्षुषा ।
न मुखेन न नासाया(68) न ग्रीवया न बाहुना ॥ १५५ ॥

MSS 153. मान्समिदं. — 154. C पांदुपुञ्जाभिधानेन, P पांशुपुञ्ज्या°. — 155. न च बाहुना (P °हुनां).

63) Ex conject.; MSS संस्कारवर्णा°.

64) So C; P has पुञ्ज्यानि, perhaps better. Note the neuter gender of *puñja*.

65) Çl. 152—158 are found in Divy., as before, p. 626, 13–24 with some variances and discrepancies of reading.

66) Divy. ऽन्नं. The plural, however, fits better. As to the gender cp. *supra*, notes 16 and 64.

67) Divy. has कर्णाभ्यां and पार्श्वाभ्यां in the corresponding places.

68) This form points to some Pāli prototype; Divy. नासया against the metre.

नोरसा न च पार्श्वेन (67) न पृष्ठेनोदरेण वा ।
नोरुभ्यामथ जङ्घाभ्यां पाणिपादनखैर्न च ॥ १५६ ॥

न स्वरेण न वर्णेन न सर्वाङ्गैर्न मैथुनैः ।
नैका (69) विशेषता वापि मनुष्येषु न विद्यते ॥ १५७ ॥

तथा नास्ति यथान्यासु जातेर्लिङ्गं पृथक्पृथक् ।
(70) सामान्यकारणं मन्ये किंचिन्न भेदलक्षणम् ॥ १५८ ॥

संज्ञामात्रेण कल्प्यन्ते ब्राह्मणाः क्षत्रियास्तथा ।
वैश्याः शूद्रास्तथान्ये ऽपि संज्ञामात्रे हि कीर्तिताः ॥ १५९ ॥

यथैकवृक्षजातानां फलानां नास्ति भेदता ।
तथैकमनुजातानां किं विशेषवलक्षणम् ॥ १६० ॥

गुणधर्मानुचारेण जातिभेदा भवन्ति हि ।
चातुर्वर्ण्यमिदं लोकं (71) सर्वं हि मनुसंभवम् ॥ १६१ ॥

गुणधर्मप्रमाणेन जातेर्नैव प्रमाणता ।
(72) तथा च प्रोच्यते बौद्धैरवदानार्थकोविदैः ॥ १६२ ॥

मानवा ये प्रशान्तास्थाः (73) सत्यधर्मव्रतान्विताः ।
ब्राह्मणास्ते महाशुद्धाश्चतुर्ब्रह्मविहारिणः ॥ १६३ ॥

MSS 162. जातेनैव.

69) I have combined the good readings of C and P. For C has नेकोविशेषता .... न विद्यते P नैको विशे° .... नुविद्यते. Another possible correction might be एका विशेषता .... न विद्यते.

70) Ex conject.; MSS सामान्यं कारणं.

71) लोक is here a neuter. The sentence is repeated çl. 198.

72) Ex conject.; C तथा प्रोवाच्यते, P तथा प्रोच्यत.

73) Ex conject.; MSS प्रशान्तस्थाः. I think *praçāntāstha* is almost synonymous with *praçāntacitta* or *°ātman*.

परिग्रहान्परित्यज्य वनप्रस्थनिवासिनः ।
ये भवन्ति सदा ब्रह्म वानप्रस्था हि ते द्विजाः ॥ १६४ ॥
षट्कर्मनिरता ये तु श्रोत्रिया गृहवासिनः ।
महायज्ञसमाचारा उपाध्याया हि ते द्विजाः ॥ १६५ ॥
निरपेक्षाः स्वदेहे ऽपि त्यक्तमाराभिगोचराः ।
भिक्षाशिनो व्रतस्थास्ते भिक्षवो ब्रह्मवादिनः ॥ १६६ ॥
ये(74) च मारान्विनिर्जित्य निःसङ्गा धीरमानसाः ।
तपन्ति पुण्यक्षेत्रेषु मानवास्ते तपस्विनः ॥ १६७ ॥
दशाकुशलनिर्मुक्ता दशकुशलसंरताः ।
सत्यवाचो व्रतस्था ये ऋषयस्ते द्विजोत्तमाः ॥ १६८ ॥
ये च लोकप्रचारेषु विरता धर्ममानसाः ।
वाचंयमाश्च ते भद्रा मुनयः सत्यवादिनः ॥ १६९ ॥
ये च जितेन्द्रियग्रामा निर्मुक्तभवचारकाः ।
निर्ममा निरहङ्कारा यतयो योगिनो ऽपि ते ॥ १७० ॥
ये च स्थण्डिलमाश्रित्य चरन्ति व्रतमादरात् ।
ते ऽपि च मानवा धीराः स्थाण्डिला(75) जटिलास्तथा ॥ १७१ ॥
ये च भस्मविलिप्ताङ्गा हाराभरणभूषिताः ।
कापालिकाश्च ते वीराः श्मशानव्रतचारिणः ॥ १७२ ॥
ये(76) समिद्धव्यद्रव्याणि जुह्वत्यग्नौ समाहिताः ।
ते होतारश्च यज्वानो वेदधर्मार्थसाधकाः ॥ १७३ ॥

MSS 164. C परिग्रहापरित्यत्य (or °भ्यभ्य) P परिग्रहान्परित्यभ्य. — 173. C गुहोतारण्ययज्वानो, P तेभुंहोतारश्चययज्वानो.

74) Ex conject.; MSS येचमायाविनिर्जित्य. Or should we read मायां वनि-र्जित्य?

75) The asterisk preceding the word in PWK s. v. may be cancelled now.

76) Ex conject.; C समीद्रव्य°, P समिद्रव्य°.

ये[77] च क्षत्राणि रक्षन्तः पालयन्ति सदा प्रजाः ।
सत्त्वरक्षाव्रताचाराः क्षत्रियास्ते नृपा नराः ॥ १७४ ॥
ये रञ्जयन्ति धर्मार्थे लोकान्नीतिप्रयोजकाः ।
राजानस्ते महावीराः सर्वधर्माभिपालकाः ॥ १७५ ॥
ये च सत्त्वहिताधाने विविधार्थानुकारिणः ।
वेशयन्ति प्रजा धर्मे वैश्यास्ते हि नरोत्तमाः ॥ १७६ ॥
व्रताचारविहीना ये सत्त्वरक्षार्थचारिणः ।
मन्यन्ते सेवया शुद्धिं शूद्रास्ते श्रेष्ठिनस्तथा ॥ १७७ ॥
ये च क्षेत्राणि कर्षन्ति[78] धान्यादिव्रीहिसाधकाः ।
कृषिकास्ते[79] नरा धान्यैः सत्त्वजीवानुपोषकाः ॥ १७८ ॥
साधयन्ति महत्कार्यं धनादिवस्तुसंग्रहैः ।
वणिक्कर्माभिसंयुक्ता वणिजस्ते महोद्यमाः ॥ १७९ ॥
ये च सार्थान्समाहृत्य रत्नाकरसमागताः ।
साधयन्ति च रत्नानि सार्थवाहाश्च ते नराः ॥ १८० ॥
तथान्ये शिल्पविद्यादीन्ये च कुर्वन्ति मानवाः ।
शिल्पिनस्ते तथान्ये ऽपि स्वर्णाकारादयो नराः ॥ १८१ ॥
ज्योतिर्विद्याविदो ये च गणयन्ति दिवानिशम् ।
युगान्तकालविज्ञाता गणकास्ते ऽपि मानवाः ॥ १८२ ॥

MSS 174. रक्षन्तिः. — 181. °दयोमराः.

77) I follow C, P has क्षेत्राणि, which does not fit the etymological argument.

78) So both MSS, not कृषन्ति.

79) PWK registers *kṛṣika* with an asterisk. — धान्यैः is my conjectural correction for MSS धान्या.

[80] धातुदोषाण्यभिज्ञाय लोकानां परिचारकाः ।
भैषज्यं[81] ये ददत्येव भिषजस्ते हि वैद्यकाः ॥ १८३ ॥

भूतदोषाण्यभिज्ञाय बलिपूजाविधानतः ।
शमयन्ति च ये भूतान्भौतिकास्ते ऽपि मानवाः ॥ १८४ ॥

एवं चान्ये ऽपि ये सत्त्वा यद्यत्कर्मानुचारिणः ।
तत्तत्कर्मानुशीलेन जातिधर्मप्रवृत्तिकाः[82] ॥ १८५ ॥

ततो ये मानवाः क्रूरा निर्दयाः सत्त्वहिंसकाः ।
चण्डवृत्तिप्रचाराश्च चण्डाला इति ते स्मृताः ॥ १८६ ॥

ये भजन्ति शिवं नित्यं शिवभक्तिपरायणाः ।
ते शैवा मनुजा ज्ञेयाः शिवधर्मानुचारतः[83] ॥ १८७ ॥

ये भजन्ति विष्णुं नित्यं विष्णुभक्तिपरायणाः ।
विष्णुधर्मसमाचाराद्वैष्णवास्ते ऽपि मानवाः ॥ १८८ ॥

ब्रह्माणं ये भजन्त्येव ब्रह्मभक्तिपरायणाः ।
ब्रह्मधर्मसमाचाराद्ब्राह्मणास्ते ऽपि मानवाः ॥ १८९ ॥

ये भजन्ति महारौद्रं भैरवभक्तिमानसाः[84] ।
माहारौद्राश्च ते ख्याता भैरविकाश्च मानवाः ॥ १९० ॥

MSS 183. P भैषजं; both ददत्येवं. — 185. C तेत्तत्कर्मा°. — 189. भजन्त्येवं.

80) *Doṣa* is here a neuter and *bhūta* (çl. 184) a masculine.

81) *Dadanti* must be put to the account of the paraphrast himself. It occurs also (Paris MS) f. 56 b 6.

82) Ex conject.; C प्रवृत्तिमाः, P °प्रवृत्तिनः.

83) So P; C °नुसारतः. It is difficult to make here a good choice.

84) Ex conject.; MSS भैरवंभक्ति°, cp. the 2d pādas of çl. 187—189. — Neither माहारौद्र nor भैरविक occur in PWK.

ये च माहेश्वरीं देवीं भजन्ति कुलधर्मिणः ।
माहेश्वरीव्रताधाराः कालिकास्ते ऽपि मानवाः[85] ॥ १९१ ॥
ये भजन्ति सदा बुद्धं बौद्धधर्मपरायणाः ।
ते ऽपि च मानवा बौद्धाः संबोधिपदसाधिनः ॥ १९२ ॥
ये भजन्ति जिनं चैव जैनधर्मपरायणाः ।
ते ऽपि च मनुजा जैना जैनधर्मानुचारणात्[86] ॥ १९३ ॥
एवं चान्ये ऽपि ये सत्वा व्रतचर्यानुलिङ्गिनः ।
ते ऽपि च मानवाः सर्वे धर्मचर्यानुवर्णिनः ॥ १९४ ॥
यादृशं साध्यते कर्म तादृशो जातिता भवेत् ।
प्रजापतिर्हि चैकत्वे निर्विशेषो ऽभवद्यतः[87] ॥ १९५ ॥
न चेन्द्रियेषु नानात्वं क्रियावादेन दृश्यते ।
ब्राह्मणे चान्यजातौ वा नैषां किंचिद्विशिष्यते ॥ १९६ ॥
न ह्यात्मनः समुत्कर्षाच्छ्रेष्ठत्वमिह युज्यते ।
शुक्रशोणितसंभूतं योनिजं सर्वमेव हि ॥ १९७ ॥
चातुर्वर्ण्यमिदं लोकमिति तीर्थ्यैर्विकल्पितम् ।
ब्रह्मजा ब्राह्मणाः ' नैवं धर्मसंस्कारजाः खलु ॥ १९८ ॥
यदि वा ब्रह्मजा विप्रा ब्राह्मणी कुत्र संभवा[88] ।
ब्राह्मण्यपि तथा चैव ब्रह्मजा यदि सांप्रतम् ॥ १९९ ॥

MSS 193. जिनंचैवं. — 196. °ष्ठत्वंमिह .... C योनितं, P योनिजः. — 198. C तीर्थैवि°, P तीर्थैर्वि°. Cp. çl. 240. — 199. तथाचैवं.

85) C repeats after this çloka the 2d line of çl. 190.

86) Cp. note 12.

87) Ex conject.; C °षोभवेत्पदः or °त्पदः, P °षोभवत्पतः.

88) *Sambhava* has here adjectival force, as much as *sambhūta*, cp. çl. 242 *ūrubhyāṃ sambhavaḥ*, 246 *vaiçyāpi* ..... *ūrubhyām eva sambhavā*.

ब्राह्मणस्य च सा भार्या स्याच्चैवेदं न युक्तितः (89) ।
न भार्या भगिनी युक्ता ब्रह्मणां ब्रह्मजा यदि ॥ २०० ॥

न सत्त्वा ब्रह्मणो जाताः कर्मसंस्कारजास्त्वमी ।
निहीनोत्कृष्टमध्याश्च सत्त्वा नानाश्रयाः पृथक् ॥ २०१ ॥

तेषां हि जातिसामान्याद्ब्राह्मणे क्षत्रिये तथा ।
वैश्यशूद्रे तथान्येषु समं ज्ञानं प्रवर्तते ॥ २०२ ॥

Vajras. çl. 29 शीलं प्रधानं न कुलं प्रधानं कुलेन किं शीलविवर्जितेन ।
बहवो नरा नीचकुलप्रसूताः स्वर्गं गताः शीलमुपेत्य धीराः ॥ २०३ ॥

cp. Vajras. çl. 17 न जातिर्दृश्यते देवैः शीलः कल्याणकारकः (90) ।
चण्डालोऽपि हि शीलस्थस्तं देवा ब्राह्मणं विदुः ॥ २०४ ॥

cp. Vajras. çl. 14 सत्यं ब्रह्म तपो ब्रह्म शीलश्चेन्द्रियसंयमः ।
सर्वभूतदया ब्रह्म एतद्ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २०५ ॥

cp. Vajras. çl. 15 सत्यं नास्ति तपो नास्ति नास्ति चेन्द्रियसंयमः ।
सर्वभूतदया नास्ति एतच्चण्डाललक्षणम् ॥ २०६ ॥

cp. Vajras. çl. 16 देवमनुष्यनारीणां तिर्यग्योनिगतेष्वपि ।
मैथुनं नाधिगच्छन्ति ते नरा ब्राह्मणाः खलु ॥ २०७ ॥

शूद्रीहस्तेन यो भुङ्क्ते मासमेकं निरन्तरम् ।
जीवमानो भवेच्छूद्रो मृतः स श्वा प्रजायते (91) ॥ २०८ ॥

MSS 200. P °च्चैवं न युक्तिता. — 203. गताशीलकल्या°. — 208. भुक्ते.

89) Ex conject.; MSS. युक्तिता. Çl. 199 and 200 are somewhat intricate. I think, the purport of them is this: If the Brahmans are born from Brahmā, how then, is it with the Brāhmaṇī, how may she be a Brahman's wife? If she is born from Brahmā, she is the Brahman's sister, and does not fit him for a wife. *Idaṃ na yuktitaḥ* signifies «this is not consistent with a proper way of acting».

90) शील is a masculine, likewise in the following çloka.

91) This çloka is a variance of çl. 111.

cp. Vajras. çl. 20 शूद्रीपरिवृतो विप्रः शूद्रो च गृहमेधिनो ।
वर्जितः(92) पितृदेवैश्च रौरवं सो ऽधिगच्छति ॥ २०९ ॥

तस्माद्धर्मतपःशीलसंयमज्ञानतो द्विजः ।
न वेदैर्हि विना विप्रः किं स्यात्संस्कारमात्रतः ॥ २१० ॥

तत्र शरीरसंस्कारमात्रेण ब्राह्मणो भवेत् ।
संस्कृतेन द्विजो वा चेच्छूद्रो ऽपि संस्कृतो द्विजः ॥ २११ ॥

यदि विप्रः शरीरः(93) स्यात्पावको ब्रह्महा भवेत् ।
ब्रह्महत्या च बन्धूनां शरीरदहनाद्भवेत् ॥ २१२ ॥

ब्राह्मणबीजसंभूतः शूद्रो ऽपि न कथं द्विजः ।
तस्माद्धि ब्राह्मणो नैव देहसंस्कारमात्रतः ॥ २१३ ॥

cp. Vajras. çl. 10 सद्यः पतति मांसेन धावनक्षीरविक्रयी ।
ब्राह्मणो ऽपि भवेच्छूद्रः सुरया लवणेन च ॥ २१४ ॥

cp. Vajras. çl. 11 आकाशगामिनो विप्राः पतिता मांसभक्षणात् ।
विप्राणां पतनं दृष्ट्वा ततो मांसानि वर्जयेत् ॥ २१५ ॥

भक्ष्यन्ते येन मांसानि भक्ष्यते(94) तेन किं न हि ।
अभक्ष्यभक्षणाच्चैव ब्राह्मणः पतितो भवेत् ॥ २१६ ॥

पतितो ब्राह्मणश्चैवं संस्कारं नार्हति पुनः ।
तस्माज्ज्ञानं विना नैव शरीरो ब्राह्मणो भवेत् ॥ २१७ ॥

MSS 210. C °तपशील°, P °पयः शली°. — 211. C वा चेच्छुद्रोपि संस्कृते, P वा-चेच्छ्रादपि संस्कृतो. — 214. C सद्यपथति मांसेन, P सद्यथततिमांसेन...... C °कूद्राः, P °कूद्रः........ both लवनेन. — 217. C नर्हति, P नार्हतिः........ C शरीरीत्रा°.

92) Ex conject.; C वर्जितपितृवेदैवा°, P वर्जितःपितृवेदैःवरारवं.

93) शरीर masc., cp. çl. 217 and n. 90.

94) Perhaps should be corrected भक्ष्येत.

ज्ञानवान्हि भवेत्पूज्यो ब्राह्मणा अपि मानवाः ।
समानेषु च देहेषु कुत्राप्यस्ति विशेषता ॥ २१८ ॥
तस्माज्ज्ञानप्रमाणेन न शरीरप्रमाणता ।
यथा करोति भाण्डानि मृत्तिकयैव *भार्गवः*(95) ॥ २१९ ॥
मृत्तिकाया न भेदो ऽस्ति तत्कृतभाजनेष्वपि ।
किं तु प्रतिमवस्तूनां संज्ञयाख्यायते खलु ॥ २२० ॥
प्रतिमं यत्र यद्द्रव्यं तद्भाण्डं तेन लक्ष्यते ।
ज्ञानधर्मगुणाचारैर्लक्ष्यते मानवस्तथा ॥ २२१ ॥
ज्ञानधर्मगुणाचारैर्विहीनो मानवः पशुः ।
ज्ञानविज्ञानभेदेन वर्तते गुणभेदता ॥ २२२ ॥
*गुणभेदाद्भवेद्धर्मभेदा च संप्रज्ञायते(96) ।
धर्मभेदात्ततः कर्मभेदता संप्रवर्तते ॥ २२३ ॥
कर्मभेदात्तथाचारभेदता च प्रवर्तते ।
तथाचारविशेषेण ज्ञातिभेदाः प्रवर्तिताः ॥ २२४ ॥
महाभूतसमुद्भूतस्कन्धेष्वायतनेषु च ।
सर्वजन्तुशरीरेषु समेषु का विशेषता ॥ २२५ ॥
ज्ञानविज्ञानमात्रेण भिद्यन्ते खलु मानवाः ।
ज्ञानविज्ञानपात्रत्वात्पूज्यन्ते नीचजा अपि ॥ २२६ ॥

MSS 218. देहेषु कुत्रोप्य°. — 222 P वर्त्तते गुणभेदताः. — 223 C °भेदात्ततो कर्मभेदांतसंप्र°, P °भेदात्ततो कर्मभेदतासंप्र°.

95) Instead of the last word, which is corrupt, is, of course, required a word meaning 'potter'. But it would be not advisable to correct भाण्डकः. For *bhāṇḍika* = *bhāṇḍakāra* is unknown, and it is not in the habit of Sanskrit to use taddhitas in °*ika*, with the meaning of «manufacturer of — ». Query: भाण्डकृत्?

96) There can be no doubt about what the author intends to say, but the wording is corrupt.

ज्ञानविज्ञानहीनत्वान्मानवो ऽपि न पूज्यते ।
पशुवत्स नराकारः ततः पूजा न चाकृतेः ॥ २२७ ॥
ज्ञानेनापि द्विजो नैव कर्माचारप्रमाणतः ।
ज्ञानेन यदि वा विप्रः शूद्रो ऽपि ब्राह्मणो भवेत् ॥ २२८ ॥
अन्ये ऽपि बहवः सन्ति सकैवर्तादिनीचजाः ।
ज्ञानवन्तश्च ये धीरास्ते ऽपि स्युर्ब्राह्मणाः खलु ॥ २२९ ॥
तस्माच्च ज्ञानमात्रेण ब्राह्मणो न भवेत्खलु ।
कर्माचारप्रमाणेन न ज्ञानस्य प्रमाणता ॥ २३० ॥
कर्मणापि द्विजो नैव शुद्धाचारप्रमाणतः ।
कर्मणा वै द्विजाश्चैवं सर्वे स्युर्ब्राह्मणाः खलु ॥ २३१ ॥
सन्ति हि बहवो लोके महायज्ञादिकर्मिणः ।
क्षत्रियवैश्यशूद्राश्च कथं न ब्राह्मणा नु ते ॥ २३२ ॥
तस्मान्न कर्ममात्रेण ब्राह्मणाः स्युर्नराः खलु ।
नापि स्वाचारमात्रेण ब्राह्मणाः स्युस्तथा नराः ॥ २३३ ॥
यदि स्वाचारतो विप्रः सर्वे स्युर्ब्राह्मणाः खलु ।
ये ये स्वाचारवन्तश्च ते ते स्युर्ब्राह्मणाः किल ॥ २३४ ॥
सन्ति च बहवः शूद्राः शुद्धाचारसमन्विताः ।
व्रतोपवासधर्मिष्ठा नीचजा अपि सन्ति च ॥ २३५ ॥
ते ऽपि स्युर्ब्राह्मणाश्चैवं यद्याचारप्रमाणता ।
तस्मादाचारमात्रेण ब्राह्मणा नैव मानुषाः ॥ २३६ ॥
वेदेनापि तथा नैव ब्राह्मणाः स्युर्नरोत्तमाः ।
यदि वेदैर्भवेद्विप्रो राक्षसो ऽपि द्विजः खलु ॥ २३७ ॥
तथाभूद्रावणो नाम राक्षसो वेदपारगः ।
सर्वे ऽपि राक्षसाश्चैवं वेदकर्मानुचारकाः ॥ २३८ ॥

MSS 235. व्रतोपवासु°.

कथं ते ब्राह्मणा नैव यदि वेदाद्विजो भवेत् ।
तस्माच्च वेदमात्रेण नैव स्युर्ब्राह्मणाः खलु ॥ २३९ ॥

सत्यधर्मप्रमाणेन सर्वमेकं जगद्ध्रुवम् ।
चातुर्वर्ण्यमिदं लोके तीर्थिकैरिति कल्पितम् ॥ २४० ॥

तथा च कल्प्यते लोकबोधार्थमिति तीर्थिकैः ।
स्वयंभूदेहसंभूतं चातुर्वर्ण्यमिदं खलु ॥ २४१ ॥

cp. Vajras. çl. 30 मुखतो ब्राह्मणो जातो बाहुभ्यां क्षत्रियः स्मृतः ।
ऊरुभ्यां संभवो वैश्यः पद्भ्यां शूद्रः समुद्भवः ॥ २४२ ॥

तथा चेद्धि भवेद्दोषो धर्मेषु वर्णवादिनाम् ।
अगम्यागमनाच्चैवं कथं धर्मविशुद्धिता (97) ॥ २४३ ॥

यदि विप्रो मुखाज्जातो ब्राह्मणी कुत्र संभवा ।
ब्राह्मण्यपि मुखाज्जाता स्वसा भार्या कथं ननु (98) ॥ २४४ ॥

तथा च क्षत्रिया जाता बाहुभ्यामेव चेत्तथा ।
क्षत्रियस्य भवेद्भार्या क्षत्रिया भगिनी खलु ॥ २४५ ॥

वैश्यापि हि तथा चैवमूरुभ्यामेव संभवा ।
वैश्यस्यापि भवेद्भार्या वैश्या तु भगिनी विशः ॥ २४६ ॥

पद्भ्यां जातो यथा शूद्रः शूद्री चापि तथोद्भवा ।
शूद्रस्यापि भवेद्भार्या शूद्री हि भगिनी खलु ॥ २४७ ॥

न युक्ता भागनी भार्या तथा धर्मः कथं भवेत् ।
अगम्यागमनाच्चैवमधर्म एव संभवेत् ॥ २४८ ॥

MSS 239 C यदि वेदाद्विजोत्तम ॥. — 246. चैवमुरुभ्या°.

97) Query: °विशुद्धता; cp. çl. 310. Yet the suffix °ता, in this kind of writings, is not seldom used in a pleonastic manner. Cp. Avadānaç. I, 172, n. 6.

98) Cp. çloka 198—200.

ततोऽत्यन्तविरुद्धं स्याद्ब्रह्मजा ब्राह्मणा यदि ।
धर्मक्रियाविशेषात्तु वर्णावस्थाः प्रतिष्ठिताः ॥ २४९ ॥

cp. Vajras. çl. 31

भारतेऽपि तथा चैवं धर्मराजो युधिष्ठिरः ।

Quotation from a discourse between Yudhiṣṭhira and Vaiçampāyana

वैशम्पायनमागम्य प्राञ्जलिः पर्यपृच्छत[99] ॥ २५० ॥
के ते ये ब्राह्मणाः प्रोक्ताः किं वा ब्राह्मणलक्षणम् ।
एतदिच्छामि भो ज्ञातुं तद्भवान्व्याकरोतु मे ॥ २५१ ॥
इति श्रुत्वा महाविज्ञो वैशम्पायन आदरात् ।
प्रत्युवाचेति कौन्तेय शृणु तत्कथ्यते मया ॥ २५२ ॥
क्षान्त्यादिभिर्गुणैर्युक्तस्त्यक्तदण्डो निरामिषः ।
न हन्ति सर्वभूतानि प्रथमं ब्राह्मलक्षणम् ॥ २५३ ॥
यदा सर्वपरद्रव्यं पथि वा यदि वा गृहे ।
अदत्तं नैव गृह्णाति द्वितीयं ब्राह्मलक्षणम् ॥ २५४ ॥
त्यक्तक्रूरस्वभावस्तु निर्ममो निःपरिग्रहः ।
मुक्तश्चरति यो नित्यं तृतीयं ब्राह्मलक्षणम् ॥ २५५ ॥
देवमनुष्यनारीणां तिर्यग्योनिगतेष्वपि ।
मैथुनं हि सदा त्यक्तं[100] चतुर्थं ब्राह्मलक्ष्मणम् ॥ २५६ ॥
सत्यं शौचं दया शौचं शौचमिन्द्रियनिग्रहः ।
सर्वभूतदया शौचं तपः शौचं च पञ्चमम् ॥ २५७ ॥
पञ्चलक्षणसंपन्न ईदृशो यो भवेद्द्विजः ।
तमहं ब्राह्मणं ब्रूयां शेषाः शूद्रा युधिष्ठिर ॥ २५८ ॥

MSS 249. C °ह्मजा यदि ब्राह्मणा ॥ . . . . . C वर्णावस्था प्रतिष्ठिता. — 251. C के तपब्राह्म°, P केतेब्राह्म°. — 252. वैसंपायन. — 254. गृह्नाति.

99) This whole would be quotation from the Mahābhārata is borrowed from the *Vajrasūcī*, it seems; only çl. 252 and 260 are not found there. Our çl. 251 = Vajras. 32, and our 253—259; 261—273 correspond with Vajras. 33—51, safe some discrepancies, especially in the case of Vajras. 44. — 100) MSS त्यक्तश्च°. I have adopted the reading of *Vajrasūcī* (ed. Weber).

न कुलेन न जात्या च क्रियाभिर्ब्राह्मणो न च ।
चाण्डालो ऽपि हि वृत्तस्थो ब्राह्मणः स युधिष्ठिर ॥ २५९ ॥
अहिंसा ब्रह्मचर्यं च विशुद्धात्मापरिग्रहः ।
फलेष्वनभिलिप्साथ ब्राह्मणः स्याद्युधिष्ठिर[101] ॥ २६० ॥
एकवर्णमिदं विश्वं पूर्वमासीद्युधिष्ठिर[102] ।
कर्मक्रियाविशेषेण चातुर्वर्ण्यं प्रतिष्ठितम् ॥ २६१ ॥
सर्वे वै योनिजा मर्त्याः सर्वे मूत्रपुरीषिणः ।
एकेन्द्रियक्रियार्थाश्च तस्माच्छीलगुणैर्द्विजाः ॥ २६२ ॥
शूद्रो ऽपि शीलसंपन्नो गुणवान्ब्राह्मणो भवेत् ।
ब्राह्मणो ऽपि क्रियाहीनः शूद्रात्प्रत्यवरो भवेत्[103] ॥ २६३ ॥
पञ्चेन्द्रियार्णवं घोरं यदि शूद्रो ऽपि तीर्णवान् ।
तस्मै दानं प्रदातव्यमप्रमेयं युधिष्ठिर ॥ २६४ ॥
न जातिर्दृश्यते राजन्गुणाः कल्याणकारकाः ।
गुणविद्यानिधिर्विद्वान्ब्राह्मणो ब्रह्मचारणात् ॥ २६५ ॥
जीवितं यस्य लोकार्थे धर्मार्थे यस्य जीवितम् ।
अहोरात्रं चरेन्मुक्तस्तं देवा ब्राह्मणं विदुः ॥ २६६ ॥
परित्यज्य गृहावासं ये स्थिता मोक्षकाङ्क्षिणः ।
कामेष्वसक्ताः कौन्तेय ब्राह्मणास्ते युधिष्ठिर ॥ २६७ ॥
अहिंसा निर्ममत्वं वा सत्कृत्यस्य विवर्जनम् ।
रागद्वेषनिवृत्तिश्च एतद्ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २६८ ॥

MSS 259. वृत्तस्था ब्रा°. — 262 C योनिजो, P योनिजौ.

101) Ex conject.; C °लिप्सार्था, P °लिप्याथा. *Abhilipsā* is not found in PWK, but the verb *abhilipsati* is instanced in PW VI, sub लभ + अभि. — If the reading adopted is right, the protasis consists of a so called conditional clause represented by mere nominatives.

102) After this line C repeats çl. 260a, P not so.

103) Çl. 262 and 263 are repetitions of çl. 131 and 132.

क्षमा दया दमो दानं सत्यं शौचं स्मृतिर्घृणा ।
विद्या विज्ञानमाधीत्य(104)मेतद्ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २६९ ॥
गायत्रीमात्रसारो ऽपि वरं विप्रः सुयन्त्रितः ।
नाधीत्य चतुरो वेदान्सर्वाशी सर्वविक्रयी ॥(105) २७० ॥
एकरात्रोषितस्यापि या गतिर्ब्रह्मचारिणः ।
(106) न तां क्रतुसहस्रेण प्राप्नुवन्ति युधिष्ठिर ॥ २७१ ॥
पारगः सर्ववेदानां सर्वतीर्थाभिषिञ्चनैः(107) ।
मुक्तश्चरति धर्मं यो तं देवा ब्राह्मणं विदुः ॥ २७२ ॥
यदा न कुरुते पापं सर्वभूतेषु दारुणम् ।
कायेन मनसा वाचा ब्रह्म संपद्यते तदा ॥ २७३ ॥
यस्य लोकहिते चित्तं मैत्रीयुक्तमिवात्मने ।
तेन संपद्यते ब्रह्म तस्मान्मैत्रीं विभावय ॥ २७४ ॥
यस्य लोकेषु कारुण्यं स्वात्मने इव दुःखिते ।
तेन संपद्यते ब्रह्म तस्मात्कारुणिको भव ॥ २७५ ॥
यच्चित्तं मुदितं लोके सुखीभूते इवात्मने ।
तस्य संजायते ब्रह्म तल्लोके मोदवांश्चर ॥ २७६ ॥
यस्योपेक्षायुतं चित्तं सर्वलोकेष्विवात्मने ।
तस्य संजायते ब्रह्म तदुपेक्षायुतश्चर ॥ २७७ ॥

MSS 272 P °रतिया धर्मतंदेवा. — 276 C यचित्तं, P यश्चित्तं. — 277 C °क्षायितंचित्तं, ... both सर्वलोकष्व°.

104) Note the new word *ādhītya*, the abstract noun of *adhīta* and cp. *adhītin*. Likewise *modavant* çl. 276. — Our text has preserved the good reading; Vajras. विज्ञानमाधिक्यमे° is a corruption.

105) This çloka = Manu II, 118, but the third pāda has been changed to the worse. The 2d pāda is corrupt in MSS: both have चरान्विप्रः (likewise Vajras.) and C समत्रितः, P समन्त्रितः.

106) Ex conject.; C न तत्क्रतु° (also Vajras.), P न तन्क्रतु°.

107) As to the new word *abhiṣiñcana*, cp. Avadānaç. I, 96, n. 7.

एतद्धि परमं ब्रह्मविहारं ब्रह्मसाधनम् ।
ज्ञात्वा लोकहितार्थेन चर ब्रह्मविहारणाम्[108] ॥ २७८ ॥

ततः क्लेशान्विनिर्जित्वा स्वात्मचित्तसमाहितः ।
ब्रह्मप्रणिधिमालम्ब्य स्थिरीभव समाधिषु ॥ २७९ ॥

[109] तथा ब्रह्मगुणाधानाद्ब्रह्मर्षिस्त्वं भवेः किल ।
पञ्चाभिज्ञपदप्राप्तो ब्रह्मलोकमवाप्नुयाः ॥ २८० ॥

इति श्रुत्वा गुरोर्वाक्यं स सुभूतिर्गुणोत्सुकः ।
तथेति प्रतिसंश्रुत्य ध्यानचर्यामुपाश्रयत् ॥ २८१ ॥

ततोऽन्यद्वनमाश्रित्य गुरोराज्ञासमाधृतः[110] ।
सर्वेन्द्रियविनिर्गत्या[111] व्यहरद्ध्यानतत्परः ॥ २८२ ॥

तत्राधिवसतोऽस्यापि क्रोधाग्निः समुदीरितः ।
कर्माधानबलाभ्यासान्नैव शान्तिमुपाययौ ॥ २८३ ॥

Av. II, 128, 6–8. तत्र च वनषण्डे या वसन्ती वनदेवता[112] ।
सा सुभूतिं महाक्रोधं दृष्ट्वैवं समचिन्तयत् ॥ २८४ ॥

सुभूतिर्ब्राह्मणो ह्येष सर्ववेदार्थपारगः ।
सर्वमन्त्रविधानज्ञः सुतीक्ष्णक्रोधबाकुलः ॥ २८५ ॥

---

108) I doubt the genuineness of the last word. If right, it must mean the striving after practising the four *brahmavihāras*. I think that it must be ब्रह्मविहारताम्, cp. çl. 316.

109) Ex conject.; MSS ब्रह्मगणाधाराद्ब°.

110) *sam* + *ā* + *dhṛ* is not registered in PW or PWK. It signifies 'to take at heart'.

111) Ex conject.; MSS सर्वेन्द्रियविनिर्गृत्य — in P the last akṣ. may be perhaps ह्या.

112) The construction is awkward, as the participle of the present does duty for a finite verb. Yet it is not advisable to read वनषण्डेन as one word to get rid of the difficulty.

[113]कदाचित्कुपितश्चायं क्रोधनः शापवह्निना ।

धक्ष्यति पर्वतांश्चापि सपत्निव्रजमानवान् ॥ २८६ ॥

समाधिध्यानयुक्तो ऽपि नैव चित्तसमाहितः ।

ज्ञानविज्ञानधर्मेषु विशेषं नाधिगच्छति ॥ २८७ ॥

यदि बौद्धेषु धर्मेषु नियुक्तो ऽयं द्विजोत्तमः ।

क्षिप्रं क्लेशान्विनिर्जित्य बोधिचित्तं च लप्स्यति ॥ २८८ ॥

बोधचित्ते प्रलब्धे तु तदा लोकहिते चरेत् ।

बोधिसत्त्वो महाविज्ञो भविष्यति न संशयः ॥ २८९ ॥

इति निश्चित्य सा देवी कारुण्याहितमानसा ।

तं सुभूतिं समागम्य जगादेवं पुरः स्थिता ॥ २९० ॥

Av. II, 128, 8–9. शृणु वत्स महाभाग यन्मया हितमुच्यते ।

धन्यो ऽसि त्वं महाधीर महर्षिर्द्विजसत्तम[114] ॥ २९१ ॥

किमर्थं वससे चैवमेकाकी निर्जने वने ।

निश्चित्तः[115] प्रतिसंलीनः काष्ठपाषाणवद्वृथा ॥ २९२ ॥

धर्मार्थकाममोक्षेषु यदि वाञ्छास्ति ते यते ।

बुद्धस्य वचनं श्रुत्वा चर संबोधिसत्पथे ॥ २९३ ॥

बुद्धो हि भगवान्नाथः सर्वज्ञो लोकनायकः ।

मुनीन्द्रः श्रीघनः शास्ता सर्वधर्मानुपालकः ॥ २९४ ॥

तस्यैव धर्मता शुद्धा दशकुशलसंमता ।

षट् पारमिताः ख्याताः परत्रेह शिवंकराः ॥ २९५ ॥

MSS 289 बोधिसत्वा. — 292. चैवंमेका°.

113) Ex conject.; C कदाचिन्कुपितोश्चायं, P कदाचित्कुपितेश्चायं.

114) I have taken up the reading of P; र्षि in that MS has two dots written above it, as if to cancel it. C महर्षिद्विज°. The voc. महर्षे is also admissible, but not so probable as the nom.

115) So P. C निश्चितप्रतिसंलीनका°.

धन्यास्ते भिक्षवश्चैव बुद्धस्योपासकाश्च ये ।
सर्वसत्त्वहितार्थेन संबोधिगुणसाधकाः ॥ २९६ ॥
त्वं चापि हि तथा मत्वा स्वपरात्महितार्थतः ।
त्रिरत्नशरणं गत्वा चर ब्रह्मन्व्रतोत्तमम्(116) ॥ २९७ ॥
ततः क्लेशगणान्हत्वा ब्रह्मचारिञ्जिनेन्द्रवत्(117) ।
साक्षादर्हत्पदं प्राप्य निर्वृतिसुखमाप्नुयाः ॥ २९८ ॥
इति श्रुत्वा सुभूतिः स त्रिरत्नगुणवर्णनाम् ।
तथानुमोदितः प्राह तां देवतां पुरः स्थिताम् ॥ २९९ ॥
तथाहं देवते यामि संबुद्धदर्शनं प्रति ।
त्रिरत्नसमयं प्राप्तुमिच्छामि त्वत्प्रसादतः ॥ ३०० ॥
यदि ते ऽस्ति कृपा देवि मयि मोक्षार्थसाधिनि ।
संबुद्धं दर्शय क्षिप्रं तद्धर्मेषु निवेशय ॥ ३०१ ॥
त्रिरत्नशरणं गत्वा चरिष्ये तद्व्रतोत्तमम् ।
तथाशु कृपया नीत्वा मां विहारे प्रवेशय ॥ ३०२ ॥
इति श्रुत्वा वचस्तस्य सुभूतेर्वनदेवता ।
विज्ञाय बोधिमार्गेषु चित्तं तथानुमोदितम् ॥ ३०३ ॥
Av. II, 129, 1. तत एव समागृह्य सुभूतिं ब्रह्मचारिणम् ।
ऋद्ध्या साकाशमार्गेण निनाय जिनमन्दिरम् ॥ ३०४ ॥
सुभूतिस्तत्र संप्राप्तो ददर्श जिनभास्करम् ।
Paraphrase of the cliché of the Buddha's outer appearance: Av. II, 129, 1-3. भगवन्तं महासौम्यं लक्षणैः समलङ्कृतम् ॥ ३०५ ॥
व्यञ्जनैश्च विराजन्तं व्यामप्रभामहोज्ज्वलम् ।
सहस्रकिरणाधिक्यं रत्नाङ्गमिव जङ्गमम् ॥ ३०६ ॥

MSS 296 भिक्षवश्चैवं. — 300 प्राप्तुंमिच्छा°. — 306 रत्नागमिव.

116) Ex conject.; MSS ब्रह्मव्रतोत्तमं.

117) Ex conject.; C ब्रह्मचारिजिनेन्द्रवत्, P ब्रह्मचारीजिनेन्द्रवत्.

समन्ततो महाभद्रं जगन्नाथं मुनीश्वरम् ।
सर्वदेवाधिपं सम्यक्संबोधिगुणसागरम् ॥ ३०७ ॥

Av. II, 129, 3–4. दृष्ट्वैव सहसा चाथ सुभूतिस्तस्य सर्वथा ।
आघातो यश्च सत्त्वेषु स प्रतिविगतो ऽप्यभूत्(118) ॥ ३०८ ॥

ततः प्रसादजातो ऽसौ सुभूतिर्द्विजसत्तमः ।
Av. II, 129, 4–5. नत्वा पादौ मुनेर्धर्मं श्रोतुं तस्थौ मुदा पुरः ॥ ३०९ ॥

ततो ऽसौ भगवांस्तस्य सुभूतेश्चित्तशुद्धताम् ।
ज्ञात्वार्यसत्यधर्माणि(119) दिदेशैवं सविस्तरम् ॥ ३१० ॥

शृणु विप्र महाभाग सर्वसत्त्वहितार्थतः ।
Mahāyānistic discourse of the Buddha to Subhūti taking the place of the *dharmadeçanā* Av. II, 129, 5. यदि ते धर्मवाञ्छास्ति संबोधिपदसाधने ॥ ३११ ॥

भावनीया सदा मैत्री सत्त्वेष्वेवं यथात्मनि ।
धर्ममाता यतो मैत्री तन्न त्याज्या कदाचन ॥ ३१२ ॥

करुणा च तथा कार्या सत्त्वेष्वपि यथात्मनि ।
कारुण्याद्वर्धते धर्मस्तत्कारुण्यं सदा कुरु ॥ ३१३ ॥

मुदितापि सदा साध्या सत्त्वेषु च यथात्मनि ।
मुदितां हि समालम्ब्य बोधिपदमवाप्नुयाः ॥ ३१४ ॥

उपेक्षापि सदा धार्या सत्त्वेष्वपि यथात्मनि ।
उपेक्षातो लभेत्सौख्यं तदुपेक्षां सदा भज ॥ ३१५ ॥

इमे धर्मा हि चत्वारश्चतुर्वर्गफलाप्तये ।
तत्प्राप्त्यै साध्यतां यत्नाच्चतुर्ब्रह्मविहारता ॥ ३१६ ॥

MSS 309 मनेधर्मं. — 314 P °वाप्नुयात. — 316 यत्नाचतु°.

118) Ex conject.; C सत्येषुसुप्रति°, P सत्वेषुसुप्रति°.

119) धर्म is here a neuter, cp. çl. 317.

इति श्रुत्वार्यधर्माणि[120] स सुभूतिः प्रमोदितः ।
क्लेशसङ्घान्विनिर्जित्य बुद्धधर्मं समैक्षत[121] ॥ ३१७ ॥

Subhūti's conversion (Av. II, 129, 6–7).

सत्कायदृष्टिशैलं च विंशतिशिखरोद्गतम् ।
विदार्य ज्ञानवज्रेण संसाररतिनिःस्पृहः ॥ ३१८ ॥

स्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृत्वा* शिक्षो* ऽभवन्मुनेः[122] ।
दृष्टसत्यो ऽथ संबुद्धं नत्वा चैव कृताञ्जलिः ॥ ३१९ ॥

Paraphrase of his becoming a monk (Av. II, 129, 7).

प्रव्रज्याप्रार्थनां चक्रे स्वाख्यातधर्मसाधने ।
नमस्ते भगवन्नाथ सर्वसत्त्वानुपालक ॥ ३२० ॥

अध्यायेण जगद्बन्धो यामि ते शरणं सदा ।
तथा धर्मं च सङ्घेषु[123] संबोधिगुणप्राप्तये ॥ ३२१ ॥

प्रव्रज्यां देहि मे नाथ सद्धर्मेषु निवेशय ।
ब्रह्मचर्यं चरिष्ये ऽहं त्वदाज्ञां शिरसा वहन् ॥ ३२२ ॥

इत्युक्ते भगवान्दृष्ट्वा हस्तेन तच्छिरः स्पृशन् ।
एहि भिक्षो चरस्वेति प्रवदंस्तं समग्रहीत् ॥ ३२३ ॥

एहीति प्रोक्तः स जिनेन मुण्डो पात्री सुसङ्घाटिपरीतदेहः ।
सद्यः प्रशान्तेन्द्रिय एव तस्थौ भिक्षुः सुभूतिः सुगतप्रभावात्[124] ॥ ३२४ ॥

MSS 318 C °शिषरोद्गतं, P °शिषरोङ्गतं.....both °निस्पृहः. — 319 श्रोता°. — 324. C प्रोक्तसाज्ञि°, P प्रोक्तेसाज्ञि°.

120) I follow P, C has °धर्माह्निससुभूतिः.

121) The last word according to P, I have only added the anusvāra on the last syllable of धर्मं; C वुद्धधमसमक्षत unmeaning. But I am not sure of समैक्षत being genuine. Query: समैहत?

122) The 2[d] pāda of this çloka is doubtless corrupt, and its correction uncertain. Query: शिक्ष्यो ऽभवन्मुनेः? I am, however, not aware of the gerundive *çikṣya* v. a. = pāli *sikkhamāno* (cp. Childers s. v. *sikkhati*) occurring elsewhere. Nor can शैक्ष be meant, since Subhūti had not yet obtained the pravrajyā.

123) Cp. Av. I, 50, 7 with note 5.

124) The çlokas 321—324 are the paraphrase of the cliché of the *ehibhik-*

Paraphrase of the cliché about reaching Arhatship (A v. II, 129, 8–11).

सच्चित्तलब्धः स मुनेः प्रसादात्प्रयुज्यमानो व्यहरत्समाधौ ।
व्यायच्छमानः खलु बोधिमार्गे संबुद्धधर्मे घटमान एव ॥ ३२५ ॥

सर्वं च संसारमनित्यताक्तं मत्वा च संसारगतिं विभङ्गिनीम् ।
क्लेशांश्च सर्वान्प्रविहाय संयतः[125] साताश्च सो ऽर्हन्नभवन्महर्द्धिकः ॥ ३२६ ॥

सुवीतरागः समलोष्टहेमा[126] आकाशचित्तो घनसारवासी ।
[127]भिन्दन्नविद्याद्रिमिवाण्डकोशं प्रापदभिज्ञाः प्रतिसंविदश्च ॥ ३२७ ॥

सत्कारलाभेषु पराङ्मुखत्वात्सशक्रदेवासुरमानुषाणाम् ।
पूज्यश्च मान्यो ‹अ›भिवादनीयो बभूव स ब्रह्मविहारचारी ॥ ३२८ ॥

A v. II, 129, 12–13. अथ सुभूतिरायुष्मान्समन्वाहरदात्मवान् ।
कुतश्च्युतो ऽहमायातः कुत्र केन च कर्मणा ॥ ३२९ ॥

MSS 325 C सचित्त°......both °मान एवं ॥. — 326 क्लेशाश्च. — 328 C मान्योभिवा°, P मान्योभिवा°......both वभूवसंत्र°. — 329 P °दात्मवित.

ṣukā initiation, which however, in our Avadānaçataka is not found here, but elsewhere, see I, p. 284 and 347.

125) I have put संयतः instead of three syllables that are manifestly corrupt in MSS. C has विहाय सुद्दिघात्साताच, P विहायसुद्दिघात्साताच. My correction is taken from the same paraphrase of the parallel passages in A v. nr. 61 and 62, see P f. 38b 4 and 132a 8.

126) MS °हेम, but °हेमा appears in the same cliché at P f. 66b 1. The epithet घनसारवासी answers to the enigmatical epithet वासीचन्दनकल्पः of the A v. text.

127) Ex conject.; C भिन्दन्नविद्याद्रिमिवाशुकोशं, P भिन्दन्नविद्याङ्गमिवाशुकोशं. The paraphrase helps here to correct a mistake, which has been made by Cowell, Feer and myself. We all were wrong in dividing the complex °कल्पोविद्याविदारिताण्डकोशो into °कल्पो विद्या°. It must be divided °कल्पो ऽविद्या°. Though from a grammatical point of view the analysis of the compound = *yasmai vidārito 'vidyāyā aṇḍakoçaḥ* may hardly be accounted for, and the other analysis = *yasmai* (or *yena*) *vidyayā vidārito 'ṇḍaçokaḥ* commends itself as the most natural, yet the traditional acceptation implied by the paraphrases here and in other places (cp. e. g. P 38b 4. 66b 1. 52a 8 अविद्याण्डविभेदिनो. 141a 6) must be the right one. It is in full accordance with the usual Buddhist terminology, the *avidyā* being the ultimate source of the evil of existence, the extermination o which is striven after; the being shut up in *avidyā* is signified by the image of the emprisonment within the egg.

अपश्यत्स ततश्चेति पञ्च जन्मशतानि च ।
नागयोनिसमुत्पन्नस्ततश्च्युत्वाहमागतः ॥ ३३० ॥
Av. II,129,14–130,1. यद्द्वेषाभ्यासतश्चासं क्रूरो लोकोपघातकः ।
तेनैव हेतुना चाहं महद्व्यसनमाप्तवान् ॥ ३३१ ॥
इदानीं तु तथा चैतं क्रोधं प्रहातुमाचरे ।
यस्यैव हेतुना लोका भ्रमन्ति नरकेषु ते ॥ ३३२ ॥
तस्मादहं चरिष्यामि निःसङ्गो निरहंकृतिः ।
सङ्गाद्धि जायते माया मायायां जायते रतिः ॥ ३३३ ॥
रतौ रागो ऽभिजायेत रागे मोहः प्रवर्धते ।
मूढस्य दूयते चित्तं स्वेष्टकार्योपघाततः ॥ ३३४ ॥
उपघाताहते चित्ते क्रोधाग्निः परिदीप्यते ।
क्रोधानलसमुद्दीप्तो दहते [128]स्वपरानपि ॥ ३३५ ॥
यावत्क्रोधानलोद्दीप्तं स्वचित्तं क्लेशवायुभिः ।
तावत्किं [129]तपसाप्येतन्निरर्थं दुःखहेतवे[130] ॥ ३३६ ॥
धर्मसुचरितं पुण्यं दानशीलादिसाधनम् ।
कृतं कल्पसहस्रैर्यद्दहेत्क्रोधानलः क्षणात् ॥ ३३७ ॥
तस्मात्क्रोधाग्नि[131]शान्त्यर्थं कुर्वेन्द्रियविनिग्रहम् ।
एकान्ते हि वसेयं च विविक्तारण्यगोचरे ॥ ३३८ ॥

MSS 330 अपश्यत्स ...... जन्मश°. — 332 C चैतन्क्रो°, P चैतत्क्रो°. — 334 C स्वेष्टकार्योपघातकः ॥, P स्वेष्टकार्यापघाततः ॥. — 336 (C) °नलोद्दीप्तं.

128) One should expect स्वान्परानपि.

129) Ex conject., the meaning is: «..... what is then the use of tapas? This is fruitless, only a cause of sorrow»; MS तपसाप्येवंनिरर्थं.

130) This çloka is wanting in P.

131) Ex conject.; MSS क्रोधाग्निशाम्यार्थं.

यदा च गरुडेनाहं बलादाकृष्य भक्षितः ।
यतीन्दृष्ट्वानुमोदं च कुर्वन्मृत्युमवाप्तवान् ॥ ३३९ ॥

तेनैव हेतुना चाद्य द्विजातिकुलसंभवः ।
सर्वक्लेशान्विनिर्जित्य ब्रह्मचारी भवाम्यहम् ॥ ३४० ॥

अद्यापि चेत्तथा चात्र वसे[यं] जनपदाश्रमे[132] ।
केनचित्क्लेशितश्चाहं भ्रष्टिमेवमवाप्नुयाम् ॥ ३४१ ॥

Av. II, 130, 1–5. इति निश्चित्य चित्तेन सुभूतिर्निरहंकृतिः ।
विविक्ते ऽरण्यवासे स निःसङ्गो न्यवसत्सुधीः ॥ ३४२ ॥

तथैकाकी वसंस्तत्र चतुर्थध्यानसंयुतः ।
फलमूलाम्बुसंतुष्टो ब्रह्मचारी मुमोद सः ॥ ३४३ ॥

अथ सङ्गे ऽपि ग्रामेषु देशे जनपदेषु च ।
भिक्षाहेतोर्विहर्तुं वा स सकामो ऽभवद्यदा ॥ ३४४ ॥

तदा पूर्वमसौ दृष्ट्वा गोचरमभ्यलक्षयत् ।
अहो देशेषु सर्वत्र भवन्ति निर्गुणा जनाः ॥ ३४५ ॥

मानिनो मदमोहान्धा दुष्टा मत्सरिणः शठाः ।
तत्कथं संचरिष्ये ऽत्र भिक्षाहेतोः कुले कुले ॥ ३४६ ॥

दूषयिष्यन्ति चित्तानि केचिद्दृष्ट्वैव मां यतिम् ।
[133]यद्धेतो * जनाश्चैवं भ्रमन्ति दुर्गतिष्वपि ॥ ३४७ ॥

कल्पकोटिसहस्राणि नैव मुक्ताश्च दुर्गतेः ।
तदहं सर्वसत्त्वेषु कुन्तपिपीलिकादिषु ॥ ३४८ ॥

MSS 341 भ्रष्टमेव°. — 345 C °चरमप्यल°.

132) The metre is violated by a line of seventeen syllables. The simplest way to restore it is by changing वसेयं into वसे.

133) C P यद्धेतोर्जना°. I suppose that one akṣara has dropped (perhaps यद्धे-<तु>तो ज°). If not rather a whole line, the last part of that beginning by यद्धेतोः and the first of that to which belongs जनाश्चैवं etc. The first line of çl. 348 continues the sentence of çl. 347, and likewise çl. 348 *c d* + çl. 349 *a b* belong together. Accordingly I have made of çl. 349 a çloka of six pādas to restore the due order.

दयाचित्तं समालम्ब्य वसेयं ध्यानसंरतः ।
येनैवं सर्वसत्त्वानां भवेच्चित्तं प्रसादितम् ।
तमेव धर्ममाधाय यतिर्मोक्षमवाप्नुयात्(134) ॥ ३४९ ॥
(135) इति संनह्य चित्तेन स सुभूतिः सुबुद्धिमान् ।
विविक्ते ऽरण्यदेशे ऽपि न्यवसद्ध्यानसंरतः ॥ ३५० ॥
अथ सो ऽर्हंस्त्रिमासानामत्ययाद्बोधिमानसः ।
इत्येवं चिन्तयामास लोकानुग्रहकारणात् ॥ ३५१ ॥
Av. II, 130, 5—6. किमत्र ध्यानसंलीनः करोमि लोकबोधनम् ।
कियत्कालं च जीवेयं काष्ठपाषाणवत्स्थितः ॥ ३५२ ॥
केवलं स्वमनस्तुष्ट्यै ध्यानं सौख्यार्थसाधनम् ।
सुखं लब्ध्वापि किं सारं सत्त्वानुग्रहणं विना(136) ॥ ३५३ ॥
तस्माद्ध्यानात्समुत्थाय सत्त्वानुग्रहकारणात् ।
ऋद्धिं प्रदर्श्य संबोधौ स्थापयिष्ये महज्जनान्(137) ॥ ३५४ ॥
इति निश्चित्य चित्तेन स सुभूतिः समृद्धिमान् ।
सत्त्वानां विनयार्थेन प्रातिहार्यमदर्शयत् ॥ ३५५ ॥
Av. II, 130, 6—131, 2. तदृद्धिनिर्मितान्येव गरुडानां महौजसाम् ।
पञ्च कुलशतान्यत्र प्रसस्रिरे(138) समन्ततः ॥ ३५६ ॥

MSS 349 प्रसादितं ॥. — 352 °णवत्थितः ॥. — 356. °तान्येवं.

134) So MSS. I surmise the true reading will be: तमेव धर्ममाधाय यदि मोक्षमवाप्नुयाम् («.... if perhaps I might obtain deliverance»).

135) Ex conject.; C इतिसंरह्य, P इतिसंरद्य. *Saṃnahya* = 'postquam se accinxit' is the very expression required here.

136) Çl. 352 and 353 are characteristic for the Mahāyānist spirit of the paraphrast's tale.

137) A strange word. One would expect महाजनान्; the corresponding passage in Av. has महाजन°.

138) Ex conject.; P प्रससिरे, C प्रसंसिरे.

एतांश्च गरुडान्दृष्ट्वा नागाः संत्रसितास्ततः[139] ।
इतस्ततः समुद्भ्रान्ताः सुभूतेः शरणं ययुः ॥ ३५७ ॥
अथ स्वर्द्धिबलेनैव समाश्वास्य सुभूतिना ।
सर्वे नागाः सुपर्णेभ्यः परित्राताश्च सर्वतः ॥ ३५८ ॥
Av. II, 131, 2–4. पुनस्तेन सुपर्णानां विनयार्थं सुभूतिना ।
स्वर्द्धिबलप्रभावेन [140]महान्नागो विनिर्मितः ॥ ३५९ ॥
तेनाप्येवं सुपर्णानां पञ्च कुलशतानि च ।
अभिद्रुतानि नागेन समन्तत इतस्ततः ॥ ३६० ॥
तेनैवाभिद्रुताः सर्वे गरुडास्त्रासमागताः ।
इतस्ततः समुद्भ्रान्ताः सुभूतेः शरणं ययुः ॥ ३६१ ॥
सुभूतिना तथा चैवं सर्वे ते गरुडा अपि ।
स्वर्द्धिबलप्रभावेन समाश्वास्य सुरञ्जिताः ॥ ३६२ ॥
एवमृद्धिप्रभावानि सुभूतेस्तस्य सन्मतेः ।
दृष्ट्वा सर्वे जनौघास्ते सहर्षाद्भुतमाययुः ॥ ३६३ ॥
धन्यो ऽयमृद्धिमान्भिक्षुरर्हन्संबुद्धसेवकः ।
येनैते रञ्जिताः सर्वे नागाश्च गरुडा अपि ॥ ३६४ ॥
Subhūti preaches to an audience of Garuḍas and Nāgas
इति सो ऽर्हन्सुभूतिस्तान्सर्वान्दृष्ट्वा प्रसन्नितान्[141] ।
सद्धर्मे विनयार्थेन मैत्रीधर्ममुपादिशत् ॥ ३६५ ॥

MSS 357 C गरुडादृष्ट्वा, P गरुडांदृष्ट्वा. — 358 °लेनैवं....... C सुभूतिवां, P सुभूतिवा. — 361 गरुडाःत्रास°. — 364 C येनैवरञ्जितासर्वे.

A lamaist album in the Museum für Völkerkunde in Berlin contains a beautiful miniature on silk of the scene of Subhūti's preaching to nāgas and garuḍas. Cf. A. Grünwedel. Mythologie des Buddhismus etc. p. 188 (sketch of the miniature).

139) With संत्रसित cp. Pāli *santasita*. 140) I follow P. C has महानागो.

141) A strange form, but if explained as the partic. of a denominative **prasannayati*, it might be put to the account of the author of our collection. It is, however, comparatively easy to restore प्रसादितान्.

the Dharma, especially the suppression of anger.

शृणुध्वं मद्वचः सर्वे नागाश्च गरुडास्तथा ।
यदि मे शरणं याथ रमध्वं मैत्रमानसाः ॥ ३६६ ॥
ये एते सुखिनो लोके सर्वे ते मैत्रचारिणः ।
ये एते दुःखिनो लोके सर्वे ते क्रोधिनो नराः ॥ ३६७ ॥
तस्मात्क्रोधप्रहाणाय क्रियतां यत्नमादरात्(142) ।
यावच्चित्ते स्थितं क्रोधं तावन्मैत्री न भाव्यते ॥ ३६८ ॥
न च द्वेषसमं पापं न च मैत्रीसमं तपः ।
तस्मान्मैत्री प्रयत्नेन भावनीया सदादरात् ॥ ३६९ ॥
मनः शमं न गृह्णाति न प्रीतिसुखमश्नुते ।
न निद्रां न धृतिं याति द्वेषशल्ये हृदि स्थिते ॥ ३७० ॥
न द्विषन्तः क्षयं यान्ति यावज्जीवमपि घ्नतः ।
क्रोधमेकं तु यो हन्यात्तेन सर्वे द्विषो हताः ॥ ३७१ ॥
विकल्पेन्धनदीप्तेन जन्तुः क्रोधहविर्भुजा ।
दहत्यात्मानमेवादौ परान्धक्ष्यति(143) वा न वा ॥ ३७२ ॥
जरा रूपवतां क्रोधस्तमश्चक्षुष्मतामपि ।
बन्धो धर्मार्थकामानां तस्मात्क्रोधो निवार्यताम् ॥ ३७३ ॥
दिव्यभोगानुभोक्ता च प्रासादे मणिमण्डिते ।
सुप्तो ऽपि न लभेन्निद्रां क्रोधपर्याकुलो नरः ॥ ३७४ ॥
ऋषिभिर्योगिभिश्चाम्बुफलमूलादितोषितैः ।
दग्धा जनपदाश्चापि क्रोधाच्छापहुताशनैः ॥ ३७५ ॥

MSS 367 C य एते (twice). — 368 C स्थितं क्रोध्यं. — 373 क्रोधःत° .... P वधोधर्मा°. — 374 °भोक्तावप्रासादे.

142) Note in this çloka the neuter gender of *yatna* and *krodha*; likewise of *sāra* çl. 353 and *prabhāva* çl. 363.

143) Ex conject.; C परान्येक्ष्यति, P परान्पक्ष्यति.

यच्छङ्करो महारौद्रो निर्घृणो दक्षप्रभानलैः ।
ददाह ब्रह्मणं कामं तच्च क्रोधप्रभावतः ॥ ३७६ ॥

यद्राजानो विरुद्धाश्च युद्धं कृत्वा परस्परम् ।
मृत्युं यान्ति जनैः सार्धं तच्चापि क्रोधभावतः ॥ ३७७ ॥

सुहृदो यत्सहायांश्च स्नेहविश्रम्भचारिणः ।
सत्यधर्मावनादृत्य घ्नन्ति क्रोधादनार्यकाः ॥ ३७८ ॥

साधवो ये महात्मानः संवृत्तिधर्मचारिणः ।
तानपि संमुखं घ्नन्ति दुर्वाग्बाणै रुषा खलाः ॥ ३७९ ॥

मातरं जन्मदात्रीं च धात्रीं वा स्नेहपालिनीः ।
स्वात्मजा निर्दया घ्नन्ति तच्च क्रोधप्रभावतः ॥ ३८० ॥

स्वात्मजाः पितरं यच्च स्नेहसत्कारपालकम्(144) ।
अविगणय्य पापानि घ्नन्ति क्रोधप्रभावतः ॥ ३८१ ॥

गुरून्सद्धर्मशास्तॄंश्च कल्याणाद्यावतारकान् ।
अनादृत्य भयं पापा घ्नन्ति क्रोधोद्धता नराः ॥ ३८२ ॥

यत्पिता स्वात्मजं पुत्रं पुत्रीं वा बालकामपि ।
निर्दयस्ताडयन्हन्ति तस्मात्क्रोधो महारिपुः ॥ ३८३ ॥

भ्रातरः सहजाश्चापि रोषिता भेदिताशयाः ।
विगृह्णन्ति महाक्रुद्धास्तस्मात्क्रोधो महारिपुः ॥ ३८४ ॥

यत्स्वयं परिणीतापि भार्या धर्मानुचारिणी ।
ताडिता त्यज्यते भर्त्रा क्रोधात्ततो महद्भयम् ॥ ३८५ ॥

MSS 378 C सत्यधर्माविनाहृत्य, P सत्यधर्यावनादृत्य. — 382 C गुरुत्सद्धर्मशास्तृं च P identical but °स्तृंश्च .... P घन्ति C घ्नति. — 383 पुत्रीम्वा, *m* before *v* occurs also in other places (e. g. çl. 419 a धर्मम्वुधाः) ...... C निर्दयताड°. — 384 C भ्रातार सह°, P भ्रातारः सह°....... both विगृह्णंति.

144) I follow P; C °सत्कारपारकं.

प्रमदापि च भर्तारं स्वामिनं स्नेहकारिणम् ।
कुलधर्ममनादृत्य हन्ति क्रोधतस्तथा ॥ ३८६ ॥
ये [145] शान्ता यतयो धीराश्चतुर्ब्रह्मविहारिणः ।
तानपि संमुखं दुष्टास्ताडयन्ति रुषान्विताः ॥ ३८७ ॥
शान्तात्मा हितकृद्योगी क्षान्तिवादी वने वसन् ।
सो ऽपि शकलितो राज्ञा स्वयमेवासिना रुषा [146] ॥ ३८८ ॥
दानवा घ्नन्ति देवांश्च देवाश्च घ्नन्ति दानवान् ।
अन्योन्यं विग्रहं कृत्वा प्रमथ्नन्ति रुषाकुलाः [147] ॥ ३८९ ॥
आत्मानमात्मना हत्वा विषशस्त्रानलादिभिः ।
वसन्ति नरके घोरे ते ऽपि सर्वे रुषान्विताः ॥ ३९० ॥
ये ये दुष्टाशयाः क्रूराः स्वपरार्थाभिघातकाः ।
पतन्ति नरके घोरे ते ऽपि सर्वे रुषाश्रयात् ॥ ३९१ ॥
क्रोधेन भिद्यते लोकः क्रोधेन परिभाष्यते [148] ।
क्रोधेन हिंस्यते जन्तुस्तस्मात्क्रोधो महारिपुः ॥ ३९२ ॥
क्रोधेनैव [149] महारुद्रश्चिच्छेद ब्रह्मणः शिरः ।
तेनैव पातकेनैव भ्रान्तचित्तो ऽभवच्छिवः ॥ ३९३ ॥
क्रोधेनैव [149] तथा रुद्रः [150] सुरज्येष्ठात्मजस्य च ।

MSS 386 C स्नेहकामिणां, P स्नेहकामिनं. — 393 C °रुद्रविच्छद, P °रुद्र-चिच्छद ..... both भ्रान्तचित्तो.

145) Ex conject.; MSS ये हन्तो यतयो.

146) Cp. **Jātakamālā** XXVIII = Pāli **Jātaka** nr. 313.

147) Cp. **Jātakamālā** XXXII, 40.

148) परिभाष्यते «is abused», cp. çl. 379. Though PWK does not register that meaning for *bhāṣ + pari*, it is instanced for *paribhāṣā* and *paribhāṣana*.

149) Ex conject.; MSS क्रोधेनैवं.

150) I follow P. In C I find रुद्रो सुरज्ये°, which, if correct, would necessitate the reading रुद्रो ऽसुर°. But Brahmā who is doubtless meant is no Asura.

अश्वशुरस्यापि दत्तस्य च्छेदयामास मस्तकम्।
तत्पापकर्मणा ह्येव शिवो ऽप्यभूद्दिगम्बरः[151] ॥ ३९४ ॥
क्रोधेन ध्वंस्यते धर्मः क्रोधेन विलयं गतः।
क्रोधेन त्यज्यते सत्यं तस्मात्क्रोधो महारिपुः ॥ ३९५ ॥
यानि महान्ति पापानि महादुःखभयानि च।
तानि सर्वाणि दुष्टानि क्रोधचित्तोद्भवानि च ॥ ३९६ ॥
तत्क्रोधादपरो वैरः पातको ऽन्यो न विद्यते।
तस्मात्क्रोधविनाशाय प्रयतध्वं समाहिताः ॥ ३९७ ॥
येन क्रोधो जितो वैरी ज्ञानवज्रेण साधुना।
तेन सर्वे जिता दुष्टाः शत्रवो दुःखदायकाः ॥ ३९८ ॥
यस्य चित्ते दया नास्ति क्रोधानलविदाहिनि।
स साधुपुरुषश्चापि नैव विश्वस्यते जनैः ॥ ३९९ ॥
क्रोधकलङ्कितो यो हि सद्गुणालङ्कृतो यदि।
स विद्वानपि नासेव्यो यथा वृक्षो ऽहिवेष्टितः ॥ ४०० ॥
दानशीलादिसद्धर्मवृत्तैश्च यदि भूषितः।
क्रोधवान्न[152] विभात्येव अहिपूर्णो यथा ह्रदः ॥ ४०१ ॥
सर्वविद्याकलाज्ञो ऽपि समृद्धः शिल्पवानपि।
अस्त्रमन्त्राद्यभिज्ञो ऽपि क्रोधवान्नैव सेव्यताम् ॥ ४०२ ॥
क्रोधवान्हस्यते[153] लोकैः क्रोधवान्वध्यते जनैः।
क्रोधवान्हीयते मित्रैः क्रोधवान्परिभूयते ॥ ४०३ ॥

MSS 394 क्रोचेनैवं. — 396 सहान्ति. — 399 C क्रोधानिल°, P क्रोधानिस्व°.

151) A çloka of six pādas.

152) Ex conject.; C क्रोधवान्नैविभात्येवमहि°, P क्रोधवान्नैवभात्यैवमहि°. Or perhaps क्रोधवान्नैव भात्येषः.

153) Ex conject.; MSS हास्यते लोके. — Cp. PW VII, s. v. हस् + उप caus. In both passages of Kathās. quoted there Durgaprasād's ed. reads °*hasita* and °*hasyamānaḥ*.

क्रोधो धर्मविरुद्धत्वाच्चतुर्वर्गविनाशकृत् ।
तस्मात्क्रोधविनाशाय प्रयतध्वं समाहिताः ॥ ४०४ ॥

क्रोधेन भिद्यते चित्तं भिन्नचित्तो विकीर्यते ।
विकीर्णः क्लिश्यते मारैः क्लेशितो ऽधैर्यतां व्रजत् ॥ ४०५ ॥

अधैर्यत्वाद्भवेन्मूढो मूढो(154) दुष्टवशं व्रजेत् ।
दुष्टमित्रोपदेशेन कुपथे चरते कुधीः ॥ ४०६ ॥

असन्मार्गे समारूढो विपरीतं समाचरेत् ।
विपरीतानुबोधेन भवेदार्यापवादकः ॥ ४०७ ॥

सद्धर्मादीन्प्रतिक्षिप्य प्रतिमादीन्विघातयेत् ।
इत्यादि पातकं कृत्वा पञ्चानन्तर्यमाप्नुयात्(155) ॥ ४०८ ॥

ततश्च नरकान्यायाद्रौरवादीन्समन्ततः ।
नरकान्नरकं गत्वा महादुःखमवाप्नुयात् ॥ ४०९ ॥

इत्थं दुःखानुवेदी स नरकेषु सदा वसेत् ।
नरकेभ्यस्तमुद्धर्तुं जिनो ऽपि नैव शक्नुयात् ॥ ४१० ॥

यावन्ति पापदुःखानि दुर्वृत्तिप्रभवानि हि ।
तानि सर्वाणि जानीध्वं क्रोधचित्तोद्भवानि हि ॥ ४११ ॥

सर्वेषां पातकानां तत्क्रोधं मूलं जगुर्जिनाः ।
धर्माणां तु क्षमा मूलं यतः सौख्यं प्रवर्तते ॥ ४१२ ॥

MSS 405 °शितोधैर्यतां. — 409 C नरकन्मायाद्रौवुवादिन्स°, P नरकान्प्रायाद्रौरवादीन्स°. — 411 तानिसर्वानिज्ञानिध्वं.

154) Ex conject.; the transmitted text is vitiated. C अधैर्यविभवेन्मूढो मूर्खो दुष्टंवशं व्रजेत्, P अधैर्यविरुद्धवेन्मूढो मूर्खोदुष्टवशं व्रजेत्. The word *mūrkha* is wholly out of place. Cp. çl. 334.

155) The *pañcānantarya* set of wicked deeds is explained Dharmasaṃgraha LX, cp. Kenjiu Kesawara's ed. p. 13 and 48, and Childers, s. v. *pañcānantariyakammaṁ.*

इति क्रोधं विनिर्जित्य त्वमेव साध्यतां सदा ।
मैत्रीचित्तं समालम्ब्य विहरध्वं यथासुखम् ॥ ४१३ ॥

आत्मनीव दया स्याच्चेत्स्वजने वा यथा जने ।
कस्य नाम भवेच्चित्तमधर्मप्रणयाशिवम् [(156)] ॥ ४१४ ॥

दयावियोगतो लोकः परमामेति विक्रियाम् ।
मनोवाक्कायविस्पन्दैः स्वजने ऽपि यथा जने ॥ ४१५ ॥

धर्मार्थी न त्यजेदस्माद्दयामिष्टफलोदयाम् ।
सुवृष्टिरिव शस्यानि गुणान्सा हि प्रसूयते ॥ ४१६ ॥

दयाक्रान्तं चित्तं न भवति परद्रोहरभसम्
शुचौ तस्मिन्वाणी व्रजति विकृतं नैव च तनुः ।
विवृद्धा तस्यैवं परहितरुचिर्मैत्र्यनुगता
प्रदानक्षान्त्यादीञ्जनयति गुणान्कीर्त्यनुसृतान् [(157)] ॥ ४१७ ॥

दयालुर्नोद्वेगं जनयति परेषामुपशमा-
द्दयालुर्विश्वास्यो भवति जगतां बान्धव इव ।
न संरम्भक्षोभः प्रभवति दयाधीरहृदये
न कोपाग्निश्चित्ते ज्वलति हि दयातोयशिशिरे [(158)] ॥ ४१८ ॥

MSS 414 दयास्याच्चत्स्व°..... C भवेचित्तमेधर्म°, P भवेच्चित्तंमधर्म°. — 415 मनावा°. — 417 शुचोतस्मिंवा°.... P तनुं, C तनु.... P °रुचिर्मत्र्यनु°, C °रुचिमैत्र्यनु°. — 418 C संरन्भ°, P संरंम्भ°.

156) Çl. 414—416 = Jātakamālā XXVI, 39—41.

157) This çikhariṇī stanza = Jtkm. XXVI, 42 with slight discrepancies at the end of pāda c) and d).

158) This çikhariṇī stanza = *ibid.* XXVI, 43, with *one* variance in pāda b).

संक्षेपेण दयामतः स्थिरतया पश्यन्ति धर्मं बुधाः
को नामास्ति गुणः स साधुदयितो यो नानुयातो दयाम् ।
तस्मात्पुत्र इवात्मनीव च दयां नीत्वा प्रकर्षं जने
सन्मैत्र्या विहरन्त एव मुदितां प्रोद्भावयध्वं सदा[159] ॥ ४१९ ॥

दयालोर्हृदये जाता मैत्री सद्धर्मसाधनी ।
तस्माद्दयां हृदि स्थाप्य मैत्री लोके प्रसार्यताम् ॥ ४२० ॥

मैत्रीमान्पुरुषः साधुर्देवैरपि प्रशस्यते ।
विश्वस्यते सदा सद्भिर्बान्धवैः स्वजनैर्जनैः ॥ ४२१ ॥

मैत्रीमान्सज्जनो लोके निर्गुणो ऽपि प्रशोभते ।
मैत्रीमान्सन्मतिर्बन्धुर्लोकानां जगतामपि ॥ ४२२ ॥

मैत्रीमाञ्जगतामिष्टो मैत्रीमाञ्जगतां सुहृत् ।
मैत्रीमाञ्जगतां मित्रो[160] मैत्रीमाञ्जगतां सखा ॥ ४२३ ॥

मैत्रीमान्पुरुषः श्रीमान्यत्र यत्र प्रगच्छति ।
तत्र तत्रैव सर्वत्र पूज्यते स्वजनैर्यथा ॥ ४२४ ॥

बुद्धो हि जगतां बन्धुस्त्रैलोक्याधिपनायकः ।
सो ऽपि शास्ता विभात्येवं मैत्र्या संस्फारयञ्जगत्[160] ॥ ४२५ ॥

MSS 421 प्रशंस्यते; the last two words of this çl. are wanting in P. — 422 C मैत्रीमालम्व्यद्दानोलोक्रे..... both °सन्मतिवंधु°.

159) Of this çārdūlavikrīḍita pādas a), b) and c) fully agree with Jtkm. XXVI, 44, the fourth pāda is different, in accordance with the different situation.

160) *Mitra* is a masculine here and çl. 441.

161) Ex conject.; MSS संस्थारयञ्जगत्. Although this compound — caus. of *sphar* + *sam* — is not registered in PWK, it may be, I think, the right word wanted here. This hypothetical causative *saṃsphārayan* = 'expanding [i. e. filling] the whole world with love' belongs to the same root as *sphurati*, from which is derived the frequent adj. *sphuṭa*; cp. my note 3 at Av. II, 173.

ये ये सत्त्वा महाभिज्ञाः सर्वलोकानुकम्पकाः ।
पूज्यन्ते सत्त्वलोकैश्च ते ऽपि मैत्र्याः प्रभावतः ॥ ४२६ ॥
बोधिसत्त्वा महासत्त्वा बोधिसंभारसाधकाः ।
सर्वसत्त्वहितार्थस्थास्ते ऽपि मैत्रीप्रचारिणः ॥ ४२७ ॥
यन्माता दुःखिताप्येवमा गर्भाद्बालकं सुतम् ।
पाति स्नेहोपचारेण तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४२८ ॥
यत्पिता बालकं पुत्रमभुञ्जानः स्वयं सुखम् ।
पाति स्नेहोपचारेण तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४२९ ॥
यच्च राजा प्रजाः पाति स्वयं वीरव्रतं दधत् ।
[161]दुर्जनान्मर्दयन्सर्वान् तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३० ॥
यच्च विद्वान्गुरुः शिष्यान्सद्धर्मार्थोपदर्शयन्[162] ।
प्रबोध्य बालकान्हास्ति तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३१ ॥
यच्च वीरा रणे स्थित्वा [163]सहत्यरीन्प्रहारिणः ।
प्रहरन्ति स्वपत्तांश्च तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३२ ॥
सार्थवाहो ऽम्बुधिं गत्वा यत्ने रत्नानि साधयन् ।
सत्त्वान्पाति ददद्दानं तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३३ ॥
यच्च भार्यानुयात्येव मृतेन स्वामिना सह ।
अनपेत्य स्वजीवे ऽपि तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३४ ॥

MSS 432 C स्वपंत्ताश्च, P स्वपत्तांश्च. — 434 °यात्येवं......C अनप्येता, P अन-पदया.

161) Ex conject.; MSS दुर्जया°.

162) The compound is utterly incorrect. Query: सद्धर्मायोपदर्शयन् or °दर्श-नात् or सद्धर्मार्थं प्रदर्शयन्?

163) Ex conject.; C सहत्तोरिपुहारणात्, P सहत्तारिप्रभारणात्, both unmeaning. Yet my correction is but a guess.

पितृभ्यो मृतकेभ्यो ऽपि ददाति पिण्डमादरात् ।
अनुशोचन्मुहुश्चापि तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३५ ॥

तिर्यग्योन्युद्भवाश्चापि पशवः क्रूरमानसाः ।
स्वसुतान्स्नेहतः पान्ति तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३६ ॥

कृम्यादिकीटयश्चापि (164) क्रूरा गृध्रादिपक्षिणः ।
स्वबन्धून्स्नेहतः पान्ति तद्धि मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३७ ॥

चण्डाला निर्घृणा रौद्राः सत्त्वहिंसारताः खलाः ।
बान्धवांस्ते ऽपि रक्षन्ति तद्धि मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३८ ॥

यद्ददन्ति महासत्त्वाः स्वदेहे ऽप्यनपेक्षिताः ।
अर्थिभ्यः प्रार्थितं वस्तु तद्धि मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३९ ॥

एवमन्ये ऽपि ये लोका भोजयन्तः परस्परम् ।
पालयन्ति महास्नेहात्तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४४० ॥

मैत्री हि जगतां माता पिता शास्ता गुरुः प्रभुः ।
पतिर्मित्रः सुहृद्बन्धुस्तस्मान्मैत्री प्रसाध्यताम् ॥ ४४१ ॥

मैत्रीं विना न जायेत करुणा स्वात्मजे ऽपि च ।
न मुदिता न चोपेक्षा तस्मान्मैत्री प्रधीयताम् ॥ ४४२ ॥

(165) एता ब्रह्मविहाराख्याः संबोधिपदसाधकाः ।
त्रैलोक्यभर्तृका नाथाः सर्वसत्त्वानुपालकाः ॥ ४४३ ॥

एता विना न शोभन्ति महाभिज्ञास्तपस्विनः ।
कल्पकोटिसहस्राणि तप्तापि दुष्करं तपः ॥ ४४४ ॥

MSS 437) C स्वबन्धुस्नेहिता पान्ति, P स्वबन्धुस्नेहिताः पान्ति. — 439 यद्ददन्ति महासत्वास्व°. — 440 °न्येपितेलोका ...... C महास्नेहास्तच्च, P महास्नेहातच्च. — 441 C पतिर्मित्रसु°, P पतिर्मित्रःसु°, cp. n. 160. — 443 नाथासर्व°.

164) Note the new word *kīṭi* = *kīṭa,* if the reading is right.

165) The four meant by एताः are *maitrī*, *karuṇā*, *muditā* and *upekṣā* mentioned in the preceding çloka. Cp. Dharmasaṃgraha, XVI.

एता हि परमाचार्याः सद्धर्मगुणदायकाः[166] ।
एता विना न सिध्यन्ति सर्वपारमितारताः ॥ ४४५ ॥
यावन्ति सुखभोग्यानि पुण्यसिद्धानि सर्वथा ।
तानि सर्वाणि जानीत मैत्रीमूलोद्भवानि हि ॥ ४४६ ॥
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन क्रोधं जित्वांवैरैरपि ।[167]
मैत्रीं चित्ते समाधाय कुरुध्वं प्राणिषु क्षमाम् ॥ ४४७ ॥
ततो धर्मप्रभावेन यूयं सर्वे ऽनुमोदिताः ।
यावज्जीवं सुखं भुक्त्वा सौखावतीं[168] गमिष्यथ ॥ ४४८ ॥
इति श्रुत्वा वचस्तस्य नागाश्च गरुडा यतेः ।
वैरानुशयतां त्यक्त्वा बभूवुर्मैत्रिचारिणः[169] ॥ ४४९ ॥
इति दृष्ट्वा च ते सत्त्वा विस्मयहर्षसंयुताः ।
धर्मानुमोदनं कृत्वा बभूवुर्मैत्रिचारिणः ॥ ४५० ॥
एवं सुभूतिना तेन नागाश्च गरुडाश्च ते ।
मैत्रीधर्मोपदेशेन विनीता धर्मसत्पथे ॥ ४५१ ॥
Av. II, 131, 5–6. अथ श्रीभगवान्बुद्धः सर्वदर्शी विनायकः ।
भिक्षूनामन्त्रयामास संवृतिचारकानपि ॥ ४५२ ॥
पश्यध्वं भिक्षवो यूयं सुभूतिं ब्रह्मचारिणम् ।
येनैते गरुडा नागा विनीता धर्मसत्पथे ॥ ४५३ ॥

MSS 447 C जित्वावैरैरपि ॥ मैत्रीचित्ते, P जित्वावलैरपि ॥ मैत्रीचित्ते. — 449 C यते ॥, P यतः — 450 तद्धर्मानु° with superfluous first syllable. — 451 C नागश्च, P नागाच.

166) Cp. PWK III, s. v. दायक 3).

167) I have no remedy to propose for the restoration of the last four syllables. Considering nothing but the purport of the phrase, we might correct जित्वावैरेष्वपि.

168) *Saukhāvatī* as a synonym of *Sukhāvatī* is a new word, I believe. Cp. çl. 487.

169) MSS मैत्रीचारिणः against the metre. I have put short -*i* here and in çl. 450 where C has मैत्री° and P मैत्र°.

एष मे श्रावकाणां च भिक्षूणां ब्रह्मचारिणाम्।
सुभूतिः कुलपुत्रो ऽयमग्रो ऽरणाविहारिणाम्॥ ४५४॥

इति तेन मुनीन्द्रेण सुभूतिरेव सन्मतिः।
निर्दिष्टः सर्वभिक्षूणामग्रो ऽरणाविहारिणाम्॥ ४५५॥

Av. II, 131,7–8 (the cliché 131,8–15 is much shortened).
अथ ते भिक्षवः सर्वे संशयोद्धतमानसाः।
छेत्तारं संशयानां तं पप्रच्छुरेवमीश्वरम्॥ ४५६॥

कानि भदन्त कर्माणि कृतान्यपि सुभूतिना।
निर्दिष्टो भवता येन श्रेष्ठो ऽरणाविहारिणाम्॥ ४५७॥

इति तैर्भिक्षुभिः पृष्टो भगवानित्युदाहरत्।
शृणुध्वं भिक्षवः सर्वे तत्कृतं यत्सुभूतिना॥ ४५८॥

सुभूतिना कृतं कर्म तत्को ऽन्यः परिभोक्ष्यते।
येनैव यत्कृतं कर्म तेनैव तत्प्रभुज्यते॥ ४५९॥

Av. II, 132, 1–3.
भूतपूर्वमतीते ऽप्यन्यस्मिन्कल्पे च भद्रके (170)।
वर्षसहस्रमायुश्च विंशतिगुणितं यदा॥ ४६०॥

तस्मिंश्च समये बुद्धः काश्यपो नाम नायकः।
विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविज्जिनः॥ ४६१॥

शास्ता देवमनुष्याणां पुरुषदम्यसारथिः।
सर्वज्ञो भगवान्नाथः षडभिज्ञो मुनीश्वरः॥ ४६२॥

Av. II, 132, 3–4.
वाराणसीमुपाश्रित्य मृगदावे जिनाश्रमे।
व्याहरत्सर्वसत्त्वानां सद्धर्मं समुपादिशन्॥ ४६३॥

MSS 454 C एषामे, P एषामे, both श्रावकाणाच .... in C 2[d] line is defect °पुत्रोयमग्रारिणां. — 455 निर्दिष्टो. — 457 C श्रेष्ठार°, P श्रेष्ठार°. — 459 येनैवं... ..... प्रभुंज्यते. — 463 °दिशत्.

170) Ex conject.; C °तोताध्येपदाकल्पैवभद्रके, P °तोतोधेयदाकल्पेचभद्रके.

Av. II, 132, 4–8. तस्यैव शासने शुद्धे स्वाख्याते धर्मविनये ।
अयं प्रव्रजितो भूत्वा महादाताप्यभूत्तदा ॥ ४६४ ॥
दश वर्षसहस्राणि ब्रह्मचर्यमपालयत् ।
प्रणिधानं तथा चायमकरोद्ब्रह्मवित्तमः ॥ ४६५ ॥
अनेन कुशलेनाहं भवेयं बौद्धसप्ततिः ।
यो ऽसौ भगवतानेन काश्यपेन सुतायिना ॥ ४६६ ॥
(171) माणव उत्तरो नाम व्याकृत इति बोधये ।
माणव त्वं प्रजानां तु यदा वर्षशतायुषि (172) ॥ ४६७ ॥
शाक्यमुनिर्महाबुद्धः सर्वज्ञो लोकनायकः ।
संबुद्धो भगवान्नाथस्तथागतो भविष्यसि ॥ ४६८ ॥
अस्यैव शासने चाहं भवेयं श्रावकोत्तमः ।
अर्हत्तामयसंप्राप्तो भूत्वारणाविहारिणाम् ॥ ४६९ ॥
तेनैव कर्मणा चाद्य प्रविष्टो मम शासने ।
अर्हत्तां श्रेष्ठतां प्राप्तस्तथारणाविहारिणाम् ॥ ४७० ॥

Av. II, 132, 9. कानि पुनरनेनैव कर्माणि प्रकृतान्यपि ।
येनैव नागयोनौ च समुत्पन्नो बभूव सः ॥ ४७१ ॥

Av. II, 132, 9–11. यतः क्लेशाप्रहीणत्वादुद्भ्रान्तेन्द्रियचेतसा ।
शैताशैतगणानां च भिक्षूणां ब्रह्मचारिणाम् ॥ ४७२ ॥
अनेन दुष्टचित्तेन परुषाबद्धचेतसा ।
चित्तानि संप्रदूष्यैव विकलानि कृतान्यपि ॥ ४७३ ॥

MSS 469 C °रणयविहा°. — 470 श्रेष्ठताप्राप्तस्त°. — 471 °नेनैवं.. ... P येनैष. — 472 शैताशैताग°. — 473 °दूष्येवं.

171) Ex conject.; MSS मानव (twice), cp. Av. II, 132 n. 3.

172) The construction is disturbed, the loc. °*āyuṣi* does not agree with the conjunction *yadā*. It is not clear, to whom to ascribe this negligence, to the paraphrast or the copyists.

सदाशीविषवादेन विक्रुश्याभाणि साङ्घिके ।
तेनैव पातकेनैवं पञ्च जन्मशतान्यपि ॥ ४७४ ॥

नागयोनिसमुत्पन्नो बभूवायं महाविषः ।
A v. II, 132, 11—12. पश्चानेन पुनस्तत्र प्रव्रज्य बुद्धशासने ॥ ४७५ ॥

सदा दानानि संदत्त्वा ब्रह्मचर्यं च पालितम् ।
तेनेदानीं तथार्हत्वं प्राप्य साक्षात्कृतं मुदा ॥ ४७६ ॥

Combination of two clichés: that of the unavoidable Karma and that of the white, the black and the mixed actions (A v. II, 131, 10—15 and 132, 12—15).

(173) अरणाविहारिणां चाग्रो निर्दिष्टो ऽयं मया खलु ।
इति हि भिक्षवो यूयं जानीध्वं कर्मताफलम् (174) ॥ ४७७ ॥

येनैव यत्कृतं कर्म तस्यैव तत्फलं ध्रुवम् ।
न नश्यन्ति हि कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ॥ ४७८ ॥

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ।
अभुक्तं क्षीयते नैव कर्म क्वापि कथञ्चन ॥ ४७९ ॥

नाग्निभिर्दह्यते कर्म वायुभिर्नापि शुष्यति ।
उदकैः क्लिद्यते नैव भूमिष्वपि न नश्यति ॥ ४८० ॥

अन्यथापि च नो भूता सर्वथा कर्मणां गतिः ।
शुक्लानां शुक्लता नित्यं कृष्णानां कृष्णता खलु ।
मिश्रतैव तु मिश्राणां षङ्गतौ भुज्यते ध्रुवम् (175) ॥ ४८१ ॥

MSS 474 C सदाणीविष°, P सदाशिविष° ..... C विक्रुष्या°, P विक्रूष्या°.. ... both जन्मशता°. — 475 नागयोगि°. — 477 °विहारिणा ..... C निर्दिष्टाम-मया, P निर्दिष्टोमंमया. — 480 C वायुनापि प्रशुष्यति, P वायुभिर्नापि शुष्यते ..... both नश्यते. — 481 C चनोभूवास°, P चनाभूतास°....... C मिश्रतैवतुमि°, P मि-श्रतैवभूमि°..... C षङ्गता, P खङ्गतो.

173) The first pāda is hypermeter, in accordance with ancient epic license.

174) Query: कर्मणां फलम? But *karmatā*, in these writings, is admissible.

175) In order to get a good distribution into çlokas of the concluding lines, I have taken this çl. 481 as made up of six pādas.

तस्मादपास्य कृष्णानि कर्माणि मिश्रितानि च ।
यतितव्यं शुभेष्वेव कर्मसु सुखवाञ्छिभिः ॥ ४८२ ॥

A v. II, 132, 16. तथेति भिक्षवः श्रुत्वा ते च लोकाः प्रभाषिताः ।
बुद्धवचोमृतं पीत्वा ननन्दुरनुमोदिताः ॥ ४८३ ॥

Conclusion added by the paraphrast. एवमेतन्महाराज श्रुतं मे गुरुभाषितम् ।
इति मत्वा त्वया राजन्परात्मशुभवाञ्छिना[(176)] ॥ ४८४ ॥

क्रोधारिं यत्नतो जित्वा क्षमाधर्मपुरस्कृतः ।
मैत्रीं भावय सत्त्वेषु स्वात्मजेषु यथा सदा ॥ ४८५ ॥

इति सुभाषितं श्रुत्वा [(177)]उपगुप्तस्य सद्गुरोः ।
तथेति नृपराजस्स ननन्द ससभाजनः ॥ ४८६ ॥

ये मैत्रीभावधर्मं कलिमतिहरणं तत्सुभूतेश्चरित्रम्
शृण्वन्ति श्रावयन्ति त्रिभुवनसुखदं संनिपात्य जनौघान् ।
ते लोका मैत्रचित्तास्त्रिभुवनसुखदाः क्षान्तिसौरभ्ययुक्ताः
याताः सौखावतीं तेऽप्यमितरुचिमुनेर्धर्ममाराधयन्ति[(178)] ॥ ४८७ ॥

The final stanza is an emphasizing glorification of the holy tale just finished of the kind as is well known from epic and Paurāṇik works. Such praising promise of reward to whoever

---

MSS 482 परितव्यंशुभे°. — 483 तेवलोकाः; C प्रभाषिता ॥, P प्रत्तर्षिताः ॥ .. ... C वुद्धेनचामृतं, P वुद्धवचामृतं. — 484 C एव पैतन्म°, P एवं पैतन्म°. — 487 C °श्च-रित्रे ॥ शृण्वन्ते, P °श्चरित्रं ॥ शृण्वन्तः ..... both संनियात्य ..... both °सुखदाता°.. ... C सौखावतिं.

176) Ex conject., following mostly P °परात्मशुभवाञ्छिता, C has परान्मंडुभ-वांछिता. Yet there remains the contamination of the active and passive modes of expression.

177) Ex conject.; perhaps rather ह्युपगु°. C एयुपगुप्तस्य, P ह्रापगुप्तस्य.

178) So C. P °र्ममाधारयन्ति. Cp. Jtkmâlâ p. 107, 15 गृहस्थेनापि शक्यमय-माराधयितुं धर्म इति.

learns and teaches the holy compositions is the standing conclusion of those metrical avadānas. Here is another sample of the type: Ratnāv. f. 73a 4—6 (Cambr. MS), the conclusion of the story of Çuklā (= Av. nr. 73):

ये ऽदः शुक्लावदानं जिनवरकथितं पुण्यहेतोर्नराणाम्
शृण्वन्ति श्रावयन्ति प्रमुदितमनसः सद्गुणप्राप्तकामाः ।
ते सर्वे क्लेशमुक्ताः सुविमलमनसा बोधिचर्यां चरन्तः
सत्सौख्यान्येव भुक्त्वा मुनिवरनिलयं संप्रयाता वसन्ति ॥

I think the specimen of this long avadāna, published in full — most of them are not so extensive — will give a fair idea of the character and the fashion of the *avadānamālās* in question, and of their value as documents for the knowledge of medieval society contemplated from a Mahāyānist point of view. It will also be clear that their language is upon the whole correct Sanskrit, admitting, however, now and then of various liberties and peculiarities, often for metrical reasons, part of which is already known from Epic poetry (see Hopkins, *The Great Epic of India*, p. 245 ff.). An idiom, of which no instance happens to be found in the avadāna which I have selected, consists in employing the adverbs in *-dhā* with the meaning of multiplicatives: *dvidhā* = *dviḥ* and the like. This seems to be even their regular employment, see e. g. K f. 159b 3. 170a 6. 212a 8. R f. 10b 3. 104a 6. 110a 7. Aç. f. 219a 8. 223b 4. 239a 3. Another point has been dealt with in this edition of Av., I, 172 n. 6. It is also evident that Sanskrit lexicography will obtain not little profit by availing itself of the avadāna texts. Some instances I have pointed out in the notes of the avadāna published above; I add e. g.: निरुत्सव with the meaning 'in low spirits' (R f. 71a 7. 73a 1. 136b 3); दारिद्रित instanced R f. 64b 1. 85a 7. 158b 6. 167a 2. 178b 6; new instances of प्रसू = 'mother' (R f. 145b 6. 147b 2); सुखजीव (K f. 175b 1); लज्जालु adj. (K f. 156a 8 — the asterisk in PWK is to be dropt); मनोरम्य = मनोरम (K f. 96b 5).

III. Another type of collections of avadānas is represented by such works as the Dvāviṃçatyavadāna and the Vicitrakarṇikāvadāna. The former is described by Feer in his «Préface» (p. XIX) of the translation of Av. and more accurately by Bendall, *Catalogue of the Buddhist Sanskrit MSS*, *Cambridge* p. 36 (cp. p. 50). MSS of it are at Cambridge and Paris; there is also a MS containing a Dvāvimçāvadāna at Calcutta, but as far as is to be inferred from the poor and clumsy abstracts made by Rajendralal's paṇḍits — p. 85 ff. of his *Catalogue* — it has a different content, it seems. The work preserved in the Paris and Cambridge MSS contains some matter taken from our Avadānaçataka. As I stated in my preliminary Introduction, the borrowings here are not metrical paraphrases but chiefly consist of portions transferred literally and incorporated into the new work, which is a compilation.

The same may be said about the Vicitrakarṇikāvadāna [1]), an odd combination, it seems, of patches from different origin, put together with the object of glorifying certain rituals, holy rites, holy places and the like. Prof. d'Oldenburg having drawn my attention to the Ind. Off. MS of that name, I perused that text in 1900, thanks to the liberal assistance of Mr. Tawney, the then librarian, who gave me a loan of the MS. The work seems to be a late production. Its style is very poor, its Sanskrit far from correct; among others the participle in °त, neuter sing., often serves to express that in °तवत् (e. g. f. 119a 12 अत्र खलु स पुरुषस्तस्मिं स्तूपे लक्षधा प्रदक्षिणं कृतं; f. 2b 2 को धूपितं त्वयि धूपं को ऽर्घं प्रदापितं). Upon the whole, the blunders and shortcomings of the compilator are plenty. The compilation itself is made in a perplexing manner; its mosaic character is not rarely transparent from the incoherence of the patches negligently sewn together. In one of the tales the language suddenly changes into Pali, to become Sanskrit again after some pages. It is, of course, likely that

1) See Hodgson, *Essays*, p. 37.

much must be accounted for by the bad condition of the unique MS, but this may concern at best a small portion of the barbarous language of the text.

The Vicitrakarṇikāvadāna numbers 32 avadānas. As this collection has not been described before I give here a succinct list of its contents.

1. Story of the pious couple Vimaladatta and Vimalā, who by worshipping a miraculous tree from poor become rich and thereafter pay homage to the Buddha; B. predicts their future Buddhahood (f. 1a 7—6a 8).

2. Story of a king Bandhunāgara who sins by his passion for hunting, and his minister Buddhisattama who tries in vain to seduce a honest woman, Satyaçīlā, the wife of a wealthy man whom the minister causes to be put to death. After being reprimanded, the king by a *mṛga* and the minister by the woman whose husband he has murdered, both repent and confess their sin to the Buddha who allows them to become monks in his Saṅgha (to f. 12a 4). The Sanskrit of this tale is exceedingly barbarous.

3. Story of a king Padmaketu who has two wives hating each other. One of them obtains from the king the promise of being allowed the royal power for one month. She uses this power to pronounce the sentence of death on the son of her rival, the heir apparent. When the king despairing cannot make up his mind to put him to death accordingly, the pious prince kills himself and mounts immediately to the Tuṣita heaven. His mother after asking in vain help from Nārāyaṇa, Mahādeva etc. implores the protection of Buddha who consoles her. The wicked wife who was the cause of the death of the prince is punished by being given away to a beggar, notwithstanding the supplications of her daughter (to f. 18b 1).

4. Story of Dhanakara and Dharmākara, with many adventures. A miraculous tree occurs in it and a description of Kapilavastu in verse (to f. 23a 4).

5. Glorification of those who repair caityas old and in ruins with a story to that purpose of the pious and wonder-working king Ratnadhvaja (to f. 28a 4).

6. Story of a *kālakarṇin*, named Nidhana and his wife, and how they find finally rest in the protection of the Buddha; the story of the past is subjoined (to f. 33a 9).

7. One of two brothers who came to quarrel leaves his home and wandering about meets in the forest with a flock of deer who are obliged by a pact to deliver every day to a lion two of the flock. When all of them have been delivered except the king of the deer and his wife, the man witnesses the rescue of the female deer with her husband by the lion on account of her being with young. Afterwards in Benares he learns from the Buddha the cause of the fate of those deer (story of the past) and Buddhahood is predicted to himself (to f. 38a 5).

8. Story of the gambler Cakita and his wife, who lose all their property and must wander about. They come into a *tapovana* and fall asleep in the shade of a tree haunted by a dreadful Rākṣasa who lets the man go on condition that the woman must fall to his share. But instead of eating her, he treats her well and makes her his wife with her full agreement. After a month Cakita, owing to a spell taught to him by some Brahman he met with, the *naṣṭacchāyāvidyā* [which is also mentioned in story nr. 6], discloses her infidelity. Desponding of this world, he rejoins that Brahman. Both set out to meet the Buddha at Kapilavastu who explains to Cakita that the conduct of his wife is the punishment for adultery committed by him in a former existence, and predicts Buddhahood to both (to f. 43b 9).

9. This is partly a repetition of the conclusion of nr. 8, partly it treats of caityas, worship of them and *vratāni* relating to them and of precepts concerning the building of caityas. This av. is wholly in verse (to f. 47b 2).

10. Upagupta relates to Açoka the vicitrakarṇikā kathā, which Bhagavān narrated to the *devaputra* Citrarati.

This avadāna consists of a eulogy of making, placing and worshipping images of deities etc. To illustrate this the wonderful story of Jñānadatta is told, and the tale of king Indraprṣṭha of Gandhavatī, who built a monastery in consequence of a dream concerning some Bodhisattva preaching the Dharma to him. That Bodhisattva was Vasubandhu. The story ends with long praises of the bestowal of gifts on the Saṅgha (to f. 51 a 11).

11. Continuation of nr. 10; the reward of Citrarati's liberality is shown by his happiness in a posterior existence. He is born in a miraculous way as Padmaçekhara, son to a king and a queen, and grows up a great hero, who performs extraordinary exploits. But in the midst of his greatness and imperial power he gets disgusted of the vain mundane glory and wealth, turns monk and converts his subjects (to f. 57 b 4).

12. The last half of Padmaçekhara's story told over again and amplified (to f. 61 b 4).

13. Previous existence of Padmaçekhara, preceded by a long description of the twelve principal tīrthas in Nepal. They are visited and worshipped, it is said (f. 64 a 8)

ब्राह्मणैर्वैष्णवैः शैवैर्लौकिकैरपि शाक्तिकैः
देवैश्च दानवैश्चापि etc. (to 65 b 3).

14 = Av. nr. 6; portions of it are borrowed literally and amplified with long paraphrases and additions, cp. my n. 15 on Av. I, p. 29. The help in vain procured by the Tīrthikas to the sick boy is narrated in particulars, with an unmistakable irony in describing their practices of asking for money to redeem sins and confiscating the profit for themselves (to f. 70 b 7).

15. Description of the *ahorātravrata*, being the *vratarāja*. Bhagavān explains it to Kāçyapa, and Çāriputra taught it king Dharmadakṣa, who with his queen had been chacals in some former existence (to f. 74 a 12).

16. The story of the musician Supriya = Av. nr. 17. This borrowing from the Avadānaçataka does not consist in a simple transfer of portions of that text to the new collection, as

the composer of this compilation has done elsewhere, but he must have taken his text from some metrical paraphrase of the kind as is represented in the avadānamālās K, R and Aç; cp. my preliminary Introduction p. IX n. 3. The style and spirit of the paraphrase are the same and it is doubtless also made by a Mahāyānist (to f. 87 b 9). I have noticed f. 75 a 6 वृषं दिशान् = धर्मं दिशान्.

17. Eulogy of a *poṣadha vrata*, named *Bhagavato Āryāvalokiteçvarasya bodhisatvasya vratam*, the efficiency of which is illustrated by two stories, of the merchant Supriya and of the king Dharmapāla of Vaiçālī; the latter recovers by it a jewel after having lost his to Indra who, in the disguise of a Brahman, had begged it from him. Prose and verse (to f. 82 b 1).

18. This avadāna is wholly perturbated. In it the two nrs. 2 and 59 of Avadānaçataka are taken up and mingled. As far as may be inferred from the confused relation, both tales serve as examples of the power of the above said vrata of Avalokiteçvara, which is also identified with the upavāsavrata mentioned Av. I, p. 339 foll. The borrowings from Av. are literal, but with manifold additions and interpolations (to f. 85 a 12).

19. The story of Av. nr. 10 is broadly told, literal borrowings being intermingled with metrical interpolations and additions. A eulogy of *dāna* in prose and verse is subjoined (to f. 88 a 10). Cp. Av. I, 55, n. 2.

20. Ampliation of Av. nr. 1, whole portions of which are borrowed literally. The long additions are mostly in verse. The Buddha in a long discourse expounds to Ānanda the qualities required for obtaining *bodhi*; f. 88 b 10 बुद्धानां ज्ञननी प्रज्ञा; the argument is, of course, mahāyānist. Pūrṇa asks the Buddha (f. 89 b *in fine*) how it comes that men are so different in their moral conduct. The Buddha answers in prose, that this difference depends on the origin of the individuals, whether, being born in the human world they arrive from one of the heavens or from the world of the Asuras, or from the Pretas and so on; next to this

the Buddha expatiates on hells, their number and characteristics and on the other forms of existence. In the last part of this avadāna the name of Kāçyapa is often substituted for Pūrṇa, so that its conclusion is very confused (to f. 92 a 3).

21. Av. nr. 3 is here partly copied partly amplified. At the point of the Buddha's smile our text ceases to follow Av., but, instead of this cliché, contains a cosmological conversation between the Buddha and Sunanda, the formerly lazy boy. In the midst of it the scene changes on a sudden. A king, probably Açoka, discourses in good verses — were they but not so corrupt in the MS! — with Upagupta. The conclusion is again very confused (to f. 95 a 5).

22. Story of the *sārthavāha* Sānta (sic) and his son Sāntaja. This narration in çlokas brings the tale up to a point, where the situation of the beginning of Av. nr. 13 has been reached. From thence the text of Av., partly identical, partly a *recensio ornatior*, it seems, continues the tale to the end (to f. 97 a 12).

23. King Dharmaçīrṣa of Rājagṛha abdicates in favour of his son Puṇyaçīrṣa and goes with his wife to the forest. The old king exposes the reasons of his decision in a long sermon, which deals among others with theories on the fetus and the paternal and maternal parts in the body of the child. On a sudden (f. 98 a 6) Av. nr. 16 (*pañcavārṣika*) commences. It is told in full with the very words of Av.; there are but few additions. The former Buddha is called Dīpaṅkara, not Ratnaçaila (cp. Av. I, 91, 13). After the words पञ्चवार्षिकं कृतं (ib. I, 92, 6) the story of Dharmaçīrṣa is continued and his attainment of Buddhahood is narrated (to f. 99 b 5).

24. This avadāna is partly identical with Av. nr. 21. Yet it contains also a quite other tale, which is akin to the Pāli Jātaka nr. 12, the Nigrodhamigajātaka. The *mṛgarāja* is here called Vicitra. This portion is in Pāli and sanskritized Pāli, it seems. If the MS were not so exceedingly bad, I should feel inclined to transcribe it, for it looks to be well written and has

literary merits. Brahmadatta after giving *abhaya* to the deer, turns himself an ascetic and sets out for Buddhakṣetra (to f. 102 b 2).

25. A very perplexed conglomeration of different tales, alternating, as if it were, at random. One of them is the story of a brahman who converted himself in the days of the Buddha Padmottara, but did not possess the right belief. Him the Buddha instructs about the duties and qualities of a Bodhisattva and tells him the story of king Brahmadatta. On a sudden the narration jumps over to the plot of Av. nr. 32, which is taken up partly with the same words, partly with additions. After following this course for some pages the frame-story comes back. The brahman is admitted into the Saṅgha with the *ehibhikṣukā* formula, but one *cīvara* fails to appear. The Buddha accounts for the cause of this deficiency by means of a story of the past and succeeds in producing the *cīvara* (to f. 105 b 7).

26. The name of the hero is Çītalaprabha or Çītaprabha, but the story told is not the same as Av. nr. 26 but Av. nr. 61, wherewith it is partly identical (to f. 108 a 11).

27. Story of a çreṣṭhin, Puṇyamati [MS: Puṇyavatī] fervent adherent of the Buddhas, who after death gains rebirth in *svarga* and praise by Çakra, and of his former existence as the poor Çāntamati who became rich by his almsgiving and worship of a stūpa. This tale written in good Sanskrit but miserably corrupt in this bad MS, is introduced by a very confused discourse of two persons, who are sometimes Açoka and Upagupta, sometimes the Buddha and Maitreya. The Mahāyānist creed of its composer appears clearly by the mention of the five Dhyānibuddhas, who are named more than once (to f. 111 b 8).

28. Story of a pious sārthavāha Saugandhatīrṇa and his faithful wife with some other small stories inserted. He stays long years abroad, and his wife grows old during that separation. Returning at last, he perishes in a shipwreck. The Buddha shows him to her while asleep, how he has been reborn in the heavens

in consequence of the offerings of perfumes and flowers he had been in the habit to perform. After a week she, too, dies and rejoins her husband in heaven. Verse mixed with prose (to f. 115a 4).

29. Story of two existences of a pious lady who honoured the caityas with flower-offerings. Part of it is taken from Av. nr. 53, namely her being welcomed in heaven. The monks ask particulars with respect to flower-worship and its reward; the Buddha proclaims a table of rates for different cases. The last part of this avad. is utterly confused (to f. 116a 11).

30. This avad. corresponds with Av. nr. 19, which is, however, much modified and contaminated with Av. nr. 20, which is made the story of the past. The whole is the illustration of an instruction given by the Buddha to Maitreya about the *phala* of *naivedya*. The future Buddha who in the tale Av. nr. 20 is called Divyānnada, has here the name of Divyānnanaividyadāna! (to f. 118b 6).

31. A clumsy story about a *cul de jatte*, who by endless devotions to a stūpa of the Buddha Kāçyapa recovers his hands and feet and his health, for he was a leper, too, and at last is about to sacrifice himself into the fire. This tale is intermixed with a eulogy of burning lamps in the month of Kārttika and a description of the feast of lamps with stories relating to the meritorious act of giving Sugatadīpas (to f. 121b 6).

The quotations and borrowings from Av. have proved to be of little or no value for editorial purposes. The MS of Av., used by the compilator of Vic., was not better, rather in a worse condition, than that which is the basis of our edition, and which I now proceed to give account of.

§ 3. The text of the Avadānaçataka.

As has been stated in my Preliminary Introduction p. VII, the Avadānaçataka text rests on one MS, the Cambridge

Add. 1611, which I denote by B. The other three MSS I have collated, CDP have been copied from it. There cannot be the least doubt thereabout. I have given the conclusive proof of it, when I accounted for the origin of the loss of avad. nr. 5 (p. VII and VIII of my Introd.), and I may add that in many places errors and mistakes found in CDP are caused by misreading or misunderstanding indistinct akṣaras in B[1]). In avad. nr. 68 (I, 377, 1) the first and third akṣaras of रभिरेव are blurred in B, the second may be read भि or ह्वि, the fourth र or व. Now, what do we meet with in the copies? The copyist of D wrote रह्विरेव, that of P चह्विपैव, that of C चभित्तवः, the common source of this diversity being the state of things in B. In avad. nr. 75 (II, 24, 6) B has पर्वत (or °तं) instead of पर्वं. Since this correction is put in a wrong place, not between नाम and प्रत्यु°, but between मर्वेभ्यः and षड्धः, the copyists, not understanding the meaning of it, copied it differently: the scribe of D, a wiseacre, wrote पश्चषड्धो; that of C, a stupid fellow, wrote nonsense; that of P, a cautious man, marked a gap of two akṣaras. See n. 4 on II, 24. Again, in avad. nr. 85 (II, 86, 1) B has स्वकं करुकं; a sign put on the first akṣ. of the second word refers to the top[2]) of the page (f. 80a), where is written मण्ड. I suppose, this addition is intended to correct कमण्डलुकं (cp. Add. and Corr. II, 211). Of the copyists, he alone who wrote D understood the intention, the two others mingled मण्ड and करुक together, but differently; see II, 86 n. 2. Another instance may be I, 48, 3, see n. 3 on that page. This much may suffice. Evidence of the direct dependence of CDP from B, together with their independence of each other, is to be found

---

1) The copyist who wrote P, left out in avad. nr. 39 a portion, which exactly coincides with the line f. 37b 2 of B (see my Introd. l. l.). The same test happens to be applicable to C; its copyist likewise overlooked one line of B; hence the gap which is in the context C f. 59b 7, and which is exactly filled up by inserting B f. 31a 11; a similar case is the overlooking of B's f. 83b 5 in C f. 153b.

2) I see I happened to write by mistake «bottom» for «top», in my n. 2 on II, p. 86.

also in other critical notes of my edition, especially I, 216 n. 6. Vide I, 2 n. 4; 9 n. 3 and 5; 200 n. 1; 217 n. 2; 225 n. 8; 235 n. 4; 337 n. 1; 366 n. 7; II, 11, n. 3; 37 n. 2; 54 n. 1; 110 n. 6 etc. This relation is so clear, that even a superficial comparison taught it to Feer. He who, in the «Introduction» of his translation, p. xxxv, declares: «J'ai bien vu à Cambridge, en 1879, les deux Ms. de M. D. Wright, ce qui m'a permis de faire quelques constatations; mais le temps m'a manqué pour faire une collation exacte et complète», had seen enough to state as his verdict about the interrelation of B, C and P: «Le no. 1611.... est le manuscrit original» and «ce ms. 1611...... est sans doute le seul représentant des anciens manuscrits de cet ouvrage» (*Journal Asiatique*, 1879 II, p. 144).

It may be asked, why, this having appeared the state of things, I took any longer heed of the copies and did not neglect them wholly in the critical annotation. To this I would answer that they, namely D and P, have now and then be a real help to me; especially in the case of indistinctness or corruption of the text transmitted, it was necessary to note their readings. For this reason, too, I have mentioned, wherever I thought it to be of some use, their *lectionis varietas*, and, if they correct obvious errors in their prototype, this has been carefully registered, even in slight cases. But I have, of course, abstained from giving a complete list of the blunders and mistakes made in the copies. In more intricate cases, the copies proved, as a rule, of little or no use for the constitution of the text.

For this reason I did not avail myself of a fifth MS of Avadānaçataka, the Calcutta one, described in Rajendralal's *Sanskrit Buddhist Literature of Nepal,* p. 17 foll. There the same gap of av. nr. 5 and instead of it, the first part of the sūkarāvādāna is found, as in B. This appears from the epitome of nr. V, made by the paṇḍits of Rajendralal in the negligent and superficial manner, proper to them. The «Chanḍika» whom they mention, must be Vaḍika and the «Devaputra

falling from heaven» is the *devaputra* who felt his being about to become a *sūkara*! Those paṇḍits contaminated the two stories, unconsciously of course [1]). The Calcutta MS does not contain the complete work; the tenth varga is wanting.

B = Cambr. Add. 1611 (see Bendall's *Catalogue*) was written in Nepal in the year 765 of the Nepalese era = 1645 A. D. This is stated at the end of the work, next to the notice about Thandīçvara, mentioned *supra*, p. XX. Immediately after the words quoted there the Buddhist credo etc. is subjoined. I faithfully reproduce this passage with the corruptions of its wording, only using, of course, the Nāgarī character instead of the Nepalese one: ये धर्मा क्तुप्रभावा क्तुतेषां तथागतः । ह्यवद्यो निरोध एवंवादो मह्राश्रमणः ॥ ॥ श्रेयोस्तु संवत ७६५ फाल्गुणाचतुर्थ्यां. Six or seven akṣaras that follow have been made illegible; on the margin संपूर्षा is written and under that word ज्ञाताशुभ (the last but one akṣ. may also represent गु or एड).

B measures 37 x 10 centim. and 31 x 7 within the margin; it numbers 98 leaves of as a rule 13 lines on the page, each leaf being written on both sides, with the exception of the 1st; the text commences f. 1b. There are a few pages of 14 lines (f. 31a. 33b. 58a and b. 60b. 62b), still less of 12 (f. 34a. 94b). The oblong shape of the MS affords room for a great number of letters on the line. The handwriting is fine, small and close, in the style as described in Bendall's *Palaeogr. Introd.* p. XXXV of his *Catalogue of the Sanskrit Buddhist MSS at Cambridge*. So the comparatively large text is inclosed within a *pustaka* of a comparatively small size. I have got the impression that the copyist who wrote it was an able man who understood that which he copied, and that the errors and gaps in the transmitted text will have been hardly increased by his fault. He

---

1) For curiosity's sake, this other sample of their scholarship. P. 33, at the end of av. LIII, the words of the text श्रोतग्रापत्तिफलवं सातात्कृतम् (Av. I, 304, 15) are thus translated: she «obtained the fruit of *being furnished with ears*»!

shows his diligence and care even in the tedious repetitions of the many clichés, which are nowhere abridged, as a rule; he seems, however, to have lost his patience near the end of the book, see II, 180 n. 7. Of the marginal and interlinear corrections, some are doubtless written by the same hand as the manuscript, as डुः written above सुखम° see I, 195, n. 1, प added (p. 321 n. 1), मा written on the margin (p. 331 n. 3), प inserted between अनु and लि° (II, 15 n. 5), क्त put above कु to correct this (II, 39, 7), गो put above वनो to correct नो (II, 54 n. 1) etc. A good deal of them may, however, rather be ascribed to one (or more) *secunda(e) manus*, as sometimes appears from differences of handwriting: instances thereof are the cases mentioned I, 153 n. 2; 180 n. 6, where a wrong correction has been written on the margin, owing to somebody not realizing that च्या in the text should mean a miswritten घा; 205 n. 6 (a similar case of misunderstanding) and in sundry other instances of «Verschlimmbesserung», as Germans call such emendations as are rather pessumdations. For this reason the interlinear and marginal additions of B are duly registered in the critical annotation except in cases of no importance at all, as e. g. II, 119, 15 where B has अङ्ग तावज्ञातपस्तात (with दु above) or II, 150, 7 B °न्योभीतः (with न्नौ above). The question may arise whether the corrector or correctors made use of some MS other than the original from which B was copied. I am inclined to believe so, for the reasons I have stated I, 218 n. 4 and 232 n. 4. At all events, it is almost certain that the alterations and modifications are due to different hands, cp. I, 108 n. 5; a certain instance of a secunda manus is also II, 198, 5, see n. 6.

As to the hypothetical original of B, it will have been also written in Nepal, I suppose. Some old errors point to the Nepalese character as the source of mistakes, namely विभपति for चित्तपति (I, 23 n. 4), ग put for श (I, 216 n. 1), निवेशितः for निवेदितः (I, 313 n. 4), the frequent interchanging of ल and र and the like. The hypothetical original of B, which I call A, may have had ± 58 akṣaras on the line, if I am right in explaining the fact

that B f. 93b 12 inserts the passage दारस्यविद्रूपइतिनाम। यदामह्मात्मवृत्तः-तदातस्यलज्जयामहन्संकोचजातः। कुत्रान्यत्रगमिष्यामिकतिष्ठातोतिविचार्यमुज्जोर्ष्योघ्या-नंज्ञगा (II, 174, 3—5) by surmising that this marginal insertion corresponds to one line of A, which the scribe had first overlooked and afterwards added on the margin.

Of the copies made from B, D is the oldest, being dated 912 of the Nepalese era = 1792 A. D. It is the very counterpart of B; for its handwriting (Nepalese character) is big and tall and it has only 7 lines on the page. Its size is 37 and 10 centim., and 31 and 7 centim. within the margin. It numbers 313 leaves[1]), of which the first and the last are written on one side, the rest on both sides. The copyist was apparently a learned man, familiar with the avadāna class. He dealt with the text rather freely, modifying in the *clichés* a little to his own taste with the tendency to amplification; in the description of former Buddhas for instance he likes to put देवानां च मनुष्याणां च for देवमनुष्याणां, if B has नगर he is inclined to write महानगर, and so on. Understanding that which he was copying he made a great number of small and self-evident corrections, but he is of almost no help in corrupt places; in such cases he would rather by superficial emendations make the things worse. But his good qualities are obscured by his want of care; many are his omissions and pretermissions. If D were the sole MS available, it could hardly serve as a sufficient instrument for the edition.

C = Cambr. Add. 1386, numbering 180 pages of 12 or 13 lines — very seldom: 14 — is a very bad copy. Its scribe was a blunt and stupid person. It abounds in blunders of the coarsest kind; omissions and dittographies are frequent. Its poor condition made me soon neglect to reckon with it, safe in intricate passages, where its rendering of B has been noticed for the sake of completeness.

1) Or rather 314, for the number 186 is employed twice.

P, the Paris MS of the Bibliothèque Nationale, D 122, is made up of two volumes, the first of 40 x 12½ centim., and 30 x 8 within the margin, the second of 39 x 12¾, and 30 x 7½ within the margin. The first volume which contains the avadānas nr. 1—64 is written in a good and distinct Nāgarī handwriting by an accurate man who did his duty with care; sometimes he mistook the meaning of difficult Nepalese akṣaras[1]). The pages number 8 lines, with the exception of f. 62a and 68a which have 9 and the three last pages, written with characters of larger size; f. 150b is filled up with 7, 151a with 6 lines, and the one line remaining to finish the av. nr. 64 was to be written on f. 151b. The second volume, of the same size as the first, with likewise 8 lines on each page (only 232 a has nine) is written by another hand. This second copyist was inferior to the first, but he did his work tolerably well and his Nāgarī handwriting is sufficiently clear. A few times, and happily but for small portions, this hand alternates with a third one, that wrote part of f. 175a, 224a, 227b, 233a and b; those passages are crowded with mistakes of every kind. Since Feer's translation rests on the Paris MS, I have made a careful collation of it and, as a rule, have stated in my notes the places, where deficiencies of his translation are the consequence of bad readings in P, which he would have got rid of, if he had availed himself of B; see I, 81 n. 8. 208 n. 8. 257 n. 4. II, 63 n. 3. 115 n. 1, and cp. II, 157 n. 3.

I have pointed out above that B is the unique source for the tradition of the Sanskrit text of Avadānaçataka. Here I add this restriction. A few avadānas and portions of them have been preserved in fragments of a MS of the XIVth or XVth century found in Cambr. Add. 1680 II. Since these fragments are accu-

1) A noticeable instance is the passage I, 78, 9 of the ed., where P has व्रत पूपं for एत पूपं by misinterpretation of the Nepalese akṣ. ए. The copyist of C made the same mistake, that of D understood एत.

rately described in Bendall's *Catalogue* and I have dealt with them I, 167 and in the critical annotation, as often as this valuable critical instrument was at hand, it is not necessary to dwell here longer upon them. A photographical reproduction of some of them is joined to volume I of this edition. F (so I denote the fragments) is the only MS source independent from B.

Besides the Sanskrit sources the translations in Tibetan and Chinese have afforded some precious help for the constitution of the text, especially the Tibetan translation, which commends itself for that purpose by its literal and mechanical rendering of the original. As I am not a Tibetan scholar myself, I availed myself in the first place of the data to be found in Feer's translation, but soon and to the profit of my work, not in the last place of the communications of Feer himself, who with the greatest helpfulness and sympathy supplied me with the Tibetan correspondences of which I stood in need up to the 6th decad. His lamentable death having put a stop to this source of information, I applied to my friend F. W. Thomas, to whose careful and accurate statements in answer to my questions a great deal of the testimonies from the Tibetan in the seventh decad are due. At last, having become somewhat acquainted with Tibetan, I have consulted the Tibetan translation directly and at leisure, owing to the liberal loan of the copy of Mdo, vol. XXIX, that contains གང་པོ་ལ་སོགས་པའི་རྟོགས་པ་བརྗོད་པ་བརྒྱ་པ = *Pūrṇādy* [or: *Pūrṇamukha-*]*avadānaçataka*, belonging to the Indian Office Library. In expressing here my sincerest thanks to the Library Committee of the India Office for that generous allowance and to its Librarian, Mr. Thomas for his kind intercession I acquit myself of an agreeable duty, forsooth!

The Tibetan translation is of great utility also for this reason, that several gaps in the Sanskrit tradition are indicated and filled up by it; see the following notes: I, 113 n. 2; 338 n. 11; 378 n. 9; 380 n. 3, II, 12 n. 3; 45 n. 8; 58 n. 3;

93 n. 2; 121 n. 10; 145 n. 5; 151 n. 1; 155 n. 7; 156 n. 2. Consequently these gaps in the tradition came into existence within the time that elapsed between the Tibetan translation being made and the performance of the copy A or B. Some of them did not yet exist when the metrical paraphrases were composed, some others however existed already at that time, as is duly remarked in each case in my critical annotation.

For the rest, the Sanskrit original of the Tibetan version was itself not wholly free from gaps. It appears from Feer's statement, quoted at I, 225, that av. nr. 39 ends abruptly in the Tibetan, though that version supplies one sentence missing in F and B; also II, 156 n. 6 and 163 n. 3, where a sentence has been lost both in the Sanskrit original and in the Tibetan. Some other corruptions are likewise as old as the Tibetan version, e. g. the mistake of putting Kāçyapa for Ḳanakamuni (II, 34 n. 4). But in many places the Tibetan proved an eminent assistance to restore corruptions of the Sanskrit tradition. I name here but three: I, 289, 11 गृद्ध my conjectural emendation for वृद्ध, II, 145, 2 where I restored प्रग एव for पुग एव (the nonsensical reading which stood already in the ms. of Av. used by the paraphrast who composed K) on the ground afforded by the Tibetan, and the title of av. nr. 9 धूप, not धूम, as is the reading of the Sanskrit tradition.

On the other hand, it appears that the monk or monks who translated the Avadānaçataka into Tibetan a few times misunderstood some Sanskrit word or misrepresented it in its Tibetan shape, as अभिध्यां, which he treated as = अविद्यां (II, 70 n.); as in av. nr. 81, where the translator must have taken प्रपन्नाः for प्रसन्नाः, since he renders it by དད་པ་ (see II, 63, n. 2 pāda *c* of the Tibetan stanza quoted); as in the beginning of av. nr. 63 (I, 354, 10), if I am right supposing that he took प्राप्तो° for प्राज्ञो°. The fantastical etymology of Supāraga (vide II, 166 n. 2) may be a conscious concession to the bias of translating Sanskrit

proper names, if anyhow possible; cp. Feer, p. 363 with respect to the land of the Kurus (कुरवः) translated སྒྲ་ངན་ «bad sound». Can the fault, signalized by Feer p. 316 n. 2, of translating द्यूतकर by རྒྱལ་པོ་ originate in a confusion of its synonym ग्रतग्लू or the like with ग्रध्यन्त?

Glosses that crept into the text are rarely met with. The passage that sums up the six wonderful states II, 55, 1—4 may be an old one. The *āryāṣṭāṅgo mārgaḥ* explained (I, 232 n. 6) and the enumeration of the *āryasatyāni* (I, 351 n. 4) are marginal glosses in B.

In the constitution of the text I have endeavoured to avail myself of the advantage of having at my disposal an ancient MS of so good condition as B really is, in this way that I tacitly deducted from the gross gain which I obtained from it the tare consisting in the ordinary clerical errors and such orthographies as are contrary to our habits. So I got a net profit cleared from the many inconsistencies, singularities and faults which are proper to manuscript texts. It is a matter of course that the habitual oscillations of spelling in Nepalese texts between श and स; ष and ख; ङ्ग and ड्ग; र and ल etc. often occur. The number of cases where only the context may decide whether we have to read व or ध; द्ध or ब्ध; स्त or त; न, र or ल; उ or ड; ऋ or रि; द or ड; त्त or क; त or भ etc. is not small. Common mistakes are श्रवण for श्रमण or inversely, निसृत्य for निश्रित्य, पिण्डपात्र for पिण्डपात (cp. I, 13 n. 1), which is constant in the avadānas of the second and third varga (except nr. 27), व्याम for व्योम in the cliché of the Buddha's outer appearance, the confusion of भदन्त and भवन्तः, उष्णा and उष्म. I cannot but repeat that which has been said by Senart in the Preface p. XII of his edition of Mahāvastu. Further there is a great inconsistency in applying the rules of sandhi or not; in this point much is to be put to the account of the individual copyists, who are in the habit to deal rather freely with their archetype in this respect; of the

copyists who transcribed the ms. B of our text, that of D allows an excessive liberty to himself. The same may be said of such geminations as where simple consonants are likewise allowed or of simple consonants in cases of necessary gemination, of the type as dealt with by Lanman in his edition of Whitney's translation of the Atharva Veda, II, p. 832.

In settling orthographical questions, as was my duty as an editor, I have followed the principles put forth in my preliminary Introduction p. X, and to which I still adhere now. Senart's plea for the orthography बोधिसत्व and the like, in his Preface of the Ith vol. of Mahāvastu, p. XVII n., does not convince me. The habit of putting त्व for त्त्व is not limited to Buddhist Sanskrit texts, see e. g. Bühler, *Indian Studies* II, 9 and 10.

I wrote my preliminary Introduction in March 1902. In the seven years that have passed since that time, the *improbus labor* of editing this old text has happily come to its end. May it be of some profit to the students of Buddhist lore and of Buddhist tale-telling and help to control the use of Feer's translation, which (for excusable reasons) is deficient in many, many respects. Those authorities and persons who by their assistance or by the facilities they granted to me, have contributed to the performance of my task — I named them in my preliminary Introduction — may again acknowledge the expression of my gratefulness. Alas, I cannot bring it to my deceased friend Cecil Bendall! It was he who with the warmest interest followed the progress of the edition of Avadānaçataka, who helped me in the correction of the proofsheets and made me valuable suggestions. *Ave*, *pia anima*! Your name recorded at the close of my work be the lasting memory of your relation to it!

Leiden, March 1909. **J. S. Speyer.**

CONTENTS.

Preface . . . . p. I—CXI

§ 1. Generalities . . . . p. I—XIV

§ 2. The Avadānaçataka and its paraphrases . . . » XIV—C

§ 3. The text of the Avadānaçataka . . . . » C—CX

अष्टमो वर्गः . . . . » 1—59

सुप्रभा . . . . 71 . . . . p. 1—6

सुप्रिया . . . . 72 . . . . » 7—13

शुक्ला . . . . . . 73 . . . . » 14—18

सोमा . . . . 74 . . . . » 19—23

कुवलया . . . . . 75 . . . . » 24—30

काशिकसुन्दरी . . . . 76 . . . . » 31—35

मुक्ता . . . . 77 . . . . » 36—40

कचङ्गला . . . . . 78 . . . . » 41—44

क्षेमा . . . . . . 79 . . . . » 45—51

विरूपा . . . . 80 . . . . » 52—59

नवमो वर्गः . . . . » 60—126

समुद्रः . . . . 81 . . . . p. 60—66

सुमनाः . . . . 82 . . . . » 67—71

हिरण्यपाणिः . . . . 83 . . . . » 72—77

त्रिपिटः . . . . 84 . . . . » 78—82

यशोमित्रः . . 85 . . . . » 83—88

औपपादुकः . . . . . . 86 . . . . » 89—97

शोभितः . . . . 87 . . . . » 98—101

कप्फिणः . . . . 88 . . . . » 102—110

भद्रिकः . . . . 89 . . . . » 111—117

राष्ट्रपालः . . . . 90 . . . . » 118—126

दशमो वर्गः . . . . p. 127—206
सुभूतिः . . . . 91 . . . . p. 127—132
स्थविरः . . . . 92 . . . . » 133—146
हस्तकः . . . . 93 . . . . » 147—151
लेकुञ्चिकः . . . . 94 . . . . » 152—160
संसारः . . . . 95 . . . . » 161—165
गुप्तिकः . . . . 96 . . . . » 166—172
विरूपः . . . . 97 . . . . » 173—178
गङ्गिकः . . . . 98 . . . . » 179—185
दीर्घनखः . . . . 99 . . . . » 186—196
संगीतिः . . . . 100 . . . . » 197—206
Additions and Corrections . . . . p. 207—211
Indexes . . . . » 212—238
I. Index of proper names . . . . p. 212—218
II. Index of remarkable words and terms . . . . » 219—238

Addenda.

To II,136,10. F. W. Thomas suggests to me this correction of the difficult line

ग्रादीप्तं काननं सर्वं पर्वतापि पलीकृता (sic).

He proposes to read: पर्वताः कपिलीकृताः; the Tibetan rendering of the passage points to it. I think he is right.

Errors of printing are Pref. p. XXXIV, çl. 48 गूह्स्थो, read: गुह्यास्थो; — p. XL, çl. 23 नाम्ना; read नाम्नो; p. XLVI, çl. 81 कोधं, read क्रोधं; — p. LXXXI, çl. 400 वेष्ठितः, read वेष्टितः; — p. LXXXII, çl. 405 व्रजते, read: व्रजेत्.

My guru, professor Kern, proposes the following corrections, which I consider as real emendations of the edited text of the metrical avadāna.

p. XXXIII, çl. 31. Read: पद्माह्वीन्द्रः, and consequently, p. XXXV, l. 10 change Indra into Vāsuki.

XXXIV, çl. 44. Read: संभारोपचयाहरः.

XLI, çl. 30. Supply the gap with भाषणाः.

LXII, çl. 219. भार्गवः is genuine and means «potter», a meaning not registered, however, in PWK, but which is instanced in Mhbh. I,190,47. 191,1. 192,1 and in Saddharmapuṇḍarīka.

LXVIII, çl. 282. Read: °विनिर्जित्या.

LXXIV, çl. 335. Read: स पुरानपि.

अवदानशतकम्

अष्टमो वर्गः ।

सुप्रभेति[1] ७१ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे । श्रावस्त्यामन्यतमः श्रेष्ठी आढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृत्ता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारिका जाता अभिरूपा दर्शनीया प्रासादिका दिव्यालङ्कारभूषिता मणिरत्नेन कण्ठे आबद्धेन तस्माच्च प्रभा निर्गच्छति यथा सर्वा श्रावस्ती अवभासते ॥ तस्या जातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारिकाया नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादनया जातमात्रया मणिरत्नावभासेन सर्वा श्रावस्ती अवभासिता तस्माद्भवतु दारिकायाः सुप्रभेति नामेति ॥ सा सुप्रभा दारिका अष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्ता द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां[2] द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां

---

1) In MS there precedes the *uddāna* of this *varga*, which is beset with errors: उद्दानं सुप्रा [read: सुप्रभा] सुप्रिया चैव शुक्ला सोमां [read: °मा] तथापरा <।> कुवलया (sic) सुन्दरो चैव मुक्ती (sic) चैव कचंगला <।> क्षेमा विरूपा च वर्गो भवति समुदितः (sic). The last pāda is defective.

2) MS °भ्यांमत्स°.

द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम्। [1]साष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते [2]वर्ध्यते क्षीरेण [66b] दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तप्तैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते ह्रदस्थमिव पङ्कजम्। सा दारिका आढ्या भद्रा कल्याणाशया आत्महितपरहितप्रतिपन्ना। [3]तस्या ये ये याचनका आगच्छन्ति तेभ्यस्तेभ्यः कण्ठादलङ्का[4]रमवमुच्य प्रयच्छति दत्ते च पुनरलङ्कारः प्रादुर्भवति॥

यावदसौ दारिका क्रमेण महती संवृत्ता तदा तस्या बहवो याचनका आगच्छन्ति राजपुत्रा अमात्यपुत्राः श्रेष्ठिपुत्राश्च। तैरुपद्रूयमाणः पिता [5]चास्याः करे कपोलं दत्त्वा चिन्तापरो व्यवस्थितः। [6]यद्येकस्मै दास्यामि अन्ये मे अमित्रा भविष्यन्तीति॥ यावदसौ दारिका पितरं चिन्तापरमवेक्ष्योवाच। तात किमसि चिन्तापर इति। तेन सो ऽर्थो विस्तरेण [7]समाख्यातः॥ दारिका कथयति। तात न ते शोकः कर्तव्यः स्वयमेवाहं सप्तमे दिवसे स्वयंवरमवतरिष्यामीति॥ ततः [8]श्रेष्ठी राज्ञः प्रसेनजितो निवेद्य श्रावस्त्यां घण्टावघोषणां कारयामास। सप्तमे दिवसे सुप्रभा दारिका स्वयंवरमवतरिष्यति येन वो यत्करणीयं स तत्करोत्विति॥

ततः सप्तमे दिवसे सुप्रभा दारिका रथाभिरूढा काषायं ध्वजमुच्छ्राप्य[9] बुद्धं भगवन्तं

---

1) MS सोष्टा°.

2) MS वर्द्धते.

3) MS तस्मायेये (D तस्माद्येये).

4) B °कालमव°, D corr.; again on the next line B has अलङ्कारः, but D (and P) °कालः.

5) MS चास्यः (D चास्य).

6) MS यद्येकस्मै (D यद्येकस्मिं, P येयंकस्मै).

7) B °ख्याता or ख्यात।, DP corr.

8) BD श्रेष्ठि, P श्रेष्ठि.

9) B काषायं ध्वंध्वजमुच्छ्राय, DP omit the superfluous ध्वं, but all have °च्छ्राय — even the paraphrast of the Kalpadrumāv. — instead of °च्छ्राप्य.

चित्रपटे[1] लेखयित्वा अभिष्टुवती वीथीमवतीर्णा ॥ सा तत्र राजपुत्रैरमात्यपुत्रैः श्रेष्ठिपुत्रैश्च सोत्कण्ठोद्वीक्ष्यमाणा विचित्राभिः कथाभिः संज्ञप्योवाच[2] । सर्वथाहं न केनचिदंशेन भवतां परिभवं करोमि[3] केवलं तु नाहं कामेनार्थिनी बुद्धं शरणं गतास्मि तस्य सकाशे प्रव्रजिष्यामीति । ततस्ते निर्भर्त्सिताः[4] प्रतिनिवृत्ताः ॥ सुप्रभापि दारिका भगवत्सकाशमुपसंक्रम्य भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णा धर्मश्रवणाय । तस्या भगवता आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा सुप्रभया दारिकया विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृतमभिनिर्हारश्च[5] कृतः । अथ सुप्रभा दारिका उत्थायासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणमय्य[6] भगवन्तमिदमवोचत् । लभेयाहं भदन्त स्वाख्याते धर्मविनये प्रव्रज्यामुपसंपदं भिक्षुणीभावं चरेयमहं भगवतो ऽन्तिके ब्रह्मचर्यमिति । ततो भगवान्संलक्षयति । अनया अस्मच्छासने[7] महद्विनेयाकर्षणं[8] कर्तव्यमिति । ततो भग-

---

1) Ex conject.; MS चित्रपटो.

2) The paraphrast has changed this into विज्ञप्योवाच (K., f. 51a 4), but *samjñapya* is the proper word here with the meaning of 'conciliating', cp. Divy. 54, 22.

3) Ex conject.; MS करोति केवलं तु नाहं (DP माहं) कामेन चार्थिनी.

4) Visarga wanting in MS.

5) Feer surmises (p. 262 n.) that the syllable *jñā* has been left out, so that the original reading should be °भि<ज्ञा>निर्हारश्च कृतः, pointing out that this very term recurs farther on in avad. nr. **79**. But as the paraphrast of the Kalpadrumāv. renders this passage of our tale in this çloka

साक्षात्कृत्वाभिनिर्हारः कृतो बुद्धप्रभावतः (K. f. 52a 1),

I have retained the reading of MS, supposing *abhinirhāra* may be the elliptical expression of «acquisition of *ṛddhi* or magical power». Cp. Ind. to Mhv., s. v. *abhinirharati*, and Ind. II to Çikṣāsamuccaya, s. v. *abhinirhāra*, and °*hṛta*.

6) The causative has the value of its primitive (स्वार्थे णिच्). Cp. Divy. 463, 22 and *supra*, p. 347, 14. D has here प्रणम्य.

7) Ex conject.; MS अस्मिच्छा°.

8) Anusvāra wanting in MS.

वतोक्ता गच्छ दारिके पर्षदमवलोकयेति ॥ ततः सुप्रभा दारिका जेतवनान्निर्गत्य(1) तत्रागता । तत्रैकैकस्यैवं भवति बलेनैनां हराम इति । ते (2)तामाक्रमितुमारब्धाः । ततः सुप्रभा दारिका (3)तैरुपक्रम्यमाणा विततपक्ष इव हंसराजो गगणतलमभ्युद्गम्य विचित्राणि प्रातिहार्याणि दर्शयितुमारब्धा । आशु पृथग्जनस्य ऋद्धि(4)रावर्जनकरी ॥ ततस्ते (5)तदत्यद्भुतं देवमनुष्यावर्जनकरं प्रातिहार्यं दृष्ट्वा उद्दण्डरोमाणो मूलनिकृत्ता(6) इव द्रुमाः पादयोर्निपत्य विज्ञापयितुमारब्धाः । अवतरावतर भगिनि यैते त्वया धर्माः(7) साक्षात्कृता अस्थानमेतद्यत्त्वं कामान्परिभुञ्जीथा इति ॥ ततः सुप्रभा दारिका गगणतलादवतीर्य जनकायस्य पुरस्तात्स्थित्वा तथाविधां धर्मदेशनां कृतवती यां श्रुत्वानेकैः प्राणिशतसहस्रैः सत्यदर्शनं कृतम् ॥ ततो भगवता महाप्रजापत्याः(7) संन्यस्ता । ततस्तया प्रव्राजिता (8)उपसंपादिता च ॥ तया युज्यमानया घटमानया व्यायच्छमानयेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकिरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्ती संवृत्ता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चना आकाशपाणितलसमचित्ता

---

1) Ex conject.; MS जेतवनान्निर्गत्य साचागतात्रैकै°. The complex साचागता must be a corrupted reading. My correction has been suggested by the parallel passage in K. (f. 52a):

जेतवनाद्बहिः प्रागात्पर्षदमवलोकितुम् ॥
तत्रायातां जना दृष्ट्वा कामिनो दर्पमानिनः ।
बलेनैनां हरिष्याम इत्याक्रमितुमारभन् ॥

2) Ex conject., see the foregoing note; MS तां प्राक्रमितुमारब्धास्ततः.

3) MS दारिकास्तैरुप°.

4) MS ऋद्धिराजवर्जन°. Cp. Divy., 133, 9. 192, 8.

5) Ex conject.; MS तमत्यद्भुतं. Cp. K., f. 52b 6, प्रातिहार्यं तदिदं महदद्भुतं.

6) MS °कृता (D °कृत्ता).

7) Visarga wanting in MS.

8) MS उपसंप्रादिता.

वासीचन्दनकल्पा विद्याविदारिताण्ड[67 a]कोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखा[1] सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या च संवृत्ता ॥

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भदन्त सुप्रभया दारिकया कर्माणि कृतानि येनाभिरूपा दर्शनीया प्रासादिका मणिरत्नं च कण्ठे प्रादुर्भूतं[2] प्रव्रज्य चार्हत्त्वं[3] साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । सुप्रभयैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । सुप्रभया कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ[4] न तेजोधातौ न वायुधातावपि[5] तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि एकनवते कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानीमुपनिश्रित्य विहरति । यावद्विपश्यी सम्यक्संबुद्धः सकलं बुद्धकार्यं कृत्वेन्धनक्षयादिवाग्निर्निरुपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृतस्तस्य राज्ञा बन्धुमता शरीरे शरीरपूजां कृत्वा समन्तयोजनश्चतूरत्नमयः स्तूपः प्रतिष्ठापितः क्रोशमुच्चत्वेन । या बन्धुमतो राज्ञो ऽग्रमहिषी[6] वृद्धीभूता तया विचित्राण्याभरणानि शरीरादव-

1) This uncommon form of the feminine — cp. Pāṇini IV, 1, 54 — is found throughout, wheresoever this stereotyped passage occurs in this varga.

2) B प्राडुभूतं, DCP corr.

3) MS प्रव्रज्य चा(P रा)र्हत्वं च सा°.

4) B नाब्धाधौ, DP corr.

5) MS °धातौ अपि तूपात्ते° (D भूपात्ते°). Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

6) MS राज्ञः अ°.

मुच्य तत्र स्तूपे दत्तानि । ततः पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कृतवती । अनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन चार्हत्त्वं प्राप्नुयामिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो या सा तेन कालेन तेन समयेन राज्ञो बन्धुमतो अग्रमहिषी आसीदियं सा सुप्रभा । यदनया विपश्यिनः स्तूपे विचित्राण्याभरणानि समारोपितानि तेनाभिरूपा दर्शनीया प्रासादिका सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेता संवृत्ता । यत्प्रणिधानं[1] कृतं तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) MS यन्प्रणि°.

सुप्रियेति ७२ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे । तेन खलु समयेनानाथपिण्डदस्य गृहपतेः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृत्ता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारिका जाता अभिरूपा दर्शनीया प्रासादिका सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेता श्रावस्त्यधिवासिनो[1] जनकायस्यातीव प्रिया । तस्या ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं[2] भवतु दारिकाया नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादियं प्रिया सर्वजनस्य तस्माद्भवतु दारिकायाः सुप्रियेति नामेति ॥ जातिस्मरा जातमात्रा गाथां भाषते ।

दत्तं हि दानं बहु वाल्पकं[3] वा ।
विस्तीर्यते क्षेत्रविशेषयोगात् ।
तस्माद्धि देयं विदुषा प्रयत्नात् ।
बुद्धाय लोकेन्द्रसुरेश्वराय ॥

अथास्या मातापितरावन्ये च गृहवासिनस्तं वाक्यव्याहारं श्रुत्वा भीतास्त्रस्ताः संविग्ना

---

1) Ex conject.; MS श्रावस्त्यभिवा° (D श्रावत्यभिर्वा°).

2) B किंभवतु, DP corr.

3) Ex conject.; MS बहुकल्पकं वा. K., f. 134a 4, where the *gāthā* is identical — except in the 4th pāda, which runs thus बुद्धाय नाथाय मुनीश्वराय — has here दत्तं हि दानं बहु चा(read: वा)ल्पकं वा.

आहृष्टरोमकूपाः कथयन्ति पिशाचीव सेयं [67b] दारिकेति ॥ सा कथयति । अम्ब नाहं पिशाची नापि राक्षसी किं तर्हि दारिका इच्छा‹मि›[1] दानानि दातुमिति ॥ ततो ऽस्या मात्रा अनाथपिण्डदस्य गृहपतेर्निवेदितमेवमेषा दारिका ब्रूते[2] इति ॥ ततस्तेन गृहपतिना हृष्टतुष्टप्रमुदितेन भगवानन्तर्गृहे[3] सभिक्षुसङ्घो भोजितस्तस्याश्च नाम्ना दक्षिणादेशनं[4] कारितम् ॥

यावदसौ दारिका क्रमेण सप्तवर्षा संवृत्ता मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजिता । सा सर्वासां[5] भिक्षुणीनामिष्टा कान्ता प्रिया मनापा ॥ यावत्तत्र कालेन महादुर्भिक्षं प्रादुर्भूतं दुर्भिक्षान्तर[6]कल्पसदृशं यत्रानेकानि प्राणिशतसहस्राणि अन्नपानवियोगात्कालं कुर्वन्ति । तत्र भगवानायुष्मन्तमानन्दमामन्त्रयते स्म । गच्छानन्द मद्वचनात्सुप्रियां वद चतस्रस्ते पर्षदस्त्रैमास्यं चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैः प्रतिपादयितव्या इति ॥ तत आयुष्मानानन्दः सुप्रियां गत्वोवाच । भगवानाह चतस्रस्ते परिषदस्त्रैमास्यं चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैः प्रतिपादयितव्या इति । ततः सुप्रिया कृतकरपुटा भगवत आज्ञां शिरसि कृत्वा कथयत्येवमस्त्विति ॥

---

1) The insertion of the akṣ. मि is confirmed by K, f. 134b 3, तद्दानानि तथा दातुमिच्छामि सुगताय वै.

2) Ex conject.; MS ब्रुवत इति. My correction is suggested by the persuasion that the author of the Avadānaçataka proves himself too good a Sanskritist for us to charge him with the barbarism found in MS, and because the Kalpadrumāv. has in the parallel place (f. 134b 4) स्वामिन्नेषा तथा ब्रूते [ms. ब्रुते].

3) B भगवान्तगृहे. The akṣ. न, having been omitted at first, is added between the lines, but by mistake between न्त and गृ. For this reason these words have been variously corrupted in the copies of B. For the rest, cp. *supra*, p. 9, 3. 24, 7 and *infra*, p. 406, 1.

4) It is uncertain, whether B has °देशनं (so in DP) or °दशनं (so C).

5) MS सर्वेषां भिक्षुणीनामिष्टा. This lapsus calami is not found in Kalpadrumāv., where we read सर्वासां सांघिकानां च सा सुप्रिया हितंकरा । इष्टा कान्ता मनापा च (f. 138a 6).

6) B दुर्भिक्षान्तर°, D corr.

सुप्रिया श्रावस्तीमभिसंप्रस्थिता गोचरव्यवलोकनार्थम् । यावदेषा प्रवृत्तिरनाथपिण्डदेन [1]श्रुता। स त्वरितं सुप्रियाया अग्रतो भूतः कथयति सुप्रिये क्व गच्छसीति ॥ सा कथयति । भगवानाह त्रैमास्यं वैयावृत्यकर्मणि नियुङ्क्ष्वेति ॥ अनाथपिण्डद उवाच । [2]अल्पोत्सुका भव अहं [3]त्वां सर्वेण प्रवारयामीति ॥ सुप्रिया कथयति । किमत्राश्चर्यं यदि [4]तातो दृष्टसत्यः [5]प्रवारयति समन्ततोऽन्तर्हितानि निधानान्यभिसमीक्ष्य । अहं तु दरिद्रजनस्यानुग्रहं करोमीति ॥ तथा पञ्चभिरुपासकशतैरल्पोत्सुका क्रियते मालिकया देव्या [6]वर्षाकारया [7]तन्त्रियया [8]ऋषिदत्तपुराणाभ्यां [9]स्थपतिभ्यां विशाखया मृगारमात्रा राज्ञा प्रसेनजिता । अटवीगता [10]तत्राप्यमनुष्यैर्मनुष्य[11]वेषधारिभिः प्रवार्यते ॥ तया एवं प्रवार्यमाणया भगवान्सश्रावकसङ्घस्त्रैमास्यमुपस्थितश्चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैस्तत्रैव च त्रैमास्ये युज्यमानघटमानव्यायच्छमानया इदमेव पञ्चगण्डकं संसा-

1) Ex conject.; MS श्रुत्वा. K., f. 139a 1, confirms the correction.

2) B अल्पात्सुका, DP corr.

3) Ex conject.; MS अहं ते. But it is said *pravārayati kañcit kenacit*, cp. *infra*, l. 8, *supra* p. 58, 3 and Divy. 116, 17.

4) Ex conject.; MS ततो. Cp. Feer, p. 266, n. 5.

5) MS here प्रचार°. As to this supernatural power of A., cp. *supra*, p. 315, 1.

6) MS चर्याकारया. I have adopted the reading of Kalpadrumāv. (f. 140a 4) and D.

7) MS तन्त्रियाया.

8) Ex conject., cp. *supra*, p. 224, n. 2; MS and K., f. 140a 4, ऋद्धिदत्त°. The Tibetan has དྲང་སྲོང་སྦྱིན་ = *Ṛṣidatta*.

9) MS स्थपितीभ्यां (D स्थापती°).

10) Ex conject.; MS तत्राभ्यामनुष्यै°. My correction is confirmed by the parallel place in Kalpadrumāv. (f. 140b 6):

तत्रापि चामनुष्यैश्च मनुष्यवेषधारिभिः ।
फलमूलैश्च पुष्पैश्च भिक्षुणी सा प्रवारिता ॥

11) MS °वेश्यधारिभिः.

रचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतन(1)<वि>किरणविध्वंसनधर्मतया परा-हत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्ती संवृत्ता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चना आकाशपाणितलसमचित्ता वासीचन्दनकल्पा विद्याविदारिताण्डकोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखा(2) सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या च संवृत्ता ॥

अथ भगवांस्त्रैमास्यात्ययात्कृतचीवरो निष्ठितचीवरः समादाय पात्रचीवरं श्रावस्त्या राजगृहं संप्रस्थितः सार्धं श्रावकसङ्घेन । ततः सुप्रियया भगवानन्तर्मार्गे अल्पोत्सुकः कृतः । यावदसौ ****(3) दिकामटवीमनुप्राप्तः गण्डीदेशकालो ज्ञातः पथ्यदनं च नास्ति । तया भगवान्सश्रावकसङ्घ उपनिवेशितः । ततः पात्रं वामे पाणौ प्रतिष्ठाप्योवाच प्रव्याहृतवतो । यदि पुण्यानामस्ति विपाकः पात्रमेवंविधभक्ष्यभोज्यादिना परिपूर्यतेति(4) । ततो देव-

---

1) D adds the missing akṣara.

2) Cp. *supra*, p. 393 n. 1.

3) This passage is manifestly mutilated; MS यावदसौदिकामनु°. The Tibetan version has, it seems, preserved the integral form of the phrase, but it does not afford sufficient help to restore the Sanskrit text. Feer in his n. 4 on p. 267, quotes the Tibetan; *chuṅ-da* must be a typographical error for *chu-daṅ*. Mr. Thomas writes to me that whole expression is ནགས་ཁུང་ཆུ་དང་ལྡན་. Now this seems to have an ambiguous interpretation. From Sarat's *Dict.* I learn that there are two words ཁུང་, one meaning 'hole', the other 'root'. Therefore, the wood may be qualified as possessing either 'a hole or cavern with water' (Feer 'une forêt où il y avait une source') or = 'having roots and water'. The lost adjective, I suppose, is the name of that forest on the way from Çrāvastī to Rājagṛha.

I hoped that the Chinese translation might settle the point. But this is not the case. As Prof. de Groot informs me, the Chinese translator has treated this passage very freely. He amplifies the miraculous occurrence, but about the place where it happened, he says only that it was «a wood».

4) Ex conject.; MS परिपूर्यतेति. Cp. the paraphrase in K., f. 141b 1: पथ्यान्नभोजनैः पात्रं परिपूर्यत सर्वशः.

तया दिव्यया [1]सुधया [2]परिपूरितम् । ततः सुप्रियया [3]अनुपरिपाटिकया सर्वस्य भिक्षुसङ्घस्य पात्राणि पूरितानि ॥ तत्र भगवान्भिक्षू[4]नामन्त्रयते स्म । [5]एषा अग्रा मे भिक्षवो भिक्षुणीनां मम श्राविकाणां कृतपुण्यानां यदुत सुप्रिया भिक्षुणी ॥

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भदन्त सुप्रियया कर्माणि कृता<नि> येन आढ्ये कुले जाता अभिरूपा दर्शनीया प्रासादिका अभिमता सर्वजनस्य प्रव्रज्य चार्हत्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । सुप्रियय्यैव[6] भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसं[68 a]भा[7]राणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । सुप्रियया कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते [8]नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि [9]तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

---

1) B स्वधया, perhaps with the meaning of सुधया made out of original स्वधया, as is written in D. P has सुधया. Cp. K., f. 141 b 2, तत्रत्या वनदेवता । दिव्यया सुधया तूर्णं तत्पात्रं पर्यपूरयत्.

2) MS परिपूरि(D °र)तस्ततः.

3) CDP अनुपरिघाटिकया, because the akṣ. पा being written rather indistinctly in B, admits of being read घा.

4) MS भिक्षुणामंत्रयते. Cp. *supra*, p. 329, 13.

5) In B the first two akṣaras are so confusedly written, owing partly to subsequent correction, that they seem almost unreadable; the third is म added at the bottom of the page. P has तासामग्रा मे, D तामग्रा मे. I have constituted the text conformably to the fixed style used in such declarations of superiority by the Buddha. This is confirmed by K., f. 141 b 4:

तदेषा सुप्रिया साध्वी भवत्यग्रा सुभाविनी ।
सर्वासां कृतपुण्यानां श्राविकाणां ममाश्रये ॥

6) B सुप्रियय्यैव, D corr.

7) B संभावाणि, DP corr.

8) B नाब्धाधौ, D corr.

9) Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि[1]।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम्॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान्। स वाराणसीं नगरीमुपनिश्रित्य[2] विहरति ऋषिपतने मृगदावे॥ अथ काश्यपः सम्यक्संबुद्धः पूर्वाह्णे निवास्य पात्रचीवरमादाय भिक्षुगणपरिवृतो भिक्षुसङ्घपुरस्कृतो वाराणसीं नगरीं पिण्डाय प्राविक्षत्। यावदन्यतरः श्रेष्ठी सपरिजन उद्यानं गतः प्रभूतं च खादनीयं भोजनीयं नीतम्। यावत्तस्य प्रेष्यदारिकया[3] * * * *। <तया> भगवान्सश्रावकसङ्घो ऽन्तर्मार्गे दृष्टः[4]। तस्याः प्रसादजाताया बुद्धिरुत्पन्ना किं[5] मां स्वामी द्विरपि दासीकरिष्यति यन्न्वहं भगवन्तं भोजयेयमिति। ततस्तया बन्धनताडनमग‹ण›[6]यित्वा भक्तपेडा[7]मुद्घाट्य भगवान्सश्रावकसङ्घो विचित्रेणा[8]हारेण संतर्पितः। ततः श्रेष्ठिनः सकाशमुपसंक्रान्ता॥ यावच्छ्रेष्ठिना उक्ता दारिके क्व सा भक्तपेडेति[9]॥ सा कथयति। भगवान्मे काश्यपस्सम्यक्संबुद्धः पिण्डकेन

1) Cp. *supra*, p. 74 n. 13. In BCP अपि after कर्माणि is wanting.

2) MS °निसृत्य.

3) As Feer (p. 268, n. 1) surmises, a short sentence has here been lost, the translation of which is extant in the Tibetan: «Une jeune esclave s'y rendait avec une corbeille de riz cuit.» This is also attested by the paraphrase in Kalpadrumāv. (f. 142a 5) तत्रैका दारिका दासी पेडामादाय पेष्टकीं। उद्यानं प्रति गन्तुं तत्.....विनिर्ययौ. 4) Visarga wanting in MS.

5) Ex conject.; MS किं मे स्वामी etc., a syntactic impossibility.

6) Ex conject., cp. Feer, p. 268 n. 2; B °ताडनमगयित्वा with the interlineal addition of an akṣara — it is not clear which — put above ग and य, which must have been intended to represent a ण. D °मङ्गयित्वा, P °मगियत्वा.

7) Instead of पेडा, which is distinctly written in B, P has पंन्त्रा, D either पडा or पत्रा.

8) B विचित्रेणा°, D corr.

9) B भक्तभेपेडेति, but भे seems expunged. Nevertheless, this akṣ. has been copied in CDP; C °भेपेडेति, P °भपेत्रेति, D °भपडेति.

प्रतिपादितः । इति श्रुत्वा श्रेष्ठी परं विस्मयमापन्नः ॥ ततस्तेन हृष्टतुष्टप्रमुदितेनोक्ता । गच्छ दारिके अद्याग्रेण त्वमदासी भव या त्वं मम सुतस्य जागर्षीति ॥ सा कृतकरपुटा गृहपतिं विज्ञापितवती । अनुजानीहि मां भगवच्छासने प्रव्रजिष्यामीति । ततो ऽस्याः श्रेष्ठिना पात्रचीवरं दत्तम् । सा स्वकेन पात्रचीवरेण भगवच्छासने प्रव्रजिता ॥ भगवतः काश्यपस्य प्रवचने[1] दश वर्षसहस्राणि वैयापृत्यं[2] कृतं भक्तैस्तर्पणैर्यवागूपानैर्नित्यकैर्[3]निमित्तिकैर्दीपमालाभिः कठिनचीवरैर्दानप्रदानानि दत्त्वा प्रणिधानं कृतम् । यन्मया भगवते काश्यपाय कृच्छ्रेण समुदानीय दानप्रदानानि दत्तान्यनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च भगवतः शाक्यमुनेः प्रव्रज्यार्हत्वं प्राप्नुयामिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यासौ[4] प्रेष्यदारिका इयमसौ सुप्रिया । यदनया भगवान्काश्यपः पिण्डकेन प्रतिपादितस्तेन आढ्ये कुले जाता अभिरूपा दर्शनीया प्रासादिका अभिमता सर्वजनस्य । यत्प्रणिधानं कृतं तेनेदानीमर्हत्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) Ex conject., cp. Index; MS प्रवचनैर्दश.

2) Ex conject.; MS वैयाप्रत्यं (D वैणयाप्रत्य!). By changing प्र into पृ we get वैयापृत्य, which form represents the original status of the word, because वैयावृत्य, as it is usually written (see f. i. *supra*, p. 397, 3), is a bad sanskritization of pāli or prākrit *veyyāvacca*, which is the product of skt. *vaiyāpṛtya*, the abstract noun of the partic. *vyāpṛta*.

3) Ex conject.; BC °पानैर्नत्यक°, D °यानैनात्यक°, P यानैर्नत्य°.

4) D inserts after यासौ the usual formula तेन कालेन तेन समयेन, which is not found in its archetype B.

शुल्का ति ७३ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः कपिलवस्तुनि विहरति न्यग्रोधारामे। शाक्येषु रोहिणो नाम शाक्यः प्रतिवसति आढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी। तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम्। स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचा[68 b]रयति। तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतो न पुत्रो न दुहिता। स करे कपोलं दत्त्वा चिन्तापरो व्यवस्थितः। अनेकधनसमुदितं मे गृहं न मे पुत्रो न दुहिता। ममात्ययात्सर्वस्वापतेयमपु[1]त्रकमिति कृत्वा राजविधेयं भविष्यतीति। स श्रमणब्राह्मणनैमित्तिकसुहृत्संबन्धिबान्धवैरुच्यते देवताराधनं कुरुष्वेति॥ सो ऽपुत्रः पुत्राभिनन्दी शिववरुणकुबेरवासवादीनन्यांश्च देवताविशेषानायाचते। तद्यथा आरामदेवता वनदेवताश्चत्वरदेवताः शृङ्गाटकदेवता बलिप्रतिग्राहिका देवताः सहजाः सहधार्मिका नित्यानुबद्धा अपि देवता[2] आयाचते स्म। अस्ति चैष लोके प्रवादो यदायाचनहेतोः पुत्रा जायन्ते दुहितरश्चेति। तच्च नैवम्। यद्येवमभ[3]विष्यदेकैकस्य पुत्रसहस्रमभविष्यत्तद्यथा राज्ञश्चक्रवर्तिनः। अपि तु त्रयाणां स्थानानां संमुखीभावात्पुत्रा जायन्ते दुहितरश्च। कतमेषां त्रयाणाम्। मातापितरौ रक्तौ भवतः संनिपतितौ माता

---

1) MS °यमापुत्रमिति. Cp. *supra*, p. 13, 10. 195, 8. 276, 1.

2) MS °वतायाचते with *saṃdhir ārṣaḥ*.

3) MS has between यद्येवम and भवि° a superfluous akṣara भि.

कल्या भवति ऋतुमती गन्धर्वश्च प्रत्युपस्थितो भवत्येतेषां त्रयाणां स्थानानां संमुखीभावात्पुत्रा जायन्ते दुहितरश्च ॥

स चैवमायाचनपरस्तिष्ठति अन्यतमा च दारिका अन्यतमस्माद्देवनिकायाच्च्युत्वा तस्य[1] प्रजापत्याः कुक्षिमवक्रान्ता । तया स्वामिने निवेदितम्[2] । ततः स्वामिनोच्यते । भद्रे यदि पुत्रं जनिष्यसीत्येवं कुशलमथ दुहितरं तयैव सह त्वां निष्कासयामीति[3] ॥ यावदसावष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारिका जाता अभिरूपा दर्शनीया प्रासादिका अतिक्रान्ता मानुषं वर्णमसंप्राप्ता[4] च दिव्यं वर्णं शुक्लैर्वस्त्रैः प्रावृता अनुपलिप्तै<व>[5] गर्भमलेन ॥ यावद्रोहिणेन श्रुतं प्रजापती ते प्रसूता दारिका जातेति । स कुपितः प्रविष्टः । ततो ऽस्य प्रजापत्या दिव्यवस्त्रप्रावृता दारिकोपनीता । ततो रोहिणः शाक्यो दारिकां दृष्ट्वा परं विस्मयमापन्नः ॥ तस्या जातौ जातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारिकाया नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादियं शुक्लवस्त्रपरिवृता[6] जाता तस्माद्भवतु दारिकायाः[7] शुक्लेति नामेति ॥ शुक्ला दारिका अष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्ता द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां[8] द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां

---

1) Ex conject.; MS तस्याः (DP तस्या). Cp. *supra*, p. 196,6 and 138,2. *Tasya prajāpatī* = 'his wife', cp. *infra* l. 9 and often in the Pāli texts. The same fault as here is to be corrected Divy. 2,2. 98,21.

2) MS with dittography तया स्वामिने निवेदितः स्वामिनैवं विदितं ततः°.

3) MS निष्काशयामीति.

4) MS °संप्राप्तं.

5) Ex conject.; B अनु[प]लिप्तगर्भ°, D अनुपलिप्तंगर्भ°, P अनुपलिप्तेगर्भ°. That it is the child and not the clothes that is stated to have been free of dirt (cp. Feer's n. 3 on p. 271) must be inferred from the corresponding words of R. (f. 72a 1) शुक्लवस्त्रपरीतांगां (sic) गर्भमालाविलिप्तितां (sic), perhaps to read गर्भमलाविलिप्तिकां.

6) One would rather expect प्रावृता. Yet cp. R. शुक्लवस्त्रपरीतांगा.

7) Visarga wanting in MS.

8) MS °भ्यांमत्स°.

धात्रीभ्याम्। साष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते वर्ध्यते[1] क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिर्मण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तप्तैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते ह्रदस्थमिव पङ्कजम्। यथा यथा च शुक्ला दारिका वर्धते तथा तथा तान्यपि वस्त्राणि वर्धन्ते न च मलिनीभवन्ति न चास्याः कायो मलेनाभिभूयते॥

यदा शुक्ला दारिका क्रमेण महती संवृत्ता तदास्या बहवो याचनका आगच्छन्ति राजपुत्रामात्यपुत्राश्च[2]। ततस्तैरुपद्रूयमाणः पिता चास्याः करे कपोलं दत्त्वा चिन्तापरो व्यवस्थितः। [3]यद्येकस्मै दास्यामि अन्ये मे अमित्रा भविष्यन्तीति॥ यावदसौ दारिका पितरं चिन्तापरमवेक्ष्योवाच। तात किमसि चिन्तापर इति। तेन सो ऽर्थो[4] विस्तरेण समाख्यातः॥ दारिका कथयति। तात न ते शोकः कर्तव्यो नाहं कामेनार्थिनी भगवच्छासने प्रव्रजिष्यामि अनुजानीहि मां तातेति॥ यावदसौ मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजिता। येनैव वस्त्रेण प्रावृता जाता तत एव परिपूर्णं पञ्चचीवरं संपन्नम्॥ तया युज्य[5]मानया घटमानया व्यायच्छमानयेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम्। अर्हन्ती संवृत्ता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चना आकाशपाणितलसमचित्ता वासीचन्दनकल्पा विद्याविदारिताण्डकोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखा[6] सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या च संवृत्ता।

भिक्षवः सं[69 a]शयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः। कानि भदन्त शुक्लया कर्माणि कृतानि येनाढ्ये कुले जाताभिरूपा दर्शनीया प्रासादिका शुक्लवस्त्रप्रा-

---

1) MS वर्द्धते.

2) The irregular sandhi according to MS.

3) MS यद्ये°. Cp. *supra*, p. 390, 8.

4) MS सार्थो.

5) MS पूज्य°.

6) Cp. *supra*, p. 393 n. 1.

कृता प्रव्रज्य चार्हत्त्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । शुक्लयैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । शुक्लया कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ[1] न तेजोधातौ न वायुधातावपि[2] तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।[3]
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां[4] बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनिश्रित्य[5] विहरति ऋषिपतने[6] मृगदावे ॥ यावदन्यतरा श्रेष्ठिभार्या श्राद्धा भद्रा[7] कल्याणाशया केनचिदेव[8] करणीयेन ऋषिपतनं[6] गता ॥ अथासौ ददर्श बुद्धं भगवन्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं[9] व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्च भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णा धर्मश्रवणाय । ततो ऽस्या भगवता काश्यपेन धर्मो

---

1) B नाब्धाधौ, DP corr.

2) Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

3) Cp. *supra*, p. 74 n. 13. BCP कर्माणि कल्पशतैरपि.

4) B °ष्याणा, D corr.

5) MS °निसृत्य.

6) In B °पत° corrected out of वद. Cp. *supra*, p. 250 n. 6.

7) MS भद्रकल्या°.

8) Ex conject.; MS केनचिद्देव. Cp. *supra*, p. 244, 12.

9) B व्योम° (likewise R., f. 79 a 6), P corr.

देशितः। तया लब्धप्रसादया भगवन्तं सश्रावकसङ्घमन्तर्गृहे भोजयित्वा भिक्षुसङ्घाय कठिनचीवरमनुप्रदत्तं क्रमेण च मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजिता॥

किं मन्यध्वे भिक्षवो यासौ श्रेष्ठिभार्या एषैवासौ शुक्ला भिक्षुणी। यदनया भिक्षुसङ्घाय कठिनचीवरमनुप्रदत्तं तेन शुक्लवस्त्रप्रावृता जाता। यद्ब्रह्मचर्यवासः परिपालितस्तेनेह जन्मन्यर्हत्त्वं साक्षात्कृतम्। इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एका[1]न्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम्॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्॥

---

1) B एकानकृ°, P corr.

सोमेति ७४ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे । श्रावस्त्यामन्यतमो ब्राह्मण आढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी त्रयाणां वेदानां पारगः सनिघण्टकैटभानां[1] साक्षरप्रभेदानामितिहासपञ्चमानां पदशो व्याकरणः[2] । स पञ्च माणवकशतानि[3] ब्राह्मणकान्मन्त्रान्पाठयति[4] ॥ तेन पुत्रहेतोः सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृत्ता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारिका जाताभिरूपा दर्शनीया प्रासादिका सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेता ॥ तस्या ज्ञातयो ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थापयन्ते किं भवतु दारिकाया नामेति । ज्ञातय ऊचुः । प्रायशो ऽस्माकं पुत्रपौत्रिकया[5] सोमनामानि

---

1) B सन्निघंटके°, P संनिघ°, D संनिग्यतके°.

2) If the reading is right, व्याकरण must signify «expounder». In the parallel place Divyāv. 619, 24 (where we have to read *padaço* as here) वैयाकरणः occurs, the better reading, it seems.

3) MS मानव°.

4) B प्राठयति, D corr.

5) New word, which means apparently 'in the line of descendants' = from generation to generation.

क्रियते भवतु दारिकायाः सोमेति[1] नाम । सोमा दारिका उन्नीयते वर्ध्यते[2] क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तप्तैरुपकरणविशेषैराशु व[69 b]र्धते ह्रदस्थमिव पङ्कजम् ॥

यदा क्रमेण महती संवृत्ता सा पण्डिता व्यक्ता मेधाविनी पटुप्रचारा स्मृतिमती श्रुतिधरा च । यावदस्याः पिता माणवकान्मन्त्रान्पाठयति सा श्रुतमात्रेणोद्गृह्णाति श्रुत्वा च तेषां शास्त्राणां पूर्वापरेण व्याख्यानं करोति ॥ ततो ऽस्या यशसा सर्वा श्रावस्ती स्फुटा संवृत्ता तीर्थ्याश्चास्या अहन्यहनि दर्शनायोपसंक्रामन्ति तया च सह विनिश्चयं कुर्वन्ति ॥ यदा भगवाननुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धः तदा श्रावस्तीमागतः । प्रायेण ये पण्डिताः पण्डितसंख्याताः ते भगवतो दर्शनायोपसंक्रामन्ति ॥ ततस्सा[3] ‹तान्› न पश्यन्ती[4] अन्तर्जनमामन्त्रयते[5] । को ऽत्र भवन्तो हेतुर्येनेतर्हि[6] शास्त्रविदो नोपसंक्रामन्तीति ॥ ते कथयन्ति । भगवान्सर्वज्ञः शाक्यमुनिर्नामेह संप्राप्तः[7] सर्वे तत्प्रवणाः[8] संवृत्ता इति । ततो बुद्ध इत्यश्रुतपूर्वं घोषं श्रुत्वास्याः[8] सर्वरोमकूपाह्रृष्टाः[9] ॥ तत्र सोमा दारिका बुद्धशब्दश्रवणाद्र-

---

1) This name *Somā* is suggestive of a Prākrit or Pāli prototype of our tale, where the girl gets the name of *Somā* = skt. *Saumyā*. According to the Ratnāvad. (f. 181a 6), she was named *Somā* because of her being सौम्या पूर्णसोमसमानना.

2) Ex conject.; MS वर्द्धते.

3) B ततस्या (स्सा written above), out of which the copyist of D made ततस्ततस्या, that of C ततस्ततस्सा and that of P ततस्ता, which different results of B's correction agree in this that all of them are void of meaning here. I believe ततस्सा (the interlinear correction) is right and I have inserted तान्.

4) Ex conject.; MS पश्यति.

5) B अन्त्रज्ञनमा°, D corr.

6) Ex conject.; B हेतुर्येनेतर्हि, P हेतुर्येनतर्हि, D हेतुर्येनैवं एतर्हि.

7) Ex conject.; BCP संप्राप्ते, D संप्रोप्तो.

8) Visarga wanting in MS.

9) The hiatus is here not observed (cp. *supra*, p. 20 n. 6). One would expect °*kūpā āhṛṣṭāḥ*. Cp. *supra*, p. 339, s. 346, 13, where °*kūpa* is a neuter.

[1]गवत्सकाशमुपसंक्रान्ता । अथासौ ददर्श बुद्धं भगवन्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्च भगवत्पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णा धर्मश्रवणाय । अथ भगवान्सोमाया दारिकाया आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशीं चतुरार्यसत्यसंप्र‹ति›वेधिकीं[2] धर्मदेशनां[3] कृतवान्यां श्रुत्वा सोमया[4] विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम् । सा दृष्टसत्या महाप्रजापत्याः सकाशे प्रव्रजिता ॥ तया युज्यमानया घटमानया व्यायच्छमानया इदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्ती संवृत्ता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चनाकाशपाणितलसमचित्ता वासीचन्दनकल्पा विद्याविदारिताण्डकोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभसत्कार[5]पराङ्मुखा सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या च संवृत्ता ॥ यदा भगवता भिक्षुभ्य आज्ञा दत्ता यूयमेव भिक्षवो ऽन्वर्धमासं प्रा‹ति›मोक्षसूत्रोद्देशमुद्दिशतेति तदा महाप्रजापत्या उद्दिशतु भगवान्प्रातिमोक्षमुद्दिशतु सुगतः प्रातिमोक्षमिति[6] ॥ भगवानाह । न हि भिक्षुण्यस्तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः पदशो धर्ममुद्दिशन्ति । यदि युष्माकं काचिदुच्छहते[7] सकृदुक्तं धारयितुमेवमहमुद्दिशेयमिति[8] ॥

1) B °गवन्सका°, D corr.

2) P adds the missiug akṣara.

3) B °शना, D corr.

4) Ex conject.; MS सोमा.

5) B सत्काय°, D corr.

6) It is strange that the verb of the main sentence is wanting. Perhaps उक्तम् or some similar word has dropped.

7) Note the prākritic form *ucchahate* = *utsahate.* Cp. *ucchāha* apud Pischel, *Gramm. der Prākrit-Sprachen*, p. 225, 2, and pāli *ucchango.*

8) B with dittography एवमहमहमुद्दि°, D corr. Or was the genuinous wording अहं स्वयमुद्दि°?

तेन खलु समयेन सा भिक्षुणी तस्यामेव पर्षदि संनिषण्णा संनिपतिता। अथ सा भिक्षुणी उत्थायासनाद्येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य(1) भगवन्तमेतदवोचत्। उद्दिशतु भगवान्प्रातिमोक्षमुद्दिशतु सुगतः प्रातिमोक्षमहं सकृदुक्तं धारयिष्ये॥ ततो भगवता विस्तरेणोद्दिष्टः सोमया सकृदुक्तो धारितः(2)॥ तत्र भगवान्भिक्षूनामन्त्रयते स्म। एषाग्रा मे भिक्षवो भिक्षुणीनां मम श्राविकाणां बहुश्रुतानां श्रुतधरीणां यदुत सोमा भिक्षुणी॥

भिक्षवः संशयजातास्सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः। कानि भदन्त सोमया भिक्षुण्या कर्माणि कृतान्युपचितानि येनाढ्ये कुले जाताभिरूपा दर्शनीया प्रासादिका श्रुतिधरा च संवृत्तेति॥ भगवानाह। सोमयैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि। सोमया कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति। न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ(3) न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपा(4)त्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम्॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते [70a] ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान्। स वाराणसीं नगरीमुपनिश्रित्य(5) विहरति ऋषिपतने(6) मृगदावे॥ यावदन्यतरा ब्राह्मणदारिका भगवतः काश्य-

---

1) Cp. *supra*, II, p. 3 n. 6.

2) MS वारितः (D वा°).

3) B नाब्धाधौ, DP corr.

4) Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

5) MS °निसृत्य.

6) In B °पत° has been corrected out of °वद°. Cp. *supra*, p. 250 n. 6; 338 n. 2.

यस्य शासने प्रव्रजिता। तया तत्रोद्दिष्टं पठितं स्कन्धकौशलं प्रतीत्यसमुत्पादकौशलं स्थानास्थानकौशलं च कृतं न तु [1]शकितं नैष्ठिकं ज्ञानमुत्पादयितुं यस्याश्चोपाध्यायिकायाः सकाशे प्रव्रजितासीत्सा भगवता काश्यपेन [2]श्रुतधरीणामग्रा निर्दिष्टा। ततः सोमया भिक्षुण्या मरणकाले प्रणिधानं कृतम्। यथा मे उपाध्यायिका [2]श्रुतधरीणामग्रा निर्दिष्टा एवमहमप्यनागते ऽध्वनि यो ऽसौ भगवता काश्यपेनोत्तरो नाम माणवो[3] व्याकृतो[4] भविष्यसि त्वं मानववर्षशतायुषि प्रजायां शाक्यमुनिर्नाम तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्ध इति तस्य शासने प्रव्रजिता भगवता शाक्यमुनिना श्रुतिधरीणामग्रा निर्दिश्येय[5]॥

भगवानाह। किं मन्यध्वे भिक्षवो यासौ ब्राह्मणदारिका आसीदियं सा सोमा भिक्षुणी। यदनया प्रणिधानं कृतं तेन श्रुतिधरीणामग्रा निर्दिष्टा। यदनया तस्योद्दिष्टं पठितं स्वाध्यायितं तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम्। इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम्॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्॥

---

1) Ex conject.; MS शक्कितं (P शक्तितं).

2) MS श्रुतधारी°, but *infra*, l. 7 and 9 श्रुतिधरी°. In the corresponding places R has श्रुतधराणां (e. g. f. 189b 6. 190a 4).

3) Cp. *supra*, p. 239, 7; MS मानवो.

4) MS व्याकृते.

5) Ex conject.; MS निर्दिष्टेयं (D निर्दिष्टायं).

कुवलयेति ७५ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः[1] पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घो राजगृहमुपनिश्रित्य[2] विहरति वेणुवने कलन्दकनिवापे। तेन खलु समये‹न›[3] राजगृहे नगरे गिरिवल्गुसमागमो नाम पर्व[4] प्रत्युपस्थितम्। तत्र[5] सर्वेभ्यः षड्भ्यो महानगरेभ्यो जनकायस्संनिपतति ॥ यावद्दक्षिणापथान्नटाचार्य आगतः। तस्य दुहिता कुवलया नामाभिरूपा दर्शनीया प्रासादिका सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेता। सा रूपयौवनारोग्यमदमत्ता[6]। यदा रङ्गमध्यमवतरति[7] तदा सर्वप्रेक्षकैः सोत्कण्ठैरुद्वीक्ष्यते ये चाप्रतिसंख्यानबहुलास्तेषां मनांस्याकर्षति ॥ तत्र यदा पर्व प्रत्युपस्थितं भवति तदा पूरणप्रभृतयः[8] ‹स›पर्षत्का[9] उपसंक्रामन्ति ॥ ततः कुवलया दारिका जनकायमुवाच। अस्ति

---

1) B °मात्रैधनि°, D corr.

2) MS °निसृत्य.

3) D adds the wanting akṣara.

4) B पर्वत or पर्वतं, CDP पर्वत. The interlinear correction पर्व having been added in B in a wrong place, the copyists of that MS neglected or misunderstood it, *vide* the following note. Cp. *supra*, p. 121, 10.

5) Ex conject.; B सर्वेभ्यः (पर्व above) षभ्यो महाजनगरेभ्यो, the sign above ज denotes cancellation. In C this is copied as follows सर्वभ्यः षचषभ्यों महाजनगरेभ्यो; D सर्वेभ्यः पञ्चषड्भ्यो महाराजनगरेभ्यो; P सवेभ्यः + a gap of two akṣaras + षभ्याजनगरेभ्यो.

6) MS यौवणा°.

7) Ex conject.; MS °मध्यामवतरति.

8) प्रभूतयः, D corr.

9) Ex conject.; MS पर्षद्गा (D पर्य्यङ्का). The Tibetan translator passes over this word.

भवत्तो राजगृहे नगरे कश्चिन्मनुष्यभूतो यो मे रूपेण समो विशिष्टतरो वेति ॥ जनकायेनोक्ता[1]। अस्ति श्रमणो गौतमः सपरिवार इति ॥ कुवलयोवाच। किमसौ मनुष्यभूतो ऽथ देव इति ॥ मनुष्यभूतः स तु सर्वज्ञ इति ॥

ततस्तद्वचनमुपश्रुत्य कुवलया सर्वालङ्कारभूषिता भगवत्सकाशमुपसंक्रान्ता। उपसंक्रम्य भगवतः पुरस्तात्स्थित्वा नृत्यति गायति वादयते स्त्रीलिङ्गानि स्त्रीचिह्नानि स्त्रीनिमित्तानि चोपदर्शयति। ये सरागा भिक्षवस्ते तया संभ्रामिताः[2] ॥ ततो भगवान्[3] रागबहुलानां भिक्षूणां विनयनार्थं[4] कुवलयायाश्च रूपयौवनमदापनयनार्थं तद्रूपानृद्ध्यभिसंस्कारानभिसंस्कृतवान्येन कुवलया जीर्णा वृद्धा पलितशिरस्का खण्डदन्ता कुब्जगोपानसीवक्रा[5] निर्मिता। तत्कालसमनन्तरमेव कुवलयाया[6] आत्मानं बीभत्समभिवीक्ष्य यो ऽसौ रूपयौवनमदः स[7] प्रतिविगतः रागबहुलाश्च भिक्षवः संविग्नाः ॥ ततः कुवलया अपगतमदा भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा भगवन्तं विज्ञापितवती। साधु [70b] मे भगवांस्तथा धर्मं

---

1) MS °येनोक्तः.

2) Ex conject.; BCP संत्रामिता, in D it is written संत्रासिता, the same correction is proposed by Feer (p. 281, n. 2); yet not *saṃtrāsayati* but some verb significative of perplexity and disturbance being wanted, I think the author of our text wrote *saṃbhrāmitāḥ*, the proper verb in the case. The Tibetan translation ཅི་བྱ་གཏོལ་མེད་པར་གྱུར་ཏེ་ is calculated to confirm the proposed emendation.

3) Ex conject.; MS भगवता रा°.

4) B विनेयना°, D corr.

5) Ex conject., MS °गोपानसवक्रा. This epithet is of regular occurrence in Buddhistic texts, when describing a decrepit old man or woman. Cp. Lalitavistara (ed. Lefm.) 188,1 पलितकेशः कुब्जो गोपानसीवक्रो विभग्नः etc., likewise Kāraṇḍavyūha (ed. Calc. 1873), p. 48 जीर्णो वृद्धो महल्लकः कुब्जो गोपानसीवक्रो विभग्नो (so to read) etc.; Mhv. II, 150,19; Dhammapada 315.

6) BCP कुवलायाया, D कुवलया.

7) MS संप्रतिविगतः. Cp. *supra*, I, 163,13.

देशयतु (1) यथाक्रममस्मात्पूतिकडेवरादल्पकृच्छ्रेण (2) परिमुच्येयेति ॥ अथ भगवान्कुवलयायास्तेषां चावीतरागाणां भिक्षूणामाशयानुशयं (3)(4) धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तथाविधां धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वा कैश्चिद्विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृतं कैश्चित्सकृदागामिफलं कैश्चिदनागामिफलं कैश्चित्प्रव्रज्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्कृतं कुवलयापि लब्धप्रसादा भगवत्सकाशे प्रव्रजिता ॥ तया युज्यमानया घटमानया व्यायच्छमानया इदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः (5) शतनपतनविकिरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्ती संवृत्ता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चना आकाशपाणितलसमचित्ता वासीचन्दनकल्पा विद्याविदारिताण्डकोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखा सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या च संवृत्ता । तैरपि नटैस्तेन संवेगेन (6) सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् ॥

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । आश्चर्यं भदन्त यद्भगवता कुवलया नटदारिका रूपयौवनमदमत्ता जरया संवेज्य (7) यावदत्यन्तनिष्ठे निर्वाणे प्रतिष्ठापिता (8) इति ॥ भगवानाह । किमत्र भिक्षव आश्चर्यं यदिदानीं मया विगतरागेण विगतद्वेषेण विगतमोहेन परिमुक्तेन जातिजराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैः

1) BP यथाक्र्मिस्मात्पू, D यथाक्रंमस्मान्पू°, C यथाक्रंमत्मात्पू°.

2) B °कृच्छ्रणा, CDP corr.

3) MS भिक्षुणा°.

4) **Anusvāra wanting in MS.**

5) MS °गतिः.

6) Ex conject.; MS संवेशेन. The Tibetan rendering སྐྱོ་བ་རབ་སྐྱེས་པ་དེ་ཉིད confirms the correction.

7) Ex conject., cp. *infra*, p. 27, 4; BD संभेक्ष्य, C संतैक्ष्य, P संभेक्ष्ये.

8) Sic, without sandhi, MS.

9) B °ज्ञार°, DP corr.

सर्वज्ञेन सर्वाकारज्ञेन सर्वज्ञज्ञानज्ञेयवशिप्राप्तेन कुवलया दारिका रूपयौवनमदमत्ता जरया संवेज्य[1] यावदत्यन्तनिष्ठे निर्वाणे प्रतिष्ठापिता । यत्तु मयातीते ऽध्वनि सरागे<ण> सद्वेषेण समोहेनापरिमुक्तेन जातिजराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैः कुवलया दारिका संवेज्य पञ्चसु व्रतप्रदेशेषु प्रतिष्ठापिता तच्छृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्यां ब्रह्मदत्तो नाम राजा राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं च सुभिक्षं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशान्तकलिकलहडिम्बडमरं तस्कररोगापगतं[2] शालीक्षुगोमहिषीसंपन्नं प्रियमिवैकपुत्रकं राज्यं कारयति । यावदसौ राजा देव्या सह क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः कालान्तरेण देवी आपन्नसत्त्वा संवृत्ता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको जातो[3] ऽभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिको गौरः कनकवर्णश्छत्राकारशिराः[4] प्रलम्बबाहुर्विस्तीर्णललाट उच्चघोषणाः[5] संगतभ्रूस्तुङ्गनासस्सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः ॥ तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्य पिता काशिराजो[6] ऽयं चाभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिकस्तस्माद्भवतु दारकस्य काशिसुन्दर इति नाम ॥ काशिसुन्दरो दारको[6] ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां[7] द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते वर्ध्यते[8] क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तप्तै-

---

1) Ex conject.; BC संभु(or ज्ञु)ऽयते, DP संपुऽयते. Cp. l. 4.

2) B तस्तर°, D corr.

3) MS ज्ञातः अभि°.

4) Ex conject., cp. *supra*, I, 121, 1. 135, 6. 197, 10; MS °शिरसा (D °शिरसि)

5) I have altered nothing, cp. *supra*, my ann. 2 on I, p. 121; घोषणाः may be the result of the blending of the two readings, घोणाः and घोषः.

6) MS °राज्ञ अयं, and दारक अ°.

7) MS द्वाभ्यांमत्स°.

8) MS वर्द्धते.

रूपकारणविशेषेणाशु वर्धते ह्रदस्थमिव पङ्कजम् ॥ यदा[1] महान्संवृत्तस्तदा यौवराज्ये ऽभिषिक्तः ॥ सो ऽनेकदोषदुष्टमनर्थमूलं राज्यं विदित्वा ऋषिषु प्रव्रजितः । स च हिमवत्कन्दरे प्रतिवसति फलमूलाम्बुभक्षो ऽजिनवल्कलधारी अग्निहोत्रिकः ॥ यावदपरेण समयेन [2]फलानाम‹र्थम›न्यतरं पर्वतकन्दरमनुप्रवृत्तः ॥ यावत्तत्र किन्नरदारिका ऋषिकुमारं दृष्ट्वा संरक्ता नृत्यति गायति वादयति स्त्रीचिह्नानि स्त्रीनिमित्तानि स्त्रीविक्रीडितान्युपदर्शयति ॥ यावत्काशिसुन्दरेण ऋषिणा तस्या दारिकाया धर्मदेशना दत्ता[3] । जीर्णासि भगिनि प्रथमस्ते स्वरो मधुरः स्निग्धश्च पश्चिमस्ते जर्जरीभूत इ[71a]ति । ततस्तेन तस्या धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा किन्नरकन्याया यो ऽभूद्रूपमदः स प्रतिविगतः । तया प्रसादजातया प्रणिधानं कृतम् । यस्मिन्समये ऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्येथास्तदा ते ऽहं श्राविका स्यामिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन ऋषिकुमारो बभूवाहं सः । किन्नरकन्या इयमेव कुवलया ॥ भिक्षवो बुद्धं भगवन्तं पृच्छन्ति । कानि भदन्त कुवलयया कर्माणि कृतानि येनाभिरूपा दर्शनीया प्रासादिका संवृत्ता कानि कर्माणि कृतानि येनार्हत्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । कुवलययैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु

---

1) MS महासंवृ°.

2) One word meaning «in order to procure himself», e. g. आहरणाय or simply अर्थम् is here wanting. In fact, above the last akṣara of फलाना B has the sign it commonly uses to refer to a marginal correction or addition, but the scribe forgot, it seems, to write it down. The Tibetan has here the particle ཕྱིར expressive of purpose.

3) B धर्मदेशना, after which a marginal addition inserts two akṣaras, which I read दत्ता, as did the copyists of D and P, that have धर्मदेशनादत्ता (C धर्मदेशनात्ता). It is possible that there is here something vicious in our text, as the utterance of Kāçisundara is not sufficiently accounted for by what precedes. Yet the Tibetan is here in plain accordance with MS; བུ་མོ་དེ་ལ་ཆོས་བ་བཤད་དོ must be the translation of something like तस्या दारिकाया धर्मो देशितः. Cp. Feer, p. 283, 3.

कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि। कुवल‹य›या कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति। न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि [1]तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम्॥

[2]भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि चत्वारिंशद्वर्षसहस्रायुषि प्रजायां क्रकुच्छन्दो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान्। स शोभावतीं राजधानीमुपनिश्रित्य[3] विहरति॥ यावद्दक्षिणापथादन्यतरो नटाचार्य आगतः। तत्र शोभेन राज्ञा भगवतः सकाशात्सत्यदर्शनं [4]कृत्वा नटाचार्याणामाज्ञा दत्ता बौद्धं नाटकं मम पुरस्तान्नाटयितव्यमिति। तैराज्ञा शिरसि प्रतिगृहीता एवं [5]भदन्तेति॥ ततः सर्वनटैर्बौद्धं नाटकं विचार्य मुनिनिर्जितं कृतम्[6]। याव-

---

1) Cp. *supra*, I, p. 74, n. 9.

2) Since the monks asked the Lord concerning the merit of Kuvalayā in a previous existence, and the Lord answers by telling the merit of the dancer-actors, the conclusion seems unavoidable that either our text is here somehow altered or that the author of the Avadānaç. has written inaccurately here. It may be that the story of Kuvalayā's former merit has been lost together with the question of the monks कानि भदन्त नटैः कर्माणि कृतानि etc., owing to some mistake of the copyist of our archetype. Yet the Tibetan translation is here in perfect accordance with our text.

3) MS °निसृत्य.

4) Ex conject.; MS कृतं.

5) Another instance of carelessness. Instead of भदन्तेति the author ought to have put देवेति or महाराजेति. Likewise आचार्याणाम् instead of आचार्यस्य is strange.

6) Ex conject.; MS विचार्यमुपनिर्जितं कृतं. The text, unmeaning as it has come down to us, becomes clear and gets a proper expression by eliminating the akṣara प and replacing it by नि. The actors composed a piece named *Muninirjitam* 'the Muni's complete victory'. Cp. Māra's nāṭaka Divy. 357, 15.

राज्ञो ऽमात्यगणपरिवृतस्य पुरतो नटा नाटयितुमारब्धाः[1] । तत्र नटाचार्यः स्वयमेव बुद्धवेषेणावतीर्णः परिशिष्टा[2] नटा भिक्षुवेषेण[3] । ततो राज्ञा हृष्टतुष्टप्रमुदितेन नटाचार्यप्रमुखो नटगणो महता धनस्कन्धेनाच्छादितः ॥ ततस्ते भगवच्छासने लब्धप्रसादा दानप्रदानानि दत्त्वा सम्यक्प्रणिधानं चक्रुः । अनेन वयं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च अनागतान्बुद्धानारागयेम[4] मा विरागयेमेति ॥

किं मन्यध्वे भिक्षवो ये ते नटा इमे ते कुवलयाप्रमुखा यद्भिस्तत्र प्रणिधानं कृतं तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम । इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्[5] ॥

---

1) Ex conject.; MS यावद्राज्ञा अमात्यगणपरिवृता नटं नाटयितुमारब्धः. Here नटं is inexplicable, since it would be absurd to take it for a synonym of नाटकं. Further it is impossible in this context to think of the king and his ministers acting themselves (cp. Feer p. 283, n. 3) and the Tibetan version རྒྱལ་པོ་འི་བློན་པོ་འི་ཚོགས་དང་བཅས་པ་འི་མདུན་དུ་ etc. points to some reading of the original of this meaning: «the king, surrounded by his ministers, *being present*, the actors commenced their representation». For this reason I am sure we have to read नटा नाटयितुमारब्धाः. — *Ābaddhaḥ*, mentioned by Feer l. l., is a bad reading of P, the other MSS have *ārabdhaḥ*.

2) B °शिष्टो, DP °श्रिष्टो.

3) MS भिक्षुवेशेन, but in the foregoing बुद्धवेषेणा° (P °वेषणा°).

4) Ex conject.; MS °रागयेयं मा विरागयेयमिति.

5) B has, after the conclusion of this tale, a reference to a marginal addition जातकमधनि. C and P put this lemma in the context before the title of the next avadāna, the copyist of D neglected it. Cp. the remark of Feer (p. 284), who judges rightly of this point.

Cf. S. d'Oldenburg, Zapiski IV. 393—394 (on the «*bauddhaṃ nāṭakam*»).

काशिकसुन्दरीति ७६ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिस्सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घो वाराणस्यां विहरति ऋषिपतने मृगदावे । वाराणस्यां नगर्यां राजा ब्रह्मदत्तो राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं च सुभिक्षं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च(1) प्रशान्तकलिकलहडिम्बडमरं तस्कर(2)रोगापगतं शालीक्षुगोमहिषीसंपन्नं प्रियमिवैकपुत्रकं राज्यं पालयति ॥ यावदसौ राजा देव्या सह क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः कालान्तरेण देवी आपन्नसत्त्वा संवृत्ता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारिका जाता अभिरूपा दर्शनीया प्रासादिका सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेता ॥ तस्या ज्ञाती ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारिकाया नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादियं काशिराजस्य दुहिता सुरूपा च तस्माद्भवतु दारिकायाः काशिसुन्दरीति नामेति । काशिसुन्दरी(3) दारिका अष्टाभ्यो धात्रीभ्यो [71 b] दत्ता द्वाभ्याम(4)ंसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । साष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते (5)वर्ध्यते क्षीरेण दध्ना

---

1) B °ष्यंचचप्र°, CDP corr.

2) B तस्कररोरो°, D corr.

3) B °सुदरीति नांदा° [the sign " denotes expunction] C °सुन्दरीतिदा°, D and P corr.

4) MS °भ्यांमत्स°.

5) MS वर्द्धते, as usual.

नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तप्तैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते ह्रदस्थमिव पङ्कजम् ॥

यदा काशिसुन्दरी दारिका क्रमेण महती संवृत्ता तदा प्रातिसीमैः षड्भी राजभी राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य दूतसंप्रेषणं कृतम् । [1]श्रुतमस्माभिर्यथा तव दुहिता जातेति [2]तदर्हस्यस्माकं पुत्राणामन्यतरस्मै अनुप्रदातुमिति ॥ ततो राजा शोकागारं प्रविश्य करे कपोलं दत्त्वा चिन्तापरो व्यवस्थितश्चिन्तयति । [3]यद्येकस्मै दास्यामि अपरेण मे सह विरोधो भविष्यतीति ॥ काशिसुन्दरी [4]दारिका सर्वालङ्कारविभूषिता पितुः सकाशमुपसंक्रान्ता । तया पिता शोकार्तो दृष्टः पृष्टश्च तात किमर्थं शोकः क्रियत इति । पित्रास्या यथाभूतं समाख्यातम् ॥ ततः काशिसुन्दरी पितरमुवाच । क्रियतां तात प्रातिसीमानां राज्ञां दूतसंप्रेषणं सप्तमे दिवसे काशिसुन्दरी दारिका स्वयंवरमवतरिष्यति येन वो यत्करणीयं स तत्करोत्विति ॥ यावत्सप्तमे दिवसे [5]षट् प्रातिसीमा राजानस्संनिपतिताः । काशिसुन्दर्यपि रथमभिरुह्य [6]काषायं ध्वजमुच्छ्राप्य [7]बुद्धपटं हस्तेन गृहीत्वा राजसभां गत्वोवाच । शृण्वन्तु भवन्तः प्रातिसीमा राजानो नाहं भवतां रूपयौवनकुलभोगैश्वर्यं तुलयामि अपि तु नाहं

1) Ex conject.; MS श्रुतास्मा°.

2) It looks strange that the messengers of the six kings at the time when the girl had grown up deliver their message in such terms as would rather be appropriate to the time of her being just born.

3) MS यद्येक°. Cp. *supra*, p. 2, 8.

4) B का° (दा above), hence C कारिका. — The same fault recurs below (l. 10), where D has कारिका instead of दारिका (B).

5) B seems to have षप्रा°; DP षट्प्रा°.

6) MS काशायं.

7) Ex conject.; MS °च्छ्राय.

कामैरर्थिनी य एष एव[1] मे भगवान्बुद्धः पटे लिखितस्तस्याहं[2] श्राविका अस्य शासने प्रव्रजिष्यामीति ॥

यावदृषिपतनं गत्वा भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा भगवन्तमिदमवोचत् । लभेयाहं भदन्त स्वाख्याते धर्मविनये प्रव्रज्यामुपसंपदं भिक्षुभावं चरेयमहं भगवतो ऽन्तिके ब्रह्मचर्यमिति । ततो भगवता महाप्रजापत्यां संन्यस्ता । ततस्तया प्रव्राजिता उपसंपादिता च ॥ तया युञ्जमानया घटमानया व्यायच्छमानया इदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्ती[3] संवृत्ता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चनाकाशपाणितलसमचित्ता वासीचन्दनकल्पा विद्याविदारिताण्डकोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखा सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या च संवृत्ता ॥ ततस्ते राजपुत्रास्तस्या रूपयौवनशोभां समनुस्मृत्य रागमदमत्ताः प्रव्रजितामपि प्रार्थयितुं प्रवृत्ताः । सा तैः प्रार्थ्यमाना विततपक्ष इव हंसराजो गगणतलमभ्युद्गम्य विचित्राणि प्रातिहार्याणि विदर्शयितुमारब्धा[4] । आशु पृथग्जनस्य ऋद्धिरावर्जनकरी । ततस्ते राजपुत्रा अत्यद्भुतं देवमनुष्यावर्जनकरं प्रातिहार्यं दृष्ट्वा आहृष्टरोमकूपाः पादयोर्निपत्य क्षमापयितुमारब्धाः । मर्षय भगिनि यथैते त्वया धर्माः साक्षात्कृता अस्थानमेतद्यत्त्वं कामान्परिभुञ्जीथा[5] इति । ततः काशिकासुन्दरी गगणतलादवतीर्य[6] जनकायस्य पुरस्तात्स्थित्वा तथाविधां धर्मदेशनां कृतवती <यां> श्रुत्वानेकैः प्राणिशतसहस्रैर्महान्विशेषो[7] ऽधिगतः ॥

---

1) In B the akṣaras षए are unreadable, owing to their being hidden under a blot. C leaves them out; DP एषएव.

2) Ex conject.; MS लिखित अस्या.

3) B °र्हती, P corr.

4) MS °लब्धा.

5) MS °भुञ्जीथा (D °भ्यञ्जीथा).

6) B here गगन°.

7) MS °र्महाविशेषोविगतस्ततो.

ततो भिक्षवस्संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भदन्त काशिसुन्दर्या कर्माणि कृतानि येनैवम[1]भिरूपा दर्शनीया प्रासादिका प्रव्रज्य चार्हत्त्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । काशिसुन्दर्यैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । काशिसुन्दर्या कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि [2]तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे त्रिंशद्वर्षसहस्रायुषि प्रजायां कनकमुनिर्नाम तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुष[72a]दम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । * * * * *[3] । यावत्तत्रान्यतरा राजदुहिता आढ्या भद्रा कल्याणाशया आत्महितपरहितप्रतिपन्ना । तया विहारं कारयित्वा सर्वोपकरणैः परिपूर्य भगवते ⟨स⟩श्रावकसङ्घाय प्रतिपादितः [4]कनकमुनौ च सम्यक्संबुद्धे प्रव्रज्य दश वर्षसहस्राणि मैत्री भाविता ॥

---

1) Ex conject.; MS येनैवाभि°. Cp. *supra*, I, p. 348, 8 and 369, 6.

2) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

3) Here a sentence is wanting, which contained the name of the place, where Kanakamuni stayed, and to which तत्र must refer. The gap must also have existed in the mss. used by the Tibetan translator, for that translation is in close correspondence with our text. To *yāvat tatrānyatarā rājaduhitā* answers དེ་ནས་རེ་ཞིག་དེ་ན་རྒྱལ་པོ་བུ་མོ་.

कनकमुनौ
4) B काश्यपे; CP (in D there is a gap) copied the correction. That the blunder is an old one, appears from the Tibetan translation, see Feer, p. 286, n.

किं मन्यध्वे भिक्षवो[1] या सा राजदुहिता इयं सा काशिसुन्दरी दारिका[2]। यदनया विहारः प्रतिपादितस्तेनाभिरूपा दर्शनीया प्रासादिका संवृत्ता। यत्कनकमुनौ[3] भगवति प्रव्रज्य दश वर्षसहस्राणि मैत्री भाविता तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम्। इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम्॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्॥

---

1) MS भिक्षव.

2) B का° (with दा written above).

3) B यत्काश्यपे with a reference to the upper margin, where is put the correction कनकमुनौ, which is accordingly copied in CD (यत्कनकमुनौ), whereas the copyist of P overlooked the correction.

मुक्तेति ७७ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे । श्रावस्त्यां पुष्यो नाम श्रेष्ठी आढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः कालान्तरेण पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृत्ता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारिका जाता अभिरूपा दर्शनीया प्रासादिका मुक्तामालया शिरसि बद्धया ॥ तस्या[1] ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारिकाया नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्या जातमात्राया मुक्तामाला शिरसि प्रादुर्भूता तस्माद्भवतु दारिकाया मुक्तेति नाम ॥ मुक्ता दारिका अष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्ता द्वाभ्याम[2]मंसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । साष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते वर्ध्यते[3] क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तप्तैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते ह्रदस्थमिव पङ्कजम् ॥

यावन्मुक्ता दारिका क्रमेण महती संवृत्ता । तस्याः[4] सा मुक्तमाला अवतारिता पुनः

---

1) MS तस्य.

2) MS द्वाभ्यांमंस° (P द्वाभ्याममंस°).

3) MS वर्द्धते. — B क्षीरण, DP corr.

4) Visarga wanting in MS.

प्रादुर्भवति । ततः सा दारिका कृपणावनीपकान्दृष्ट्वा[1] भोगसंविभागं[2] करोति ॥ यदा च प्रदेया संवृत्ता तदा तस्या बहवो याचनका आगच्छन्ति राजपुत्रा अमात्यपुत्राः श्रेष्ठिपुत्राश्च । ततो ऽस्याः पिता शोकागारं प्रविश्य करे कपोलं दत्त्वा चिन्तापरो व्यवस्थितश्चिन्तयति । यद्येकस्मै[3] दास्यामि अन्ये मे ऽमित्रा भविष्यन्तीति ॥ ततो ऽसौ दारिका पितरं विज्ञापयामास । तात किमर्थं शोकः क्रियत इति । तेन यथावृत्तं सर्वं तत्समाख्यातम् । ततो दारिका कथयति । तात नाहं कामैरर्थिनी भगवच्छासने प्रव्रजिष्यामीति ॥ यावदनाथपिण्डदस्य सुप्रियो नाम कनीयःपुत्रस्तेन पिता विज्ञप्तः । ममार्थायैतां दारिकां याचस्वेति । ततो ऽनाथपिण्डदेन पुष्यस्य गृहपतेर्दूतसंप्रेषणं कृतम् । दीयतां मुक्ता दारिका मम पुत्राय । एवं कृतं साम्बन्धिकं[4] यावज्जीवमुख्यं कृतं च भविष्यतीति ॥ ततः पुष्येण गृहपतिना स्वस्यां दुहितरि सो ऽर्थो निवेदितः । सा कथयति । समयतो[5] यदीन्द्रियाणां परिपाकान्मया सह भगवच्छासने प्रव्रजति[6] एवमहं तं भर्तारं[7] वरयामीति । तेन तथैव[8] कृतम् ॥ यावदुभावेव[9] गृहान्निष्क्रम्य भगवच्छासने प्रव्रजितौ । ताभ्यां युज्यमानाभ्यां घटमानाभ्यां व्यायच्छमा-

---

1) B यनीपकां दृष्ट्वा, DP वनी°.

2) In B the last but one akṣara of संविभागं is somewhat difficult to be read; accordingly it has been variously corrupted in D (संविभग्नं) and C (संवियोगं), P has the right reading.

3) MS यद्ये°, as usual.

4) Ex conject.; MS सावन्धकं. I write *sāmbandhika*, because firstly this (not *sāmbandhaka*) is instanced, see PW *s. v.*, and secondly the word must be a derivate from *sambandhin*, not *sambandha*.

Query: कृते साम्बन्धिके.

5) Ex conject.; MS समेयतः यदिन्द्रि°. As to समयतः «under this condition» cp. e. g. Mṛcchakaṭī ed. Godabole 1896, p. 52, l. 469.

6) Ex conject.; MS प्रव्रजित.

7) MS भत्तारं (D भट्टारं).

8) MS तथैवं कृतं.

9) Ex conject.; MS यावदुभेतेन.

नाभ्यामिदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वसंनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणा[72b]दर्हत्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्तौ ‹संवृत्तौ› त्रैधातुकवीतरागौ समलोष्टकाञ्चनावाकाशपाणितलसमचित्तौ वासीचन्दनकल्पौ विद्याविदारिताण्डकोशौ विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तौ भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखौ सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यौ मान्यावभिवाद्यौ च संवृत्तौ ॥

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भदन्त मुक्तया कर्माणि कृतानि येन (1)मुक्तामालया शिरस्याबद्धया प्रव्रज्य चार्हत्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । मुक्तयैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । मुक्तया कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते (2)नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि (3)तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि(4) ।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनिश्रित्य(5) विहरति ऋषिपतने मृगदावे । यावदन्यतमः(6) सार्थवाहः स महासमुद्रमवतीर्णः ।

---

1) MS मुक्तयामालया.
2) B नाब्धाधौ, DP corr.
3) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.
4) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 13; in BCP कल्प is left out here.
5) MS °निसृत्य.
6) MS °तमोसार्थ°.

ततः स्वस्ति सुसिद्धयानपात्र आगतः । ततस्तेन मुक्ताहारः परमशोभन आनीतः । तस्य च भार्या अभिरूपा दर्शनीया प्रासादिका । तेन तस्याः शिरसि बद्धा ॥

वाराणस्यामन्यतमो गृहपतिः आढ्यो भद्रः कल्याणाशय आत्महितपरहितप्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः । तस्य बुद्धिरुत्पन्ना । यन्न्वहं छन्दकभिक्षणं(1) कृत्वा भगवतः काश्यपस्य शासने पञ्चवार्षिकं कुर्यामिति ॥ तेन राज्ञः कृकिणो निवेदितमिच्छाम्यहं छन्दकभिक्षणं समादाय भगवतः पञ्चवार्षिकं कर्तुमिति । राज्ञा एवमस्त्विति समनुज्ञातः(2) ॥ अथासौ गृहपतिर्हस्तिस्कन्धारूढो वाराणस्यां नगर्यां रथ्यावीथीचत्वरशृङ्गाटकेषु(3) छन्दकभिक्षणं याचितुं(4) प्रवृत्तः । यावत्सार्थवाहभार्या मुक्ताहारं शिरसो ऽवमुच्य तस्मिंश्छन्दकभिक्षणे दत्तवती ॥ यावत्सार्थवाह आगतस्तं मुक्ताहारं शिरसो ऽपनीतं(5) दृष्ट्वा पृष्टवान् ।(6) भद्रे क्वासौ मुक्ताहार इति ॥ ततस्तयोक्तमार्यपुत्र(7) प्रीतिं जनय प्रसादमुत्पादय भगवच्छासने छन्दकभिक्षणे दत्त इति ॥ यावत्सार्थवाहेन पुष्कलेन(8) मूल्येन निष्क्रीय तस्यै पत्न्यै दत्तः । सा नेच्छति पुनस्तं ग्रहीतुं(9) परित्यक्तो मे इति ॥ स्वामिनोच्यते । भद्रे मया प्रभूतेन हिरण्यसुवर्णेनायं क्रीतः कस्मान्नेच्छसीति ॥ ततो ऽसौ दारिका तं गृहीत्वा

---

1) MS here °भित्तुणं, but further on B has the right orthography throughout. D and P have *u* in the penultima everywhere. Cp. *supra*, I, p. 313 n. 2.

2) Ex conject.; MS is here utterly corrupt, instead of समनुज्ञातः — to which answers བཤོད in the Tibetan — it has रा(or रो)ज्ञस्तस्तुतः. In D this has become राज्ञस्तःततः, in C राज्ञस्ते(or स्थे)स्ततः, in P राज्ञस्ततः.

3) MS चवरे°.

4) B पाचितुं, CDP corr.

5) Ex conject.; MS शिरस्यपनीतं (P शिरसाप°).

6) B भद्र, D corr.

7) B ततस्तयो[क्त]कुमार्यपुत्र. The copyist who wrote C understood the correction, those of D and P not so.

8) B पुस्कलेन, D corr.

9) MS गृहीतुं.

प्रभूतं पुष्पसंग्रहं कृत्वा गन्धमाल्यानि च गृहीत्वा ऋषिपतनं गता[1]। ततो गन्धकुट्यां[2] गन्धप्रलेपं कृत्वा पुष्पैराकीर्य मुक्ताहारं भगवतो मूर्ध्नि क्षिप्तवती[3]। <स> सहसा भगवतः काश्यपस्य मूर्धनि स्थितः[4]॥ ततः प्रसादजातया प्रणिधानं कृतम्। अहमप्येवंविधानां गुणानां [5]लाभिनी स्यामेवंविधमेव शास्तारमारागयेयं मा विरागयेयमिति॥

किं मन्यध्वे भिक्षवो यासौ तेन कालेन तेन समयेन सार्थवाहभार्या इयं सा मुक्ता। यदनया भगवति काश्यपे काराः कृतास्तेनाभिरूपा दर्शनीया प्रासादिका मुक्ताहारश्चास्याः शिरसि प्रादुर्भूतस्तेनैव हेतुनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम्। इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम्॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भि[73a]क्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्।

---

1) MS गतास्ततो.

2) It is somewhat doubtful, whether B has °कुट्यां or °कुटां; D °कूटां, P °कुट्टां.

3) B क्षोप्त°, DP corr.

4) Cp. the Tibetan version: མུཏིག་ཕྲེང་བ་ནི་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་དབུ་ལ་ཐོར་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་འོད་སྲུང་གི་དབུ་ལ་གནས་པར་གྱུར་ཏེ༎

5) MS, without the necessary ūha, लाभो.

कचङ्गलेति[1] ७८ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः कचङ्गलायां विहरति काचङ्गलीये वनषण्डे । तस्यां कचङ्गलायां कचङ्गला नाम वृद्धा । सा घटमादायोदकार्थिनी[2] कूपमुपसृप्ता[3] ॥ तत्र भगवानायुष्मन्तमानन्दमामन्त्रयते । गच्छानन्द एतस्यां वृद्धायां कथय भगवांस्तृषितः पानीयमनुप्रयच्छस्वेति[4] । सा आनन्देनोक्ता कथयति । अहं स्वयमेवानेष्यामीति[5] ॥ यावत्कचङ्गला पानीयघटं[6] पूरयित्वा भगवतः सकाशं गता । ददर्श कचङ्गला बुद्धं भगवन्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकम् । सहदर्शनादस्याः पुत्रस्नेहः सम्मुत्पन्नः[7] स्तनाभ्यां क्षीरधाराः प्रस्रुताः । सा ऊर्ध्वबाहुः[8] पुत्र पुत्रेति भगवन्तं परिष्वक्तुमारब्धा । भिक्षवस्तां वारयन्ति[9] ॥ भगवानाह । मा यूयं भिक्षव इमां वृद्धां वारयत[10] । तत्कस्य हेतोः ।

---

1) B कवङ्ग°. It is not clear whether कचङ्ग° or कवङ्ग° is written in B, but further on the च is, as a rule, distinctly written. Yet l. 5 B has कवङ्गलायां.

2) In MS no sandhi here.

3) Ex conject.; MS °सृष्टा. The same corruption *supra*, I, p. 224 n. 3.

4) Ex conject.; MS °यच्छतेति (D has °यच्छसेति).

5) I have adopted the correction of D; B स्वयमेवने°.

6) B °घंटं, D corr.

7) Ex conject.; MS पुत्रस्नेहमुत्पन्नस्तनाभ्यां (D °स्तेनाभ्यां).

8) D °हुः, B °क्षुः. All MSS ऊर्ध°.

9) MS धारयन्ति.

10) Ex conject.; MS धारयतस्तत्कास्य.

पञ्च जन्मशतान्येषा मम माता आसीन्निरन्तरम्[1] ।
इयं मे पुत्रस्नेहेन गात्रेषु समाश्लिक्षत[2] ॥ १
सचेदेषा निवार्येत मम गात्रेषु श्लेषणात् ।
इदानीं रुधिरं ह्युष्णं कण्ठादस्याः[3] स्रवेत्क्षणात् ॥ २
कृतज्ञतामनुस्मृत्य दृष्ट्वेमां पुत्रलालसाम् ।
[4]कारुण्याद्गात्रसंश्लेषं ददामि अनुकम्पया[5] ॥ ३

यावदसौ पुत्रस्नेहं विनोद्य भगवतः पुरस्तान्निषण्णा धर्मश्रवणाय । भगवता चास्या आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा कचङ्गलया[6] विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम् ॥ सा दृष्टसत्या गाथा[7] भाषते ।

यत्कर्तव्यं ‹कि› पुत्रेण मातुर्दुष्करकारिणा[8] ।
तत्कृतं भवता[9] मह्यं चित्तं मोक्षपरायणम् ॥ ४
दुर्गतिभ्यः समुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च ते अद्भुतम्[10] ।
स्थापिता सर्वयत्नेन विशेषः सुमहान्कृतः ॥ ५

1) The second pāda of this çloka is disturbed. The simplest way to restore the verse would be reading ममाम्बासीन्निरन्तरम्.

2) Ex conject.; MS समाश्लिषत्त (D °षत). The correction (cp. Pāṇini, 3, 1, 46) restores the proper tense from a syntactic point of view; as to the scansion of the fourth pāda, and of *gātreṣu çleṣaṇāt*, cp. Bendall's *Introduction* to Çikṣāsamuccaya, p. XIX.

3) MS श्र°, likewise *supra* (p. 41, 12) प्रश्रुताः (D प्रसृताः).

4) Ex conject.; MS कारुण्यां.

5) I have resolved the sandhi according to the exigencies of the metre; MS ददाम्यनु°. 6) B कवंग°.

7) गाथा instead of गाथे may be due to the author's negligence.

8) Ex conject.; MS मातुरंडुस्क°. Cp. *supra*, I, p. 204, 16. There it was the parents that were called *duṣkarakārakau*, here it is the son who returned to his mother such a reward for her love as is difficult to be bestowed by anybody but the Lord. Cp. Feer, p. 291 n. 1.

9) Ex conject.; MS भगवता. 10) Ex conject.; MS स्वर्गमोक्षे च ते ऽद्भुतम.

यावदसौ स्वामिनमनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजिता । तया युज्यमानया घटमानया व्यायच्छमानया इदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्ती संवृत्ता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चनाकाशपाणितलसमचित्ता वासीचन्दनकल्पा विद्याविदारिताण्डकोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखा सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या च संवृत्ता ॥ यदा भगवान्भिक्षुणीनां संक्षेपेणोद्दिश्य प्रतिसंलयनाय प्रविशति तदा कचङ्गला भिक्षुणीनां व्याकरोति ॥ तत्र भगवान्भिक्षूनामन्त्रयते स्म । एषाग्रा मे भिक्षवो भिक्षुणीनां मम श्राविकाणां सूत्रान्तविभागकर्त्रीणां[1] यदुत कचङ्गला भिक्षुणीति ॥

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंश‹य›च्छेत्तारं[2] बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । किं भदन्त कचङ्गलया कर्म कृतं येन वृद्धा प्रव्रजिता किं कर्म कृतं येन भगवान्पश्चिमगर्भवासे न धारितः प्रव्रज्य [3]चार्हत्वं साक्षात्कृतं सूत्रान्तविभागकर्त्रीणां[1] चाग्रा निर्दिष्टा इति ॥ भगवानाह । [4]कचङ्गलयैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । कचङ्गलया कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते [5]नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि [6]तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतने‹षु›[7] कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

---

1) Ex conject.; MS °कर्तॄणां.

2) DP add the missing akṣara.

3) B वार्हे°, D corr.

4) MS कचंगलेव (D कचिङ्गलेव).

5) B नाब्धाधौ, DP corr.

6) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

7) D adds the missing akṣara.

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भि[73b]क्षवो ऽतीते ऽध्वनि बोधिसत्त्वचर्यायां वर्तमानस्यैषा मे पञ्च जन्मशतानि माता आसीन्निरन्तरं यदाहं प्रव्रजितुमिच्छामि तदा मामेषा [1]वारयति । तस्य कर्मणो विपाकेन वृद्धा प्रव्रजिता । दानं ददतो मे दानान्तरायो [2]ऽनया कृतः । तेन दरिद्रा संवृत्ता । किं त्वनया नैवंविधानि महेशाख्यसंवर्तनीयानि कर्माणि कृतानि यथा महामाया[3] <कृत>वती । तेनाहमनया पश्चिमे न धारितः ॥ भूयः काश्यपे भगवति प्रव्रजिता आसीत् । तत्रानया [4]शैक्षाशैक्षा भिक्षुण्यो दासीवादेन समुदाचीर्णाः । तेन दासी संवृत्ता । यत्तत्रानया पठितं स्वाध्यायितं[5] स्कन्धकौशलं प्रतीत्यसमुत्पादकौशलं स्थानास्थानकौशलं च कृतं तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतं सूत्रान्तविभागकर्त्रीणां[6] चाग्रतायां निर्दिष्टा । इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) MS धारयति (D राधयति).
2) MS °रायानया.
3) MS महामाया व (ती) (or च)तेनाहं.
4) MS शैक्ष्याशैक्ष्यो (D शैष्याशैष्यो).
5) MS °ध्यायितां (D °ध्यायतां).
6) MS कर्तॄणां.

द्वैमेति ७९ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुड-किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे । तेन खलु समयेन राजा प्रसेनजित्कौशलो राजा च ब्रह्मदत्त उभावप्येतौ परस्परविरुद्धौ ॥ यावद्राजा प्रसेनजित्कौशलः[1] स्वविषयपर्यन्तं गत्वा [2]काष्ठवाटं बद्ध्वावस्थितो राजा ब्रह्मदत्तश्च ‹च›तुरङ्गबलकायं संनाह्य हस्तिकायमश्वकायं[3] रथकायं पत्तिकायं नद्याः कूले काष्ठवाटं बद्ध्वावस्थितः ॥ यावद्राज्ञा[4] प्रसेनजित्कौशलेन[5] तत्रैवाग्रमहिषी नीता । स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । ब्रह्मदत्तो ऽपि देव्या सह क्रीडति रमते परिचारयति । येनैकदिवस एव राज्ञः प्रसेनजित्[6]कौशलस्य दुहिता जाता ब्रह्मदत्तस्य पुत्रः ॥ यावदुभयोरपि राज्ञोः[7] स्कन्धावारे * ‹ब्रह्मदत्तस्य [8]स्कन्धावारे› प्रवर्तते येनायमेवंविध उत्सव इति । तैराख्यातं

1) Ex conject.; MS °शलस्यविष°.

2) MS काष्ठ(P काष्ट)पटं; cp. l. 9.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) MS यावद्राजा.

5) Cp. *supra*, I, p. 56 n. 8.

6) B °जित्कोश°, DP corr.

7) MS राज्ञो स्क°.

8) The obvious gap in the text did not yet exist in the manuscripts used by the Tibetan translator. Feer, p. 293 has put this suppletion from the Tibetan between brackets. «Il y eut alors [de bruyantes réjouissances à la cour des deux rois,

राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य पुत्रो जात इति । ब्रह्मदत्तेनापि तथैव[1] पृष्टम् । कथयन्ति[2] राज्ञः प्रसेनजितो दुहिता जातेति[3] ॥ ततो राज्ञा ब्रह्मदत्तेन राज्ञः प्रसेनजितो दूतसंप्रेषणं[4] कृतम् । श्रुतं मया यथा तव दुहिता जातेति दिष्ट्या वर्धसे अस्माकमपि पुत्रो जातः किं तु दीयतामेषा दारिका मम पुत्राय एवं कृते सांबन्धिके[5] यावज्जीवं वैरोत्सर्गः कृतो भविष्यतीति । राज्ञा प्रसेनजिता प्रतिज्ञातमेवं[6] भवत्विति ॥ ततस्ताभ्यां परस्परं प्रीतौ कृतायां क्षेमे[7] जाते राज्ञा ब्रह्मदत्तेन दारकस्य जातौ जातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थापितं क्षेमंकर[8] इति । राज्ञा प्रसेनजिता कौशलेन दारिकाया जाताया जातिमहं कृत्वा क्षेमेति नामधेयं कृतम् । तावुभावप्युन्नीतौ वर्धितौ । यावत्क्रमेण महान्तौ[9] <संवृत्तौ> ॥

अथ स दारको दारिकाया हारार्धहार[10]*मालांवध्नन् कण्ठेमणीन्प्रेषयति यदासौ दा-

---

on fit des dons aux mendiants. Or, le roi Prasenajit fit à ses gens cette question: «Que se passe-t-il donc à la cour de Brahmadatta] qu'on fasse une telle fête.»» If is plain that «la cour» *apud* Feer corresponds with *skandhāvāre*; the «mendiants» are styled in the Tibetan version སློང་བ་རྣམས་.

1) B तथैवं, D corr.

2) Ex conject.; MS कथयति.

3) B जातति, it seems, C जातेपि, DP जातेति.

4) MS दूतंसंप्रे°.

5) Ex conject., cp. *supra*, p. 37 n. 4; MS सावन्धके.

6) Ex conject.; MS प्रतिज्ञात एवं.

7) MS क्षमे.

8) MS क्षेमंकरमिति (in B it is written in margine).

9) MS महन्तौ.

10) The tradition is here utterly corrupted. MS °मालांवध्नन्कण्ठेगुंणाँन्प्रेषयति, the signs put above the akṣ. गुणा signify the expunction of them, and the correction हूता, with reference to these signs, is found at the bottom of the page. This has been differently understood in B's copies; C °कण्ठेगुणाहूतांप्रेषयति, D °वध्नकण्ठेन्प्रेषयति leaving out the rest, P °वध्नन् कण्ठेगुणावृतान्प्रेषयति. In the Tibetan it is narrated that the prince sent to his bride a necklace (དོ་ཤལ་), an ornament

रिका महती संवृत्ता । तया ते पृष्टाः कुत एतानि (1)प्राभृतान्यागच्छन्ति । प्रेष्यै(2)र्विस्तरेण (3)स वृत्तान्त आवेदितः । श्रुत्वा च पितरं विज्ञापयामास । तात नाहं कामैरर्थिनी भगवच्छासने प्रव्रजिष्यामि अनुजानीहि मां तातेति ॥ राज्ञा कथयति । नैतद्दारिके शक्यं मया कर्तुं यस्मात्तव जन्मनि मम क्षेमं जातमिति ॥ ततो राज्ञा प्रसेनजिता (4)कौशलेन राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य (5)दूतसंप्रेषणं कृतम । एषा मे (6)दारिका प्रव्रजितुमिच्छति । आगत्यैनां गृहाणेति । यावद्राज्ञा ब्रह्मदत्तेन दिवसः प्रतिगृहीतः सप्तमे ऽहनि आगच्छामीति यत्ते कृत्यं वा करणीयं (7)वा तत्कुरुष्वेति ॥ एष वृत्तान्तः [74a] क्षेमया दारिकया श्रुतः सप्तमे दिवसे विवाहो भविष्यतीति । ततः क्षेमा भीता त्रस्ता संविग्ना आहृष्टरोमकूपा शरणापृष्ठमभिरुह्य जेतवनाभिमुखी बुद्धं भगवन्तमायाचितुं प्रवृत्ता । आह च ।

(8)कृपकरुणाविहारी ध्यायमानो महर्षिः
प्रशमदमविधिज्ञः पापह(9)ः शान्तचित्तः ।

---

of pearls (སེ་མོ་དོ), earrings (རྣ་ཆ), neck-ornaments (མགུལ་རྒྱན་རྣམས་). From this we may infer that दूता is a wrong correction of गुणा. I have put into the text कण्ठेमणीन् by conjecture, but I have not ventured to propose anything instead of the corrupt मालावघ्नन् of MS, which must contain the equivalent of the Tibet. word for 'ear-rings'.

1) MS प्राभृत्यान्या° (D प्रभृ°).

2) B प्रेष्यैवि°, D corr.

3) B संवृत्तान्त, P corr.

4) B कोशलेन, D corr.

5) MS दूतसंप्रे°.

6) Ex conject.; MS कृतमेवमेषा(D °षां) दारिका.

7) BD °णीयम्वा.

8) Ex conject.; MS कृपाकरुणाविहारा. I translate the first pāda thus: 'the great *ṛṣi*, who meditates and is the dwelling-place of pity and commiseration'. The Tibetan equivalent is in close accordance: དང་སྙིང་ཆེན་པོ་ཐུགས་རྗེ་ཐུགས་རྗེ་གནས་པ་བསམ་གཏན་མཛད་. Shortening the final syllables of *kṛpā* and *karuṇā* does not exceed the limits of allowed poetical license.

9) B पापकः, but the akṣara क has been corrected into ह; hence C पापकहशान्त°, D पापकहःशान्त°, P पापहकशान्त°.

मम विधिवदपायान्मोचय त्वं हि नाथः[1]
[2]शरणमुपगताहं लोकनाथं ह्यनाथा ॥

अत्रान्तरे नास्ति किंचिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारक्षाणामेकवीराणामद्वितीयानामद्वयवादिनां शमथविपश्यनाविहारिणां [3]त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोघोत्तीर्णानां [4]चतुर्ऋद्धिपादचरणतलसुप्रतिष्ठितानां पञ्चाङ्गविप्रहीणानां पञ्चगतिसमतिक्रान्तानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाढ्यानामष्टाङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दशदिक्समापूर्णयशसां दशशतवशवर्तिविशिष्टानां [5]त्री रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य बुद्धचक्षुषा लोकं व्यवलोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को हीयते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संबाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः को ऽपायप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः कमहमपायादुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशलमूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम् । आह च ।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।
न तु वैनेयवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

---

1) Ex conject.; MS त्वं हि नाथ.

2) Ex conject.; MS शरणमुपगतार्हत्वं नाथो ह्यनाथानां, manifestly corrupted and unmetrical. I am not sure of my restitution of लोकनाथं, of which I do not find the equivalent in the Tibetan, unless སྐྱབས་ may be considered as such; but that the 4th pāda concludes with ह्यनाथा seems almost certain from the Tibetan rendering མགོན་མེད་བདག་གི་ཚུལ་པ.

3) Before this epitheton MS has त्रिदमथविपश्यनाविहारिणां, a manifest dittography.

4) B चतुर्ऋद्धिद्धिपाद°, D corr.

5) MS त्रिरात्रेःत्रि°.

अथ भगवान्क्षेमाया विनयकालमवेत्य ऋद्ध्या उपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा क्षेमया अनागामिफलं प्राप्तमभिज्ञानिर्हारश्च ॥ अथ क्षेमा अतिक्रान्तकामधातौ[1] लब्धप्रतिष्ठा * * * * ॥

यावत्सप्तमे दिवसे विवाहकाले संप्राप्ते प्रत्युपस्थिते राजकुमारे अनेकजनशतसहाये वेदीमध्यगतायां[2] ब्राह्मणेन पुरोहितेन लाजा घृतसर्पिषानुप्रदत्ताः[3] । ततो दारकदारिकाहस्तसंश्लेषणे क्रियमाणे क्षेमा पश्यतामनेकेषां प्राणिशतसहस्राणां विततपक्ष इव हंसराजो गगनतलमभिरुह्य विचित्राणि प्रातिहार्याणि विदर्शयितुमारब्धा ॥ ततो राज्ञा प्रसेनजित्कौशलो[4] राजा च ब्रह्मदत्तः क्षेमङ्करश्च राजकुमारो ऽन्ये च कुतूहलाभ्यागताः[5] सत्त्वा विस्मयमुपगताः पादयोर्निपत्य विज्ञापयितुमारब्धाः । मर्षय भगिनि य एते त्वया धर्माः[6] साक्षात्कृता अस्थानमेतद्यत्त्वं[7] कामान्परिभुञ्जीथा इति ॥ अथ क्षेमा गगनतलादवतीर्य

---

1) Ex conject.; MS लब्धप्रतिष्ठिता यावत्सप्तमे manifestly defective. A few words before यावत्सप्तमे are lost, it seems. The Tibetan renders the phrase thus: གཉེན་པོ་ཐོབ་ནས་ (= *labdhapratiṣṭhā*) འཇིགས་པ་མེད་པ་ལ་ གནས་པར་གྱུར་ཏེ, which is translated by Feer, p. 295, 6, as follows: «et, ayant trouvé un appui, fut désormais à l'abri de la crainte».

2) Perhaps to read °गतायाः.

3) Feer who (p. 295, 10) translates «le beurre clarifié, les grains de sénevé» must have read सर्षपाः instead of सर्पिषा; perhaps he follows the Tibetan. If this view is right, सर्पिषा would be a corruption of सर्षपाः. But it must be acknowledged, grains of mustard, though of frequent occurrence in Indian ritual, are never mentioned in the books of ritual with regard to the marriage ceremony (see Çāṅkhāyana Gṛhyas. 1, 13, 15, Pāraskara Gṛhyas. 1, 6, 1, Gobhila II, 1, p. 9 ed. Knauer). On the other hand, the reading of MS combines, in a somewhat strange manner, the two slightly different kinds of *ājya* into the compound *ghṛtasarpiḥ*. Yet, after all, such a karmadhāraya (*ghṛta* + *sarpis*) is as well admissible as 'clarified butter' 'zerlassene Butter' are in English and German. For this reason I have retained the reading of MS.

4) B °जित्कोशलो, D corr.

5) B कूतू, CP corr.

6) B धर्मान्साक्षान्कृता, DP धर्मात्साक्षात्कृता.

7) MS °तद्यत्वं.

जनकायस्य पुरः स्थित्वा तथाविधां धर्मदेशनां कृतवतो यां श्रुत्वानेकैः प्राणिशतसहस्रैस्सत्यदर्शनं कृतम्॥ ततः क्षेमा दारिका पितरमनुज्ञाप्य भगवत्सकाशमुपसंक्रान्ता भगवता च महाप्रजापत्याः संन्यस्ता। ततस्तया प्रव्राजिता उपसंपादिता च। तया युज्यमानया घटमानया व्यायच्छमानया इदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकिरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम्। अर्हन्ती संवृत्ता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चनाकाशपाणितलसमचित्ता वासीचन्दनकल्पा विद्याविदारिताण्डकोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखा सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या च संवृत्ता। तत्र भगवान्भिक्षूनामन्त्रयते स्म। एषा ऽग्रा मे भिक्षवो भिक्षुणीनां मम श्राविकाणां महाप्राज्ञानां[1] महाप्रतिभानां यदुत क्षेमा भिक्षुणी॥

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः। कानि भदन्त क्षेमया कर्माणि कृतानि येन महाप्राज्ञानां[1] महाप्रतिभानामग्रा निर्दिष्टा॥ भगवानाह। क्षेमयैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि। क्षेमया कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति। न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ[2] न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव[3] स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च।

न प्रण[74 b]श्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम्॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि

---

1) So MS. There is no sufficient reason to change this into महाप्रज्ञानां. Cp. the instances in PW, IV, 1168 s. v. प्राज्ञ a).

2) B नाब्धाधौ, DP corr.

3) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

प्रज्ञायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो[1] भगवान्। स वाराणसीं नगरीमुपनिश्रित्य[2] विहरति ऋषिपतने मृगदावे। यावत्तत्रान्यतरा[3] श्रेष्ठिदुहिता भगवतः काश्यपस्य शासने प्रव्रजिता। तया भगवतः काश्यपस्य शासने दानप्रदानानि दत्तानि द्वादश वर्षसहस्राणि च ब्रह्मचर्यवासः परिपालितो न च कश्चिद्गुणगणो ऽधिगतो यस्यास्तूपाध्यायिकायाः सकाशे प्रव्रजिता आसीत्सा भगवता काश्यपेन प्रज्ञावती<नामया> निर्दिष्टा। ततस्तया प्रणिधानं कृतम्। यथैषा[4] उपाध्यायिका प्रज्ञावतीनामग्रा निर्दिष्टा एवमहमप्यनागते ऽध्वनि यो ऽसौ भगवता काश्यपेन उत्तरो नाम माणवो व्याकृतो भविष्यसि त्वं मानववर्षशतायुषि प्रज्ञायां शाक्यमुनिर्नाम तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्ध इति तस्याहं शासने प्रव्रजित्वा[5] प्रज्ञावतीनामग्रा भवेयमिति ॥

भगवानाह। किं मन्यध्वे भिक्षवो यासौ[6] तेन कालेन तेन समयेन श्रेष्ठिदुहिता इयं सा क्षेमा भिक्षुणी। यत्तया दानानि प्रदत्तानि तेनाढ्ये कुले प्रत्याजाता। यत्तया द्वादश वर्षसहस्राणि ब्रह्मचर्यवासः परिपालितस्तेनेदानीमर्हत्वं साक्षात्कृतम्। इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः[7] करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) B वुद्धा, D corr.
2) MS °निसृत्य.
3) B °राऽश्रे°. Hence C and P °राःश्रे°, D °रोश्रे°.
4) Ex conject.; MS यथैका.
5) Cp. *supra*, I, 222, 6 and 299 n. 6.
6) Ex conject.; MS यासा.
7) B °भोगकर°, D corr.

विरूपेति ८० ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिस्सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां[1] सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे। तेन खलु समये<न>[2] प्रसेनजित्कौशलो[3] राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं च सुभिक्षं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशान्तकलिकलहडिम्बडमरं तस्कररोगापगतं शालीक्षुगोमहिषीसंपन्नं प्रियमिवैकपुत्रकं राज्यं पालयति। यावत्स राजा अन्यतमया देव्या सह क्रीडति रमते परिचारयति। तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृत्ता। सा अष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता। दारिका जाता अष्टादशभिर्दौर्वर्णिकैरङ्गैः[4] समन्वागता। तस्यां[5] जातौ जातिमहं कृत्वा विरूपेति नामधेयं व्यवस्था-

---

1) B परिस्का°, DP corr.

2) D adds the wanting akṣara.

3) B कोशलो, D corr.

4) MS दौवर्णि° (P दौवणि°, D सौवर्ष°).

A gloss, on f. 258b at the bottom, of Açokāv. (tale 20 of which contains a paraphrase of this story of Virūpā) enumerates the eighteen characteristics of ugliness, as follows: पिंगलाक्षी कूपगंड लंबोष्ठ ऊर्ध्वकेश ह्रस्वललाट सिंहभ्रू पुष्पितनख प्रविरलदंत दंतुर अतिदीर्घ अतिह्रस्वबाहु तवगुथल (?) अतिकृष्ण वक्राशी (sic) विकटपाद अतिगौर खरालाप अतिकर्कशांग। एतान्यष्टादश लक्षणानि. Of these eighteen adjectives seventeen are easy to understand; the twelfth is manifestly corrupted. It may perhaps intend to signify the 'goose-skin'.

5) B तस्य, P corr.

प्यते[1] ॥ यदा क्रमेण महती संवृत्ता यदा यस्मै प्रदीयते स तां विरूपेति कृत्वा न प्रतिगृह्णाति ॥

यावद्दक्षिणापथाद्गङ्गो[2] नाम सार्थवाहो ऽभ्यागतो विस्तीर्णविभवः । ततो राज्ञः प्रसेनजितो बुद्धिरुत्पन्ना । अयं गङ्गसार्थवाह एतस्या दोषेष्वनभिज्ञो यन्न्वहमस्मै दास्यामीति ॥ ततो राज्ञा रात्रौ संप्राप्तायां भग्ने चतुष्पथे गङ्गं[3] दूतेनाह्वाप्य सा दारिका सर्वालङ्कारविभूषिता भार्यार्थं दत्ता ॥ गङ्गाय *गङ्गरस्था* गङ्गरस्थेति संज्ञा प्रादुर्भूता[4] ॥

यावद्गङ्गेन सार्थवाहेन द्वितीये दिवसे प्रभातायां रजन्यां सा दारिका दृष्टा[5] परमबीभत्सा[6] । यां दृष्ट्वा राजापेक्षया न शक्नोत्यवमोक्तुं स्वगृहे धारयति ॥

यावद्गङ्गः सार्थवाहः कस्मिंश्चित्पर्वण्युपस्थिते गोष्ठिकानां मध्यं गतः । गोष्ठिकैश्च क्रियाकारः कृतः सह भार्यया अमुकमुद्यानं यो न यास्यति स गोष्ठिकानां पञ्च पुराणशतानि दण्डमनुप्रदास्यतीति ॥ ततो गङ्गः स्वगृहमागत्य शोकागारं प्रविश्य करे कपोलं

---

1) In Tibetan the name given to the ugly girl is not *Virūpā*, but *Rasthā* ར་སྠ.

2) MS दक्षिणांपथा°.

3) Ex conject.; MS गङ्गो.

4) On this phrase, whose meaning by itself is not clear owing to its brevity, and which, for this reason, may be defective cp. Feer's note 2 on p. 298 and note 2 on p. 297. The paraphrast who composed the Açokāv. gives this account of the nickname. (Her father's purohita speaks)

गंगस्य रतिभोगार्थं केवलं स्थीयके[read: ते] यतः ।
तेन त्वं गंगरस्थेति नाम्ना संप्रथिता भव ॥

The Tibetan translator rendered the sentence so that it conveys the bearing: «as Rasthā became Gaṅga's (wife) she got from that time the nickname of Gaṅgarasthā» དེ་ནས་ར་སྠ་གང་ག་ལ་བྱིན་ནས། གང་ག་ར་སྠ་ཞེས་བྱ་བའི་མིང་བྱུང་བར་གྱུར་ཏེ. Cp. *supra*, n. 1.

5) MS दृष्ट्वा.

6) Feer, p. 298 n. 3: «Le tibétain ajoute qu'il en eut peur. Un mot aurait-il été oublié dans le manuscrit népalais?». I do not think so. The Tibetan translator will have rendered °*bībhatsā* by a paraphrase.

कृत्वा चिन्तापरो व्यवस्थितः। तस्य बुद्धिरुत्पन्ना। वरमहं दण्डं दद्यां न चाहमेतामेतेषां दर्शयेयं सहदर्श[75a]नाच्चावगीतो(1) भविष्यामीति॥ अथ गङ्गो द्वारं बद्ध्वा पञ्च पुराणशतानि दण्डं गृहीत्वा गोष्ठिकानां मध्यं गतः॥ ततो दारिकाया महद्दौर्मनस्यमुत्पन्नम्। किं ममानेनैवंविधेन जीवितेन यत्र मे न च स्वामिचित्तं सुखितं न चाहं किमत्र प्राप्तकालमात्मानं घातयिष्यामीति॥ ततो रज्जुं गृहीत्वा अवरकं प्रविष्टा उद्बन्धनहेतोः॥

अत्रान्तरे नास्ति किंचिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम्। धर्मता खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारक्षाणां शमथविपश्यनाविहारिणां त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोघोत्तीर्णानां चतुर्ऋद्धिपादचरणतलसुप्रतिष्ठितानां पञ्चाङ्गविप्रहीणानां पञ्चगतिसमतिक्रान्तानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाढ्यानामष्टाङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दशबलबलिनां दशदिक्समापूर्णयशसां दशश‹तवश›वर्तिप्रतिविशिष्टानां त्री रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य(2) बुद्धचक्षुषा लोकं व्यवलोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते। को हीयते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संबाधप्राप्तः कः कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः को ऽपायप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः कमहमपायादुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशलमूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम्। आह च।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः।
न तु वैनेयवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत्॥

ततो भगवता जेतवनावस्थितेन कनकवर्णा प्रभा उत्सृष्टा यया तद्गृहं सूर्यसहस्रेणे-

---

गी
1) B °नाच्चावनीतो; this has become in C नाच्चावनागीतो, in D नाच्चावतोतो, in P नाचावनीतो.

2) MS त्रिरात्रेःत्रिर्दि°.

[1]वावभासितमृद्धा चोपसंक्रम्य तद्गलाडुद्बन्धनमवमुच्य दारिकां समाश्वासितवान्॥ [2]षण्णां स्थानानामाश्चर्याद्भुतो लोके प्रादुर्भावः। तथागतस्य तथागतप्रवेदितस्य[3] धर्मविनयस्य मनुष्यत्वस्य आर्यायतने [4]प्रत्याजात‹त्वस्ये›न्द्रियैरविकलत्वस्य कुशलधर्मच्छन्दकस्य आश्चर्याद्भुतो लोके प्रादुर्भावः॥ ततो भगवता तस्या दारिकायास्तथाविधा धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा [5]स्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम्। ततो लब्धप्रसादया भगवान्भक्तेन प्रतिपादितः पटेन चाच्छादितः। ततो दारिकाया अपगता अलक्ष्मीर्लक्ष्मीः[6] प्रादुर्भूता देवकन्येव [7]चावरकमवभासमाना स्थिता। भगवानपि प्रक्रान्तः॥

ततो [8]गोष्ठिकानां बुद्धिरुत्पन्ना। नूनमस्य भार्या परमदर्शनीया संवृत्ता। स एष ईर्ष्या-

---

1) Ex conject.; MS °सक्लेणीवाव°.

2) This passage which contains the enumeration of the six states, the combined manifestation of which may be called a miracle, bears a striking appearance to a scholion that has crept into the text. If so, the interpolation must be an old one, for the Tibetan fully agrees with the original Sanskrit. The paraphrast (Açokāvadāna) passes over this topic.

3) I am not sure, whether B has प्रवेदितस्य or प्रवदितस्य; D has the former reading, P the latter one, C प्रवादितस्य.

4) Ex conject.; MS प्रत्याज्ञातेन्द्रियै°. The Tibetan confirms the emendation. «The being born in the land of the Āryas» is thus expressed: འཕགས་པ་གནས་པར་སྐྱེ་བ་དང་།, «the intactness of all the organs of sense» thus: དབང་པོ་ཚང་བ་དང་།, where དབང་པོ is doubtless employed to render इन्द्रिय 'organ of sense'; cp. དཔང་པོ 'witness' (*apud* Jäschke and Sarat). Feer (p. 299 n. 2) has misunderstood this passage.

5) Sandhi in MS, which spells here श्रोता°.

6) Visarga wanting in MS.

7) Ex conject., MS कन्येव अववरकमव° (D °अवचरकं अत्र°).

8) MS गौष्ठिकानां. As Boehtlingk rightly states (PWK II, 185), *gauṣṭhika*, not *goṣṭhika* is the correct form of the word, cp. also Pāṇini, 4, 4, 43. But,

प्रकृतिर्दण्डमुत्सहते दातुं न च तां दर्शयितुमिच्छति ' यन्नु वयमेनं विरूढैर्मद्यैः पाययित्वा [1]ताडमादाय गृहमस्य गत्वा भार्यां पश्येमेति ॥ ततस्तैस्[2]तं घनघनेन विरूढमद्येन पानेन [3]क्षीवं कृत्वा [1]ताडमपहृत्य गृहं गत्वा [4]द्वारमवमुच्य दारिका दृष्टा । ततो दृष्ट्वा परं विस्मयमुपगताश्चिन्तयन्ति । स्थाने ऽसौ न दर्शयत्यस्माकमिति ॥ ततस्ते पुनरागत्य [5]मद्यवशात्सुप्तमुत्थाप्योचुः । लाभास्ते गङ्ग सुलब्धा यस्य ते एवंविधा दर्शनीया दारिकेति ॥ ततो गङ्गो भूयस्या मात्रया दुःखी दुर्मनाः संवृत्तः । [6]दण्डः स्व‹यं› मया दत्तो ऽहं चावगीतो जात इति ॥ ततो दुर्मनाः[7] स्वगृहमागतः । द्वारमवमुच्य तां भार्यां दृष्ट्वान्वनदेवतामिव [8]कुसुमितमध्ये ऽतीव विभ्राजमानाम् । ततः पृच्छति भद्रे किमेतत् ' किं कृतो रूपविशेष इति ॥ ततस्तया यथावृत्तं स्वामिने समाख्यातम् । श्रुत्वा तेनापि भगवति श्रद्धा प्रतिलब्धा ॥

यावदसौ दारिका क्रमेण भर्तारमनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजिता । तया युज्यमानया घटमानया व्यायच्छमानया इदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारग-

---

save this one instance, MS has everywhere गोष्ठिक, likewise the Açokāv., and I suppose the author of Avadānaç. used this incorrect form. For an epigraphical instance of गौष्ठिक see S. Lévi, *Journal Asiat.*, 1904 Sept.-Oct., p. 230.

1) Ex conject.; MS ताडनादाय, and ताडनापहृत्य. *Tāḍa* must mean ‘key’, cp. Divyāv. 577, 21. 27 *tāḍaka* and PW, III, s. v. तालक 3) «Thürschloss». In Açokāv. ताड means ‘lock’ in this line, which is the paraphrase of *infra* l. 3 ताडमपहृत्य etc.:

ततस्ते गोष्ठिकास्तस्य गृहीत्वा ताडमोचनं (f. 260a 4).

2) Ex conject.; MS ततस्तेतं.

3) Ex conject.; MS क्षीणं (D क्षीनं). Cp. Açokāv., f. 260a 3, तं गङ्गं भोजनैर्मद्यैः क्षीवं कृत्वात्यमोहयन्.

4) MS द्वारानवमुच्य.

5) Ex conject.; MS मद्यतृषात्सुप्त°.

6) Ex conject.; MS दण्डस्वंमया (D ददस्वं—, P दण्डस्व—). Cp. Açokāv. f. 260a 7 दण्डं स्वयं मया दत्तमवगी(cod. ती)तो भवामि च.

7) Visarga wanting in MS.

8) Ex conject.; MS कुसुमिते मध्ये. I accept कुसुमित = ‘flowerbrightness of spring’, cp. PW, V, 1314 s. v.

तीः शतनपतनविकिरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम्। अर्हन्ती संवृत्ता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चना आकाशपाणितलसमचित्ता वासीचन्दनकल्पा विद्याविदारिताण्डकोशा(1) विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभसत्का[75b]रपराङ्मुखा सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या <च>(2) संवृत्ता ॥

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः। किं भदन्त गङ्गरस्थया कर्म कृतं येनाढ्ये कुले जाता किं कर्म कृतं येन विरूपा संवृत्ता प्रव्रज्य(3) चार्हत्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह। गङ्गरस्थयैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि। गङ्गरस्थया कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति। न भिक्षवः कर्माणि कृतानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ(4) न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव(5) स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम्॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्यामन्यतमा श्रेष्ठिभार्या चण्डा रभसा कर्कशा। असति बुद्धानामुत्पादे प्रत्येकबुद्धा लोक उत्पद्यन्ते हीनदीनानुकम्पकाः प्रान्तशयनासनभक्ता एकदक्षिणीया लोकस्य। यावदन्यतरः प्रत्येकबुद्धस्तद्गृहं(6) प्रविष्टो विरूपः। स तया बहु परिभाष्य गृहान्निष्कासितः केनायं विरूपो मम गृहे प्रवेशित

1) MS °कोशो.

2) D adds the wanting akṣara.

3) B प्रव्रज्या, P corr.

4) B नाब्धाधौ, DP corr.

5) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

6) B °स्तगृहं, above त some significant mark has been deleted, probably the anusv., P °स्तेगृहं, D corr.

इति । ततः प्रत्येकबुद्धस्तस्यानुग्रहार्थं[1] विततपक्ष इव हंसराजो गगणतलमभ्युद्गम्य विचित्राणि ‹प्रातिहार्याणि›[2] विदर्शयितुमारब्धः । ततः श्रेष्ठिभार्यया विप्रतिसारजातया * * * * *[3] ॥ यावदसौ क्षमितः[4] पिण्डकेन ‹प्रतिपादितश्च› प्रणिधानं ‹च› कृतम्[5] । यन्मया प्रत्येकबुद्धः परिभाषितो मा अस्य कर्मणो विपाकमनुभवेयमेवंविधानां च धर्माणां लाभिनी स्यां प्रतिविशिष्टतरं ‹च› शास्तारमारागयेयमिति ॥

किं मन्यध्वे भिक्षवो यासौ श्रेष्ठिभार्या इयमसौ गङ्गरस्था । यदनया प्रत्येकबुद्धः

---

1) So MS. As to the irregular sandhi, cp. *supra*, I, 20 n. 6.

2) I have inserted the lost word conformably to the other occurrences of this commonplace, see f. i. *supra*, I, p. 122, 10. 136, 9. II, 4, 3 and Divy. 49, 19. Moreover Açokāv. (f. 262a 4) narrates this exploit of the Pratyekabuddha likewise: विचित्राणि प्रातिहार्याण्यदर्शयत्.

3) A few words have here been lost, which I denote by italicising their equivalent in Feer's translation (p. 300, 26): «Alors l'épouse du Çreṣṭhî éprouva du repentir, *si bien que disant 'Pardonne!' elle lui offrit des aumônes.*» Thus he rendered the Tibetan དེ་ནས་ཚོང་དཔོན་གྱི་ཆུང་མ་འགྱོད་པ་སྐྱེས་ནས་དེ་ལ་གཟོད་པས་གསོལ་ཏེ། But the paraphrast (Açokāv. f. 262a 4) developes the episode thus:

तानि सा प्रमदा दृष्ट्वा विप्रतीसारिताशया ।
सहसा साञ्जलिर्नत्वा प्रार्थयत्तं समादरात् ॥
तत्क्षमस्व महाभाग यन्मया प्रकृतं त्वयि ।
अवतरस्व प्रसीदात्र पिण्डं दास्यामि ते गुरो ॥

The lines 2—4, in the last of which pronounce *otarasva*, contain the elaborated content of the missing portion of Avadānaç.

4) Visarga wanting in MS.

5) Cp. Açokāv., f. 262a 5, proximate to the passage quoted in n. 3.

तयेत्यभ्यर्थिते सो ऽपि प्रत्येकसुगतस्ततः ।
पक्षिवच्च तथाकाशादवतीर्यासने ऽविशत् ॥
तमासनसमासीनं दृष्ट्वा सा प्रमदा मुदा ।
अभ्यर्च्य श्रद्धया तस्मै पिण्डपात(ms. त्र)मढौकयत् ॥

पिण्डकेन प्रतिपादितस्तस्य[1] कर्मणो विपाकेनाढ्ये राजकुले प्रत्यागता। यद्विरूपावचादेन[2] समुदाचर्य गृहान्निष्कासितस्तेन विरूपा संवृत्ता। भूयः काश्यपे भगवति प्रव्रजिता आसीत्। तत्रानया पठितं स्वाध्यायितं स्कन्धकौशलमायतनकौशलं प्रतीत्यसमुत्पादकौशलं स्थानास्थानकौशलं कृतं ब्रह्मचर्यवासश्च परिपालितः। तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम्। इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम्॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्[3]॥

---

1) B प्रतिपातितस्त°, D corr.

2) Cp. Açokāv., f. 262b 1, यद्विरूपावचादेन यतिर्निष्कासितो मया.

3) After the conclusion of this avad., MS has this colophon: इत्यवदानशतकेऽष्टम्युद्दानगाथा समाप्ता ॥ ८० ॥

नवमो वर्गः ।

[1]समुद्र इति ८१ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिस्सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां[2] सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे । श्रावस्त्यामन्यतमस्सार्थवाहस्तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतो[3] बुद्धिरुत्पन्ना यावदहं युवा तावद्धनसंचयं[4] करोमि पश्चाद्वृद्धावस्थायां सुखं परिभोक्ष्ये इति ॥ ततस्सार्थवाहः

---

1) The uddāna of the 9th varga, which precedes in MS, is somewhat disturbed; one title, that of avad. nr. 88 (कप्फिण), is wanting and the metre is partly perverted. It runs thus: उद्दानं समुद्रः सुमनाश्चैव हिरण्यपाणिस्त्रिपिटेन[a] च यशोमित्रोपपादौ च शोभितः [here five syllables are wanting, containing the name of Kapphiṇa] । भद्रिको राष्ट्रपालश्च वर्गो भवति समुद्दितः ॥

(a) Read: हिरण्यस्त्रिपिटेन च, metri causa.

2) B परिस्काराणां, D corr.

3) MS परिचारयतः तस्य बुद्धिरु°, but तस्य is here superfluous in consequence of the habit of Buddhists of filling up the groundwork of their tales with the same standing phrases which they insert at each fresh occurrence of the same situation.

4) Ex conject.; B तावद्दह (out of द)नसंचयं, the sign " signifies cancelling. Hence DP तावदहं न संचयं करोमि, cp. Feer, p. 304 n.; C still worse corrupted. Cp. Kalpadrumāv. nr. 9 (f. 54b 7), which paraphrases this as follows:

यावद्युवा गृहे स्थित्वा न करोमि धनार्जनम् ।
पश्चाद्वृद्धो भवेयं हि किं भोक्ष्ये ऽहं सुखं तदा ॥

पञ्चवणिक्छत[1]परिवारो [2]यानपात्रमादाय भार्यासहायो महासमुद्रमवतीर्णः ॥ यावदस्य प्रजापती आपन्नसत्त्वा जाता । यावत्तत्रैव समुद्रमध्ये प्रसूता । दारको जातो[3] ऽभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिकः । तस्य जातौ जातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थापितं यस्मात्समुद्रमध्ये जातस्तस्मात्समुद्र इति नाम[4] ॥ यावदसौ सार्थवाहः स्वस्तिक्षेमाभ्यां संसिद्धयानपात्रो महासमुद्रात्प्रत्यागतः ॥

यदा समु[76 a]द्रो दारको महान्संवृत्तस्तदा पित्रा सार्थवाहत्वे प्रतिष्ठाप्य पञ्चवणिक्छत[1]परिवारो महासमुद्रं[5] संप्रेषितः । सो ऽनुपूर्वेण चञ्चूर्यमाणो ग्रामनगरनिगमराष्ट्र[6]राजधानीपट्टना[7]न्यवलोकयन्समुद्रतीरमनुप्राप्तः ॥ स पञ्चभिः पुराणशतैर्वहनं भृत्वा[8] पञ्च पौरुषेयान्गृहीत्वा[9] आहारं नाविकं कैवर्तं कर्णधारं च[10] ‹त्रिरपि› घण्टावघोषणां कृत्वा

---

1) MS °वणिच्छत°.

2) Between परिवारः and यानपात्र° MS has four akṣaras, which are to be read सहासमुद्रं, it seems, the second being somewhat uncertain. Probably they are the corrupted remnant of a dittography, महासमुद्रम् follows immediately, and it would be far-fetched to suppose the adj. माहासमुद्रं is intended = 'a vessel to make a sea-journey, a sea-ship'.

3) MS जातः । अभि°.

4) Probably there is something lost here, the full sentence must be नामास्य भवत्विति or the like. From यस्मात् to नाम is written in B as a marginal addition.

5) Anusvāra wanting in MS.

6) B रोष्ट्र, DP corr.

7) Ex conject., according to the parallel passage, *supra*, I, p. 200, 4; MS °राजधनीषुपट्ट°.

8) Ex conject., cp. *supra*, I, p. 200, 5; MS कृत्वा. The same clerical error is found in the parallel passage in K (f. 59b 4).

9) MS °षेयागृहीत्वा.

10) Here the same applies, as is discussed *supra*, I, p. 200, n. 6. The insertion of त्रिरपि is suggested both by the parallel passage quoted and by Feer's translation 'après trois sonneries de cloches', cp. his p. 305 n. 1, where 'sanscrit'

महासमुद्रमवतीर्णाः ॥ ततस्तेषां समुद्रमध्यगतानां कालिकावातेन तद्वहनमितश्चामुतश्च परिभ्राम्यते । समुद्रश्च सार्थवाहस्तीर्थिकाभिप्रसन्नः । सो[(1)] ऽकालमृत्युभयभीतः षट् शास्तॄना-याचितुं[(2)] प्रवृत्तः । तथापि तद्वहनं वायुना भ्राम्यत एव[(3)] । यावदन्ये वणिजो देवतासहस्रा-ण्यायाचितुं प्रवृत्ता आह्वश्च[(4)] ।

शिववरुणकुबेरा[(5)] वायुरग्निर्महेन्द्रो
[(6)]भुवि च तुविमघो ‹यो› विश्वदेवो महर्षि- ।

---

is to be read for 'tibétain'. On the other hand, घण्टावघोषणं which our text has here, should probably also be restored *supra*, I, p. 200, 6. — As to the five *pauruṣeyās* specified both in avad. nr. 36 and here, cp. also Beal's translation of Fo-pan-hhiṅ-tsi-*k*iṅ (Bunyiu Nanjio's *Catalogue*, nr. 680) 'The Romantic Legend of Sâkya Buddha' p. 332.

1) B सो, somewhat indistinctly. A sec. manus has put above it सा, which is, accordingly, the reading of DCP.

2) MS °यार्यितुं.

3) Ex conject.; MS भ्राम्यते एवं.

4) MS आह्न च.

The metrical portion that follows is a mālinī-strophe in an miserably damaged condition. It is the counterpart of the aupacchandasika-strophe in Divy. 41, 16 foll., which I have tried to emend in *W. Z.*, XVI, 109. In K's paraphrase the tempest, the perilous situation of the merchants, and the prayers of the crew to an immense number of deities are spun out at length, but our mālinī verses are passed over. I have ventured to restore the stanza, as best I could, by conjecture.

5) Ex conject.; MS °कुवेर.

6) Ex conject.; B भुविचतुविमश्योविश्व°, the first akṣara is somewhat indistinct, in C it has been copied तु, in D भु, in P ञ. That भुवि is right, appears from the Tibetan, where ས་ལ་གནས་ answers to it. The being invoked in pāda *b* is a Nāga according to the acceptation of the Tibetan translator who names this terrestrial deity ཀླུ. At all events, it is designated by some rhetorical periphrasis the exact meaning of which is not certain. Though *tuvimagha* is Vedic, not classical, there are such strong indications for that epithet being used here to denote Viçvadeva — in the Veda it is applied to Indra and the Maruts — that I have put it into the text. Nor would this be the only Vedism in Buddhistic Sanskrit.

र्वयामह मरणार्ता[1] वः प्रपन्नाः स्म शीघ्रं

व्यसनमिदमुपेतं त्रातुमिच्छन्तु सार्थम्[2]॥

ततस्तेषामेवमपि परिदेवमानानां नास्ति कश्चित्त्राता ॥ यावत्तत्रान्यतम उपासक‹ः स›मारूढः। स उवाच। किं वो भवन्तः षट्[3] छास्तार अन्ये च देवताः करिष्यन्ति। बुद्धं भगवन्तं प्रत्यन्तदेवतं[4] भावेन शरणं प्रपद्यध्वं स वस्त्राता भविष्यतीति। ततः समुद्रप्रमुखाणि पञ्च वणिक्[5]शतानि एकरवेण भगवन्तं शरणं प्रपन्नानि ॥

अत्रान्तरे नास्ति किंचिद्बुद्धानां भगवताम‹ज्ञातम›दृष्टमविदितमविज्ञातम्। धर्मता खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारक्षाणां शमथविपश्य-

---

1) Ex conject.; MS मरणार्तास्त्रास्ततः प्रसन्नास्म शीघ्रं, with two syllables too many and without any proper meaning. My emendation is supported by the Tibetan, cp. the following note.

2) I greatly doubt the genuineness of *icchantu*, for which one would rather expect *arhantu*; the Tibetan translator has rendered this fourth pāda too freely to throw light on this point. I give here from the Kanjur the Tibetan counterpart of the metrical prayer in full.

pāda *a*: གུ་ལང་ཆུ་ལྷ་ཀུ་བེ་ར་དང་རླུང་ལྷ་མེ་ལྷ་དབང་ཆེན་དང་།

pāda *b*: ཉང་སྲོང་སྣ་ཚོགས་ལྷ་དང་ས་ལ་གནས་པའི་ཀླུ་མཛེ་དེ་དག་ལ།

pāda *c*: བདག་ཅག་དད་པ་ལགས་ཀྱིས་བདག་ཅག་འི་ངན་འཆི་བ་འི་གནོད་གྱུར་ལགས།

pāda *d*: མྱུར་དུ་སྡུག་བ་སྡུ་ལ་འདི་དག་བསལ་ཏེ་འདྲོན་པོ་རྣམས་ན་བསྐྱབ (reading somewhat uncertain) 'པར་གསོལ།།

3) B पट्टासारः, a corruption easy to correct but which has greatly perturbed the copyists. The scribe of C wrote प + gap of one akṣ. + सारं, that of D पश्यासार, that of P पथासारं, which occasioned Feer's note 4 on p. 305. — The masc. अन्ये देवताः (sic) is found in MS.

4) Sic MS. Cp. the foregoing note. D has here °देवतद्भात्रेन.

5) MS °णिच्छतानि, cp. *supra*, p. 61 n. 1. In the sequel the word is spelt without fault.

नाविहारिणां त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोघोत्तीर्णानां चतुर्ऋद्धिपादचरणतलसुप्रतिष्ठितानां पञ्चाङ्गविप्रहीणानां पञ्चगतिसमतिक्रान्तानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाढ्यानामष्टाङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां ‹दशबलबलिनां› दशदिक्समापूर्णयशसां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां [1]त्री रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य बुद्धचक्षुषा लोकं व्यवलोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते। को हीयते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संबाधप्राप्तः कः कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्तः कोऽपायनिम्नः कोऽपायप्रवणः कोऽपायप्राग्भारः कम[2]‹हम›पायादुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशलमूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम्। आह च।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः।
न तु वैनेयवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत्॥

यावद्भगवता जेतवनावस्थितेन सूर्यसहस्रातिरेकप्रभाः[3] कनकवर्णा मरीचय उत्सृष्टा यैस्ते[4] वणिजः समन्तादवभासिताः[5] कल्पसहस्रपरिभाविताश्चांशव उत्सृष्टा यैः प्रह्लादिताः कालिकावातश्च[6] प्रत्यागतः॥

यावत्समुद्रः स्वस्तिक्षेमाभ्यां संसिद्धयानपात्रः प्रत्यागतस्तेनैव मरणसंवेगेन दानप्रदानानि दत्त्वा बन्धुजनं समाश्वास्य [7]श्रमणब्राह्मणकृपणवनीपकान्संतर्प्य पञ्चवर्णिकक्ष-

---

1) MS त्रिरात्रेस्त्रिर्दिव°.

2) P fills the gap.

3) Ex conject., cp. the parallel passage *supra*, I, p. 31, 8; MS °कप्रभक्तनक°, where भ is written between the lines (D °कप्रभःकनक°). For परिभाविताश्चांशव (l. 13) one would likewise expect °विताश्च मैत्र्यंशव. Feer has indeed, «il lança aussi des rayons d'amour» (p. 306, 8).

4) MS यैस्तैर्वणिजः.

5) B °भाषिताः, D corr. Cp. *supra*, I, 189, n. 8.

6) B कालिकवा°, D corr., cp. *supra*, p. 62, 1 and Divy. 41, 11. 42, 10. 229, 24.

7) MS ब्रह्मणाब्राह्मण°.

तपरिवारो भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः ।

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । आश्चर्यं भदन्त यद्भगवता इमानि समुद्रप्रमुखानि पञ्च वणिक्छतानि इष्टेन जीवितेनाच्छादितानि व्यसनात्परित्रातानि[1] अत्यन्तनिष्ठे ‹च› निर्वाणे प्रतिष्ठापितानीति ॥ भगवानाह । किमत्र भिक्षव आश्चर्यं यदिदानीं मया विगतरागेण विगतद्वेषेण विगतमोहेन परिमुक्तेन जातिजराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैः इमानि समुद्रप्रमुखानि पञ्च वणिक्छतानि इष्टेन जीवितेनाच्छादितानि व्यसनात्परित्रातानि अत्यन्तनिष्ठे च निर्वाणे प्रतिष्ठापितानि । यत्तु[2] मयातीते ऽध्वनि सरागेण सद्वेषेण समोहेनापरिमुक्तेन जातिजराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैः इमे[3] वणिजः परित्रातास्तच्छृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि कुरु‹त› भाषि[76 b]ष्ये ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वन्य‹न्य›तमस्मिन्समुद्रतीरे पञ्चाभिज्ञ ऋषिः प्रतिवसति कष्टतपा[4] मूलफलाम्बुभक्षो ऽजिनवल्कलवासी अग्निहोत्रकः । स च कारुणिको महात्मा धर्मकामः प्रजावत्सलो व्यसनगतानां परित्राता ॥ यावद्वाराणस्यां पञ्च वणिक्छतानि

---

1) Ex conject.; MS व्यसनार्थपरि°.

2) MS यत्तु.

3) Ex conject.; MS इदंमेवँणिजः, the sign ँ refers to the akṣaras यानेव added at the bottom of the page. I take them for a false correction and think we have only to cancel the akṣ. दं, then all is right. Of B's copies C has इदंमेयानेववणिजः, P इदमेयानेववणिजः, D इदंमेवणिजः, overlooking the foot-correction.

4) Ex conject.; BC कष्ठतपा, DP कष्टतपा.

समुद्रमवतर्तुकामानि । तान्यनुपूर्वेण चञ्चूर्यमाणानि समुद्रतीरमनुप्राप्तानि । तमृषिं दृष्ट्वा प्रसादजातानि पादयोर्निपत्य विज्ञापयितुमारब्धानि । यद्यस्माकं भगवन्समुद्रमध्यगतानां किंचिद्व्यसनमुत्पद्येत भगवता तावदेते परित्रातव्या इति । तेनाधिवासितमेवं भवत्विति ॥ ततस्ते वणिजो रत्नान्यादाय जम्बुद्वीपाभिमुखाः संप्रस्थिताः । यावत्कालिकया राक्षस्या संत्रासितुमारब्धाः[1] । ततस्तेन ऋषिणा परित्राताः ॥ ततः संसिद्धयानपात्राः प्रत्यागता ऋषिसमीपमुपगम्योचुः । भो महर्षे अनेन दुष्करेण व्यवसायेन कारुण्यभावाच्च[2] किं प्रार्थयस इति ॥ तेनोक्तम् । अन्धे लोके ऽनायके बुद्धो भूयासमतीर्णानां[3] सत्त्वानां तारयिता अमुक्तानां मोचयिता अनाश्वस्तानामाश्वासयिता अपरिनिर्वृतानां परिनिर्वापयितेति ॥ तैरुक्तम् । यदा त्वं बुद्धो भवेस्तदास्मानपि समन्वाहरेथा इति ॥ ऋषिराह । एवमस्त्विति ॥

किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन ऋषिरासीदहं सः । ये ते वणिज इमे ते समुद्रप्रमुखास्तदाप्येते मया परित्राताः । भूयः काश्यपे भगवति प्रव्रजिता बभूवुः । तत्रैभिरिन्द्रियपरिपाकः कृतस्तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि ‹च› एकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Cp. *supra*, I, 95 n. 9.

2) Ex conject.; MS कारुण्यभावाथ (P °वार्थं).

3) B भूयामम°, D corr.

सुमना इति ८२ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे । श्रावस्त्यामन्यतमो गृहपतिराढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो ‹वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी›। तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम्। स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्राः प्रजायन्ते च म्रियन्ते च[1]॥ तस्मिंश्च गृहे स्थविरो[2] ऽनिरुद्धः कुलोपगतः । ततो गृहपतेरियं बुद्धिरुत्पन्ना । अयं स्थविरानिरुद्धो विपाकमहेशाख्यः[3] । एतं तावदायाचिष्ये यदि मे पुत्रो जायते अस्य पश्चाच्छ्रमणं दास्यामीति ॥ ततो गृहपतिना स्थविरानिरुद्धो ऽन्तर्गृहे भक्तेनोपनिमन्त्रितः । ततः पिण्डकेन प्रतिपाद्यायाचितः स्थविर यदि मे पुत्रो जातो जी-

---

1) MS मृयन्ते च. A similar misfortune see *supra*, I, p. 195, 6.

2) I assume that *kulopagata* means that Aniruddha was a constant visitor of the family to which our householder belonged. — P has here, too, स्थविरानि°, as is written in MS throughout in the sequel.

3) So MS. I have altered nothing, though the expression is extremely concise; *vipākamaheçākhya* denotes one who has obtained high powers in consequence of the maturing of his Karma. Feer translates (p. 310, 1) «grandement renommé par les mérites qu'il a mûris» (རྣམ་པར་སྨིན་པ). In Kalpadrum. nr. 18, the paraphrase of our avadāna, there is nothing found corresponding to विपाक: f. 145b 8 अनिरुद्धो महेशाख्य आयुष्मान्भिक्षुरायथौ.

वति स्थविरस्य पश्चाच्छ्रमणं दास्यामीति ॥ स्थविरानिरुद्धेनोक्तमेवमस्तु किं[1] तु स्मर्तव्या ते प्रतिज्ञेति ॥

यावदपरेण समयेन पत्न्या सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृत्ता । तस्याः कायात्सुरभिर्गन्धः[2] प्रवाति । यावन्नवानां मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको जातो अभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिको दिव्यसुमनःकञ्चिकया प्रावृतः[3] । तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा सुमना इति नामधेयं व्यवस्थापितम् । ततः [4]स्थविरानिरुद्धमन्तर्गृहे भक्तेनोपनिमन्त्र्य स दारको निर्यातितः । ततः स्थविरानिरुद्धेनास्मै काषायाणि दत्तानि आशीर्वादश्च[5] दीर्घायुर्भवत्विति ॥

यदा सप्तवर्षो जातस्तदा मातापितृभ्यां स्थविराय दत्तः । ततः स्थविरानिरुद्धेन [6]प्रव्राज्य मनसिकारो दत्तः । तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेनेदमेव[7] पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । [8]अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः [77a] समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो[9] विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च

---

1) B कितु, DP corr.

2) MS सुरभिगन्धः.

3) Ex conject.; MS प्रावृतया. Feer, p. 310,10 (cp. his notes 2 and 3) translates «couvert d'un duvet de sumanâ divin». In the later reference to this miracle (*infra*, p. 70,3) we find somewhat different words दिव्यया च सुमनसां कञ्चुकया. There all MSS have कञ्चुकया, here B has कञ्चिकया, DP कञ्चकया. The Tibetan rendering of *kañcikā* or *kañcukā* is ར་ལ་ཆུང་.

4) B स्थविराणि°, D corr.

5) B आशीवाद्°, D corr.

6) Ex conject.; MS प्रव्रज्या.

7) B °दमेवं, DP corr.

8) MS °कृतमर्हत्संवृ° (D °कृतमर्हत्वंसंवृ°).

9) B °काषो, D corr.

संवृत्तः । स च तीक्ष्णेन्द्रियो यदा(1) पांसुकूलं प्रतिसंस्करोति तदा एकैकस्मिन्(2) सूचीप्रदेशे अष्टौ विमोक्षान्समापद्यते(3) च व्युत्तिष्ठते च ॥

यावदपरेण समयेन स्थविरानिरुद्धेनोक्तो(4) गच्छ पुत्रक नद्या अजिरवत्या उदकमानयेति । ततः सुमनाः श्रमणोद्देशो(5) घटमादायाजिरवतीमवतीर्णः ।(6) तत्र स्नात्वा उदकस्य घटं पूरयित्वा विहारसं प्रस्थितः(7) । अग्रतो घटो गच्छति ततः(8) सुमनाः श्रमणोद्देशः ॥ तस्मिंश्च समये भगवान्प्रतिसंलयनाद्व्युत्थाय चतसृणां पर्षदां धर्मं देशयति । तत्र भगवानायुष्मन्तं शारिपुत्रमामन्त्रयते । इमं पश्य शारिपुत्र श्रमणोद्देशमागच्छन्तमुदकस्य घटं पूरयित्वा स्मृतिमन्तं सुसमाहितेन्द्रियम् ।

(9) हित्वा रागं च द्वेषं च अभिध्यां च विरागयन् ।
<सं>धारयन्निमं देहं शोभते उदहारकः ॥

---

1) MS पान्सु° (D पात्सु°).

2) MS शूची°.

3) Ex conject.; MS समापद्यतेवव्युत्तिष्ठते च. I do not agree with Feer's translation (p. 310, 25) «il atteignait les huit délivrances et s'élevait (jusqu'à elles)». The meaning of the phrase is this: «with each stitch of the needle, he at once attained by meditation the 8 *vimokṣās* and from that meditation came back to his sewing». For the *vimokṣās* see Dharmasaṃgraha LIX.

4) B स्थविराणि°, D corr.

5) B श्रवणो° throughout, and likewise its copies, only D has श्रमणो° except the first time.

6) Ex conject.; B °वतीर्णास्तत्रस्नात्वा, hence P °र्णास्ततस्नात्वा, D °र्णास्तंस्नात्वा. Cp. K., f. 150a 6 तत्र नद्यां स्वयं स्नात्वा पूरयित्वाम्बुना घटं.

7) I have followed D's correction, B प्रतिस्थः. It might also be thought of प्रतस्थे.

8) MS ततो.

9) K., f. 150a 8, keeps in its paraphrase this çloka with but a few slight variations:

हित्वा रणं च रागं च अभिधां (sic) च विरागयन् ।
संधारयन्निमं देशं (sic) शोभते जलहारकः ॥

From this I have supplied the first syllable in the second line of our text, which

यदा भगवता सुमनाः श्रमणोद्देशो भिक्षुसङ्घस्य पुरस्तात्स्तुतः प्रशस्तश्च तदा भिक्षूणां संदेहो जातः। कानि भदन्त सुमनसा कर्माणि कृतान्युपचितानि येनाभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिको दिव्यया च [1] सुमनसा कञ्चुकया प्रावृतो जातस्तीक्ष्णेन्द्रियो [2] ऽर्हत्त्वं च प्राप्तमिति [3]॥ सुमनसैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि। सुमनसा तानि कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति। न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ [4] न तेजोधातौ न वायुधातावपि [5] तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम्॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि एकनवते कल्पे विपश्यी [6] नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान्। स बन्धुमतीं राजधानीमुपनिश्रित्य [7] विहरति॥ यावदन्यतमः सार्थवाह-

---

is missing in MS. In B अभिध्यां was not written at the outset, but अभिघ्यां; now the last akṣara has been blotted out and a sign put above it that refers to the marginal correction ध्यां. Yet C and P have घ्यां, D alone has ध्यां. *Abhidhyā* is a synonym of *lobha*, cp. Buddhacarita II, 44, Mhv. III, 52, 7 and *abhidhyālu* Divy., 301, 24. Again, the Tibetan translation points not to the reading अभिध्यां, but to अविद्यां, see Feer, p. 311, n. 3, whether the translator used bad manuscripts or, what is more likely, did not understand the word *abhidhyā*.

1) Ex conject.; MS सुमनस्यांकंचुकया, cp. *supra*, p. 68 n. 3.

2) MS °क्ष्णोन्द्रियार्ह°. K., f. 150b 4, adds this question, why he बाल्ये प्रव्रजितो भूत्वा साक्षादर्हन्भवत्यपि.

3) In the following भगवानाह। the regular introduction of this commonplace seems to have been wanting in the mss. of the Tibetan translator, too.

4) B °ब्धाधौ, DP corr.

5) Cp. *supra*, I, p. 74, n. 9.

6) Cp. *supra*, I, p. 137 n. 7.

7) MS °निसृत्य.

स्तस्य तरुणावस्थायां प्रव्रज्याचित्तमुत्पन्नम्। तेन न शकितं[1] प्रव्रजितुम्। यदा वृद्धो भूतस्तदा तस्य विप्रतिसारो जातो न मे शोभनं कृतं यदहं भगवच्छासने न प्रव्रजित इति। ततस्तेन केशनखस्तूपे सुमनःपुष्पारोपणं कृतं विपश्यी च सम्यक्संबुद्धः सश्रावकसङ्घः पिण्डकेन प्रतिपादितः। ‹ततस्तेन›[2] पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कृतम्। अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन चानागतान्सम्यक्संबुद्धानारागयेयं[3] यस्य[4] च शासने प्रव्रजेयं तत्र दहरावस्थायामार्यधर्मानधिगच्छेयमिति॥ भूयः काश्यपे भगवति प्रव्रजितो बभूव। तत्रानेन दश वर्षसहस्राणि ब्रह्मचर्यवासः परिपालितः। तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम्। इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव[5] कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम्॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्॥

---

1) Ex conject., cp. my *Sanskrit Syntax* § 387 R.; MS शक्तितं or शक्कितं.

2) I have filled up the small gap by conjecture; Feer, p. 312,4 «après quoi, il tomba à ses pieds», K., f. 151 b 1 ततश्च भगवत्पादौ नत्वा प्रणिदधे तथा.

3) The Tibetan translator must have read आरागयेयं न च विरागयेयं, cp. *supra*, p. 30,5. 40,4.

4) Ex conject.; MS तस्य. My correction is one of more possibilities; येषां or यत्र would do also.

5) B °केष्वव, DP corr.

हिरण्यपाणिरिति ८३ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां[(1)] सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे । श्रावस्त्यामन्यतमो गृहपतिर[(2)]आढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । [77b] [(3)]न चास्य पुत्रो न दुहिता । स करे कपोलं दत्त्वा चिन्तापरो व्यवस्थितः[(4)] । अनेकधनस[(5)]मुदितं मे गृहं न मे पुत्रो न दुहिता । ममात्ययात्सर्वस्वापतेयम[(6)]पुत्र‹क›मिति कृत्वा राजविधेयं भविष्यतीति । स श्रमणब्राह्मणसुहृत्संबन्धिबान्धवैरुच्यते देवताराधनं कुरुष्वेति ॥ अस्ति चैष लोके प्रवादो यद्याचनहेतोः पुत्रा जायन्ते दुहितरश्चेति । तच्च नैवम् । यद्येवमभविष्यदेकैकस्य पुत्रसहस्रमभविष्यत्तद्यथा राज्ञश्चक्रवर्तिनः । अपि तु त्रयाणां स्थानानां संमुखीभावात्पुत्रा जायन्ते दुहितरश्च । कतमेषां त्रयाणाम् । मातापितरौ रक्तौ भवतः संनिपतितौ माता कल्या भवति ऋतुमती गन्धर्वश्च प्रत्युपस्थितो भवति । एतेषां त्रयाणां स्थानानां संमुखीभावा-

---

1) B परिस्का°, DP corr.

2) MS गृहपति आ°.

3) MS ते[77b]न चास्य, as if तेन introduced the standing phrase commemorative of the householder's marriage etc. But this passage is wanting here, as appears not only from the Tibetan, but also from the periphrase in Ratnāv., nr. 10 (f. 81b 1).

4) B °स्थित अ° and *infra*, l. 12 °वर्त्तिन अपि.

5) MS समुदितो (D °द्दितः).

6) MS °पतेयमापुत्रमिति.

त्पुत्रा जायन्ते दुहितरश्च ॥ स चैवमायाचनपरस्तिष्ठ<त्य>न्यतमश्च सत्त्वो ऽन्यतमस्माद्देवनिकायाच्च्युत्वा (1) तस्य प्रजापत्याः कुक्षिमवक्रान्तः । पञ्चावेणिका धर्मा एकत्ये पण्डितजातीये मातृग्रामे । कतमे पञ्च । रक्तं पुरुषं जानाति विरक्तं <पुरुषं> जानाति । कालं जानाति ऋतुं जानाति । गर्भमवक्रान्तं जानाति । यस्य सकाशाद्गर्भो (2) ऽवक्रामति तं जानाति । दारकं जानाति दारिकां जानाति । सचेद्दारको भवति दक्षिणं कुक्षिं निश्रित्य (3) तिष्ठति ॥ सा (4) आत्तमनाः स्वामिन आरोचयति । दिष्ट्यार्यपुत्र वर्धसे आपन्नसत्त्वास्मि संवृत्ता यथा च मे दक्षिणं कुक्षिं निश्रित्य (3) तिष्ठति नियतं दारको भविष्यतीति । सो ऽप्यात्तमनाः (5) पूर्वकायमत्युन्नमय्य दक्षिणं बाहुमभिप्रसार्य उदानमुदानयति । अप्येवाहं चिरकालाभिलषितं पुत्रमुखं पश्येयं जातो मे स्यान्नावजातः कृत्यानि मे कुर्वीत भृतः प्रतिबिभृयाद्दायाद्यं (6) प्रतिपद्येत कुलवंशो मे चिरस्थितिकः स्यादस्माकं चाप्यतीत (7) कालगतानामल्पं वा प्रभूतं वा दानानि दत्त्वा पुण्यानि कृत्वा<स्माकं नाम्ना> दक्षिणामादेक्ष्यते (8) । इदं तयोर्यत्रतत्रोपपन्नयोर्गच्छतोरनुगच्छत्विति । आपन्नसत्त्वां चैनां विदित्वोपरिप्रासादतलगतामयन्त्रितां (9) धारयति शीते शीतोपकरणैरुष्णे (10) उष्णोपकरणैर्वैद्यप्रज्ञप्तैराहारैर्नातितिक्तैर्नात्यम्लैर्नातिलवणैर्नातिमधुरैर्नातिकटुकैर्नातिकषायैस्तिक्ता (11) म्ललवणमधुरकटुककषाय (11) विवर्जितैराहारैर्हारार्धहार-

1) Ex conject., cp. *supra*, I, p. 14 n. 4, p. 196, 6; MS तस्याः.

2) MS °र्भामवक्रामति.

3) MS निसृत्य.

4) Visarga wanting in MS.

5) MS °त्तमनापूर्वका°.

6) MS °भृयादाया°.

7) MS चात्यतीत°.

8) B देक्ष्येते, D corr.

9) Anusvāra wanting in MS.

10) MS °रुष्णो.

11) In MS this is wholly corrupt; MS has °कषायैर्नात्यम्ललवण°. After तिक्त had disappeared by the depravation of the text, some copyist must have inserted that word between कटुक and कषाय where it has its place in MS.

विभूषितगात्रीमप्सरसमिव नन्दनवनविचारिणीं मञ्चान्मञ्चं पीठात्पीठमनवतरन्तीमधरां[1] भूमिम् । न चास्याः किंचिदमनोज्ञशब्दश्रवणं यावदेव गर्भस्य परिपाकाय ॥

साष्टानां वा ‹नवानां वा› मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको जातो[2] ऽभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिकः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः पाणिद्वये चास्य लक्षणाहतं कर्मविपाकजं दीनारद्वयम् । यदा तदपनीतं भवति तदा अन्यत्प्रादुर्भवति ॥ तस्य जातौ जातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दार‹क›स्य[3] नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्य जातमात्रस्य पाणिद्वये लक्षणाहतं कर्मविपाकजं दीनारद्वयं प्रादुर्भूतं[4] तस्माद्भवतु दारकस्य हिरण्यपाणिरिति नामेति ॥ हिरण्यपाणिर्दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो[5] द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां[6] द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते वर्ध्यते[7] क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तप्तैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते ह्रदस्थमिव पङ्कजम् ॥ स आढ्यो भद्रः[8] कल्याणाशय आत्महितपरहितप्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः प्रजावत्सलः । स यदा वीथीमवतीर्णो भवति तदा श्रमणब्राह्मणकृपणवनीपकान्दृष्ट्वा पाणिद्वयं प्रसारयति । ततो लक्षणाहतस्य हिरण्यसुवर्णस्य राशिः प्रादुर्भवति येन तान्संतर्पयति । तस्य यशसा सर्वा श्रावस्ती आपूर्णा ॥

यावद्धिरण्यपाणिर्दारको ऽपरेण समयेन जेतवनं निर्गतः । अथासौ ददर्श बुद्धं भग-

1) MS °रन्तीमवराभूमिं. Cp. *supra*, I, 197, 7. A variant is *adharimāṃ bhūmim*, as is found *supra*, I, 15, 6 and Divy. 99, 15.

2) MS जात अभि°.

3) D fills up the gap.

4) B प्रादुभू°, DP corr.

5) MS दत्ता.

6) MS द्वाभ्यांमत्स°, as usual.

7) Ex conject.; MS वर्द्धते.

8) B भद्रक°, D corr.

वत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभा[78a]लङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्चानेन भगवतो ऽन्तिके चित्तं प्रसादितं प्रसादजातश्च भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । ततो ऽस्य भगवता धर्मो देशितः ॥ स आयुष्मन्तमानन्दमिदमवोचत् । इच्छाम्यहमाचार्य भगवतः सश्रावकसङ्घस्य भक्तं कर्तुमिति । (1)स्थविरानन्देनोक्तो वत्स कार्षापणैः प्रयोजनमिति । ततो हिरण्यपाणिना बुद्धप्रमुखस्य भिक्षुसङ्घस्य पुरस्तात्स्थित्वा पाणिद्वयं प्रसार्य हिरण्यसुवर्णस्य महाराशिः (2)स्थापितो यं दृष्ट्वा सङ्घस्थविरो ऽन्ये च भिक्षवः स्थविरानन्दश्च परं विस्मयमापन्नाः ॥ ततो हिरण्यपाणिर्दारको बुद्धप्रमुखं भिक्षुसङ्घं भोजयित्वा भगवतः पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्य भगवता आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा हिरण्यपाणिदारकेण विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा (3)स्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम् । दृष्टसत्यो ज्ञातीनां (4)भागसंविभागं कृत्वा (5)श्रमणब्राह्मणकृपण(6)वनीपकान्संतर्प्य मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेने(7)दमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभ<लोभ>(8)सत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः ।

---

1) B स्थविरो°, D corr.
2) I have adopted the correction of D. B has स्थापयितो.
3) MS श्रोताप°.
4) B भोग°, P corr.
5) B श्रवण, P corr.
6) BC पनीपकान्सं°. Cp. *supra*, p. 37 n. 1.
7) MS °दमेवं.
8) DP add the missing syllables.

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भदन्त हिरण्यपाणिना कर्माणि कृतानि येनास्य पाणिद्वये लक्षणाहतं दीनारद्वयं जातं प्रव्रज्य चार्हत्त्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । हिरण्यपाणिनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । हिरण्यपाणिना कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यतीति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि [1] तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि [2] ।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनिश्रित्य [3] विहरति ऋषिपतने मृगदावे । अथ काश्यपः सम्यक्संबुद्धः सकलं बुद्धकार्यं कृत्वेन्धनक्षयादिवाग्निर्निरुपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृतः । तस्य राज्ञा कृकिणा [4] शरीरे शरीरपूजां कृत्वा समन्तयोजनश्चतूरत्नमय [5] स्तूपः प्रतिष्ठापितः क्रोशमुच्चत्वेन । तत्र च स्तूपमहे वर्तमाने [6] द्यूतकरेण दीनारद्वयं तस्मिन्स्तूपे यष्ट्यां समारोपितम् । ततः पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कृतवान् । यत्र यत्र जायेय [7] तत्र तत्र हस्तगतेनैव सुवर्णेनेति ॥

---

1) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

2) MS कर्माणिकल्पशतैरपि, the former अपि having been omitted, cp. *supra*, I, p. 74 n. 13.

3) MS °निसृत्य.

4) कृषिना in P (see Feer, p. 316, n. 1) is due to a mistake of the copyist, MS has कृकिना (sic).

5) MS चतुर°.

6) MS द्युत°. — According to Ratnāv., he made this offering to the *yaṣṭi*, when it was erected.

7) MS जायेयं.

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन द्यूतकर[1] आसीदयं स हिरण्यपाणिः । यदनेन स्तूपे दीनारद्वयं समारोपितं तेनास्यैवंविधो विशेषः संवृत्तः । यत्प्रणिधानं कृतं तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामे[2]कान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) MS द्युत°.

2) B कर्मणामका°, CDP corr.

त्रिपिट इति ८४ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः [78 b] पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे । तेन खलु समयेन श्रावस्त्यां राजा प्रसेनजित्कौशलो[1] राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशान्तकलिकलहडिम्बडमरं[2] तस्कररोगापगतं शालीक्षुगोमहिषीसंपन्नं प्रियमिवैकपुत्रकं राज्यं पालयति । यावदसौ देव्या सह क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृत्ता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको जातः काषायवस्त्रं प्रावृत्य श्रमणवेष[3]धारी जातिस्मरश्च । स जातमात्रः पृच्छति किं भगवानिहैव श्रावस्त्यां शारिपुत्रमौद्गल्यायनकाश्यपानन्दप्रभृतयो वा महाश्रावका इति । ततो ऽस्य माता विस्मयहर्षपूर्णा कथयति । पुत्रक भगवानिहैव श्रावस्त्यां महाश्रावकाश्चेति ॥ यावदेषो ऽर्थो राज्ञः प्रसेनजितो निवेदितः । [4]‹पुत्रस्ते जातः› काषायवस्त्रं प्रावृत्य श्रमणवेष[3]धारी जातिस्मरश्च । स भगवतो महाश्रावकाणां च प्रवृत्तिमन्वेषत इति ॥ ततो राज्ञा प्रसेनजिता तस्यानुग्रहार्थं भगवान्सश्रावकसङ्घो भक्तेनोपनिमन्त्रितः ॥ अथ भगवान्भिक्षुगणपरिवृतो भिक्षुसङ्घपुर-

---

1) B °कोशलो, D corr.

2) B डिम्बतमरं, P corr.

3) MS °वेश°, and likewise in the sequel.

4) As to this necessary addition, which restores the purport, if not the very words lost in the tradition of manuscripts, cp. Feer's note on p. 318. The Tibetan has ཁྱེད་ཀྱི་སྲས་.

स्कृतो येन राज्ञः प्रसेनजितो भक्ताभिसारस्तेनोपसंक्रान्त उपसंक्रम्य पुरस्ताद्भिक्षुसङ्घस्य प्रज्ञप्त एवासने निषण्णः। ततो राजा प्रसेनजित्कौशलः[1] पुत्रमुत्सङ्गे कृत्वा भगवतो दर्शयति। अयं मे भगवन्पुत्रो जातमात्र एव भगवन्तं स्मरति महाश्रावकांश्चेति ॥ ततो भगवांस्तं कुमारमामन्त्रयते। आरोग्यं ते त्रिपिटेति ॥ स कथयति। वन्दे तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमिति ॥ ततो राजा प्रसेनजित्परं विस्मयमापन्नः ॥

यदा सप्तवर्षो जातस्तदा भगवच्छासने प्रव्रजितस्तैरेव[2] काषायैः प्रावृतः ॥ तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकिरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम्। अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः ॥

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः। कानि भदन्त त्रिपिटेन कर्माणि कृतानि येन काषायवस्त्रप्रावृतो[3] जातः श्रमणवेषधारी जातिस्मरः प्रव्रज्य चार्हत्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह। त्रिपिटेनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि। त्रिपिटेन कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति। न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ[4] न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव[5] स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च।

1) MS कोशलो पुत्र° (D कौ°).

2) P has here °तस्तैचकाषायैः (cp. Feer, p. 319 n. 1). The good reading in B and its other copies agrees with the Tibetan translation. Likewise, *infra* p. 80,6, P alone has कृमिन (Feer, ll. n. 2), whereas the other MSS have कृकिनः.

3) B प्रावृत्तो, D corr.

4) B नाब्धाधौ, DP corr.

5) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनिश्रित्य[1] विहरति ऋषिपतने मृगदावे ॥ यावद्राज्ञः कृकिणः पुत्र ऋषिपतनं गतः । अथासौ ददर्श बुद्धं भगवन्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं [79 a] सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्चास्य प्रसादो जातः । स प्रसादजातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्य भगवता आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी संसारवैराग्यिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा संसारे दोषदर्शी निर्वाणे गुणदर्शी भूत्वा राजानं विज्ञापयामास । अनुजानीहि मां तात भगवच्छासने प्रव्रजिष्यामीति ॥ राजोवाच । न शक्यमेतन्मया कर्तुं यस्मात्ते युवराजाभिषेको नचिरेण भविष्यतीति ॥ कुमारः कथयति । अलं मे राज्येन बहुदोषदुष्टधर्मसंपन्नेनावश्यमेवाहं भगवच्छासने प्रव्रजिष्यामीति ॥ स पित्रा नानुज्ञातः । तेनैको भक्तच्छेदः कृतः । द्वौ त्रयो[2] वा यावत्षड्भक्तच्छेदाः कृताः ॥ ततो ऽस्य वयस्यकै राजा विज्ञप्तः । देव[3] अनुजानीहि कुमारं प्रव्रजितुं[4] मा हैव कालं करिष्यतीति ॥ ततो राज्ञा पुत्रः[5] प्रतिज्ञां कारितस्तावत्ते ऽस्माकं दर्शनं न देयं यावत्त्रयः पिटका अधीता इति ॥ यावदसौ पितरमनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥

---

1) MS °निसृत्य.

2) Ex conject., cp. *infra*, avad. nr. **90**, B f. 85b; MS द्वैत्रयो वा (P द्व°).

3) B देवअनुज्ञा°, the interlinear म is evidently a wrong correction of a sec. m., in the copies it has been put instead of अ.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) B राज्ञाँय प्रति°, the sign ˘ refers to the bottom of the page, where we find पुत्रा to be inserted here. Hence all the copies have राज्ञा पुत्राय प्रति°. But the corrector meant पुत्रा (an alteration of पुत्रः) should be put for य, not before य.

तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेन नचिरेण त्रयः पिटका अधीताः। [1]युक्तमुक्तप्रतिभानी धार्मकथिकः संवृत्तः॥ तस्यैतदभवत्। यन्न्वहं पूर्विकां प्रतिज्ञां निर्यातयेयमिति। स पितुः सकाशं गतः। स पृष्टश्च किं पुत्रास्ति किंचिदधीतमिति॥ तेनोक्तं त्रयः पिटका इति॥ ततस्तेन पितुस्तादृशी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा राजा आत्तमना[2]ः संवृत्तः। ततः प्रसादजातः कथयति। पुत्र केन ते प्रयोजनमिति॥ तेनोक्तम्। इच्छाम्यहं भगवन्तं सश्रावकसङ्घमुपनिमन्त्र्य षड्भिः परिष्कारैराच्छादयितुमिति॥ राजा कथयति। यथेष्टं कुरुष्व विस्तीर्णं राजकुलमिति॥ ततस्त्रिपिटेन भगवान्विंशतिसहस्रपरिवारः प्रणीतेनाहारेण संतर्पित एकैकश्च भिक्षुः षड्भिः परिष्कारैराच्छादितः॥ ततः पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कृतम्। यन्मया इदानीं कृच्छ्रेण प्रव्रज्या प्रतिलब्धा तथागते च ‹स›श्रावकसङ्घे कारा[2]ः कृता अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च यत्र यत्र जायेय[3] तत्र तत्र काषायवस्त्रप्रावृत एव[4] [5]श्रमणवेषधारी जातिस्मरश्च स्यामिति॥

---

1) Ex conject., cp. Divy. 329, 2 and 6. 493, 8 — in both places the two adjectives are accompanied by त्रिपिट as their samānādhikaraṇa —; MS युक्तमुक्ता अभिलाषी धार्मकथिकः. It is evident that अभिलाषी is badly corrupted; from the comparison with the places quoted from Divy., which likewise apply to monks and nuns thoroughly acquainted with the Tripiṭaka and able to expound the Law and to preach on its topics, the correction is very probable. That the third term must signify 'power of expounding' appears from its Tibetan equivalent སྨྲ་བ་ (preaching, expounding); the whole sentence is rendered thus: རིག་པ་དང་གྲོལ་བ་སྨྲ་བ་ཆོས་སྟོན་པར་གྱུར་ནས། Cp. also Childers, s. v., Kern, *Manual of Indian Buddhism*, p. 60, n. 2 and Cikṣāsamuccaya (ed. Bendall) 15, 13 foll., where from the Adhyāçayasaṃcodanasūtra is quoted a passage illustrative of the meaning of *pratibhāna.*

The corresponding çloka in R (f. 201a 3) runs as follows:

युक्तमुक्तविधानज्ञः सर्वशास्त्रविशारदः।
त्रियानसमुपादेष्टा सद्धर्मकथिताभवत्॥

kathitā is here carelessly put for *kathayitā.*

2) Visarga wanting in MS.

3) MS ज्ञायेयं. Cp. *supra*, p. 76, 17.

4) MS एवं. 5) B श्रवण°, P corr.

भगवानाह। किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन कृकिणः पुत्रो ऽयं त्रिपिटः[1]। तेनैव हेतुना आढ्ये राजकुले पुत्रो जातो[2] ऽभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिको जातिस्मरश्च संवृत्तः। इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि[3] भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम्॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्॥

---

1) The greater part of the arguments put forth in the identification seems to have been lost before the time when the text was translated into Tibetan. The Tibetan text closely agrees here with the transmitted original. The paraphrase of R supplies for that wanting portion this çloka: यदनेन पुरा तत्र काश्यपशासने मुदा। कारा (sic) कृता प्रणालैवं प्रणिधानं कृतं तथा (f. 201b 6).

2) So P. But in BCD °जात अभि°.

3) B °अस्तस्तात्तर्हि, DP corr.

यशोमित्र इति ८५ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे । श्रावस्त्यामन्यतमस्[1]सार्थवाह आढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति ॥ तेन खलु समयेन दुर्भिक्षमभूत्कृच्छ्रम् । कान्तारदुर्लम्भः[2] पिण्डको याचनकेन । नैमित्तिकैश्च निर्दिष्टं देवो न वर्षिष्यतीति ॥ यावत्सार्थवाहपत्नी आपन्नसत्त्वा संवृत्ता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको जातो ऽभिरूपो दर्शनीयः प्रासा[79 b]दिकः सर्वाङ्गोपेतः । यत्र च दिवसे दारको जातस्तत्रैव दिवसे ऽनावृष्टिर्भग्ना । तस्य यशसा सर्वा[3] श्रावस्ती आपूरिता ॥ तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्य समन्ताद्यशो विसृतं[4] तस्माद्भवतु दारकस्य यशोमित्र इति नामेति ॥ यशोमित्रो दारको[5] ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामं[6]सधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां

---

1) B °मन्यत्तम°, DP corr.

2) Cp. PW, I, *s. v.* अतिदुर्लम्भ and Pāṇini VII, 1, 68 न सुदुर्भ्यां केवलाभ्याम्. Patañjali, when discussing this sūtra, does not mention this case of *su* (or *dus*) + *labh* + the kṛt *khal*, if the whole word is employed as the latter member of a tatpuruṣa.

3) Ex conject.; MS सर्वश्रा° (D सर्वंश्रा°).

4) MS विसृतस्तस्मा°.

5) So D; B has दारकश्रष्टा°.

6) MS द्वाभ्यांमत्स°.

द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते वर्ध्यते[1] क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तप्तैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते ह्रदस्थमिव पङ्कजम् ॥

यदा यशोमित्रो महान्संवृत्तस्तदा जेतवनं निर्गतः केनचिदेव करणीयेन । अथासौ ददर्श बुद्धं भगवन्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्चास्य प्रसादो जातः । प्रसादजातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्य भगवता तादृशी संसारवैराग्यिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा संसारदोषदर्शी निर्वाणगुणदर्शी भूत्वा मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितः । तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः । तस्य दंष्ट्राभ्यामष्टाङ्गोपेतं पानीयं प्रस्रवति येनास्य तृषा न बाधते । यदा निदाघकाले भिक्षवस्तृषार्ताः पानकस्यार्थे[2] सङ्क्रमवतरन्ति तदाप्यसौ नावतरति ॥ ततो ऽस्य सुप्रेमका[3] भिक्षवः पृच्छन्ति केन हेतुना भवतस्तृषा न बाधत इति ॥ स कथयति । ममैताभ्यां[4] दंष्ट्राभ्यामष्टाङ्गोपेतं पानीयं प्रस्रवति येन न मे तृषा बाधत इति[5] ॥

---

1) MS वर्द्धते, as usual.

2) Ex conject.; MS °कस्यार्थि.

3) Cp. Feer, p. 323 n. 5.

4) Ex conject.; B मन्नोभ्यां, which has become variously corrupted in the three copies.

5) MS has after इति a superfluous akṣara क्रि.

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भदन्त यशोमित्रेण कर्माणि कृतानि येनाभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिकः दंष्ट्रान्तराच्चाष्टाङ्गोपेतं पानीयं प्रस्रवति प्रव्रज्य चार्हत्त्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । यशोमित्रेणैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । यशोमित्रेण कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि [1]तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतान्युपचितानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । [2]‹स› वाराणसीं नगरीमुपनिश्रित्य[3] विहरति ऋषिपतने मृगदावे । यावदन्यतरः श्रेष्ठिपुत्रो ऽन्यतरस्य वृद्धभिक्षोः सकाशे प्रव्रजितः । सो ऽलसो नेच्छति [4]सम‹या›चारिकां चरितुम् । ततः सब्रह्मचारिभिः स्थविरस्योपस्थापको दत्तः । स उपस्थापकमात्मानं मत्वा वृद्धतराणां भिक्षूणां सकाशादुपस्थानं स्वीकरोति । तस्याकुशलमू[80a]लान्यपर्यन्तानि ॥

यावदपरेण समयेन ग्लान्यं पतितः । स्थविरेणास्य वैद्योपदेशाद्घृतं पानाय दत्तम् । [5]स

---

1) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

2) D adds the missing pronoun.

3) MS °निसृत्य.

4) Ex conject.; MS समचारिकांचवत्तं (D °चरन्तं). Cp. Feer, p. 324, 2 «il..... n'avait aucune prévenance pour ceux avec qui il se trouvait».

5) Ex conject.; MS संरात्री.

रात्रौ तृषा (1)त्रासितः स्वकं (2)कमण्डलुकमुपगृह्य पानीयं पास्यामीति पश्यति निरुदकम् । एवमाचार्योपाध्यायानाम् । यावत्साङ्घिकं पानीयमण्डपमवतीर्णः । तदपि निरुदकं पश्यति । यावन्नदीचारिकामवतीर्णः । सापि निरुदका संवृत्ता ॥ स उद्विग्नः स्वकानां (3)सब्रह्मचारिणामुद्वेजनार्थं (4)श्रद्धादेयस्य च गुरुत्वसंदर्शनार्थं (5)नदीचारिकायाः पारे वृत्तः । तत्र शाटकं बद्धा समभिरूढः स्वकर्माणि ममेत्यवेत्य (6)कर्मप्रतिसरणावस्थितः ॥ यावद्द्वितीये दिवसे प्रभातायां रजन्यामेत(7)द्वृत्तान्तं सब्रह्मचारिणामारोचयति । ततो ऽस्य ‹स›ब्रह्मचारिणः प्रेत(8)करणं श्रुत्वोद्विग्ना इतश्चामुतश्चारोचयितुमारब्धाः ॥ ततो ऽस्य उपाध्यायेन पानीयमुपना-

---

1) Ex conject.; MS तृषांत्रासितः (D °श्रासितः).

2) B स्वकं कँरुकं, the sign refers to the bottom of the page, where मण्ड is written to be inserted before रु. As to र for ल, cp. *supra*, I, 53 n. 3, 55 n. 6, 69 n. 7; C कमण्डरुस्तमुप°, D कमण्डलुमुप°, P मण्डकरुकमुप.

3) I have adopted the correction of D; B स्वब्रह्म°.

4) On *çraddhādeya* cp. Divy. 336,27. 571,6 and Çikṣāsamuccaya (ed. Bendall) 137,17 foll.

5) MS नदीचारकायाः, but cp. l. 3 and *infra*, avad. nr. 89, B f. 85a.

6) I have followed P; B प्रतिशरणा°. I think *pratisaraṇa* is a would-be sanskritization of some pāli (or prākrit) word *paṭisaraṇa* = skt. *pratismaraṇa*. It is possible, but less probable, that the transmitted form is a depravation of original प्रतिस्मरणा°. In Tibetan *karmapr.* has been translated thus: ལས་ལ་རྟེན་ཅིང་འདུག །.

7) Cp. *supra*, I, p. 29 n. 9. A few lines lower (p. 87,4) *vṛttānta* is a masculine again.

8) If the reading is right, the meaning must be 'doing as a preta'. One might think of *pretakāraṇām* (torment of a preta, preta-torment). The Tibetan translation does not lead in that direction, it has སྐྱབས་རེ = «son cas» apud Feer, p. 324,20. That, on the other hand, something like «preta-hood» or «preta-suffering» is meant and *pretakāraṇām* is accordingly to be considered as the true reading, may be inferred from its Chinese equivalent. Though the Chinese translation of the passage from यावद्द्वितीये to पानीयमुपनामितम् — for which I am indebted to my friend Prof. De Groot — is, as usual, a very free rendering with modifications, it runs thus: «the other morning he told the matter to his chief, who after hearing his story, spoke: 'the suffering happened to you is somewhat similar to that of the Pretas; now take the water in my waterpot'».

मितम् । तदपि न पश्यति । तेनापि संविग्नेन भगवतः काश्यपस्य निवेदितम् । भगवता काश्यपेनोक्तो (1) गण्डीराकोट्यतामिति ॥ तत उपधिवारिकेण गण्डीराकोटिता । बुद्धप्रमुखो भिक्षुसङ्घः संनिपतितः ॥

एष वृत्तान्तो वाराणस्यां नगर्यां समन्ततो विसृतः । ततो ऽनेकानि प्राणिशतसहस्राणि संनिपतितानि ॥ यावदुपाध्यायेन (2) वृद्धान्ते निषादयित्वा उदकपूर्णा कुण्डिका (3) दत्ता । वत्सैतत्पानीयं (4) सङ्घे चारयेति ॥ स प्रत्यक्षफलदर्शी तेनैव संवेगेन बुद्धे भगवति श्रावकेषु च प्रसादमुत्पाद्य तीव्रेणाशयेन तदुदकं सङ्घे चारितवान् । ततो भगवता तस्यानुग्रहार्थं गजभुजसदृशं बाहुमभिप्रसार्य भीतानामाश्वासनकरेण <करेण> तदुदकं गृहीतं महाश्रावकैश्च न च क्षीयते । यावत्सर्वसङ्घे चारितं तदपि न क्षीयते ॥ तदत्यद्भुतं देवमनुष्यावर्जनकरं प्रातिहार्यं दृष्ट्वानेकैः प्राणिशतसहस्रैः सत्यदर्शनं कृतम् । तस्यापि संताने (5) ऽकुशलमूलानि प्रतिसंहृतानि ॥ यदा तस्माद्ग्लान्याद्व्युत्थितस्तदा (6) तेन बुद्धप्रमुखो भिक्षुसङ्घः पानीयेनाल्पोत्सुकः कृतः । द्वादश वर्षसहस्राणि तेन सङ्घे पानीयं चारितम् । यावन्मरणकालसमये प्रणिधानं कृतवान् । अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च यो

---

1) Ex conject.; MS गण्डीमाकोट्यतामिति. Cp. Index s. v. *gaṇḍī*.

2) Cp. *vṛddhānte* in the Index on Divy.

3) Ex conject.; MS कुण्डलिका. Cp. PWK, II, 73 s. v. कुण्डिका and Jtkm. 144, 10 समादाय त्रिदण्डकुण्डिकाख्यां परिव्राजकभाण्डिकाम्. That the name *kuṇḍikā* may signify also big waterpots serving the wants of many, appears from Mahābhāṣya on Pāṇini 1, 4, 24 (ed. Kielhorn I, 327) with Kaiyaṭa's scholion, cp. Weber *Indische Studien*, XIII, 391. The Tibetan equivalent of this word is སྤྱི་བླུགས་, according to Sarat = 'vase'.

4) Ex conject.; MS पानीयसंघेचारयति (P °यिति).

5) I have added the avagraha; for the meaning is 'his roots of unwholesomeness were taken back — vanished'. As to the expression 'his *santāna*', see De la Vallée Poussin, *La négation de l'âme* in *Journ. Asiat.*, Neuv. S. XX, p. 283 foll.

6) Ex conject.; MS तस्माद्ग्लाना°.

ऽसौ भगवता काश्यपेन उत्तरो नाम माणवो व्याकृतो भविष्यसि त्वं[1] मानववर्षशतायुषि प्रजायां शाक्यमुनिर्नाम तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धस्तमहमारागयेयं मा विरागयेयं दंष्ट्रान्तराच्च मे ऽष्टाङ्गोपेतं पानीयं निर्गच्छेदिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन भिक्षुरासीदयं सः[2] । यत्तेन[3] <द्वादश> वर्षसहस्राणि सङ्घे पानीयं-चारितं प्रणिधानं च कृतं तेनेह जन्मनि दंष्ट्रान्तरादष्टाङ्गोपेतं पानीयं निर्गच्छति । तेनैव हेतुनार्हत्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) B माणव°, D corr.

2) All MSS, P included, have this reading. Feer's note 4 on p. 325 of his translation contains an error in the fact.

3) B यत्तन, DP corr.

[1]औपपादुक इति ८६।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां देवेषु त्रयस्त्रिंशेषु वर्षा उपगतः पाण्डुकम्बलशिलायां पारिजातस्य कोविदारस्य नातिदूरे मातुर्जनित्र्या धर्मं देशयत्यन्येषां च देवानाम्। तेन खलु समयेनायुष्मान्महामौद्गल्यायनः श्रावस्त्यां [2]वर्षा उपगतो जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे। अथ चतस्रः पर्षदो येनायुष्मान्महामौद्गल्यायनस्तेनोपसंक्रान्ता महामौद्गल्यायनपादौ शिरसा वन्दित्वा एकान्ते निषण्णाः। चतस्रः प[80b]र्षद आयुष्मान्महामौद्गल्यायनो धर्मकथया संदर्शयति ‹समादापयति› समुत्तेजयति संप्रहर्षयति। अनेकपर्यायेण [3]धर्म्यया कथया संदर्श्य समादाप्य समुत्तेज्य संप्रहर्ष्य तूष्णीम्। अथ चतस्रः पर्षद उत्थायासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा येनायुष्मान्महामौद्गल्यायनस्तेना[4]ञ्जलिं [5]प्रणमय्यायुष्मन्तं महामौद्गल्यायनमिदमवोचन्[6]। [7]कच्चित्ते भदन्त महामौद्गल्यायन श्रुतं कुत्र भगवानेतर्हि वर्षा उपगत इति॥

---

1) The hero of this avad. is called throughout *upapāduko bhikṣuḥ* in the text of the tale, likewise in the *uddāna* of this *varga*, at least the name by which he is designated commences with *upa*, not *aupa*. It is only in this title, that *aupapāduka* has been transmitted in MS. Cp. Divy. 533, 25. 627, 17 foll.

P has here ड्रौप°, cp. Feer's note on p. 326 of his translation.

2) B वर्षां, D corr.

3) MS धर्मया.

4) B स्तेनाञ्जलिं, D corr.

5) When I wrote *supra*, p. 3, my note 6, I was mistaken. The expression *añjaliṃ praṇamayya* has nothing irregular or abnormal.

6) MS °वोचत्.

7) Ex conject.; MS किंचित्ते, cp. *supra*, I, p. 325, n. 2.

महामौद्गल्यायन आह । श्रुतं मे भवन्तो भगवान्देवेषु त्रयस्त्रिंशेषु[1] वर्षा उपगतः पाण्डुकम्बलशिलायां पारिजातस्य कोविदारस्य नातिदूरे मातुर्जनित्र्या धर्मं देशयत्यन्येषां च देवानां त्रयस्त्रिंशा‹ना›मिति ॥ अथ चतस्रः पर्षद आयुष्मतो महामौद्गल्यायनस्य भाषितमभिनन्द्यानुमोद्य पादौ शिरसा वन्दित्वोत्थायासनेभ्यः प्रक्रान्ताः ॥

अथ चतस्रः पर्षदस्त्रयाणां वार्षिकाणामत्ययाद्येनायुष्मान्महामौद्गल्यायनस्तेनोपसंक्रान्ताः । उपसंक्रम्यायुष्मतो महामौद्गल्यायनस्य पादौ शिरसा वन्दित्वा एकान्ते निषण्णाः । चतस्रः पर्षद आयुष्मान्महामौद्गल्यायनो[2] धर्म्यया कथया संप्रदर्शयति समादापयति समुत्तेजयति संप्रहर्षयति । अनेकपर्यायेण[2] धर्म्यया कथया संदर्श्य समादाप्य समुत्तेज्य संप्रहर्ष्य तूष्णीम् । अथ चतस्रः पर्षद उत्थायासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा येनायुष्मान्महामौद्गल्यायनस्तेनाञ्जलिं प्रणम्यायुष्मन्तं महामौद्गल्यायनमिदमवोचन्[3] । यत्खलु भदन्तमहामौद्गल्यायनो जानीयाच्चिरदृष्टो[4] ऽस्माभिर्भगवान्परितृषिताः[5] स्मो वयं भगवतो दर्शनेन इच्छामो वयं भगवन्तं द्रष्टुम् । सचेद्भदन्तमहामौद्गल्यायनस्यागुरु[6] साधु भदन्तमहामौद्गल्यायनो[7] येन भगवांस्तेनोपसंक्रामेत् । उपसंक्रम्यास्माकं[8] वचनेन भगवतः पादौ शिरसा वन्दस्वाल्पाबाधतां[9] च पृच्छाल्पातङ्कतां च लघूत्थानतां च यात्रां च बलं च सुखं चानवद्यतां च ‹स्पर्शविहारतां च›[10] एवं च वद । जम्बूद्वीपे भदन्त चतस्रः पर्षद आकाङ्क्षन्ति भगवतो दर्शनमेवं चाहुः ।

---

1) B वर्षा, D corr.

2) MS धर्मया.

3) MS °वोचत्.

4) Ex conject.; MS °मौद्गल्यायन जानीयाचिर°.

5) MS °षितास्मो.

6) Cp. *supra*, I, 230, 1 and 9.

7) MS °यना (D °यन).

8) B °म्यात्माकं, DP corr.

9) Ex conject., cp. *supra*, I, 325, 13; MS वन्दत्वा° (D वन्दित्वा°).

10) I have added the omitted words from *infra*, p. 93, 16, cp. also *supra*, I, 326, 1.

नास्ति खलु भदन्त जम्बूद्वीपकानां मनुष्याणां तद्रूपा[1] ऋद्धिर्वा अनुभावो [2]‹वा› येन जम्बूद्वीपका मनुष्या देवांस्त्रयस्त्रिंशानभिरोहेयुर्भगवन्तं दर्शनायोपसंक्रमणाय पर्युपासनाय । अस्ति खलु देवानां त्रयस्त्रिंशानां तद्रूपा ऋद्धिश्चानुभावश्च येन देवास्त्रयस्त्रिंशा जम्बूद्वीपमवतरेयुर्भगवन्तं दर्शनायोपसंक्रमणाय पर्युपासनाय । साधु भगवान्देवेभ्यस्त्रयस्त्रिंशेभ्यो जम्बूद्वीपमवतरेद-नुकम्पामुपादायेति ॥ अधिवासयत्यायुष्मान्महामौद्गल्यायनश्चतसृणां पर्षदां तूष्णीभावेन । अथ चतस्रः पर्षद आयुष्मतो महामौद्गल्यायनस्य तूष्णीभावेनाधिवासनं विदित्वा आयु-ष्मतो महामौद्गल्यायनस्य पादौ शिरसा वन्दित्वोत्थायासनेभ्यः प्रक्रान्ताः ॥

अथायुष्मान्महामौद्गल्यायनो[3] ऽचिरप्रक्रान्ताश्चतस्रः पर्षदो विदित्वा तद्रूपं समाधिं समापन्नो यथा समाहिते चित्ते तद्यथा बलवान्पुरुषः[4] संकुञ्चितं वा बाहुं प्रसारयेत्प्रसारितं वा संकुञ्चयेदेवमेवायुष्मान्महामौद्गल्यायनः श्रावस्त्यामन्तर्हितो देवेषु त्रयस्त्रिंशेषु प्रत्यष्ठा-त्पाण्डुकम्बलशिलायां पारिजातस्य कोविदारस्य नातिदूरे ॥ तेन खलु समयेन भगवान-‹नेकशताया देवपर्षदो धर्मं देशयति । अद्राक्षीच्च महामौद्गल्यायनो भगवन्तम›नेकशताया देवपर्षदः पुरस्तान्निषण्णं[5] धर्मं देशयन्तं दृष्ट्वा च पुनः स्मितं प्राविरकार्षीत् । इहापि भगवा-नाकीर्णो[6] विहरति तद्यथा जम्बूद्वीपे चतसृभिः पर्षद्भिरिति ॥ अथ भगवानायुष्मतो महा-मौद्गल्यायनस्य चेतसा चित्तमाज्ञायायुष्मन्तं महामौद्गल्यायनमिदमवोचत् । न खलु मौद्ग-

---

1) B तद्रूप ऋषिर्वा, D corr. As to the depravation of ऋषि in ऋद्धि and inversely cp. *supra*, p. 13 n. 8 and Feer, p. 149 n. 4.

2) D adds the particle lost in MS.

3) MS °यनअचिर° (P °यअचिर°).

4) MS संकुंचितवांवाहुंप्रसारयेत्प्रसारितवांसंकुंचये°.

5) B धर्म, D corr.

6) Ex conject.; MS भगवानातीर्णा. Cp. Feer's n. 1 on p. 328.

ल्यायन स्वैरत्वमे‹षां›[1] अपि तु यदा मे एवं भवति आगच्छन्त्विति[2] तदा आगच्छन्ति । यदा मे एवं भवति गच्छन्त्विति तदा गच्छन्ति । इति मे चेतसा चित्तमाज्ञाय आगच्छन्ति च गच्छन्ति [81a] च ॥

अथायुष्मान्महामौद्गल्यायनो येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः[3] । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा एकान्ते निषण्णः । ‹एकान्तनिषण्णो›[4] आयुष्मान्मौद्गल्यायनः सर्वां देवपर्षदमवलोक्य भगवन्तमिदमवोचत् । विचित्रा बतेयं देवपर्षत्संनिषण्णा संनिपतिता । सन्त्यस्यां देवपर्षदि देवता या बुद्धे ऽवेत्य[5] प्रसादेन समन्वागताः[6] कायस्य भेदाद्दिव्योपपन्नाः[7] । सन्ति धर्मे सन्ति सङ्घे सन्ति आर्यकान्तैः[8] शीलैः समन्वागताः कायस्य भेदाद्दिव्योपपन्नाः[6] ॥ अथ भगवानायुष्मतो महामौद्गल्यायनस्य भाषितमनुवर्णयन्नायुष्मन्तं महामौद्गल्यायनमिदमवोचत् । एवमेतन्मौद्गल्यायन एवमेवमेतत् । विचित्रा बतेयं देवपर्षत्संनिषण्णा संनिपतिता[9] । सन्त्यस्यां देवता या बुद्धे ऽवेत्य प्रसादेन समन्वागताः कायस्य भेदाद्दिव्योपपन्नाः । सन्ति धर्मे सन्ति सङ्घे सन्ति आर्यकान्तैः शीलैः समन्वागताः[6] कायस्य भेदाद्दिव्योपपन्नाः ॥

---

1) Ex conject.; MS संस्कारमे. I have preferred to put into the text a plausible emendation the rightness of which, as to its meaning, appears from its Tibetan equivalent འདི་དག་ལ་ནི་རང་དབང་མེད་དེ་ (see Feer, p. 328 n. 2) rather than retaining the nonsense transmitted by MS.

2) MS °च्छत्विति.

3) B °क्रान्तउप°, DP corr.

4) The lost words I have inserted from the Tibetan, see Feer, p. 328, n. 3.

5) Ex conject., cp. the Pāli gerund *avecca* in the same connection as here (Childers, *Pali Dict.*, *s. v.*, Majjh. Nik. I, 37); MS चेत्य, which error is repeated in the sequel, wheresoever the Sanskrit equivalent of *aveccappasādena samannāgato* occurs. The term corresponding to अवेत्य in the Tibetan is ཤེས་ནས་ 'from knowing', cp. Feer, p. 328, n. 4.

6) Visarga wanting in MS.

7) B पन्ना ।, D corr.

8) MS आयंकान्तैः.

9) MS संनिपतितानि.

अथ शक्रो देवानामिन्द्रो भगवत आयुष्मतश्च महामौद्गल्यायनस्य भाषितमनुवर्णयन्नायुष्मन्तं महामौद्गल्यायनमिदमवोचत् । एवमेतद्भदन्तमहामौद्गल्यायन एवमेतत् । विचित्रा बतेयं देवपर्षत्संनिषण्णा संनिपतिता । सन्त्यस्यां देवपर्षदि देवता या बुद्धे ऽवेत्य प्रसादेन समन्वागताः कायस्य भेदादिहोपपन्नाः[1] । सन्ति धर्मे सन्ति सङ्घे सन्त्यार्यकान्तैः शीलैः समन्वागताः कायस्य भेदादिहोपपन्नाः[1] ॥

अथान्यतमो देवपुत्रो भगवत आयुष्मतश्च महामौद्गल्यायनस्य शक्रस्य ‹च› देवानामिन्द्रस्य भाषितमनुवर्णयन्नायुष्मन्तं महामौद्गल्यायनमिदमवोचत् । एवमेतद्भदन्तमहामौद्गल्यायन एवमेतत् । विचित्रा बतेयं देवपर्षत्संनिषण्णा संनिपतिता । सन्त्यस्यां देवपर्षदि देवता या बुद्धे ऽवेत्य प्रसादेन समन्वागताः कायस्य भेदादिहोपपन्नाः[1] । सन्ति धर्मे सन्ति सङ्घे । * * * *[2] वयमार्यकान्तैः शीलैः समन्वागताः कायस्य भेदादिहोपपन्ना इति ॥

तत्रानेकानि देव‹ताश›तानि अनेकानि देवतासहस्राण्यनेकानि देवताशतसहस्राणि भगवतः पुरस्तात्प्रत्येकं प्रत्येकं स्रोतापत्तिफलं[3] साक्षात्कृत्य तत्रैवान्तर्हितानि ॥

अथायुष्मान्महामौद्गल्यायनः प्रविविक्तां देवपर्षदं विदित्वा एकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणमय्य[4] भगवन्तमिदमवोचत् । जम्बूद्वीपे भदन्त चतस्रः पर्षदो भगवतः पादौ शिरसा वन्दन्ते[5] अल्पाबाधतां च पृच्छन्त्यल्पातङ्कतां[6] च लघूत्थानतां च यात्रां[7] च बलं च सुखं चानवद्यतां च स्पर्शविहारतां च ॥ भगवानाह । सुखिनो मौद्गल्यायन भवन्तु जम्बू-

1) Visarga wanting in MS.

2) It appears from the Tibetan that there is here a large gap, which, however, may be easily supplied from the translation of Feer, p. 329, cp. his note 2.

3) MS श्रोतापत्ति°.

4) Ex conject.; MS प्रणाम्य. Cp. *supra*, p. 89, 12 and 90, 10.

5) MS वन्दिन्ते. Cp. *supra*, 90, 14 and I, 326, 8.

6) MS पृच्छत्य°.

7) Anusvāra wanting in MS.

द्वीपे चतस्रः पर्षदस्त्वं च ॥ महामौद्गल्यायन आह । जम्बूद्वीपे भदन्त चतस्रः पर्षद आकाङ्क्षन्ति भगवतो दर्शनमेवं चाहुः । नास्ति भदन्त [1]जाम्बूद्वीपकानां मनुष्याणां तद्रूपा ऋद्धिर्वा अनुभावो वा येन [1]जाम्बूद्वीपका मनुष्या देवांस्त्रयस्त्रिंशानभिरोहे[2]युर्भगवन्तं दर्शनायोपसंक्रमितुं पर्युपासनाय । अस्ति तु भदन्त देवानां त्रयस्त्रिंशानां तद्रूपा ऋद्धिश्चानुभावश्च येन देवास्त्रयस्त्रिंशा जम्बूद्वीपमवतरेयुर्भगवन्तं दर्शनायोपसंक्रमितुं पर्युपासनाय । साधु भगवान्देवेभ्यस्त्रयस्त्रिंशेभ्यो ऽवतरेदनुकम्पामुपादाय ॥ भगवानाह । तेन हि त्वं गच्छ मौद्गल्यायन जम्बूद्वीपं गत्वा <च> चतसृणां पर्षदामारोचय । अवतरिष्यति भवन्तो भगवानितस्सप्तमे दिवसे देवेभ्यस्त्रयस्त्रिंशेभ्यो जम्बूद्वीपं सांकाश्ये नगर आपञ्जुरे दावे उदम्बरमूल इति ॥

अथायुष्मान्महामौद्गल्यायनो भगवतः प्रतिश्रुत्य पादौ शिरसा वन्दित्वा तद्रूपं समाधिं संपन्नो यथा समाहिते चित्ते तद्यथा बलवान्पुरुषः संकुचितं बाहुं प्रसारयेत्प्रसारितं वा संकुचयेदेवमेवायुष्मान्महामौद्गल्यायनो देवेषु त्रयस्त्रिंशेष्वन्तर्हितो जम्बूद्वीपे प्रत्यष्ठात् ॥ अथायुष्मान्महामौद्गल्यायनो जम्बूद्वीपमागत्य चतसृणां पर्षदामारोचयति । अवतरिष्यति भवन्तो भगवानितः सप्तमे दिवसे देवेभ्यस्त्रयस्त्रिंशेभ्यो [81 b] जम्बूद्वीपं सांकाश्ये[3] नगर आपञ्जुरे दावे उडुम्बरमूल इति ॥

अवतीर्णो भगवांस्ततः सप्तमे दिवसे देवेभ्यस्त्रयस्त्रिंशेभ्यः[4] सांकाश्ये[3] नगर आपञ्जुरे दावे उडुम्बरमूले । यदा भगवान्सांकाश्यं[5] नगरमवतीर्णस्तदानेकानि प्राणिशतसहस्राणि भगवतो दर्शनाय संनिपतितानि ॥ तत्रोपपादुको भिक्षुः प्रादुर्भूतः । तेन भगवान्सश्रावक-

---

1) So MS. The writing जाम्बू° is here as constant, as *supra*, p. 91,1 foll. the writing जम्बू°.

2) MS °रुह्येयुः । भग°, cp. *supra*, p. 91, 2.

3) MS सांकाशे (D शाकोशे).

4) B °स्त्रिशे°, D corr.

5) P भगवांकाश्यं, cp. Feer's n. 1 on p. 331.

सङ्घस्ते च देवासुरगरुडकिन्नरमहोरगा भक्तेनोपनिमन्त्रिताः ॥ यावद्गण्डीदेशनाकाले[1] सहचित्तोत्पादा[2]द्दिव्यान्यासनान्युदारपटाच्छादितानि प्रादुर्भूतानि दिव्यानि च भक्ष्यभोज्यानि । तत उपपादुकेन भगवान्दिव्येनाहारेण संतर्पितस्ते च देवासुरगरुडकिन्नरमहोरगाः सम्यगुपस्थिताः । ततो ऽस्य भगवता आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वोपपादुकेन भिक्षुणा इदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकिरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् । [3]अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः ।

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भदन्त उपपादुकेन कर्माणि कृतानि येनोपपादुकः संवृत्तः स⟨ह⟩चित्तोत्पादाच्चास्य यच्चिन्तयति यत्प्रार्थयते तत्सर्वं समृध्यतीति[4] ॥ भगवानाह । उपपादुकेनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । उपपादुकेनैव कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि [5]तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

---

1) «At the time of giving the sign with the gong, that is: at mealtime». *Supra*, I, p. 258, l. II, 10, 8 I had retained the reading of MS: गण्डीदेशकाले, since I did not venture to change anything in a transmitted reading, which might be sufficiently accounted for by considering *deçakāla* as having got the *rūḍha*-meaning of «the right, the proper time». But after all, I think it more probable now, that in the passages quoted, too, *deçakāle* is to be hold for a corruption of °*deçanākāle*.

2) Ex conject., cp. *infra*, l. 11; MS सहचित्तात्पोदतव्यान्यास°, in D and P this has been variously altered.

3) MS °र्हत्सं° (D °र्हत्तसं°).

4) Cp. *supra*, I, p. 104, 11. 106, 2.

5) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

न प्रणश्यन्ति कर्माणि अपि कल्पशतैरपि ।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वन्येकनवते[1] कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं[2] राजधानीमुपनिश्रित्य विहरति । यावदन्य<त>रस्मिन्[3]ग्रामके ऽरण्यायतने पञ्च भिक्षवो वर्षा उपगताः । तत्रैकेन भिक्षुणा चतुर्णां भिक्षूणां वैयावृत्यं[4] कृतम् । तैर्युज्यमानैर्घटमानैर्व्यायच्छमानैः सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् । पञ्चमेन[5] पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कृतम् । यथैभिर्मामागम्यार्हत्वं[6] साक्षात्कृतमनेन मे[7] कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च प्रव्रजितस्य उपकरणविशेषैरवैकल्यं स्यादिति ॥

<किं मन्यध्वे भिक्षवः । यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन वैयावृत्यं कृतवानयं स उपपादुक इति ॥ भिक्षव ऊचुः ।>[8] किं कर्म कृतं येनोपपादुकः संवृत्तः ॥ भगवानाह । भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि <अस्मिन्नेव भद्रके कल्पे> विंशतिसहस्रायुषि प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसं-

---

1) B °न्यकनवते, D corr.

2) Anusvāra wanting in MS. As usual, MS °पनिसृत्य, likewise *infra*, p. 97, 2.

3) D °न्यतमस्मिं. Cp. *supra*, p. 85, 14, *infra*, p. 97, 2 and my *Sanskrit Syntax*, § 280, Rem. 1.

4) MS वैयाधृत्यं कृतं (D वैमाद्यं कृतं).

5) In B the word भगवतः stands between पञ्चमेन and पादयोः, but it has been cancelled.

6) Ex conject.; MS यथेभिर्ममागम्य. As to *āgamya*, cp. *supra*, I, p. 239 n. 2.

7) Ex conject.; MS °नेनाहं, an error of thoughtlessness, which, if not corrected, would destroy the composition of the phrase.

8) In the Tibetan there is no gap at all, cp. Feer, p. 332 n. His translation of what is wanting here has enabled me to supply its Sanskrit original almost exactly.

पन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान्। ‹स›[1] वाराणसीं नगरीमुपनिश्रित्य विहरति ऋषिपतने मृगदावे। तत्रान्यतरः श्रेष्ठी। तस्य भार्या प्रसवकाले दुःखवेदनाभिभूता आर्तस्वरा क्रन्दति। स तं शब्दं श्रुत्वा परं संवेगमापन्नः। स शोकागारं प्रविश्य करे कपोलं दत्त्वा चिन्तापरो व्यवस्थितः। तस्य बुद्धिरुत्पन्ना। यन्नूनं भगवच्छासने प्रव्रज्य प्रणिधानं कुर्यां येन न कदाचिद्गर्भशय्यां प्रत्यनुभवामीति॥ स तेनैव संवेगेन भगवतः काश्यपस्य प्रवचने प्रव्रजितः। तेन प्रणिधानं कृतम्। अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च यत्र यत्र जायेय[2] तत्र तत्रोपपादुको भवेयं [82 a] मा [3]कदाचिद्गर्भशय्यां प्रत्यनुभवेयमिति॥

किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन सार्थवाह आसीदयं स उपपादुकः। यत्प्रणिधानं कृतं तेनोपपादुकः संवृत्तः। यत्तत्रानेनेन्द्रियाणि परिपाचितानि तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम्। इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम्॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो ‹भगवतो›[4] भाषितमभ्यनन्दन्॥

---

1) स added in D.

2) Ex conject.; MS जायते. Cp. *supra*, p. 76, 17. 81, 10.

3) B कदाचिद्गभ°, D corr.

4) added in D.

शोभित[1] इति ८७ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्[2]नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्ड[3]पातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः कपिलवस्तुनि[4] विहरति न्यग्रोधारामे । कपिलवस्तु[4]न्यन्यतमः शाक्य आढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृत्ता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको जातो[5]ऽभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिको[5]ऽतिक्रान्तो मानुषव[6]र्णमसंप्राप्तश्च दिव्यं वर्णम् । तस्य जन्मन्यनेकान्यद्भुतानि प्रादुर्भूतानि यैः कपिलवस्तु[4] नगरं समन्ततः शोभितम् । तस्य जातौ जातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्य जन्मनि कपिलवस्तु नगरं समन्ततः शोभितं तस्मादस्य भवतु शोभित इति नामेति ॥ शोभितो दारको[5]ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्या[7]मंसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां

---

1) B शोहित, C corr.

2) B °र्दैवैना°, D corr.

3) MS पिण्डपात्र.

4) B कपिलवास्तु° three times, D corr.; the fourth and fifth time (*infra* p. 98, 13. 100, 1) B has कपिलवस्तु.

5) MS जात अभिरूपो and प्रासादिक अभिक्रान्तो, D corr. अतिक्रान्तो. Some lines below (l. 14) MS दारक अष्टाभ्यो.

6) B मानुषस्वर्षम°, D corr.

7) MS °भ्यांमत्स°.

मलधात्रीभ्यां ‹द्वाभ्यां›[1] क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम्। सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते वर्ध्यते[2] क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्त‹प्तो›[1]त्तैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते ह्रदस्थमिव पङ्कजम्॥

स यदा महान्संवृत्तस्तदा न्यग्रोधारामं गतो भगवतो दर्शनाय। अथासौ ददर्श बुद्धं भगवन्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्याम[3]प्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्चानेन भगवतो ऽन्तिके चित्तं[4] प्रसादितम्। प्रसादजातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय। तस्य भगवताशयानुशयं[4] धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी[5] धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा शोभितेन दारकेण विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतआपत्तिफलं साक्षात्कृतम्। स दृष्टसत्यो मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितः। तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्कृतम्। [6]अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः।

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः। कानि भदन्त शोभितेन कर्माणि कृतानि येनाभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिको[7] ऽतिक्रान्तो मानुषवर्णमसंप्राप्तश्च दिव्यं

---

1) added in D.

2) MS वर्द्धते.

3) B व्योम°, P corr.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) B has here °वेधकी.

6) MS °त्नमर्हत्सं°.

7) MS °दिक अति°.

वर्णा जन्मनि चास्यानेकानि अद्भुतानि प्रादुर्भूतानि यैः कपिलवस्तु नगरं समन्ततः शोभितम् ॥ भगवानाह । शोभितेनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । शोभितेनै[82b]व कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यतीति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि [1]तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे चत्वारिंशद्[2]वर्षसहस्रायुषि प्रजायां क्रकुच्छन्दो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां ‹बुद्धो›[3] भगवान् । स शोभावतीं राजधानीमुपनिश्रित्य[4] विहरति । तस्य शोभेन राज्ञा केशनखस्तूपः प्रतिष्ठापितः ॥ यावत्कस्मिंश्चित्[5]पर्वणि प्रत्युपस्थिते गोष्ठिका[6] स्तूपसमीपं गताः । तैस्तं स्तूपं दृष्ट्वा प्रसादजातैः पुष्पारोपणं कर्तुमारब्धम्[7] । तत्रैको गोष्ठिकः कथयत्यहं न करोमि मम विभवो नास्तीति । स तैश्च गोष्ठिकमध्यान्निष्कासितः । तस्य विप्रतिसारो जातः । तेन विचित्रपुष्पसंग्रहं कृत्वा तस्मिन्नेव स्तूपे पुष्पारोपणं कृतम् ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन गोष्ठिक आसीद्येन[8] विप्रतिसारजातेन क्रकुच्छन्दस्य केशनखस्तूपे पुष्पारोपणं कृतमयमसौ शोभितः ।

---

1) Cp. *supra*, I, p. 74, n. 9.
2) Ex conject.; MS चत्वारिंशतिवर्ष°.
3) D fills up the gap.
4) MS °निसृत्य.
5) MS कस्मिंश्चपर्वणि.
6) So MS.
7) MS °लब्धं.
8) Ex conject.; MS आसीद्देन.

अन्यान्यपि हि भिक्षवः शोभितेन कर्माणि कृतान्युपचितानि ॥ भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्यामन्यतमः श्रेष्ठी । तेन ग्लानः प्रत्येकबुद्धो दृष्टः । ततः प्रसादजातेन पादयोर्निपत्य पिण्डकेन प्रतिपादितः पटेन चाच्छादितः ॥

किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन श्रेष्ठी अयं शोभितः । भूयः काश्यपे भगवति दरिद्रो ऽभूत्काष्ठहारकः । स काष्ठानामर्थे पर्वतदरीं प्रविष्टः । तेन स्तूपो दृष्टस्तत्र च स्तूपाङ्गणे तृणानि जातानि । ततस्तेन प्रसादजातेन तृणान्युत्पाट्य संमार्जनीं गृहीत्वा स्तूपाङ्गणं च संमृष्टम् । ततः पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धः । अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन चाभिरूपः स्यां दर्शनीयः प्रासादिकः अनागतांश्च बुद्धानारागयेयं मा विरागयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन काष्ठहारक आसीदयमेवासौ शोभितः । यदनेन स्तूपाङ्गणं संमृष्टं तेन यत्र यत्र जातस्तत्र तत्राभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिकः संवृत्तः । तेनैव हेतुनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

कप्फिणा इति ८८।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति स्म जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे। तेन खलु समयेन दक्षिणापथे[1] कल्पो नाम राजा राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं च सुभिक्षं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशान्तकलिकलहडिम्बडमरं तस्कररोगापगतं शालीक्षुगोमहिषीसंपन्नं प्रियमिवैकपुत्रकं राज्यं पालयति। सो ऽपरेण समयेन देव्या सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति। तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रो जातो ऽभिरूपो[2] दर्शनीयः प्रासादिकः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः। तस्य जातौ जातिमहं कृत्वा कप्फिणा इति नामधेयं व्यवस्थापितम्। कप्फिणो दारको[3] ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां[4] द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम्। सो ऽष्टाभि[83a]र्धात्रीभिरुन्नीयते वर्ध्यते[5] क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तप्तैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते ह्रदस्थमिव पङ्कजम्[6]। यस्मिन्नेव दिवसे कप्फिणः[7] कुमारो जातस्तस्मिन्नेव दिवसे अष्टादशानाममात्यसहस्राणां पुत्रा जाताः[8] सर्वे महानग्नाः। तेषां प्रतिरूपाणि नामानि व्यवस्थापितानि॥

---

1) MS °पथि.
2) MS जात अभि°.
3) MS दारक अ°, likewise *infra* p. 103, 3 °कप्फिणा अ°.
4) MS द्वाभ्यांमच्छ° (D °मत्स°).
5) MS वर्द्धते.
6) B पंकज।, DP corr.
7) MS कप्फिणाकुमारो, but *infra* p. 103, 1 कप्फिणः कुमारो.
8) MS जातः.

[1] यद्राज्ञा कल्पः कालधर्मेण संयुक्तस्तस्यात्ययात्कप्फिणः कुमारो राज्ये प्रतिष्ठितः तानि चाष्टादशामात्य<पुत्र>सहस्राणि सर्वाण्यमात्यत्वे नियुक्तानि ॥ अथापरेण समयेन राज्ञा महाकप्फिणो ऽष्टादशामात्यसहस्रपरिवृतो मृगवधाय निर्गतः । पुरस्तात्पृष्ठतश्च सर्वबलौघमवलोक्यामात्यानामन्त्रयते । अस्ति [2] भवतः कस्यचिदेवंरूपो बलौघस्तद्यथा ममैवेतर्हीति [3] ॥ ततः प्रियवादिभिरमात्यैरभिहितम् । देव नान्यस्य कस्यचिदिति ॥ अथ मध्यदेशाद्वणिजो दक्षिणापथं गताः । ते राज्ञो महाकप्फिणस्य प्राभृतमुपनीतम् । राज्ञा उक्ता भो [4] वणिजः कस्तत्र राजेति ॥ वणिजः कथयन्ति [5] । देव केचिद्देशा गणाधीनाः [6] केचिद्राजाधीना इति ॥ यावद्राज्ञा [7] महाकप्फिणेन श्रावस्त्यादिषु षट्सु महानगरेषु दूतसंप्रेषणं कृतम् । यद्युत्थिता भवथ नोपवेष्टव्यं शीघ्रमागन्तव्यमन्यथा व उत्तमेन दण्डेन समनुशासिष्यामीति ॥ एतद्वचनमुपश्रुत्य षण्महानगरवासिनो राजानो भीतास्त्रस्ताः [8] संविग्ना आहृष्टरोमकूपाः संगम्य समागम्य एकसमूहेन श्रावस्तीमनुप्राप्ताः । ततो भगवत्सकाशं गताः । तैस्स [9] वृत्तान्तो भगवतो विस्तरेण निवेदितः । भगवता ते समाश्वासिता उक्ताश्च स दूतो मत्सकाशमानेतव्य इति ॥ ततस्तैर्दूतस्य निवेदितम् । अस्त्यस्माकं राजाधिराजस्तं तावत्पश्येति ॥

---

1) If the reading is without fault, the composer of our text has here used *yat* = *yadā*, an archaic construction. See my *Vedische und Sanskrit Syntax*, § 279 *f.* Or should we correct यावद्राज्ञा? which, certainly, is more in accordance with the habitual style of our author.

2) Ex conject., cp. Feer, p. 336, n. 4; MS भदन्त, cp. *supra*, I, 114 n. 7.

3) MS ममेवैतर्हींति.

4) Ex conject.; MS भोवनिजकस्तत्र.

5) MS कथयति.

6) Visarga wanting in MS.

7) MS °द्राज्ञा.

8) MS भीतास्त्रतासंविग्ना.

9) MS तैस्संवृत्ता°.

ततो भगवता दूतागमनमवेत्य जेतवनं चतूरत्नमयं[1] निर्मितं देवानामिव सुदर्शनं नगरम्। अत्र चत्वारो महाराजानो[2] दौवारिकाः स्थापिता ऐरावतसदृशा हस्तिनो बालाहकसदृशा अश्वा नन्दीघोषसदृशा[3] रथा व्याडयक्षसदृशा मनुष्याः स्वयं च भगवता चक्रवर्तिवेषो[4] निर्मितः सप्ततालोद्गतं च सिंहासनं यत्र भगवान्निषण्णः। ततो दूतस्तथाविधां[5] शोभां दृष्ट्वा परं विस्मयमापन्नः॥ ततो भगवता लेखं लेखयित्वा[6] स दूतोऽभिहितः। कप्फिणो मद्वचनाद्वक्तव्यो लेखवाचनसमकालमेव यद्युत्थितो भवसि नोपवेष्टव्यं शीघ्रमागन्तव्यम्। अथवा नागच्छसि अहमेव महता बलौघेन सार्धमागमिष्यामीति॥ ततो दूतेन गत्वा राज्ञो महाकप्फिणस्य लेखं वाचिकं[7] च यत्संदिष्टं तत्सर्वं निवेदितम्॥

ततः कप्फिणो राजा अष्टादशामात्यगणसहस्रपरिवृतो ऽनुपूर्वेण चञ्चूर्यमाणः श्रावस्तीमनुप्राप्तः। प्रातिसीमाश्च राजानो राजानं महाकप्फिणं प्रत्युद्गताः। तैर्महासत्कारेण नगरं प्रवेशितः। मार्गश्रमं प्रतिविनोद्य भगवतो निवेदितवन्तः॥ ततो भगवता तस्यागमनमवेत्य जेतवनं चतूरत्नमयं[8] निर्मितं देवानामिव सुदर्शनं नगरं[9] यत्र चत्वारो महाराजानो दौवारिका[10] स्थापिता ऐरावतसदृशा हस्तिनो बालाहकसदृशा अश्वा नन्दीघोषसदृशा रथा व्याडयक्षसदृशा मनुष्याः स्वयं च भगवता चक्रवर्तिवेषो निर्मितस्सप्ततालोद्गतं. च सिंहासनं सर्वं तथैव निर्मितम्। ततो राजा महाकप्फिणो जेतवनं प्रविष्टः। सहदर्श-

---

1) MS चतुरत्न°.

2) Ex conject., cp. *infra*, l. 12; MS चत्वारो राजामहादौवा° (D °महाराजा दौवा°).

3) Cp. *infra*, l. 13; B नन्दीघोर्ष, D corr.

4) MS °वेशो. Likewise *infra*, l. 14.

5) Ex conject.; MS दूतोपथाविधां, in B the second akṣara is somewhat indistinct, the copyists of D and C read it तो, that of P ता.

6) Ex conject.; MS लिखयित्वा, an ungrammatical form not to be put on the account of the author.

7) MS लेखवाचिकं च. Note the neuter gender of *lekha*.

8) MS चतुर°.

9) B मगरं, DP corr.

10) So MS.

नादस्य यो रूपे रूपमद ऐश्वर्य[1] ऐश्वर्यमदः स प्रतिविगतः । [2]बलदर्पो ऽद्यापि प्रतिबाधत एव ॥ ततो भगवता लौकिकं चित्तमुत्पादितम् । अहो बत शक्रो देवेन्द्र ऐन्द्रं धनुरादायागच्छत्विति । सहचित्तोत्पादाद्भगवतः शक्रो देवेन्द्रः सारथिवेषेण ऐन्द्रं धनुरुपनामयति । भगवता महाकप्फिणस्योपनामितम् । तच्च राजा महाकप्फिण [3]उत्क्रष्टुमपि न शक्नोति कुतः पुनरारोपयिष्यति ॥ ततो भगवता सप्तायोभेर्यो निर्मिताः स्वयं च तद्धनुरर्धचन्द्राकारेणारोप्य [4]शरः क्षिप्तो येन <ताः> सप्तायोभेर्यश्छिद्रीकृताः । ततः शब्दो निर्गतः ।

आरभध्वं निष्क्रामत युज्यध्वं बुद्धशासने ।
धुनीत मृत्युनः सैन्यं [83b] नडागारमिव कुञ्जरः[5] ॥
यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अप्रमत्तश्चरिष्यति ।
प्रहाय जातिसंसारं दुःखस्यान्तं करिष्यति ॥

स च शब्दो यावदकनिष्ठान्देवान्गतः ॥ ततो राज्ञः कप्फिणस्य यो ऽभूद्बलमदः स प्रतिविगतः । तस्य बुद्धिरुत्पन्ना किमिदमिति ॥ ततो भगवान्राज्ञो महाकप्फिणस्य चित्तप्रकारमुपलक्ष्य राजवेषमन्तर्धाप्य इदं सूत्रमारब्धवान् ॥

दशबलसमन्वागतो भिक्षवस्तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्ध[6]श्च<तु>र्वैशारद्यविशारद उदारमार्षभं स्थानं प्रतिजानीते ब्रह्मचर्यं प्रवर्तयति पर्षदि सम्यक्सिंहनादं नदति । यदुतास्मिन्सतीदं भवत्यस्योत्पा[7]द<ा>दिदमुत्पद्यते । यदुत [8]ऽविद्याप्रत्ययाः[9] संस्काराः[10] । संस्का-

1) MS with irregular sandhi ऐश्वर्यैश्वर्यमदः (DP ऐश्वर्यश्वर्य°).

2) Ex conject.; MS बलदर्पाद्यापि.

3) Ex conject.; MS उत्क्रोष्टुमपि (D उत्क्रो°).

4) MS शरं क्षिप्तो.

5) B कुञ्जलः, D corr.

6) MS °श्चवैशारद्य°.

7) MS °स्योत्पादितमुत्पद्यते.

8) Avagraha in MS. In B there is no interpunction between the different links of the series; D has added the daṇḍas.

9) Visarga wanting in MS.

10) B संस्कारासंस्का°, D corr.

रप्रत्ययं विज्ञानम्। विज्ञानप्रत्ययं नामरूपम्। नामरूपप्रत्ययं षडायतनम्। षडायतनप्रत्ययः स्पर्शः। स्पर्शप्रत्यया वेदना। वेदनाप्रत्यया तृष्णा। तृष्णाप्रत्ययमुपादानम्। उपादानप्रत्ययो भवः। भवप्रत्यया जातिः। जातिप्रत्यया जरामरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासाः संभवन्ति। एवमस्य केवलस्य महतो दुःखस्कन्धस्य समुदयो भवति[1]॥ यदुतास्मिन्नसतीदं न भवति अस्य निरोधादिदं निरुध्यते। यदुताविद्यानिरोधात्संस्कारनिरोधः। संस्कारनिरोधाद्विज्ञाननिरोधः। विज्ञाननिरोधान्नामरूपनिरोधः। नामरूपनिरोधात्षडायतननिरोधः। षडायतननिरोधात्स्पर्शनिरोधः। स्पर्शनिरोधाद्वेदनानिरोधः। वेदनानिरोधात्तृष्णानिरोधः। तृष्णानिरोधादुपादाननिरोधः। उपादाननिरोधाद्भवनिरोधः। भवनिरोधाज्जातिनिरोधः। जातिनिरोधाज्जरामरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासाः निरुध्यन्ते। एवमस्य केवलस्य महतो दुःखस्कन्धस्य निरोधो भवति॥ स्वाख्यातो मे भिक्षवो धर्म उत्तानो विवृतश्छिन्नप्लोतिको यावद्देवमनुष्येभ्यः[2] सम्यक्सुप्रकाशितः। एवं स्वाख्याते[3] मे धर्म उत्ताने विवृते छिन्नप्लोतिके[4] यावद्देवमनुष्येभ्यः सम्यक्सुप्रकाशिते यावदलमेव भिक्षवः श्रद्धाप्रव्रजितेन[5] कुलपुत्रेण अलं योगाय अलमप्रमादाय अलं शास्तुः शासने योगमापत्तुं[6] कामं[7] त्वक्स्नायुरस्थ्यवतिष्ठतां परिशुष्यतु[8] शरीरान्मांसशो-

---

1) We have here the same formula of the *pratītyasamutpāda* as in Lalitavistara (p. 347,16 foll. ed. Lefm.).

2) MS °मनुषेभ्यः.

3) MS °ख्यातो.

4) B यावदेवमनुषेभ्यः (cp. note 2), P corr. यावद्देव°.

5) B प्रव्रजितेनतेनकुल°, D drops the superfluous syllables तेन.

6) Ex conject.; B °मापत्तु, or आपत्तु; of its copies C has °पत्तु, D °पर्त्तु, P °पत्तु.

7) Ex conject.; MS °कामस्त्वकस्नेष्त्रवावतिष्ठतां with some slight strokes crossing each other above the akṣ. वा. My correction has been suggested partly by Feer's translation (p. 20,16): «doit faire dessécher sa chair et son sang, jusqu'à ce qu'il ne reste plus que la peau, les os et les nerfs» — all of them, the skin པགས་, the sinews རྩ་བ་, the bones རུས་པ་ are represented in the Tibetan

णितम्। अथ च पुनर्यत्तदारब्धवीर्येण प्राप्तव्यं स्थामवता वीर्यवतोत्साहिना दृढपराक्रमेणानिक्षिप्तधुरेण कुशलेषु धर्मेषु तद्वहना(द)नुप्राप्ता [1] न वीर्यस्य स्रंसनं भविष्यति ॥ तत्कस्य हेतोः। दुःखं हि कुसीदो [2] विहरति व्यवकीर्णः पापकैरकुशलैर्धर्मैः सांक्लेशिकैः पौनर्भविकैः सज्वरैर्दुःखविपाकैरायत्यां जातिजरामरणीयैर्महतश्चार्थस्य परिहाणिर्भवति [3]। आरब्धवीर्यस्तु सुखं विहरत्यव्यवकीर्णः पापकैरकुशलैर्धर्मैः सांक्लेशिकैः पौनर्भविकैः सज्वरैर्दुःखविपाकैरायत्यां जातिजरामरणीयैर्महतश्चार्थस्य [4] पारिपूरिर्भवति ॥ [5] मण्डपेयमिदं प्रवचनं यदुत शास्ता च संमुखीभूतो धर्मश्च देश्यत [6] औपशमिकः पारिनिर्वाणिकः संबोधिगामी सुगतप्रवेदितः। तस्मात्तर्हि भिक्षव आत्मार्थं च समनुपश्यद्भिः परार्थं चोभयार्थं चेदं प्रतिसंशिक्षितव्यम्। कच्चिन्नः [7] प्रव्रज्या अमोघा भविष्यति सफला सुखोदया सुखविपाका येषां च परिभोक्ष्यामहे चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्का- [8]

— and also by this parallel passage of the Comm. on Jātaka (I, 71, 24 ed. Fausb.): *kāmaṁ taco ca nahāru ca aṭṭhi ca avasussatu upasussatu sarīre maṁsalohitaṁ*, where I suppose the true reading is ***avasissatu*** (= 'may be left') not ***avasussatu***; cp. ***avasissanaṁ*** apud Childers.

8) Ex conject.; MS परिशुष्यत्त. In A the vowel *u* of the last akṣara may have been denoted by a stroke parting from the vertical line down to the right.

1) Ex conject.; MS तद्वहनानुप्राप्तात्तवीर्यस्य, unmeaning. The pronoun in the compound *tadvahana-* refers to *dhur*. 'By bearing his burden the perseverant Bauddha monk shall certainly reach his aim; he will not be deficient in heroic patience.' Cp. Feer, p. 20, 19 «obtiendra», who must have found the future in the Tibetan.

2) MS कुशीदो, cp. *supra*, I, p. 15, n. 8.

3) B °णिर्भवत्ति, P corr.

4) So B, D परिपूरि°. Cp. Senart on Mhv. (5, 13) I, 373.

5) Cp. *supra*, I, p. 1, n. 3.

6) MS देश्यतो (P दृश्यतो).

7) Ex conject.; MS काच्चिनः (D काश्चिनः).

8) Ex conject.; MS °परिष्काराणां, a clerical error, I suppose, the accus. is here indispensable. Cp. also Majjh. Nikāya I (ed. Trenckner), 33 *yesâhaṁ cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṁ paribhuñjāmi tesaṁ te kārā mahapphalā assu mahānisaṁsā.*

रांस्तेषां च ते काराः कृताः कच्चिदत्यर्थमहाफला भविष्यन्ति महानुशंसा महाद्युतयो [1]महाविस्तारा इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

अस्मिन्खलु धर्मपर्याये भाष्यमाणे राज्ञा महाकप्फिणेन अष्टादशामात्यगणसहस्रपरिवारेण विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतआपत्तिफलं साक्षात्कृतम् । ततो दृष्टसत्यो भगवच्छासने प्रव्रजितः । तेन युज्यमानेन घटमानेन व्या[2]यच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्ले[84a]शप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्योऽभिवाद्यश्च संवृत्तः ।

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भदन्त कप्फिणेन कर्माणि कृतानि येनाभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिको[3]ऽष्टादशामात्यगणसहस्रपरिवारो महानग्नबलः प्रव्रज्य चार्हत्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । कप्फिणेनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । कप्फिणेन कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि [4]तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

---

1) Sic MS. Though *vaistārika* (see Index on Divy. and Index on Mhv.) is good Sanskrit and correctly made, the subst. *vaistāra* is strange; can it have been sanscritized out of vulgar *vetthāro* answering to skt. *vistāraḥ*?

2) The omitted portion has been added in D.

3) MS °दिक अष्टा°(DP °दिकः अ°).

4) Cp. *supra*, I, p. 74, n. 9.

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वन्येकनवते कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानीमुपनिश्रित्य विहरति बन्धुमतीयके दावे ॥ यावदन्यतमेन सार्थवाहेन महासमुद्रात्प्रभूतानि रत्नान्यानीतानि । विपश्यी सम्यक्संबुद्धः सश्रावकसङ्घस्त्रैमास्यं भक्तेनोपनिमन्त्रितः विहारं च कारयित्वा चातुर्दिशाय भिक्षुसङ्घाय निर्यातित[1]‹वान् ॥

किं मन्यध्वे भिक्षवो› यो ऽसौ सार्थवाह एष एवासौ कप्फिणो राजा तेन कालेन तेन समयेन । यदनेन विपश्यी सम्यक्संबुद्धः सश्रावकसङ्घस्त्रैमास्यं स्वान्तर्गृहे भक्तेनोपनिमन्त्रितः विहारं च कारयित्वा चातुर्दिशाय भिक्षुसङ्घाय निर्यातितां* *[2] * * * * * ॥ अपराण्यपि भिक्षवः कप्फिणेन कर्माणि कृतान्युपचितानि । भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां महानगर्यां ब्रह्मदत्तो नाम राजा राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं च सुभिक्षं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशान्तकलिकलहडिम्बडमरं तस्कररोगापगतं शालीक्षुगोमहिषीसंपन्नं धार्मिको धर्मराजो धर्मेण राज्यं कारयति । सो ऽपरेण समयेन संप्राप्ते वसन्तकालसमये संपुष्पिते[3]‹षु› पादपेषु हंसक्रौ[4]ञ्चमयूरशुकशारिकाकोकिलजीवञ्जीवकनिर्घोषिते वन-

---

1) Ex conject.; MS °तितं. As, after this word, there is doubtless a small gap, it is more probable that we should read that which I have put into the text than that we should acquiesce in *vihāra* being a neuter. Cp. Feer's note 3 on p. 339 of his translation.

2) The text is defective and perverted until the phrase which commences by अपराण्यपि. Cp. Feer, p. 340, n. 1. Comparing the subsequent explications which account for Kapphiṇa's bodily strength and his attainment of the Arhatship, it may be inferred that something like तेनेदानीमभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिकः संवृत्तः has been lost and nothing more.

3) Ex conject.; MS सुपुष्पिते पादपेषु. Cp. *supra*, I, p. 179, 8. 225, 9. 307, 10.

4) B क्रोञ्च, P corr.

षण्डे अष्टादशामात्यगणसहस्रपरिवृत उद्यानं(1) निर्गतः । तेन तत्रोद्याने ग्लानः(2) प्रत्येकबुद्धो दृष्टः । स तेन सांप्रेयभोजनेन(3) त्रैमास्यमुपस्थितः परिनिर्वृतस्य च शरीरस्तूपं(4) कारयित्वा अमात्यगणसहस्रेण तैलाभिषेको दत्तः । तेन सपरिवारो(5) महानग्नबलाधानेन संवृत्तः ॥ भूयः काश्यपे भगवति प्रव्रजितो बभूव । तत्रानेनेन्द्रियपरिपाकः(6) कृतः । तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति <हि>(7) भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः(8) करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) Anusvāra wanting in MS.

2) Visarga wanting in MS.

3) This word for «wholesome food» occurs also *supra*, I, 255, 2. It probably is some alteration of a word of the vulgar language, the Pāli representant of which is *sappāya*, cp. Childers *s. v.*, especially the combination *sappāyāni bhesajjāni* mentioned there. The Tibetan translator renders it by «wholesome food» ཕན་པའི་ཟས་ཀྱིས་. Çikṣāsamuccaya (ed. Bendall) p. 55, 17 प्रणीतानि च संप्रेयाणि (so MS).... खादनीयभोजनीयानि.

4) Ex conject.; MS शरीरं स्तूपं.

5) The Tibetan translator seems to have taken this for two words: स परिवारो; see Feer's translation, p. 340, n. 2.

6) B is here somewhat altered, and it is uncertain, whether it has exactly the very reading I have put into the text; something like this is doubtless meant. D has तत्रानिन्द्रिय°, P तत्रासरनेन्द्रिय°, the copyist who wrote C has omitted the akṣaras he could not read, between त and न्द्रियं.

7) Added in D.

8) B °भोगकर°, D corr.

भद्रिक इति ८९ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किंनरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिंनरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे ॥

यदा भगवान्षड्वर्षाभिसंबुद्धो द्वादशवर्षनिर्गतः कपिलवस्तु[1] अनुप्राप्तस्तदा द्रोणोदनामृतोदनप्रमुखैरनेकैः शाक्यसहस्रैः सत्यदर्शनं कृतं स्थापयित्वा राजानं शुद्धोदनम् ॥ ततो राज्ञा शुद्धोदनस्तां पुत्रशोभां दृष्ट्वा परं विस्मय[84b]मापन्नः । तस्य बुद्धिरुत्पन्ना । यदि मे पुत्रो न प्रव्रजितो ऽभविष्यत्सो ऽयमभविष्यद्राजा चक्रवर्ती चतुरन्तविजेता[2] धार्मिको धर्मराजः । स एतर्हि जटिलप्रव्रजितपरिवारो न शोभते । यन्नूनं शाक्यकुलेभ्य[3] एकैकं प्रव्राजयेयमिति ॥ ततो राज्ञा[4] शुद्धोदनेन नगरे घण्टावघोषणं कारितं सर्वशाक्यैः

---

1) Ex conject.; MS कपिलवास्तुमनुप्रा° (D °वस्तु°).

2) Ex conject.; MS चतुरंगविजेता (D चतुरङ्गोवि°). I suppose that, *caturaṅga* being more common to them than *caturanta* or *-antā* = 'the whole earth', copyists have put the former word instead of the latter, which is necessarily required. The Tibetan translation represents the genuine text, it has མཐའ་བའི་, see Feer, p. 350, n. 2.

3) Ex conject.; B शाक्यकुले `पिकया' (पा above) प्रव्राजयेयमिति, and at the top of the page, with reference to this passage, there is written विषयां [for विषयात् 'from my territory'] intended as a correction of the cancelled akṣaras पिकया (or पिपाकया). I do not, however, hold this for genuine, and have put into the text that which seems to express exactly the phrase wanted and rendered in the Tibetan version, as exposed by Feer, p. 350 n. 3. Cp. Mhv. III, 176,6 कुलातो कुलातो एकः क्षत्रियकुमारो प्रव्रजतु.

4) MS राजा.

संनिपतितव्यमिति[1] । ततः सर्वशाक्येषु संनिपतितेषु राजा शुद्धोदनः[2] कथयति । शृण्वन्तु भवन्तः[3] शाक्या यदि सर्वार्थसिद्धः कुमारो न प्रव्रजितो ऽभविष्यद्युष्माभिरेवोपस्थानं कृतम[4]भविष्यत् । तदिदानीमस्य प्रव्रजितस्य एकैकेन कुलपुरुषेण शाक्येनोपस्थायकेन प्रव्रजितव्यमिति ॥ ततो भद्रिकानिरुद्धरेवतदेवदत्तप्रभृतीनि पञ्च कुमारशतानि <प्रव्रजितानि> ॥ तेषामुपालिर्नाम कल्पक [5]उपस्थायकस्तान्प्रव्रजितान्दृष्ट्वा रोदितुमारब्धः ॥ ततः शाक्यैः पृष्टः । किमर्थमुपाले[6] रुद्यत इति ॥ स करुणादीनविलम्बितैरक्षरैरुवाच । यूयं प्रव्रजिताः को ममेदानीं भक्ताच्छादनेन[7] परिपालनं करिष्यतीति ॥ ततः शाक्या ऊचुः । तेन ह्युपाले पटकं प्रसारयेति ॥ तेन पटकः प्रसारितः । ततः शाक्यैः शरीरावलग्नानां हारार्धहारमणिमुक्तावैडूर्यकेयूराङ्गुलीयकानां[8] महान्राशिः कृतः ॥ तत उपालेः कल्पकस्य तान्दृष्ट्वा विचित्रं चालङ्कारमभिवीक्ष्य योनिशो मनसिकार उत्पन्नः । इमे तावच्छाक्याः कुलरूपयौव-

---

1) Cp. Mhv. III, 177—181.

2) B शुद्धादनः, CP corr.

3) MS भदन्तः, cp. Feer, p. 350, n. 4 and *supra*, p. 103 n. 2. Feer has not well understood the purport of Çuddhodana's allocution.

4) Ex conject.; B मविष्यत्तदि°, the sign • refers to the top of the page, where the akṣ. भ is found to be inserted here. The copyists have put भ in its right place, in P वि has been omitted.

5) Ex conject.; MS कल्पकः उपाशकतान्प्र°. Feer, p. 350, n. 6 makes a quite just observation about the Tibetan equivalent of the corrupt *upāçaka*, བསྙེན་བཀུར་བྱེད་པ་, he fails only in the correct form of the Sanskrit word, the meaning of which he found out. How it happened that *upasthāyaka* was changed by copyists into *upāçaka* (sic) is easy to understand.

6) Ex conject.; MS उपालि. Further on the vocative of *Upāli* has kept its correct form in MS.

7) Ex conject.; MS भक्ताच्छादेन. Though *ācchāda* is also met with in Buddhist Sanskrit (see Index on Mhv.), yet in this combination of «food and dress» *ācchādana* is the standing term (cp. e. g. Mhv. III, 177, 16).

8) B केयूरांगुलीकायां (with ना written above), which has become °गुलीकानां in CP, whereas D has instead of it केयूरीकानां.

नवन्तो ऽन्तःपुराणि इमं[1] चालङ्कारं छेटवडुत्सृज्य प्रव्रजिताः किमुताहमल्पविभव ‹इम›[2]म-ल‹ङ्कारं› गृहं नेष्यामि। अलमनेन। यन्न्वहमेताननुप्रव्रजेयमिति॥ अथोपालिः[3] कल्पको येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः। उपसंक्रम्य भगवतः पादयोर्निपत्य भगवन्तमिदमवोचत्। यदि भगवन्मादृशानां[4] प्रव्रज्यास्ति[5] लभेयाहं[6] स्वाख्याते धर्मविनये प्रव्रज्यामुपसंपदं भिक्षुभावं चरेयमहं भगवतो ऽन्तिके ब्रह्मचर्यमिति। ततो भगवता एहिभिक्षुकया प्रव्राजितः[7]॥

ततो भद्रिकप्रमुखाणि पञ्च शाक्यशता‹नि›[8] भिक्षुवेषधारीणि[9] बुद्धप्रमुखस्य भिक्षुसङ्घस्य प्रणामं कर्तुं प्रवृत्तानि। ते उपालिं ज्ञात्वा कुलरूपविभवान्वितत्वान्नेच्छन्त्युपालेः[10] प्रणामं कर्तुम्॥ तत्र भगवानायुष्मन्तं भद्रिकमामन्त्रयते। भद्रिक कर्तव्यो ऽस्य प्रणामो यस्मादिदं[11] मामकं शासनं न कुलरूपयौवनैश्वर्यचातुर्वर्ण्य[12]विशुद्धिमपेक्षत इति॥ ततो मूल-

---

1) Ex conject.; MS इमे.

2) Ex conject.; MS °विभवःमलंगृहंनेष्यामि. As the transmitted text is here manifestly defective, I have ventured to restore the original form of it, as best I could, availing myself of the Tibetan translation, where the word for *alaṃkāra* is used a second time: རྒྱན་འདི་དག་ཁྱིམ་དུ་བཀུར་དུ་ཅི་ཡོད་. Cp. Feer, p. 351, 9.

3) Ex conject.; MS अथोपालिक°.

4) Ex conject.; MS भगवांमा° (D भगवामा°).

5) Ex conject.; MS प्रव्रज्याभि (D प्रव्रज्या भवति, a conjectural correction).

6) MS लभेयं, but cp. *supra*, I, p. 347, 5, II, p. 3, 9. 33, 3 and Divy. 15, 18. 48, 16. 49, 13. 97, 21. 340, 18. For this reason I have corrected लभेयाहं, changing the opinion I expressed *supra* I, 248 n. 4.

7) B °जिता, D corr.

8) D adds the missing akṣara.

9) B भिक्षुवेवच्छधारिणी, modified by several erasures and additions, in order to change it into °वेशधारीणि. But as the writing is somewhat indistinct, the copyists who wrote DCP wrongly put °वेशधारिणी.

10) The Tibetan translator seems to have had here before him *yauvana*, not *vibhava*, cp. Feer, p. 351, 21. On the other hand, in the foregoing (p. 112, 10) he must have found in his text both *yauvana* and *vibhava*, cp. Feer, 11. n. 3.

11) MS °स्मादियं.

12) MS चातुर्वर्ण°.

निकृत्ता[1] इव द्रुमा भद्रिकप्रमुखाणि पञ्च शाक्यशतानि धर्मतामवलम्ब्य पादयोर्निपतितानि। तेषां पादवन्दनसमकालमेवेयं महापृथिवी षड्विकारं प्रकम्पिता ॥

तत्रायुष्मता भद्रिकेण युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकिरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम्। अर्हन्[2]संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः। स च महात्मा हीनदीनानुकम्पी ॥ सो ऽपरेण समयेन पूर्वाह्णे निवास्य पात्रचीवरमादाय श्रावस्तीं गोचराय प्रस्थितः। यावदन्यतरचण्डालकठिनं पिण्डाय प्रविष्टः ॥

तेन खलु समयेन राज्ञा प्रसेनजित्कौशल[3] एकपुण्डरीकं हस्तिनागमभिरुह्य दीर्घेण चारायणेन सारथिना भगवतो दर्शनाय संप्रस्थितः। ददर्श राजा प्रसेनजित्कौशलो[3] भद्रिकं शान्तेन्द्रियं शान्तमानसं परमेण च चित्तदमव्युपशमनसमन्वागतं पांसुकूल[4]प्रावृतं लूहं पिण्डपातं गृहीत्वा तस्माच्चण्डालकठिनान्निर्गच्छन्तं दृष्ट्वा च पुनर्दीर्घं चारायणं[5] सारथिमामन्त्रयते। स्यादयं चारायण भद्रिको भिक्षुः ॥ एवं यथा वदसि ॥ इति श्रुत्वा राजा प्रसेनजित्कौशलः[3] संमोहमापन्नः[6] पृथिव्यां मूर्छितः[7] पतितः। ततो जलपरिषेक[8]प्रत्यागतप्राणचेतसो[9] लब्धमानसश्चारायणेन सा[85a]रथिनोत्थापितः ॥

---

1) MS °निकृत्ता (D °त्त), cp. *supra*, I, p. 3, n. 9.

2) B °र्हत्सं°, DP corr.

3) B °जित्को°, D corr.

4) MS पांशुकुल° (P पांशु°).

5) Ex conject.; MS दीघचा°.

6) B संमाहमा°, D corr.

7) MS मूर्छितोपतितः.

8) °षेकप्रात्या°, D corr.

9) Ex conject.; MS प्राणाः चेतसा. Perhaps the right reading is °प्राणचेतनो.

ततो राजा भगवत्सकाशमुपसंक्रम्य भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा भगवन्तमुवाच । भगवन्नद्भुतं[1] मे दृष्टम् । असौ भद्रिकः शाक्यराजः पांसुकूलप्रावृतो लूहं पिण्डपातं गृहीत्वा देवमनुष्यावर्जनकरेणातिप्रशान्तेनेर्यापथेन पिण्डपातमादाय चण्डालकठिनान्निर्गतः । तस्य ममैतदभवत् । आश्चर्यं यावत्सुविनीतं भगवच्छासनं[2] यत्र नामैवंविधाः[3] कुमाराः सुबोधिता एवंविनीतप्रचाराः[4] संवृत्ता इति ॥ भगवानाह । अपरमपि महाराज भद्रिकस्याश्चर्यं शृणु । अयं महाराज भद्रिको ऽरण्यगतो[5] वा वृक्षमूलगतो वा शून्यागारगतो वा त्रिरुदानयति । अहो बत सौख्यम् । यदहमप्रव्रजितः सन्राजकुलमध्यगतो[6] ऽमात्यनैगमजानपदसुसंरक्षितः प्राकारपरिखाद्वारस्तूपाभिनिगूढः[7] परिशङ्कितहृदयः संविग्नः समन्ततःशङ्की[8] निद्रां नासादयामि सो ऽहमेतर्हि[9] निरपेक्षः काये[10] जीविते च सुखं यत्रतत्रस्थो विहरामीति ॥

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भदन्त भद्रिकेण पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतानि येनाभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिक आढ्ये राजकूले

---

1) The copyist of P could not read the akṣara द्भु, and left a blank space between न and तं. This may account for Feer's n. 6 on p. 352.

2) MS भगवन्नशासनं (D भगवत्शा°).

3) MS नामैकंविधाः.

4) B °प्रवारासंवृत्ताः, DP °प्रचारासंवृत्ताः.

5) MS भद्रिकअरण्य°.

6) MS °मध्यागतः । अमात्य° (D °माध्यगतः । अ°).

7) It is not easy to account for स्तूप here. Its Tibetan equivalent is གཅན་ཟན་རྣམས་ (beasts of prey). Feer, p. 353, n. 1 supposes, rightly, I think, that „turrets representing such images" are meant. Cp. Jtkm. avad. nr. 25, vs. 9. This must be, therefore, a *laukika* meaning of *stūpa*. The Chinese translator has abridged here so much that his testimony cannot settle the point.

8) B शङ्की made out of शङ्कि; the copies have शङ्की.

9) Ex conject.; MS योऽहमेतर्हि (D मोऽह°).

10) The Tibetan translator did not read in his text कार्ये, as might be inferred from Feer, p. 353, 8 «et maintenant, sans souci des affaires et de la vie, partout où je me trouve, j'y réside en paix»; for he has ལུས་དང་སྲོག་ལ་ = *kāye jīvite ca*. The Paris ms. (P) has here कापे.

प्रत्याज्ञातः प्रव्रज्य चार्हत्त्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । भिक्षुकेणैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । भिक्षुकेण कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते [1]नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि [2]तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि अपि कल्पशतैरपि ।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्यामन्यतमः कोट्टमल्लकः[3] क्षुत्क्षामपरिगतशरीर इतश्चामुतश्चान्वाहिण्डते । यावदन्यतरा दारिका पूपलिकां[4] आदाय गच्छति । ततस्तेन कोट्टमल्लकेन सा दारिका पूपलिकानामर्थे अभिभूता । ततो बलादेकां पूपलिकामादाय त[तस्त]तः पलायितुमारब्धः । सा चास्य दारिका पृष्ठतः समनुबद्धैव । ततो ऽसौ कोट्टमल्लकः सहसा नदीचारिकामुत्तीर्णः ॥ असति बुद्धानामुत्पादे प्रत्येकबुद्धा लोक उत्पद्यन्ते हीनदीनानुकम्पकाः प्रान्तशयनासनभक्ता एकदक्षिणीया लोकस्य । तदान्यतरः[5] प्रत्येकबुद्धस्तस्य कोट्टमल्लकस्याग्रतः स्थितः । ततः कोट्टमल्लस्य तं प्रत्येकबुद्धं शान्तेर्यापथं[6] दृष्ट्वा [7]महान्प्रसादो जातः । तेन स्वं व्यसनमगणय्य[8] प्रत्येकबुद्धाय [9]पूपलिका प्रतिपादिता ।

---

1) B नाब्धाधौ, DP corr.

2) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

3) In Divy. the word is written *kroḍamallaka*, see p. 85, 20 foll. 89, 21 171, 16 of Cowell and Neil's edition. Cp. Burnouf, *Introduction*, p. 199 n. 1, and Feer, p. 353 n. 2.

4) Ex conject., MS °लिकामादाय.

5) B °तरप्रत्ये, D corr.

6) B शान्तेर (with a small stroke at the left top-side, a sign for cancelling that akṣ.) र्यापथं. Hence D शान्तेरिर्य्यापथं, C शाक्तेर्यापथं, P शान्तेर्यापथं.

7) I have followed D; B महाप्रसादो.

8) Note the ungrammatical gerund *agaṇayya* for *agaṇayitvā*.

9) B here पूप°, D corr.

तस्य विप्रकर्षसंजननार्थं विततपक्ष इव हंसराजो गगनतलमभ्युद्गम्य विचित्राणि प्रातिहार्याणि विदर्शयितुमारब्धः। ततः कोटृमल्लकस्तदत्यद्भुतं[1] देवमनुष्यावर्जनकरं प्रातिहार्यं दृष्ट्वा मूलनिकृत्त[2] इव द्रुमः पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धः। यन्मे सिद्धव्रतो दक्षिणीयः पूपलिकया[3] प्रतिपादितो ऽनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च यत्र यत्र जायेय[4] तत्र तत्रोच्चकुलीनः स्यामेवंविधानां च धर्माणां लाभी स्यां प्रति‹वि›शिष्टतरं[5] चातः शास्तारमारागयेयं मा विरागयेयमिति॥

भगवानाह। किं मन्यध्वे भिक्षवो[6] यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन कोटृमल्लको ऽयमसौ[7] भद्रिकः। यत्तेन प्रत्येकबुद्धः पूपलिकया प्रतिपादितस्तस्य कर्मणो विपाकेनाढ्ये शाक्ये प्रत्यागतः[8]॥ भूयः काश्यपे भगवति प्रव्रजितो बभूव। तत्रानेन दश वर्षसहस्राणि ब्रह्मचर्यावासः प्रतिपालितः। तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम्। इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः[9] करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम्॥

इदमवोचद्भग[85 b]वानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्॥

---

1) B तदस्त्युद्भूतं, D corr.

2) MS °निकृत्त, cp. *supra*, p. 114 n. 1.

3) Ex conject., cp. *infra*, l. 8; MS पूपलिका, the copyist of B or some prototype of B may have blended two constructions.

4) MS ज्ञायेयं, cp. *supra*, p. 76, n. 7. 81, n. 3.

5) D adds the missing akṣara.

6) B भिक्षवा, DP corr.

7) MS °ल्लकम्रयम°.

8) MS प्रत्यागताः. In the same sense *supra*, p. 116, 1 *pratyājātaḥ*.

9) B °भोगक°, D corr.

राष्ट्रपाल इति[1] १० ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किंनरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिंनरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः स्थूलकोष्ठकमुपनिश्रित्य[2] विहरति स्थूलकोष्ठकीये वनषण्डे। तेन खलु समयेन स्थूलकोष्ठके कौरव्यो[3] नाम राजा राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं च सुभिक्षं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशान्तकलिकलहडिम्बडमरं तस्कररोगापगतं शालीक्षुगोमहिषीसंपन्नमखिलमकण्ठकमेकपुत्रमिव राज्यं पालयति। तस्य भ्रातृपुत्रो राष्ट्रपालो नाम्ना अभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिकः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः॥ तस्य विनयकालमवेत्य भगवान्पूर्वाह्णे निवास्य पात्रचीवरमादाय भिक्षुगणपरिवृतो भिक्षुसङ्घपुरस्कृतः स्थूलकोष्ठकं पिण्डाय प्रविष्टः। ददर्श राष्ट्रपालो बुद्धं भगवन्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्चास्य भगवतोऽन्तिके चित्तं प्रसन्नम्। स प्रसादजातो भगवतः पादयोर्निपत्य प्रव्रज्यां याचते॥ ततस्तं भगवानाह। वत्स अनुज्ञातोऽसि मातापितृभ्यामिति॥ राष्ट्रपालः कथयति। नो भदन्तेति॥ भगवानाह। न हि

---

1) A different redaction of this story how Rāṣṭrapāla became a monk makes up the first part of Majjhima Nikāya, Majjhima Paññāsa IV, 2, as Feer rightly observes, see his remark I on p. 360.

2) MS °निसृत्य. In the Pāli redaction quoted in the preceding note it is explicitly said that Bhagavān stayed at that time in the land of the Kurus, and that Thullakoṭṭha was a market-place *(nigama)* in that country. But there is no question there of a king. Raṭṭhapālo is styled a *kulaputto*, nothing more.

3) B कोरव्यो, D corr. Açokāv. nr. 21, which is the paraphrase of this avad. of our text, has likewise कौरव्यः (f. 263a 5).

वत्स तथागता वा तथागतश्रावका वा अननुज्ञातं मातापितृभ्यां प्रव्राजयन्त्युपसंपादयन्ति चेति ॥

ततो राष्ट्रपालो मातापित्रोः सकाशमुपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य बुद्धस्य वर्णां भाषते । दृष्टो मया भगवाञ्छाक्यमुनिः सम्यक्संबुद्धः स्फीतं चक्रवर्तिराज्यमपहाय प्रव्रजितः षष्टिं[1] चान्तःपुरसहस्राणि मुण्डः[2] सङ्घाटिप्रावृतो ऽस्मिन्नेव स्थूलकोष्ठके पिण्डपातमटति । तदर्ह‹तो›[3] युवां मामनुज्ञातुं यदहं तं भगवन्तं प्रव्रजितमनुप्रव्रजेयमिति ॥ ततो ऽस्य मातापितरौ नानुजानीतः ॥

ततस्तेनैको भक्तच्छेदः कृतः । द्वौ त्रयो वा यावच्छड्भक्तच्छेदाः[4] कृताः ॥ अथ राष्ट्रपालस्य मातापितरौ येन राष्ट्रपालो गृहपति‹पुत्र›स्तेनोपसंक्रान्तौ । उपसंक्रम्य राष्ट्रपालं गृहपतिपुत्रमिदमवोचताम्[5] । यत्खलु तात राष्ट्रपाल जानीयास्त्वं हि सुकुमारः[6] सुखैषी । न त्वं जानको दुःखस्य[7] । दुष्करं ब्रह्मचर्यं दुष्करं प्राविवेक्यं दुरभिरममेकत्वं दुरभिसंबोधान्यरण्यवनप्रस्थानि प्रान्तानि शयनासनान्यध्यावस्तुम् । इहैव त्वं तात राष्ट्रपाल निषद्य कामांश्च परिभुङ्क्ष्व दानानि च देहि पुण्यानि च कुरु ॥ एवमुक्ते राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रस्तूष्णीम् ॥

अथ राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य मातापितरौ ज्ञातीनुद्योजयतः[8] । अङ्ग तावज्ज्ञा-

---

1) MS षष्टिंचान्तःपुर°.

2) MS मुण्डाः.

3) Ex conject.; MS तदर्हयुवांमामनुज्ञातं.

4) Cp. *supra*, p. 80, 15.

5) MS °वोचत्.

6) MS नुकुमारः सुखेषी, the same words are preserved without fault some lines below (p. 120, 3).

7) B दुःखस्म, CDP corr.

8) The effort of the kinsmen to dissuade Rāṣṭrapāla does not occur in the Pāli redaction of the story. After the unsuccessful entreaty of the parents there is only one repetition of those instances, by the comrades, not two, as here.

तयस्तातं राष्ट्रपालमुत्थापयत[1] ॥ अथ राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य ज्ञातयो येन राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रस्तेनोपसंक्रान्ताः । उपसंक्रम्य राष्ट्रपालं गृहपतिपुत्रमेवमवोचन्[2] । यत्खलु तात राष्ट्रपाल जानीयास्त्वं हि सुकुमारः सुखैषी ' न त्वं जानको दुःखस्य । दुष्करं ब्रह्मचर्यं दुष्करं प्राविवेक्यं[3] दुरभिरममेकत्वं[4] दुरभिसंबोधान्यरण्यवनप्रस्थानि[5] प्रान्तानि शयनासनान्यध्यावस्तुम् । इहैव त्वं तात राष्ट्रपाल निषद्य कामांश्च परिभुङ्क्ष्व दानानि च देहि पुण्यानि च कुरु ॥ एवमुक्ते राष्ट्रपा[86a]लो गृहपतिपुत्रस्तूष्णीम् ॥

अथ राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य मातापितरौ राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य वयस्यकानुद्योजयतः । अङ्ग तावत्कुमारास्तातं[6] राष्ट्रपालमुत्थापयत[7] ॥ अथ राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य वयस्यका येन राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रस्तेनोपसंक्रान्ताः । उपसंक्रम्य राष्ट्रपालं गृहपतिपुत्रमिदमवोचन्[8] । यत्खलु सौम्य राष्ट्रपाल जानीयास्त्वं हि सुकुमारः सुखैषी[9] ' न त्वं जानको दुःखस्य । दुष्करं ब्रह्मचर्यं दुष्करं प्राविवेक्यं दुरभिरममेकत्वं दुरभिसंबोधान्यरण्यवनप्रस्थानि प्रान्तानि शयनासनान्यध्यावस्तुम् । इहैव त्वं सौम्य राष्ट्रपाल निषद्य कामांश्च परिभुङ्क्ष्व दानानि च देहि पुण्यानि च कुरु ॥ एवमुक्ते राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रस्तूष्णीम् ॥

अथ राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य वयस्यका यन राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य मा-

---

1) MS °यतः.

2) MS °वोचत्.

3) MS प्रातिवेर्तं (D °वेक्यं).

4) MS °कत्वे.

5) MS वनप्रस्थितानि.

6) MS कुमारस्तातं.

7) Ex conject.; MS °पयतु. It is also possible that उत्थापयन्तु should be meant, but the comparison of the analogous phrase *supra*, l. 1 makes this improbable.

8) MS °वोचत्.

9) MS सुखेषी.

तापितरौ तेनोपसंक्रान्ताः । उपसंक्रम्य राष्ट्रपालस्य [1]गृहपतिपुत्रस्य मातापितराविदम्-वोचन् । अम्ब तातानुजानीतं [2]सौम्यं राष्ट्रपालं [3]प्रव्रजितुं सम्यगेव श्रद्धया [4]अगाराद्नगारिकां किं मृतेन करिष्यथ[5] । सचेत्[6]तातः प्रव्रज्यायामभिरंस्यते जीवन्तमेनं [7]द्रक्ष्यथ्वे सचेन्नाभिरमते कान्या पुत्रस्य गतिरन्यत्र मातापितराविव[8] ॥ एवमावां कुमारकास्[9]तातं राष्ट्रपालमनुजानीयावः सचेत्प्रव्रज्योपदर्शिष्य *[10]

---

1) B गृहपतिपु°, D corr.

2) Ex conject.; MS °नीय सौम्यरा°.

3) B प्रव्रजितं, CD corr.

4) I have followed D; B आगाराद्°.

5) By the insertion of सौम्य and of the formula सम्यगेव श्रद्धया the original metrical form of the phrase has been obscured, whether the interpolation was made by the composer of Avadānaç. or by scribes. The original form must have been that of an anuṣṭubh çloka, such as:

अम्ब तातानुजानीतमगाराद्नगारिकाम् ।
राष्ट्रपालं प्रव्रजितुं किं मृतेन करिष्यथः ॥

6) Ex conject.; MS तातप्र°.

7) MS द्रक्ष्यध.

8) Ex conject.; MS गतिर्नान्यत्र मातापितराविव. I believe that I thus have met the doubts of Feer (p. 357 n. 4) as to the sound condition of the text. I see here no discrepancy between the original Sanskrit and the Tibetan translation. *Anyatra* (save, except) is construed with acc., a construction seldom met with. Another instance is Mahābh., IV, 18, 3 का नु जीवति मादृशी...... अन्यत्र द्रौपदीं प्रभो.

9) Ex conject.; MS तातरा°.

10) MS सचेत्प्रव्रज्योपदर्शयिष्यामिभगवत्ताथ राष्ट्रपालो etc. There can not exist the least doubt about the corrupt and defective state of this passage in the transmitted text. I have left out the four akṣaras before अथ राष्ट्रपालो, since they are utterly depraved and precede a considerable gap. I suggest that the uncorrupted and original shape of that portion of the phrase that precedes the gap was सचेत्प्रव्रज्योपदर्शयिष्यत्यात्मानम् = Feer p. 357, 24 «pourvu que après son initiation, nous puissions le voir»; what follows, «nous rencontrer avec lui» (འཕྲད་དུ་འོང་ངོ་), falls already into the gap. The first six lines of Feer, p. 358 are translated from the Tibetan and correspond to the portion lost in the Sanskrit. For the sake of completeness I transcribe them: «Alors les compagnons de Râṣṭrapâla, le fils du maître de maison, se rendirent au lieu où était le fils du maître de maison Râṣṭrapâla;

अथ राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रो ऽनुपूर्वेण कायस्य स्थामं च बलं च संजनय्य येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः। उपसंक्रम्य भगवत्पादौ शिरसा वन्दित्वैकान्ते ऽस्थात्। एकान्ते स्थितो राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रो भगवन्तमिदमवोचत्। अनुज्ञातो ऽस्मि भगवन्मातापितृभ्याम्। लभेयाहं स्वाख्याते धर्मविनये प्रव्रज्यामुपसंपदं भिक्षुभावं चरेयमहं भगवतो ऽन्तिके ब्रह्मचर्यम्॥ लब्धवान्राष्ट्रपालो(1) ‹गृहपति›पुत्रः स्वाख्याते धर्मविनये प्रव्रज्यामुपसंपदं भिक्षुभावम्॥ स एवं प्रव्रजितः सन्निदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतवान्। अर्हन्(2)संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्का-

---

et quand ils y furent arrivés, ils parlèrent ainsi à Râṣṭrapâla: ‘Gentil Râṣṭrapâla, ton père et ta mère consentent à ce que tu sois initié, pourvu que, après ton initiation, ils puissent se rencontrer avec toi et voir ton visage’. — ‘Oh! ils se rencontreront avec moi’, répondit Râṣṭrapâla».

The narrative of the consent of R.’s parents in Açokāv. is somewhat different. It is not the comrades who report to R. the permission of his father, but the father himself goes up to him and tells him that he and also his mother give their permission, but on this condition: सर्वदा नौ मुखं पुत्र दर्शयितुं त्वमर्हसि (MS °ति). After this,

इति पित्रोदितं श्रुत्वा राष्ट्रपालः (MS °लं) स मोदितः।
तथेति संप्रतिज्ञाय शयनादुदतिष्ठत॥
ततः स साञ्जलिः पित्रोः पादान्नत्वा प्रमोदितः।
कृत्वार्थिभ्यः प्रदानानि सहसा निर्ययौ गृहात्॥ (f. 268a 6 sq.).

It may be apposite to adduce here in full the corresponding passage of the Pāli redaction: *sace tumhe Raṭṭhapālaṁ kulaputtaṁ nānujānissatha agārasmā anagāriyaṁ pabbajjāya tattheva maraṇaṁ bhavissati | sace pana tumhe R. k. anuj. a. a. p. pabbajitaṁ pi naṁ dakkhessatha | sace R. k. nābhiramissati agārasmā a. p. kā tassa aññā gati bhavissati idheva paccāgamissati.* The answer of the parents follows immediately: *anujānāma tāta R. k. a. a. p. pabbajitena ca pana te mātāpitaro uddassetabbāti.*

1) MS लब्धवान्राष्ट्रपालपुत्रः. Feer (p. 358, 16) following the Tibetan, as I have examined, has here only «Râṣṭrapâla obtint».

2) B °र्हत्संवृ°, D corr.

रपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः । तत्र भगवान्भिक्षूनामन्त्रयते स्म । एषो ऽग्रो मे भिक्षवो भिक्षूणां मम श्रावकाणां * * * *[1] यदुत राष्ट्रपालो भिक्षुरिति ॥

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भदन्त राष्ट्रपालेन कर्माणि कृतानि येनाढ्ये राजकुले प्रत्याजात इति अभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिकः प्रव्रज्य चार्हत्त्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । राष्ट्रपालेनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । राष्ट्रपालेन कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यतीति । ‹न› भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव[2] स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि विदेहराजः सपरि‹वारः›[3] परचक्रवित्रासितो ऽटवी-

---

1) According to Feer (p. 358 n.) the gen. plural lost is आरण्यकानाम् or a synonymous word, on account of the Tibetan term དགོན་པ་པ་རྣམས་ཀྱི་; in Açokāv. the utterance of the Buddha is a little different. His praise of R. is related in this çloka:

एषो ऽग्रो भिक्षवः सर्वभिक्षूणां पुण्यवाञ्छिनाम् ।
यदुत राष्ट्रपालो ऽयं श्रद्धाभि(sic)भक्तिमान्सुधीः ॥ (f. 268b 5)

the last pāda, I think, must be read श्रद्धालुर्भक्ति°.

2) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

3) Ex conject.; MS सपरःपरचक्र°. Feer (p. 358, 28) translates «entouré de sa suite», after the Tibetan, of course. For this reason I have put सपरि‹वारः›, though I had also thought of सबलः, as is found in Açokāv., which here closely clings to the text of Avadānaç. Its paraphrase is as follows:

तस्मिंश्च [MS तस्मिं च] समये राजा विदेहविषयाधिपः ।
परचक्रभयोद्विग्नः[MS °ग्नाः] ससैन्यस्तद्वने ऽविशत् ॥

मनुप्राप्तः। स मध्याह्ने तीक्ष्णसूर्यरश्मिपरितापितः सबलौघ इतश्चामुतश्च परिभ्रमति मार्गं च नासादयति॥ असति च बुद्धानामुत्पादे प्रत्येकबुद्धा लोक उत्पद्यन्ते हीनदीनानुकम्पकाः प्रान्तशयनासनभक्ता एकदक्षिणीया लोकस्य॥ यावदन्यतरः प्रत्येकबुद्धस्तस्मिन्कान्तारमार्गे प्रतिवसति। तेन कारुण्यमुत्पाद्य तस्य विदेहराजस्य मार्गो व्यपदिष्टः पानीयह्रदश्च दर्शितो येन स राजा इष्टेन जीवितेनाच्छादितः॥ ततो राज्ञा प्रसादजातेन स्वनगरमानीय त्रैमास्यं सर्वोपकरणैरुपस्थितः। परिनिर्वृतस्य चास्य शरीरस्तूपं(1) कारयामास प्रणिधानं च कृतवान्। अहमप्येवंविधानां गुणानां लाभी स्यां प्रतिविशिष्टतरं च शास्तारमारागयेयं मा विरागयेयमिति॥

भगवानाह। किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन राजा बभूवायं स राष्ट्रपालः। अपराण्यपि राष्ट्रपालेन कर्माणि कृतान्युपचितानि। अस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देव[86 b]मनुष्याणां बुद्धो भगवान्। स वाराणसीं नगरीमुपनिश्रित्य(2) विहरति ऋषिपतने मृगदावे॥ तेन खलु समयेन वाराणस्यां नगर्यां कृकी राजा राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं च सुभिक्षं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशान्तकलिकलहडिम्बडमरं तस्कररोगापगतं शालीक्षुगोमहिषीसंपन्नं धार्मिको धर्मराजो धर्मेण राज्यं कारयति। तस्य कनीयान्पुत्र ऋषिपतनं गतः। अथासौ ददर्श बुद्धं भगवन्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्चास्य भगवतो ऽन्तिके चित्तमभिप्रसन्नम्। प्रसादजातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा

तत्र स सबलश्चण्डरुग्ररश्मि[MS °श्मि]परितापितः।
इतस्ततः परिभ्रम्य मार्गं न समुपाचरत् [MS °रन्]॥

In the second çloka quoted I analyze *caṇḍarugraçmi* as made up of *caṇḍa* + *ruc* (= *sūrya*) + *raçmi*.

1) MS सरीरं स्तूपं (D श°, P शरीरेस्तूपं).

2) MS °निसृत्य.

पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । ततो ऽस्य भगवता काश्यपेन धर्मो देशितः । तेन प्रसादजातेन भगवान्काश्यपः सपरिवार उपस्थितः शरणगमनशिक्षापदानि गृहीतानि परिनि-[1]र्वृतस्य च स्तूपे कनीयाञ्छत्त्रमारोपित<वान्>[2] ॥

किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ राजपुत्रो[3] ऽयमेवासौ राष्ट्रपालस्तेन कालेन तेन समयेन । अपराण्यपि राष्ट्रपालेन कर्माणि कृतान्युपचितानि । भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां महानगर्यामन्यतमो मूलिको[4] ब्राह्मणः । स मूलानामर्थे ऽन्यतमं पर्वतमभिरूढः । तेन तत्र पर्यटता वनान्ते ग्लानः प्रत्येकबुद्धो दृष्टः । ततस्तेन प्रसादजातेन तस्योपस्थानं कृतम् । यदा [5]ग्लान्याद्व्युत्थितस्तदा पिण्डकेन प्रतिपाद्य प्रणिधानं कृतम् । अहमप्येवंविधानां लाभी स्यां प्रतिविशिष्टतरं चातः शास्तारमारागयेयं मा विरागयेयमिति ॥

किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन मूलिको ब्राह्मणो ऽयमेवासौ राष्ट्रपालः[6] । तस्य कर्मणो विपाकेन संसारे न कदाचिद्दुःखमनुभूतवानिदानीमप्याढ्ये राजकुले प्रत्याजातो ऽभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिकः । तेनैव हेतुनार्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि

---

1) B पारिनिर्वृ°, D corr.

2) Ex conject.; MS °रोपितं.

3) MS राजपुत्र अय° and on l. 13 °जात अभि°.

4) *Mūlika* with the meaning of an ascetic «who lives on the roots of herbs» is not instanced from literature in the PW and PWK. It occurs also Divy. 647, 1 *çatabhiṣāyām jāto mūliko bhavati*. The paraphrast of our avadāna employed *mūlika* in both cases, where he found this word in his source, see Açokāv. f. 269b 6 and 270a 1. About its Tibetan equivalent རྩ་བ་རྐོ་བ་ཞིག་ see Feer, p. 360 n. 1.

5) Ex conject.; MS ग्लानाद्यु°. The same fault *supra*, p. 87, 11. Cp. *supra*, p. 85, 18 and Divy. 25, 8.

6) In B there was written at first राष्ट्रपालेन, a *sec. manus* has erased न with a stroke which may have been intended as a daṇḍa, and the scribe of C accepted it so. Probably there is here a small gap containing something like यदुनेन तस्य प्रत्येकबुद्धस्योपस्थानं कृतं, according to the ordinary style of the conclusions. But perhaps the missing portion is larger.

भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यति- मिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्[1] ॥

---

1) After this conclusion MS has this colophon इत्यवदानशतके नवमी उद्दानगाथा समाप्ता; then follows the cipher ९० written by a second hand.

दशमो वर्गः ।

सुभूतिरिति ९१ ।[1]

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्दे[2]वैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे ॥ यदा भगवतानुत्तरां सम्यकसंबोधिमभिसंबुध्य श्रावका नियुक्तास्तेषु तेषु जनपदेषु विनेयजनानुग्रहार्थं तदा ये ऽध्यायिनस्ते [3]सुमेरुपरिषण्डायां ध्यानपरा स्थिताः ॥ यावत्सुपर्णिपक्षिराजेन महासमुद्रान्नागपोतलक उद्धृतः । स तं सुमे[4]रुपरिषण्डायामारोप्य भक्षयितुमारब्धः । ततो नागपोतलको जीविताद्व्यपरोप्यमाणो महाश्रावकाणामन्तिके चित्तमभिप्रसाद्य कालगतः ॥

स कालं कृत्वा श्रावस्त्यां [5]भूतिर्नाम ब्राह्मणस्तस्याग्रमहि[6]ष्याः कुक्षावुपपन्नः ।

---

1) In MS the *uddāna* of the tenth *varga* precedes. It runs as follows: उद्दानं सुभूति स्थविरश्चापि हस्ते[or स्त]लेकुंविदेकेन च ससारो गुप्तिकश्चापि विद्रूपो गंगिकेन च दीर्घनखः संगीतिश्च वर्गो भवति समुद्दितः. Of this çloka of six pādas the second is very corrupt; read हस्तो लेकुञ्चिकेन च, and in the third pāda संसारो.

2) B °र्दैवैनागै°, D corr.

3) MS तेषुसुमेरु° with superfluous षु. For the rest cp. Divy. 344, 11 foll., in the nāgakumārāvadāna, nr. XXIV of that collection.

4) सुमेरूपरि°.

5) Note the absence of the relative pronoun, corresponding with *tasya.* For similar instances of the simple and colloquial style of this work cp. my observation LXXII, in W. Z., XVI, 343.

6) महिष्या, D corr.

साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको जातो(1) ऽभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिकः । तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्य पिता भूतिस्तस्मा[87 a]द्भवतु दारकस्य सुभूतिरिति नामेति ॥ सुभूतिर्दारक उन्नीतो वर्धितो महान्संवृत्तः ॥ स पूर्वेण हेतुबलाधानेनातीवरोषणः क्रोधपर्यवस्थानबहुलो(2) मातापितृभ्यामाथर्वणाद्विनिवर्त्य(3) ऋषिषु प्रव्राजितः । स च तत्र ध्यानपरः संयतो(4) ऽन्यतरद्वनषण्डमुपनिश्रित्य(5) विहरति । तत्र च वनषण्डे देवता प्रतिवसति दृष्टसत्या । तस्याः कारुण्यमुत्पन्नम् । अयं कुलपुत्रः क्रोधपर्यवस्थानबहुलो(6) विशेषं नाधिगच्छति । यन्न्वहमेनं भगवद्दर्शने नियोजयेयमिति ॥ ततस्तया देवतया सुभूतेः पुरस्ताद्बुद्धस्य वर्णो भाषितो धर्मस्य च सङ्घस्य च । ततः सुभूतेर्भगवद्दर्शनहेतोरभिलाष उत्पन्नः । ततो

---

1) MS ज्ञात अभि°.

2) Ex conject.; MS °स्थानेवहुलो. Cp. Divy. 186, 9.

3) Ex conject.; B मातापितृभ्यामाथर्वणाद्विनिर्दयं, the last akṣara being indistinct has for clearness' sake been written a second time between the lines, yet wrongly, for it ought to be written र्त्य; of B's copies, C and P have °णाद्विनिर्दव्यं, D °णाद्विनिद्रव्य. My correction is almost certain, *vinivartya* being the appropriate Sanskrit verbal form here wanted; it is indirectly confirmed by its Tibetan equivalent ཕྱུང་སྟེ (cp. Feer, p. 367 n.). The parallel passage in K's paraphrase is: अथर्वणाद्वि(ms. न्वि)निर्वृत्य (K, f. 69 b 7).

Our text is here very condensed. K gives a better and fuller account of the angry temper of Subhūti, which prompted him to become rather an Ātharvaṇa.

4) Ex conject.; B ध्यानपरः संवतोन्यतरद्वन° (the copyists of C and P neglected the of interlinear स, D has संवसतो°). The correction in MS by means of an inserted स is doubtless wrong. I have put *saṃyata* as a synonym of *saṃyatendriya*, *dānta*. The Tibetan translation is here not quite literal: བསམ་ གཏན་ ལྷུར་བྱེད་པར་གྱུར་ཏེ། ནགས་ཁྲོད་གཅིག་ etc. 'having wholly given himself to *dhyāna* etc.' The paraphrast of K, who dwells very long on Subhūti's *ṛṣipravrajyā* (f. 71 a — 78 b), gives here no help.

5) MS °निसृत्य.

6) Sic MS.

देवतया [1]ऋद्ध्यानुभावाद्भगवत्सकाशमुपनीतः ॥ अथासौ ददर्श बुद्धं भगवन्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्चास्य यो [2]ऽभूत्सत्त्वेष्वाघातः स प्रतिविगतः । ततः प्रसादजातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्य भगवताशयानुशयं[3] धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा सुभूतिना कुलपुत्रेण विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम् । स दृष्टसत्यो भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेन मैत्रीभावनया चित्तं [4]दमयित्वा सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् । [5]अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः ॥

तत्र आयुष्मान्सुभूतिः समन्वाहर्तुं प्रवृत्तः कुतो ऽहं च्युतः कुत्रोपपन्नः[6] केन कर्मणेति । पश्यति पञ्च जातिशतानि नागेभ्यश्च्युतो नागेष्वेवोपपन्नः[7] । तस्य बुद्धिरुत्पन्ना । मयातीव एवंविधो द्वेषप्रत्ययोपसंभारः[8] कृतो येनाहं पञ्च जन्मशतानि नागेषू[9]‹प›पन्नस्तेनैव हेतुना महद्व्यसनमनुभूतवान् । इदानीं पुनस्तथा करिष्यामि यत्परेषामन्तिके द्वेषोपसंभारो

---

1) I have not changed the long *ā* of the second syllable; *ṛddhyānubhāva* may be a Pālicism.

2) B योभूतसत्वे°, D corr. Cp. *supra*, p. 105, 11.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) MS दामयित्वा, a clerical error, it seems. Feer omitted to translate this clause; it is found also in the Tibetan: བྱམས་པ་བསྒོམས་པས་སེམས་བདུལ་ནས་.

5) B °तमर्हत्संवृ°, D corr.

6) MS कुतोपपन्नः, cp. *supra*, I, 292, 2. 296, 7. 304, 6 etc.

7) B °पन्नस्थस्य, D corr.

8) Ex conject.; MS °योपसंहारः.

9) D fills the gap.

नोत्पत्स्यते येन समन्वागतः कायस्य भेदादपायं दुर्गतिं विनिपातं नरकेषूपपद्यते ॥ सो ऽरण्यप्रतिपदं(1) समादाय वर्तते। यदा सङ्घे वा ग्रामे वा देशे वा जनपदे वा भिक्षार्हेतोर्वि-कर्तुकामो भवति तदा पूर्वतरं गोचरमवलोकयति। मा(2) मां कश्चित्कारणेन दृष्ट्वा चित्तं प्रदूषयिष्यति अन्ततः कुन्तपिपीलिका(3) अपीति। स(4) तानीर्यापथेन प्रश्रितेनाभिरमयति। तेन तेषां सत्त्वानां चित्तप्रसादो भवति। एवंविधां(5) सो ऽर्हत्‹त्वप्राप्तो› ऽप्यपत्रपामनुभवतीति ॥ तत आयुष्मतः सुभूतेर्बुद्धिरुत्पन्ना। यन्न्वहमिदानीं(6) महाजनानुग्रहार्थं कुर्यामिति। ततस्तेन ऋद्ध्या पञ्च सुपर्णिशतानि(7) निर्मितानि ‹यानि› दृष्ट्वा नागा भीतास्त्रस्ताः संविग्ना इतश्चा-

---

1) Ex conject.; MS °रण्यं प्रतिपदं. I interpret *aranyapratipad* as «the rules of forest-life». *Pratipad* = *pratipatti* 'conduct' in Buddhistic Sanskrit, cp. e. g. Jtkm. p. 100, 10 पुण्यां प्रतिपदमुद्भावयन्, ibid. XVII, 32 वाक्प्रग्रहेण प्रतिपन्मयेन; ibid. VI, 5.

2) Ex conject.; MS न मां. *Mā* with the future to express apprehension is of frequent occurrence in the avadāna-literature; see e. g. Divy. 57, 25. 88, 7. This idiom is also found in the epics, e. g. Mhbh. II, 75, 5. III, 146, 68. ibid. 249, 38 and in Kathāsaritsāgara, e. g. 19, 105. 71, 41. 92, 57.

3) Ex conject.; B पिपील (with ल written above) + a blotted akṣ. unreadable + कापीत, in the three copies the blurred akṣ. has been passed over, and the copyists were right accepting the interlinear ल as a rectification of the somewhat indistinct ल on the main line; they write °कापीत. *Antataḥ* is here employed like Pāli *antamaso*. Cp. K, f. 80 a 9,

तदर्हं सर्वसत्त्वेषु कुन्तपिपीलिकादिषु।
दयाचित्तं समालम्ब्य वसेयं ध्यानसंरतः ॥

4) Ex conject.; MS is here utterly corrupted (cp. Feer, p. 368 n. 3), B स तमीर्यपथम(or न)पशृतेनाभिनमयति; of its copies D alone has °समयति, and all have distinctly °पथमपशृ°. I translate: «he delighted them by his humble and decent behaviour.»

5) Ex conject., which fully agrees with the Tibetan version quoted by Feer, p. 369 n.; MS एवंविधांसोर्हण्यत्रयाणामनुभवतोति. As to my filling up of the small gap, answering to Tibet. ཉེར་ཡིན་དུ་ཟིན་ཀྱང་, cp. *supra*, I, p. 285, 4. °प्राप्तो ऽपि व्यपत्रपाम् may also be thought of.

6) Anusvāra wanting in MS.

7) सुपर्षि, D corr.

सुतश्च संभ्रान्ताः । ततः सुभूतिना ऋद्धिबलेन पुनः परित्राताः । ततस्तेषां प्रसन्नचित्तानां मैत्री व्यपदिष्टा ॥ पुनरपि महान्तं नागरूप[1]मभिनिर्माय पञ्च गरुडशतान्यभिद्रुतानि । तेषा[2]मपि भीतानां मैत्री व्यपदिष्टा ॥ एवं तेन नागानां गरुडानां च पञ्च कुलशतानि विनीतानि ॥

तत्र भगवान्भिक्षूनामन्त्रयते स्म । एषो ऽग्रो मे भिक्षवो भिक्षूणां मम श्रावकाणामरणाविहारिणां[3] यदुत सुभूतिः कुलपुत्रः ॥

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भदन्त सुभूतिना कर्माणि कृतानि येनारणाविहारिणामग्रो निर्दिष्ट इति ॥ भगवानाह । सुभूतिनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृ[87 b]तान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । सुभूतिना कर्माणि कृतान्यपुचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि[4] तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

---

1) नागरूप is a masculine of the type taught by Pāṇini V, 3, 66.

2) Ex conject.; MS तेषामभि (D तेषामतो).

3) Cp. PWK III, 253 *s. v.*, wrongly retracted ib. IV, 295. That among the Buddhist clergy there were some who explained *araṇāvihārin* as 'living in peace', as if the first member of the compound were the opposite of *raṇa*, is plain from the Tibetan translation, see Feer, p. 368 n. 1. And we are not far from the truth, if we credit that etymology and explanation to the composer of our Avadānaçataka; it is for his peace-making that the forest anchoret Subhūti is called number one of the *araṇāvihāriṇas*. Divy. 401, 4 *araṇāvihārin* is an epithet of the Buddha himself, cp. Mhv. II, 292, 17 *araṇāsampanna*. This throws also light on the epithet of the Buddhas *raṇaṃjaha*, which occurs in several places of Lalitavistara (p. 358, 2. 423, 22. 437, 21 ed. Lefm., ibid. p. 361, 20 *raṇajaha*), and conveys the meaning of 'pacifier, peace-maker'.

4) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनिश्रित्य[1] विहरति ऋषिपतने मृगदावे । तत्रायं प्रव्रजितो बभूव । तत्रानेन दानप्रदानानि दत्तानि दश वर्षसहस्राणि ब्रह्मचर्यवासः परिपालितः प्रणिधानं च कृतम्[2] । अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च यो ऽसौ भगवता काश्यपेन उत्तरो नाम माणवो[3] व्याकृतो भविष्यसि त्वं मानववर्षशतायुषि प्रजायां शाक्यमुनिर्नाम तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्ध इति तस्याहं शासने प्रव्रज्यारणाविहारिणामग्र्यः[4] स्यामिति ॥

कानि कर्माणि कृतानि येन नागेषूपपन्नः ॥ अप्रहीणत्वात्[5]क्लेशानामुद्धान्तत्वादिन्द्रियाणामपर्यन्तीकृतत्वात्कर्मपथानां शैक्षाशैक्षभिक्षु‹षु› चित्तं प्रदूष्याशीविषवादेन समुदाचरिताः[6] । तेन नागेषूपपन्नः । यत्तेन दानप्रदानानि दत्तानि ब्रह्मचर्यवासः[7] परिपालितस्तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतमरणाविहारिणां चाग्र्यो निर्दिष्टः । इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) MS °निसृत्य.

2) MS चाकृत° (D leaves out चा).

3) MS मानवो. Cp. *supra*, I, p. 239, 7.

4) B °रिणा अग्रस्यामिति, D corr.

5) Ex conject.; MS अप्रहीणत्वात्. Cp. K (f. 84b 6) यतः क्लेशाप्रहीणत्वादुद्धान्तेन्द्रियचेतसा...... चित्तानि संप्रदूष्य.

6) Ex conject.; MS °वादेनासमुदाचरितास्तेन. As to the construction see PW, II *s. v.* 2). It is here said that in his former existence Subhūti in his anger upbraided the monks, calling them serpents, and this is also the meaning of the parallel passage in K (cp. Feer, 370 n.) सदाशीविषवादेन विक्रुश्याभाणि साङ्घिके.

7) MS ब्रह्मचर्यावासः.

स्थविर इति ९२ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घो राजगृहमुपनिश्रित्य[1] विहरति वेणुवने कलन्दकनिवापे ॥ अन्यतमः श्रेष्ठी आढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । [2]‹तस्य› क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृत्ता न प्रसूयते । यावद्भूयस्तयैव सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रो जातः । स प्रथमगर्भो यथावस्थित एव मातुरुदरे ॥ यावत्तस्याः[3] क्रमशो दश पुत्रा जाताः । स प्रथमगर्भो मातुरुदरस्थ एव ॥ यावदसौ गृहपतिपत्नी ग्लान्यपतिता । सा उपस्थीयते[4] मूलगण्डपत्त्रपुष्पफलभैषज्येन न चासौ व्याधिरुपशमं गच्छति । यदा चास्या[5] मरणान्तिकी वेदना प्रादुर्भूता नचिरेण कालं करिष्यतीति तदा [6]तया स्वामी उक्तः । यत्खल्वार्यपुत्र जानीया ममात्र प्रथमगर्भो ऽवतिष्ठते । यदाहं मृता

---

1) MS °सृत्य.

2) DP fill up the gap.

3) MS यावत्तस्याक्रमसो.

4) Cp. Divy. 100, 16. 347, 6. 486, 16; in all these places the same formula *sa mūlagaṇḍapattra(puṣpa)phalabhaiṣajyair upasthīyamāno hīyata eva.* This word *gaṇḍa* here means 'stalk', as appears from its Tibetan equivalent སྡོང་བུ་; Divy. 125, 10 there is mentioned a ripe *gaṇḍa* which must be taken of with the knife. Cp. also Pischel, *Die Inschrift von Paḍeriya*, S. 6 (Sitzb. der kgl. preuss. Akad., 1903, no. 35).

5) B मवणान्तिकी, D corr.

6) Ex conject.; MS तदात्वयंस्वामी (D तदास्वयं°).

भवामि तदा दक्षिणपार्श्वं शस्त्रेण घातयित्वा ततः प्रथमस्थितं दारकमुद्धरेथा इत्युक्त्वा[1] ।

सर्वे क्षयान्ता निचयाः पतनान्ताः समुच्छ्रयाः ।
संयोगा विप्रयोगान्‹ता›[2] मरणान्तं हि जीवितम्[3] ॥

इत्युक्त्वा[1] कालधर्मेण संयुक्ता ॥

तस्याः कालगताया नीलपीतलोहितावदातैर्वस्त्रैः शिविकामलङ्कृत्य शीतवनं श्मशानं नीत्वा जीविको[4] वैद्यराज आहूतः । एष च शब्दो राजगृहे[5] नगरे समन्ततो विसृतः । एवममुकस्त्रिया इयन्ति वर्षाणि गर्भे स्थितस्तस्याश्चान्ये दश पुत्रा जाता न चासौ प्रथमतरमवस्थितो गर्भो निर्गतः । अद्य जीविको वैद्यराजः शस्त्रेण मृताया उदरं घातयित्वा तं प्रथमस्थितं दारकमु[88a]द्धरिष्यतीति । तं शब्दं श्रुत्वा कुतूहलाद्बहूनि प्राणिशतसहस्राणि शीतवनश्मशाने[6] संनिपतितानि पूरणप्रभृतयश्च षट् शास्तृप्रतिज्ञाः[7] ॥ तत्र भगवानायुष्मन्तमानन्दमामन्त्रयते । गच्छानन्द भिक्षूणां कथय भगवान् श्मशानचारिकां गन्तुकामो यो ऽद्भुतानि द्रष्टुकामः स आगच्छत्विति ॥ यावद्भगवानाज्ञातकौण्डिन्यबाष्पमहानामानि-

---

1) Ex conject.; MS इत्युक्ता.

2) B °योगान्ममरणा°, above न्म there is a sign of reference, but the akṣara to be put instead of न्म is wanting on the margins; hence the scribes of the copies, regarding न्म as simply cancelled, have °योगामरणा°. The çloka uttered by the wife at the point of death — in Kalpadrumāv. nr. 19, the paraphrase of this tale, it is the husband who pronounces it — is a much quoted saying (vide e. g. Divy. 100,18. 486,20) which is also met with outside of the Buddhist lore, see e. g. schol. on Rāmāyaṇa, IV, 1, 116. It occurs in a Çivaite story Kathās. 51,26, where it is ascribed to Vyāsa!

3) MS जीवित.

4) The great physician of the Buddha's time is here called throughout Jīvika, not Jīvaka, likewise in Kalpadrumāv.

5) B राजगृहेणागरे, D corr.

6) MS °श्मशानसन्निपतितानि. Cp. K, f. 154a 1, श्मशाने समुपाययुः.

7) Cp. Divy. 145,27. 146,15. Feer's n. 1 on p. 375 is based on the corrupt reading of P पत्ज्ञास्तृ°; the scribe of P must have misread what he found in B.

वृद्धशारिपुत्रमौद्गल्यायनकाश्यपा[1]नन्दरेवतप्रभृतिभिर्महाश्रावकैः परिवृतः शीतवनश्मशानं गतो जनकायेन च भगवन्तं दृष्ट्वा विवरं कृतम्[2] ॥ तत्र जीविकेन तस्याः स्त्रिया दक्षिणः कुक्षिः पाटितः। ततः स्वयमेव निर्गतो वलिपलितचिताङ्गः[3] परिजीर्णशरीरावयवः[4] परिणतेन्द्रियः कृशो[5] ऽल्पस्थामो निर्गतमात्रश्च[6] तं जनकायमवलोक्य वाचं निश्चारयति स्म। मा भवन्तो गुरुषु गरुस्थानीयेषु मातापितृष्वाचार्योपाध्यायेषु खरां[7] वाचं निश्चारयत[8] मा[9] हैवंविधामवस्थामनुभविष्यथ। यदहमामाशयपक्वाश‹य›योर्मध्ये षष्टि[10] वर्षाण्युषितः। इत्युक्त्वा तूष्णीमवस्थितः ॥ तत्र भगवान्भिक्षूनामन्त्रयते स्म। तृप्यत[11] भिक्षवः सर्वभवोपपत्तिभ्यस्तृप्यत सर्वभवोपपत्त्युपकरणेभ्यो यत्र नाम चरमभविकस्य सत्त्वस्येयमवस्था ॥ तत्र भगवांस्तं दारकमामन्त्रयते। स्थविरको ऽसि दारक[12] ॥ स्थविरको ऽहं भगवन् ॥ स्थवि-

---

1) Query: काश्यपनन्दरेवत°, cp. *supra*, I, p. 213, 10.

2) Ex conject.; MS विवरं कृत. I have put *vivara* as a neuter into the text, because K, f. 154a 6, has also विवरं कृतम् (nominative).

3) Ex conject.; MS °पलितविताण्डः (D °वितण्डः, P °चिताण्डः). Cp. K, f. 154a 7:

दक्षिणं पार्श्वं शस्त्रेण समघातयत् ॥
तद्घातात्पुरुषो ह्रस्वो जीर्णपरिणतेन्द्रियः।
परि(sic)पलितयुक्ताङ्गः स्वयमेव विनिर्ययौ ॥

4) Visarga wanting in MS.

5) MS कृषो (P कृपो).

6) Ex con ect.; MS निर्गतगात्रश्च. Cp. K, f. 154a 8, तस्यास्स पार्श्वान्निर्यात एव हि.

7) MS खरं.

8) Ex conject., confirmed by K, f. 154a 9; MS निश्चारयतः.

9) Ex conject.; MS मा चैवं.

10) It is uncertain whether षष्टि is genuine or to be corrected into षष्टिं; cp. *supra*, I, 135 n. 5 and 138 n. 2.

11) MS here तृप्यथ, but the second time it has तृप्यत. In K (f. 154b 2) तृप्यत is found both times.

12) MS °कौशि[दा]रक (C कौशिरक, D कौशिदारकः, P कौशिदक).

रको ऽसि दारक ॥ ‹स्थविरको ऽस्मि सुगत›(1) ॥ स्थविरक इति संज्ञा जाता ॥ ततो भगवता तदधिष्ठाना (2)तथाविधा धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा संविग्नैर्बहुभिः सत्त्वशतैर्महान्विशेषो ऽधिगतः ॥

स च (3)दश वर्षाणि गृहागारमध्यास्य सप्तवर्षो भगवच्छासने प्रव्रजितः । गृध्रकूटे पर्वते पञ्चविंशत्या(4) भिक्षुभिः सार्धं वर्षा उपगतः । तत्र सङ्घस्थविरेण क्रियाकारं कारितो न केनचित्पृथग्जनेन प्रचारयितव्यमिति ॥ त्रयाणां मासानामत्ययाच्चतुर्विंशत्या भिक्षुभिरर्हत्त्वं प्राप्तं ' स्थविर एकः पृथग्जन एव । ततः सङ्घस्थविरेण प्रचारणायां वर्तमानायां सुबहु परिभाष्य गणमध्यान्निष्कासितः । स शस्त्रमादाय (5)कुटिं प्रविश्य (6)रुदन्बहुविधं परिदेवते । आह च ।

आदीप्तं काननं सर्वं पर्वता पि पलीकृता(7) (sic) ।
अथेदं पापकं चित्तमद्यापि न विमुच्यते ॥ १

---

1) I have added this from the Tibetan, where it has been rendered thus: བདེ་བར་གཤེགས་པ་[= *Sugata*]བདག་ནི་རྒན་པོ་ལགས་སོ །. It is evident that the second answer of the child has been lost in our tradition. Feer, p. 375, 27 tacitly follows the Tibetan.

2) Ex conject., cp. *supra*, I, 91, n. 1; MS °ष्ठानात्तथा°.

3) B दर्शं, D corr.

4) Feer rightly observes, p. 376 n. 1, that this number of twenty five disagrees with that of the twenty four who reached Arhatship. This contradiction is not found in K, nor in the Tibetan.

5) Here in B कु is followed by a blotted akṣara, in whose place is to be inserted a somewhat indistinct correction — टिं or टं — on the upper margin; D कुटं, P कुर्या. K, f. 156a 8, has कुटिं प्रविश्य and this I have put into the text. Feer (p. 376, 13) translates it by 'caverne', but I think that its Tibetan equivalent ཁང་སྦུག་སུ་ means rather the innermost part of his dwelling, viz. his «cell».

6) MS रुद°.

7) There can be no doubt at all that these five çlokas are Sanscritized gāthās, originally composed in some vulgar dialect. The second pāda of çl. 1 may represent a vulgar *pabbatā pi palīkatā* = skt. *parvatā api palīkṛtāḥ*. K (f. 156a 9), has पर्वताः पि पलीकृताः. Feer's quotation (p. 376, n. 2) from the Tibetan is here

शान्ता गिरिनदीशब्दाः(1) परीत्तसलिलोदकाः(2)।
अथेदं पापकं चित्तमद्यापि न विमुच्यते॥ २
(3)एते ह्यण्डजाः पक्षिणो विरता मन्दघोषकाः(1)।
अथेदं पापकं चित्तमद्यापि न विमुच्यते॥ ३
पाण्डुपत्त्रं वनं ह्येतच्छीर्णपत्त्रो वनस्पतिः।
अथेदं पापकं चित्तमद्यापि न विमुच्यते॥ ४
(4)शस्त्रमाराधयिष्यामि को न्वर्थो जीवितेन मे।
कथं पृथग्जनो भूत्वा शास्तारमुपसंक्रम इति॥ ५

---

not quite correct; it has རེ་[not རོ་]རྣམས་སེར་པོར་གྱུར་ཟིན་ན, which seems to signify «the mountains have become yellow». It must have been the time of sunset, when the monk was about to commit suicide. *Palīkṛta* = 'a-glowing', cp. Index s. v.

1) Visarga wanting in MS.

2) Pāda 1 has in MS one superfluous syllable: शान्ता गिरिनदीषुशब्दाः. The compound which makes up the 2d pāda is added in a somewhat loose manner to that which precedes. If the reading be corrupt, *parīttasalilāpagāḥ* (cp. *supra* I, 20 n. 6; 23, 14 etc.) would fit better. K (f. 156a 9) शान्ता गिरिनदीशब्दाः परीत्तशलिलाश्रया. The spelling शलिल is also in MS.

3) K transposes the words of the first pāda so as to become अण्डजाः पक्षिणो ह्येते, in this way rectifying the metre.

4) Ex conject.; MS शास्तुर्मारा° (CDP शास्तुमारा°). The text was already corrupt in the manuscript or manuscripts used by the composer of Kalpadrumāvadāna. K (f. 156b 2) शास्तुराराधयिष्यामि. Feer (p. 376, 30) rendering this passage thus: «c'est à l'arme tranchante que je me consacre» implies that we have to read शस्त्रमारा°, and this, in fact, is the most probable solution of the difficulty, for the Tibetan renders this pāda rather freely as follows: བདག་ནི་ཚོན་གྱིས་ལུས་སྙིད་གཏང་ཞེས་ཟེར་རོ། = 'I shall allow myself to kill my useless person, so he said'. The Tibetan has a stanza more, between ४ and ५, the latter half of which corresponds to the repeated line अथेदं पापकं etc. Its former part is in Tibetan: ལུང་འབོག་པའི་གནས་བརྟན་རྣམས། ཕྱོགས་ཕྱོགས་དག་ཏུ་སོང་ཟིན་ན, in Feer's translation (p. 376, 27): «Les Sthaviras dispensateurs de la doctrine sont partis pour aller les uns d'un côté, les autres d'un autre.»

अत्रान्तरे नास्ति किंचिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्ट[1]मविदितमविज्ञातम् । धर्मता खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारक्षाणां शमथविपश्यनाविहारिणां त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोघोत्तीर्णानां चतुर्ऋद्धिपादचरणतलसुप्रतिष्ठितानां पञ्चाङ्गविप्रहीणानां पञ्चगतिसमतिक्रान्तानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाढ्यानामष्टाङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दश[2]‹बल›बलिनां दशदिक्समापूर्णयशसां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां[3] त्री रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य बुद्धचक्षुषा लोकं व्यवलोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को हीयते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संबाधप्राप्तः कः कृच्छ्रसंकटसंबाध[4]प्राप्तः को ऽपायनिम्नः को ऽपायप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः कमहमपायादुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशलमूलान्यवरोपयेयं कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम् । आह च ।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।
न तु वैनेयवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

यावद्भगवता समन्वाहृत्य[5] ऋद्ध्या चोपसंक्रम्य तथाविधा धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा आयुष्मता स्थविरकेण इदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविक[88 b]रणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दन-

---

1) B °दृष्टमवित्तमविदित°, but the त्त and perhaps also the म is expunged; P has, instead of वित्तम, चित्तंम, D omits the three superfluous akṣaras.

2) D adds the lost syllables.

3) MS त्रिरात्रेस्त्रिर्दि°.

4) B सवाध°, D corr.

5) Ex conject.; MS समन्वाहृत. Cp. K, f. 157a 2:

ततश्च सहसा दृष्ट्वा समन्वाहरदाशु तं ।
ऋद्ध्या तत्रोपसंक्रम्य दिदेश धर्ममुत्तमं ॥

कल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः ॥

तत स्थविरो ऽर्हत्त्वप्राप्तः समन्वाहर्तुं प्रवृत्तः । ममापि कश्चिद्विनेय इति । पश्यति पञ्चमात्राणि वणिक्छतानि कालिकावातवित्रासितानि(1) *अपाया*(2)द्यमनाभिमुखानि । मया तस्माद्भयात्परित्रातव्यानीति तेन मम विनेया भविष्यन्तीति । ततः स्थविरकेण ऋद्ध्या गत्वा तस्माद्भयात्परित्राताः ॥ ततः प्रसादजाताः सर्व एव प्रव्रजिता मनसिकारश्चैष दत्तः । तैः सर्वैरेव युज्यमानैर्घटमानैर्व्यायच्छमानैः सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्कृतं तेषां च गुणेषु न कश्चित्प्रत्यक्षः(3) । षड्वर्गिका (4)अवध्यापितुं प्रवृत्ताः(5) । (6)महल्लेन भूत्वा पञ्च सार्ध-

---

1) MS वित्रामितानि.

2) I doubt the genuineness of *apāyāt*. The Tibetan has here but one word: སྡུག་བསྔལ་, = 'calamity, distress, misery' (Sarat). The abl., too, is strange.

3) Cp. K, f. 157b 6: तेषां गुणेषु धर्मेषु प्रत्यक्षो न हि कश्चन. In this signification of 'witness', however, *pratyakṣin* ought to be the proper word, not *pratyakṣa*, cp. Jtkm., p. 128, 8. But Divy. 71, 8 *pratyakṣa* has, it seems, also the meaning of *pratyakṣin*, quite the same as here.

4) Ex conject., cp. the parallel passage Divy. 494, 8; B अवध्यापितुं, but the akṣ. व bears two dots which denote cancelling; of its copies, DP have अध्यापितुं, C has kept अव॑ध्यापितुं. I think the corrector who eliminated व was wrong, and believe that अवध्यापितुं, though not conformable to grammar, is from the hand of the author of our collection. This is confirmed by the parallel passage of K (f. 157b 6):

तदा षड्गतिकाः सर्वे दृष्ट्वा तान्ब्रह्मचारिणः ।
अवध्यापितुकामास्ते उपतस्थुः प्रमादिनः ॥

and by the Tibetan translation དྲུག་སྡེ་རྣམས་འཕྱ་བར་བྱུང་ངོ 'The Ṣaḍvargikās commenced to censure them'. Cp. also its counterpart उद्भावयितुम्, *infra*, p. 140, 3.

5) Visarga wanting in MS.

6) I think, the difficulty of this passage «d'un laconisme obscur», as Feer observes (p. 377 n. 2), will be removed, if we make the *oratio recta* begin with *mahallena*. (The Ṣaḍvargikās said ironically to one another): «This stupid old fellow has procured himself a retinue of 500 who dwell with him. And in this very way they will be converted, forsooth!» The word *mahalla* is rendered in the Tibetan རྒན་གླེན་. Now གླེན་པ is, according to Sarat, = «dull, foolish, stupid, जड».

विहारिणां(1) शतानि उपस्थापितानि । एते ऽप्येवमेव विनीता भविष्यन्तीति ॥

तत आयुष्मानानन्दः सब्रह्मचारिवत्सलः परानुग्रहप्रवृत्त आयुष्मन्तं स्थविरकनामानमुद्भावयितुकामो येनायुष्मान्स्थविरनामा तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्यायुष्मता स्थविरेण स्थविरनाम्ना भिक्षुणा सार्धं संमुखं(2) संमोदनीं संरञ्जनीं विविधां कथां व्यतिसार्यैकान्ते निषण्णः । एकान्ते निषण्ण आयुष्मानानन्दः स्थविरं स्थविरकनामानमिदमवोचत् । पृच्छेम वयमायुष्मन्तं स्थविरं स्थविरकनामानं कञ्चिदेव प्रदेशं(3) सचेदवकाशं कुर्याः प्रश्नस्य व्याकरणाय ॥ (4)आयुष्मन्नानन्द श्रुत्वा ते वेदयिष्ये ॥ अरण्यगतेनायुष्मन्स्थविर भिक्षुणा वृक्षमूलगतेन शून्यागारगतेन कतमे (5)धर्माभीक्ष्णं मनसिकर्तव्याः ॥ (6)[आह ।] अरण्यगतेनायुष्मन्नानन्द(7) भिक्षुणा वृक्षमूलगतेन शून्यागारगतेन द्वौ धर्मावभीक्ष्णं मनसिकर्तव्यौ शमथश्च विपश्यना च ॥ शमथ स्थविर आसेवितो भावितो बहुलीकृतः कमर्थं(8) प्रत्यनुभविष्यति(9)। विपश्यना आसेविता भाविता बहुलीकृता कमर्थं प्रत्यनुभवति ॥ शमथ आयुष्मन्नानन्द(10) आसेवितो भावितो बहुलीकृतो विपश्यनामागम्य विमुच्यते । विपश्यना आसेविता भाविता बहुलीकृता शमथमागम्य विमुच्यते । शमथविपश्यनापरिभावितमायुष्मन्नानन्द श्रुतवत आर्यश्रावकस्य चित्तं(8) धातुशो विमुच्यते ॥ तत्र स्थविर कतमे धातवः ॥ (11)पश्चा-

---

1) Ex conject.; MS सार्द्धविहारिणा. Cp. *saddhiṃvihāri* apud Childers, *Dict.* s. v., and *sārdhaṃvihārin* in the Index on Divy.

2) MS संमोदनीयं संरञ्जनीयं. Cp. *supra*, I, p. 229,2; Divy. 70,10. 156,19; etc. and *passim* in the Pali Tipiṭaka.

3) MS सचेदमवकाशं.

4) Ex conject.; MS आयुष्मानाº.

5) Sandhi in MS, cp. *supra*, I, p. 20 n. 6.

6) Added in MS between the lines. I take it for a gloss.

7) B ºयुष्मानानन्द, with cancelled first *ā*, DP ºयुष्मानाº.

8) Anusvāra wanting in MS.

9) The future tense is only used here, not in the repetitions, cp. *infra*, p. 141,11. 142,9.

10) MS आयुष्मानानन्दः.

11) B पाचा, CP पश्चा, D corr.

युष्मन्नानन्द प्रहाणधातु‹र्यश्च विरागधातुर्य›श्च निरोधधातुः ॥ कस्य नु स्थविर प्रहाणात्प्रहाणधातुरित्युच्यते '‹कस्य विरागाद्विरागधातुरित्युच्यते› ' कस्य निरोधान्निरोधधातुरित्युच्यते ॥ सर्वसंस्काराणामायुष्मन्नानन्द प्रहाणात्प्रहाणधातुरित्युच्यते ' सर्वसंस्काराणां विरा‹गाद्विरा›गधातुरित्युच्यते ' सर्वसंस्काराणां निरोधान्निरोधधातुरित्युच्यते ॥

अथायुष्मानानन्द[1] स्थविरस्य स्थविरकनाम्नो भिक्षो[2]र्भाषितमभिनन्द्यानुमोद्य येन पञ्च भिक्षुशतानि तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य पञ्च भिक्षुशतानीदमवोचत् । अरण्यगतेनायुष्मन्तो[3] भिक्षुणा वृक्षमूलगतेन शून्यागारगतेन कतमे[4] धर्मा अभीक्ष्णं मनसिकर्तव्याः ॥ अरण्यगतेनायुष्मन्नानन्द[5] भिक्षुणा वृक्षमूलगतेन शून्यागारगतेन द्वौ धर्मावभीक्ष्णं मनसिकर्तव्यौ शमथश्च विपश्यना च ॥ शमथ आयुष्मन्त आसेवितो ‹भावितो› बहुलीकृतः कमर्थं प्रत्यनुभवति ' विपश्यना आसेविता भाविता बहुलीकृता कमर्थं प्रत्यनुभवति ॥ शमथ आयुष्मन्नानन्द आसेवितो भावितो बहुलीकृतो विपश्यनामागम्य विमुच्यते ' विपश्यना आसेविता ‹भाविता› बहुलीकृता शमथमागम्य विमुच्यते । शमथविपश्यनापरिभावितमायुष्मन्नानन्द[6] श्रुतवत आर्यश्रावकस्य चित्तं धातुशो विमुच्यते ॥ तत्र आयुष्मन्तः कतमे धातवः ॥ [7]यश्चायुष्मन्नानन्द प्रहाणधातुर्यश्च विरागधातुर्यश्च निरोधधातुः ॥ कस्य [8]न्वायुष्मन्तः प्रहाणात्प्रहाणधातुरित्युच्यते ' कस्य विरागाद्विरागधातुरित्युच्यते ' कस्य निरोधान्निरोधधातुरित्युच्यते ॥ सर्वसंस्काराणामायुष्मन्नानन्द प्रहाणात्प्रहाणधातुरित्युच्यते

1) B °युष्मान्नान°, D corr.
2) MS भिक्षवो भाषित°.
3) MS °युष्मतो (D °युष्मता).
4) B धर्म अभीक्ष्णं, P corr.
5) MS °युष्मताननन्द.
6) MS °युष्मान्नानन्द (D °युष्मानानन्द).
7) MS यश्चा° (D यश्या°).
8) MS त्वायुष्मन्तः.

सर्वसंस्काराणां [89 a] विरागाद्विरागधातुरित्युच्यते । सर्वसंस्काराणां निरोधान्निरोधधातुरित्युच्यते ॥

आयुष्मानानन्दः पञ्चानां भिक्षुशतानां भाषितमभिनन्द्यानुमोद्य येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वैकान्ते ऽस्थात् । एकान्तस्थित आयुष्मानानन्दो भगवन्तमिदमवोचत् । अरण्यगतेन भदन्त भिक्षुणा वृक्षमूलगतेन शून्यागारगतेन कतमे धर्मा अभीक्ष्णं[1] मनसिकर्तव्याः[2] ॥ अरण्यगतेनानन्द भिक्षुणा वृक्षमूलगतेन शून्यागारगतेन द्वौ धर्मा‹व›भीक्ष्णं मनसिकर्तव्यौ[3] शमथश्च विपश्यना च ॥ शमथो भदन्त आसेवितो भावितो बहुलीकृतः[4] कमर्थं प्रत्यनुभवति । विपश्यना आसेविता भाविता बहुलीकृता कमर्थं प्रत्यनुभवति ॥ शमथ आनन्द आसेवितो भावितो बहुलीकृतो विपश्यनामागम्य विमुच्यते । विपश्यना आसेविता भाविता बहुलीकृता शमथमागम्य विमुच्यते । शमथविपश्यनापरिभावितमानन्द श्रुतवत आर्यश्रावकस्य चित्तं धातुशो विमुच्यते ॥ तत्र भदन्त कतमे धातवः ॥ यश्चानन्द प्रहाणधातुर्यश्च ‹विरागधातुर्यश्च› निरोधधातुः ॥ कस्य नु भदन्त प्रहाणात्[5]प्रहाणधातुरित्युच्यते । कस्य विरागाद्विरागधातुरित्युच्यते । कस्य निरोधान्निरोधधातुरित्युच्यते ॥ भगवानाह । सर्वसंस्काराणामानन्द प्रहाणात्प्रहाणधातुरित्युच्यते । सर्वसंस्काराणां विरागाद्विरागधातुरित्युच्यते । सर्वसंस्काराणां निरोधान्निरोधधातुरित्युच्यते ॥ आश्चर्यं भदन्त यावच्छास्तुः श्रावकाणां चार्थेनार्थः पदेन पदं व्यञ्जनेन व्यञ्जनं ‹सं›स्यन्दते[6] समेति यदुताग्रपदैः । तत्कस्य हेतोः । इहाहं भदन्त येन स्थविरः स्थविरकनामा भिक्षुस्तेनोपसंक्रान्त उपसंक्रम्य स्थविरं स्थविरकनामानं भिक्षुमेतमेवार्थ-

---

1) B धर्मा आभी°, D corr.

2) Visarga wanting in MS.

3) B कर्त्तव्यो, D corr.

4) MS °कृताः (D °कृतो).

5) B प्रहाणान्प्र°, P corr.

6) MS व्यंजनं स्मन्दते (CD व्यञ्जनं स्यन्दते). Cp. *infra*, p. 143, 6.

मेभिः पदैरेभिर्व्यञ्जनैः प्रश्नं पृष्टवां[1]स्तेन मम एष एवार्थ एभिः पदैरेभिर्व्यञ्जनैः प्रश्नं पृष्टेन व्याकृत[2]स्तद्यथैतर्हि भगवता। सो ऽहमायुष्मतः स्थविरस्य स्थविरनाम्नो भिक्षोर्भाषितमभिनन्द्यानुमोद्य येन पञ्च भिक्षुशतानि तेनोपसंक्रान्त उपसंक्रम्य पञ्च भिक्षुशता[3]<न्ये>तमेवार्थमेभिः पदैरेभिर्व्यञ्जनैः प्रश्नं पृष्टवांस्तैरपि [4]मम एष एवार्थ एभिः पदैरेभिर्व्यञ्जनैः प्रश्नं पृष्टैर्व्याकृतस्तद्यथैतर्हि भगवता। तदिदं भदन्त आश्चर्यं यावच्छास्तुः श्रावकाणां चार्थेनार्थः[5] पदेन पदं व्यञ्जनेन व्यञ्जनं संस्यन्दते समेति[6] यदुताग्रपदैः॥

कं पुनस्त्वमानन्द स्थविरकं भिक्षुं[7] संजानीषे॥ स्थविरको भदन्त भिक्षुरर्हन्क्षीणास्रवः[8] कृतकृत्यः कृतकरणीयो ऽपहृतभारो ऽनुप्राप्तस्वकार्थः परिक्षीणभवसंयोजनः सम्यगाज्ञासुविमुक्तचित्तः। तान्यपि भिक्षुशतानि सर्वाण्यर्हन्ति[9] क्षीणास्रवाणि कृतकृत्यानि कृतकरणीयान्यपहृतभाराण्यनुप्राप्तस्वकार्थानि परिक्षीणभवसंयोजनानि सम्यगाज्ञासुविमुक्तचित्तानि[10]॥

यदा भगवता आयुष्मदानन्देन[11] स्थविरकस्ते च भिक्षव उद्भाविताः प्रकाशिताश्च तदा भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः[12]। कानि भदन्त स्थविरकेण

---

1) Anusvāra wanting in MS.

2) MS °कृतंतद्य°.

3) Ex conject.; MS भिक्षुशतातमेवा° (D भिक्षुशतानितमेवा°).

4) Ex conject.; MS तैरपि समय एष.

5) MS चार्थेनार्थ.

6) B सम्मेति, D corr.

7) Anusvāra wanting in MS.

8) MS °र्हन्त्क्षीणास्रवः.

9) Ex conject.; MS सर्वाण्यर्हन्त्क्षीणास्र° (D °र्हन्क्षी°).

10) B °वित्तानि, CD corr.

11) Note the compound. There is no sufficient reason to correct आयुष्मतानन्देन, though compounding is not usual here. I understand the passage, in a slightly different manner from Feer (p. 380,8), as follows: «When the Lord, owing to the Āyuṣmat Ānanda, had extolled and made renowned Sthaviraka and those (500) Bhikṣus —».

12) MS पपच्छुः (D प्रप°).

कर्माणि कृतान्युपचितानि येन [1]षष्टि वर्षाणि मातुः कुक्षावुषितः कानि कर्माणि कृतानि येन [2]धन्धः संवृत्तः परमधन्धः प्रव्रज्य चार्हत्वं साक्षात्कृतम्॥ भगवानाह। स्थविरकेणैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि। स्थविरकेण कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति। न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि [3]तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम्॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान्। स वाराणसीं नगरीमुपनिश्रित्य [4]विहरति ऋषिपतने मृगदावे॥ तत्रान्यतरः श्रेष्ठिपुत्रः स्थविरसकाशे प्रव्रजितः। स च स्थविरो ऽर्हन् स रागविप्रहीणः[5]॥ यावत्तत्र देशे पर्व प्रत्युपस्थितम्। ततस्तरुण-

---

1) Cp. *supra*, I, 135 n. 5.

2) MS धन्वः and परमधन्वः, the same spelling as in Divy. and Çikṣāsamuccaya (see the Indexes on both). I have nevertheless adopted the form *dhandha*, not *dhanva*, on account of the Pāli word *dandha* and Skt. *dhāndhya* (in Trikāṇḍaçeṣa); see Bendall's Additional Notes on his edition of Çikṣās., p. 395.

3) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

4) MS °निसृत्य.

5) Ex conject.; B स्थविरोह्नस(or some other akṣ., it is very indistinct)रागवि°. At the top of the page the word दह्र१ seems to refer to the akṣaras रोह्न, but it may rather be intended as a correction of तरुण on the same line of the text. In B's copies the text is still worse corrupted. The true reading appears from a passage in avad. nr. 95 (B 92a), where an analogous unbecoming action of some young monk is related with almost the same words.

भिक्षुणा स्थविर उत्थाप्यते । उत्तिष्ठ गोचरग्रामं गमिष्याव इति ॥ स्थविर आह । (1) वत्साद्यापि (2) प्रग एव गच्छ तावत्कुशलपक्षं (3) प्रतिजागृहीति ॥ द्विरपि <त्रिरपि> तरुणभिक्षुणा स्थविर (4) उत्थाप्यते । उत्तिष्ठ गोचरग्रामं गमिष्याव इति ॥ द्विरपि त्रिरपि स्थविर आह । (1) वत्साद्यापि (2) प्रग एव गच्छ तावत्कुशलपक्षं (3) प्रतिजागृहीति ॥ ततस्तेन तरुणभिक्षुणा आहारगृध्नेण खरं वाक्कर्म निश्चारितम् । * * * * * * * * * * * (5) ॥

---

1) B the first time वत्स्या°, the second time वत्स्मा°, D corr. both times.

2) Ex conject.; MS युग unmeaning. Since in the parallel passage of avad. nr. 95 प्रातरेव is used synonymously, and the Tibetan translator renders both terms similarly by ནང་སྐྲས་ — cp. Feer, p. 380 n. 2 — some synonym of *prātar* is wanted. Now *praga eva* is the very expression required. It was wrongly written *yuga eva* by copyists who did not understand the word *prage*; in ancient Nepalese writing *yu* and *pra* are very similar. That the fault is an old one, appears from the paraphrase in K, f. 159b 1

युग एव समालोक्य गच्छ त्वमेव भिक्षुक ।
तावत्कुशलपक्षाणां प्रतिज्ञां प्रतिपूरय ॥

3) Ex conject.; MS प्रतिज्ञागृह्णीति. Cp. *supra*, I, 257,14. Divy. 124,9. 306,12 and the places of Mhv. quoted in the Index of Senart's edition of that work (III, 559). *Pratijāgarti* = *rakṣati*, cp. Pāli *paṭijaggati*. The paraphrast of our story in the Kalpadrum. must have found this perverted reading, too, in his ms. of Avadānaç.

4) MS उपथाप्यते.

5) The portion wanting here is preserved in the Tibetan version rendered thus by Feer (p. 381,1): «Hé bien! toi, dit-il, ne sors pas de la maison pendant soixante ans! quant à moi, je pars.». — Bhagavat reprit: Que pensez-vous, Bhixus? Celui qui, en ce temps-là, à cette époque là, fut le jeune Bhixu, c'était précisément ce bhixu Sthavira. C'est par avoir éprouvé des dispositions perverses envers un Arhat et lui avoir adressé des paroles dures par un acte de méchanceté —

It is plain that this portion has been lost by a mistake of some scribe whose eyes deviated from the first खरं वाक्कर्म निश्चारितं to those same words repeated some lines below, which close the portion lost.

In K, f. 159b 4, this is paraphrased as follows.

ततो रुषा स शिष्यस्तं गुरुं सान्त (·) ततोवदत् । (·) So MS. I propose प्रेक्ष्य
अहमेव प्रयास्यामि त्वं तिष्ठ (§) यथोदरे ॥ (§) Read तिष्ठेह

**** तस्य कर्मणो विपाकेन षष्टिं वर्षसहस्राणि[1] मातुः कुक्षावुषितः। यद्भूद्धर्म[2]मात्सर्यं तेन दुःप्रज्ञः कृच्छ्रेणेन्द्रियाणि परिपाचितानि। यदनेन तत्र पठितं स्वाध्यायितं स्कन्धकौशलं प्रतीत्यसमुत्पादकौशलं स्थानास्थानकौशलं च कृतं तेन मम शासने प्रव्रज्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम्। तस्मात्तर्हि भिक्षवो वाग्दुश्चरितप्रहाणाय व्यायन्तव्यम्[3]। एते दोषा न भविष्यन्ति ‹ये› स्थविरकस्य पृथग्जनभूतस्य एष एव गुणगणो भविष्यति यस्तस्यैवार्हत्वं प्राप्तस्येत्येवं[4] वो[5] भिक्षवः शिक्षितव्यम्॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्॥

इत्यसौ दहरो भिक्षुस्तं गुरुं स्थविरं यतिं।
रुषा प्र(·)रुषवाक्येन प्रतिक्षिप्य ततो ययौ॥ (·) Read परुष°
योसौ दहरको भिक्षुः पारुष्यमवदद्गुरोः।
अयं स्थविरको भिक्षु(§)ज्ञानीध्वमिति मान्यथा॥ (§) Read भिक्षुर्ज्ञा°

1) Cp. Feer's note 3 on p. 381.

2) MS यद्भूद्धर्म° (D यदाभूत्सर्व°).

3) MS व्यापत्तव्यमेते, cp. *supra*, I, p. 226 n. 3; 245 n. 7.

4) MS °त्यैवं.

5) B वा, D corr.

हस्तक इति ६३।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे। श्रावस्त्यामन्यतमः श्रेष्ठी आढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी। तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम्। स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति। तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृत्ता। सा अष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता। दारको जातो[1] ऽभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिकः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः प्रकृतिजातिस्मरश्च। स स्वकं हस्तं गृहीत्वा आलिङ्गते चुम्बति परिष्वजति[2] वाचं भाषते। अहो बत मे हस्तकौ सुचिरेण लब्धौ अहो बत मे हस्तकौ सुचिरेण लब्धकाविति॥ तस्य जातौ जातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति। ज्ञातय ऊचुः। यस्मादयं जातमात्र एव हस्तावालिङ्गते चुम्बति तस्माद्भवतु दारकस्य हस्तक इति नामेति॥ हस्तको दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां[3] द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम्। सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते वर्ध्यते[4] क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिर्मण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तप्तैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते ह्रदस्थमिव पङ्कजम्। यदा

1) MS °तः। अभि°.

2) BCD परिस्वजति, P परिष्वजति.

3) MS here °मन्स°, DP °मत्स°, as usual.

4) MS वर्द्धते.

तत्र देशे किञ्चिद्भवति भयं तदा स जनकायो भीत इतश्चामुतश्चोद्भ्रान्तो[1] भाण्डं गोपायति[2] स तु हस्तो गोपायति जनकायस्य चैवं कथयति । मा भवन्तो दक्षिणीयेषु चित्तं प्रदूषयत[3] मा परुषां वाचं भाषयध्वमहो बत मे हस्तकौ सुचिरेण लब्धकावहो बत मे हस्तकौ सुचिरेण लब्धकाविति ॥

यावदपरेण समयेन हस्तको जेतवनं गतः । अथासौ ददर्श बुद्धं भगवन्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्चानेन भगवतो ऽन्तिके चित्तं प्रसादितम् । स प्रसादजातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृ[90a]त्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । ततो ऽस्य भगवताशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा हस्तकेन विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतआपत्तिफलं साक्षात्कृतम् । स दृष्टसत्यो मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्संवृत्त[4]स्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च

---

1) MS °द्भ्रान्तौ.

2) B गोपी(वा)यमिति; the copies neglect the interlinear akṣara. I am not quite certain of the correction. Ratnāv. nr. 11, which is the paraphrase of this avadāna, is here slightly different: जनकायः समुद्भ्रान्तो गोपायस्वस्वभाण्डकम् (f. 94b 3), where the true reading may be °ऽगोपायत्स्वस्वभाण्डकम्, as seems to be meant in Cambr. MS Add. 1620.

3) MS °षयतः.

4) MS °र्हत्संवृ°.

संवृत्तः । सो ऽर्हत्त्वप्राप्तो[1] ऽप्येवमेव भिक्षूणां धर्मं देशयति । मा भवन्तो दक्षिणीयेषु चित्तं प्रदूषयत मा खरां वाचं निश्चारयत । अहो बत मे हस्तकौ सुचिरेण लब्धकावहो बत मे हस्तकौ सुचिरेण लब्धकाविति ॥

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भदन्त हस्तकेन कर्माणि कृतान्युपचितानि येनार्हत्त्वप्राप्तो ऽप्येवमेव कथयति । अहो बत मे हस्तकौ सुचिरेण लब्धकावहो बत मे हस्तकौ सुचिरेण लब्धकाविति ॥ भगवानाह । प्रत्यक्षकर्मफलदर्शी भिक्षवो ऽयं पुद्गलः[2] । इच्छथ यूयमवधारयितुम्[3] ॥ एवं भदन्त ॥ हस्तकेनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । हस्तकेन कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव[4] स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिसहस्रायुषि प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां[5] बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनिश्रित्य[6]

1) MS °र्हत्वंप्राप्तो, but cp. *infra*, l. 5 and *supra*, I, 285, 4. II, 139, 3.

2) I have adopted Feer's emendation (p. 385, n. 1); MS पिंगलइच्छथ.

3) Ex conject.; MS यूयंसंधायापमेवं, utterly corrupt (D यूयंसमाधाय अपमेवं, quite nonsense). My correction has been suggested by the phrase इच्छथ भिक्षवः श्रोतुम् in analogous cases (vide *supra*, I, p. 65, 9. 69, 3); *avadhārayati* is a synonym of *çṛṇoti*.

4) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

5) B °ष्याणा, P corr., D, as usual, देवानां च मनुष्याणां च.

6) MS °निसृत्य.

विहरति ऋषिपतने मृगदावे । यावत्तत्र द्वौ भिक्षू संशीलिकौ[1] । तत्रैको बहुश्रुतो ऽर्हन्द्वितीयो ऽल्पश्रुतः पृथग्जनश्च । तत्र यो ऽसावर्हन्बहुश्रुतः स ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां बहूनि च निमन्त्रणकानि प्रतिलभते । स तं संशीलिकभिक्षुं[1] यत्र निमन्त्रितो भवति तत्र पश्चाच्छ्रमणं[2] नयति ॥ यावदन्यतमस्मिन्दिवसे ऽर्हन्निमन्त्रितो[3] निमन्त्रणकं गन्तुकामस्तं पश्चाच्छ्रमणमागच्छति[2] न च प्रतिलभते । ततस्तेन तस्यादर्शनादन्यो[4] भिक्षुर्नीतः[5] ॥ यावत्तत्र तरुणभिक्षुभिरौद्धत्याभिप्रायैरेवमुक्तम्[6] । पश्यत भदन्ता यावत्तेनायं पश्चाच्छ्रमणो[7] ऽद्य न नीतो ऽन्यो नीत इति ।

---

1) Ex conject.; MS संशीतिकौ and l. 4 संशीतिकभिक्षुं. I take this word *saṃçītika*, which is also found in the paraphrase of the Ratnāv. (f. 98a 6)

काश्यपस्य जगद्गुरोः
शासने द्वौ यती भिक्षू संशीतिकौ बभूवतुः ॥

for a corrupt reading, and have corrected it into *saṃçīlika*. From the context it is plain that it must have the meaning «comrade, cohabitant, living together». The Tibetan translation of it is མཛའ = 'friend'. Cp. Feer, p. 385 n. 3; the passage of the Kanjur quoted there is to be thus corrected: གཉིས་ཤིག་མཛའ་ཞིང་འདུག་སྟེ་. Now, संशीलन is proved in PW, VII, 478 *s. v.* to mean 'häufiger Verkehr mit' —, and here we have the new word संशीलिक with a cognate meaning.

2) MS °च्छ्रवणं.

3) B °न्निमत्रितो, DP corr.

4) Ex conject.; MS तस्यादर्शाद°.

5) B भिक्षुर्णीतः, cp. *supra*, p. 134 n. 5; D corr.

6) If *auddhatya* is right — and there is no reason to doubt it — it must be taken here in the pregnant sense of Greek ὕβρις. The young monks were intent on jeering him; Çikṣāsamuccaya (ed. Bendall) 106, 15 *auddhatya* is conjoint with *hāsya*. The Tibetan renders *auddhatyābhiprāyaiḥ* by སེམས་དགོད་པ་དག་གིས་.

In R the parallel passage is somewhat corrupt; f. 98b 4 तस्यौद्धत्यंमनः कर्तुमेवंमूचुः परस्परं (likewise in Cambr. Add. 1620, f. 90b 4, only the anusvāra on त्य is wanting). If I am right correcting this line as follows: तस्यौद्धत्यमघः कर्तुमेवमूचुः परस्परम्, the ordinary meaning of *auddhatya* will do here, for the phrase quoted would signify: «in order to abate his haughtiness they spoke thus to each other».

7) MS °च्छ्रवणो.

ततस्तेन क्रोधाभिभूतेनार्हतो ऽन्तिके चित्तं प्रदूष्य खरं वाक्कर्म निश्चारितम्। ****** ********[1] तेन पञ्च जन्मशतान्यहस्तो जातः। यदाशयतो विप्रतिसारजातेनात्ययमत्ययतो देशितं [2]विवृतमुत्तानीकृतं तेन हस्तौ प्रतिलब्धौ। यत्पुनस्तेन पठितं स्वाध्यायितं स्कन्धकौशलं धातुकौशल[3]मायतनकौशलं प्रतीत्यसमुत्पादकौशलं च कृतं तेन मम शासने प्रव्रज्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम्। इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम्॥

इदमवोच[90 b]द्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो ‹भगवतो›[4] भाषितमभ्यनन्दन्॥

---

1) The imprecation itself has been lost with the first part of the explicative conclusion of the tale, quite as in the preceding avadāna, cp. the judicious remark of Feer, p. 386 n. There is no gap in the Tibetan. Feer in his translation (p. 386, 5) has put this missing portion within brackets. I transcribe it here for easiness' sake: «Si désormais, dit-il, je touche à son vase à aumônes pour le laver, je veux n'avoir plus mes deux mains». — Bhagavat ajouta: «Que pensez-vous, Bhixus, celui qui, en ce temps-là fut le Bhixu compagnon, c'était précisément ce Hastaka. Pour avoir, dans un accès de mauvais sentiments contre l'Arhat, laissé échapper l'acte d'une parole violente —».

The gap must have existed already, when the Ratnāvadānamālā was composed. The long narration R, f. 98b 5—100 a, is not the paraphrase of the few phrases preserved in the Tibetan, but it has a different content; it may be a product of the paraphrast's own invention to fill up the lost portion of the text he worked upon.

2) Ex conject.; MS विवृत्तमुत्तानी° (P विवृत्तानी°). Cp. *supra*, I, p. 287, 5.

3) धातुकौशलम् has been left out in P.

4) D fills up the gap.

लेकुञ्चिक इति ९४।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे। श्रावस्त्यामन्यतमो ब्राह्मण आढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रव‹ण›[1]धनप्रतिस्पर्धी। तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम्। स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति। तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृत्ता। साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता। दारको जातो दुर्वर्णो दुर्द‹र्श›नो ऽवहोडिमको[2] जातमात्रस्य चास्य मातुः स्तनाभ्यां क्षीरमन्तर्हितम्। यावत्तेन ब्राह्मणेन तस्यान्या धात्री आनीता। तस्या अपि क्षीरमन्तर्हितं तस्य दारकस्य कर्मविपाकतः। यदास्य क्षीरसंभवः[3] सर्वैरप्युपायैर्न[4] संभवति तदासौ लेहेनोद्धृतः[5]।

---

1) D fills up the gap.

2) MS दुर्दन अव°. — Cp. *supra*, I, p. 280, 8, where MS has अवहोटिमको, which I have changed into अवकोटिमको. Here it is written अवहोडिमको, which is also found in the paraphrase of this tale in Ratnāv. nr. 21:

ततः सा समपेसूत दारकं दुर्भगाकृतिं। (·) Read दुर्वर्णं वि°
दुर्वर्ण(·)विकृताकारमवहोडिमकेन्द्रियं॥ (f. 203 b 6)

Its Tibetan equivalent is བྱུར་ངན་པོ་ཞིག་བཙས་ཏེ.

3) Tib. འོ་མ་འབྱུང་བ་.

4) MS सवैरप्यु° (D सर्वै°).

5) MS °नोद्धृत°.

तस्य लेकुञ्चिक[1] इति नामधेयं कृतम्॥ सो[2] ऽल्पेशाख्यो ऽल्पपुण्यश्च॥

यदा महान्संवृत्तस्तदा उदरपूरणमपि नासादयति। पश्यति च <भि>[3]क्षून्सुनिवसितान्सुप्रावृतान्भ्रमरसदृशानि पात्राणि गृहीत्वा श्रावस्तीं पिण्डाय प्रविशतस्तांश्च पूर्णहस्तान्पूर्णपात्रान्प्रतिनिष्क्रामतः। तस्य दृष्ट्वा भगवच्छासने प्रव्रज्याभिलाष उत्पन्नः। स मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितो ऽप्युदरपूरणं नासादयति। तेन तेनैव संवेगेन युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम्। अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कार[4]पराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः॥

यावदसाव[5]परेण समयेन भगवतो गन्धकुटीं संमार्ष्टुं प्रवृत्तः। स तां संमृज्य पात्रचीवरमादाय श्रावस्तीं[6] पिण्डाय प्राविक्षत्। ततस्तेन प्रभूतः प्रणीतश्च पिण्डपात आसादितो येनास्य संतर्पितानीन्द्रियाणि महाभूतानि। ततस्तेन संतर्पितेन्द्रियेण कृत्स्ना[7] रात्रिर्ध्यानविमोक्षसमापत्तिभिरतिनामिता। ततो ऽस्य बुद्धिरुत्पन्ना। शोभनो ऽयमुपायो

---

1) B लेकुंचिकलेकुंचिक इति, likewise C. In D and P the name is written but once, and in fact the repetition seems to be merely dittography.

2) Ex conject., cp. R, f. 204b 4 स्वल्प(sic)शाख्योल्पपुण्यवान्; MS स्ते ऽल्पेसौख्यो (D सो ऽल्पे°). Cp. Feer, p. 388 n. 2.

3) Ex conject., suggested also by the Tibetan, cp. Feer, p. 388 n. 3; MS पष्यतिचत्तुषंनिवशतांसुप्रावृत्ता(D ता)न्भ्रमर°, utterly corrupt. Cp. also R, f. 204b 6 foll.

4) B °लोभसंस्कार°, DP corr.

5) Ex conject.; MS यावदसौपरेण.

6) Anusvāra wanting in MS.

7) Ex conject.; MS कृत्स्नंरात्रिं...... °नामितं. Cp. the paraphrase in Ratnāv.: तद्रात्रिं सुसमाहितः.......सुखेनैवात्य(ms. भ्य)नामयत् (f. 206b 2).

यद्वयं भिक्षुसङ्घं विज्ञापयेयमिति । तेन सर्व एव भिक्षुसङ्घो विज्ञापितः । अहं[1] भदन्ताल्पपुण्यो यदा गन्धकुटीं संमृज्य पिण्डपातं प्रविशामि तदा तृप्तिं[2] लभे । तन्मे सङ्घः कारुण्यं करोतु नान्येन भगवतो गन्धकुटी संम्राष्टव्येति[3] ॥ ततः सङ्घेन क्रियाकारः[4] कृतो न केनचिद्भगवतो गन्धकुटी संम्राष्टव्येति । स विस्रब्धो गन्धकुटीं[2] संमृज्य पश्चाच्छ्रावस्तीं पिण्डाय प्रविशति ॥

तस्मिंश्च समये आयुष्माञ्छारद्वतीपुत्रः[5] पञ्चशतपरिवारो जनपदे[6] वर्षोषितः[7] श्रावस्त्यामभ्यागतः । ततः शास्तुर्गौरवजातो गन्धकुटीं संमार्ष्टुमारब्धः[8] । स आयुष्मता लेकुञ्चिकेन लक्षितः । तेनोच्यते । स्थविर उदरे मम प्रहारो दत्तो यत्ते गन्धकुटी संमृष्टेति ॥ स्थविरः प्राह । कथमिति ॥ लेकुञ्चिकः कथयति । स्थविर यदाहं गन्धकुटीं[9] न संमार्जितवांस्तदा पिण्डपातं नासादयामीति ॥ ततः स्थविरशारिपुत्रेणोक्तम् । यद्येवमहमन्यत्र निमन्त्रितः । अल्पोत्सुकस्त्वं भव अहं तत्र तुभ्यं पिण्डपातं दास्यामीति ॥ ततः स्थविरशारिपुत्रः पञ्चशतपरिवारो निमन्त्रणकं प्रस्थितः । लेकुञ्चिकोऽपि तेनैव सार्धं संप्रस्थितः ॥ यदा गृहपतेर्गृहसमीपं गतस्तदा [91a] लेकुञ्चिकस्य कर्मविपाकेन तस्मिन्गृहे महान्कलहः[4] समुत्पन्नः । तत आयुष्मतो लेकुञ्चिकस्यैतदभवत् । [10]ममाल्पपुण्यतया तत्र कलहो[11]

---

1) Irregular sandhi, cp. *supra*, I, 20 n. 6; or may the singular *bhadanta* perhaps be used also when addressing a plurality of persons, in the same way as is sometimes the case with *tāta*?

2) Anusvāra wanting in MS.

3) Note this new form with metathesis, cp. ved. fut. *mrakṣyate*, compared to *mārṣṭavya* and the subst. *mārṣṭi*.

4) Visarga wanting in MS.

5) MS °ष्माच्छा°.

6) B जनपदं, D corr. Cp. also Feer, p. 389 n. 2.

7) B °र्षोषितश्रा°, D corr.

8) MS संमाष्टु° (D समाष्ट, P संमाष्ट).

9) MS गन्धकुटीनसंमार्जितवान् । तदा.

10) In B मा and the last akṣ. of पुण्यतया are very indistinct.

11) MS कलको.

ज्ञात इति। ततः प्रतिनिवृत्य विहारं गत्वा भक्तच्छेदमकरोत्॥ ततो द्वितीये दिवसे स्थविरशारिपुत्रेणोच्यते। किमर्थं त्वं न गत इति॥ तेनोक्तम्। स्थविरेण नावगतं[1] ममाल्पपुण्यतया यादृशस्तत्र कलहो जात इति॥ ततः स्थविरशारिपुत्रेणान्यत्र दिवसे तं पुर-[2]स्कृत्य तद्गृहं प्रवेशितः। सङ्घमध्ये चोपविष्टस्य सतः ‹प्र›दक्षिणाग्राहारो[3] दीयते। तत्र परिवेषकजनो विस्मरति[4]। तेन सङ्घमध्ये द्वितीयो भक्तच्छेदः[5] कृतः॥

यावदियं प्रवृत्तिः स्थविरानन्देन श्रुता[6]। श्रुत्वा च लेकुञ्चिकमुवाच। तेन हि त्वमिहैव जेतवने तिष्ठाहं ते पिण्डपातमानेष्यामीति॥ स्थविरानन्दस्यैवंविधा स्मृतिः। यदा भगवतो ऽन्तिकादशीतिर्धर्मस्कन्धसहस्राण्युद्गृहीतानि * * * *[7]। लेकुञ्चिकस्य च कर्मावरणेन स्थविरानन्देन विस्मृतम्। तत्रानेन तृतीयो[8] भक्तच्छेदः कृतः॥ चतुर्थे दिवसे स्थविरा‹नन्दे›नास्थां[9] कृत्वा पिण्डपातो दत्तः सो ऽपि निर्गच्छतः[5] श्वभिरपहृतः। तत्रानेन [10]चतुर्थो भक्तच्छेदः कृतः॥

---

1) Ex conject.; MS स्थविरेणावगतं (DP °वगत). I accept the first sentence as an interrogation: «has the thera not noticed how — »?

2) Ex conject.; MS संपुर°. Cp. R, f. 207 a 4, तं पुरः समुपादाय.

3) Ex conject.; MS सतो दक्षि°. My insertion of प्र is justified by the Tibetan translation (Feer, p. 390 n. 1) as well as by the words of the paraphrast in R (f. 207 a 5) परिवेषकाः। प्रदक्षिणक्रमेणैवमभ्यर्च्य पर्यवेश(sic)यन्. Perhaps there is also a small gap; the repetition of the conjunction च is singular.

4) Ex conject.; MS विस्मारिते.

5) Visarga wanting in MS.

6) Ex conject.; MS श्रुतं.

7) At the place which I have marked by asterisks the words वृद्धे च भिक्षुभ्यः follow in MS. The rest of the sentence has been lost in a gap, which is not mentioned by Feer, but he must have translated the portion missing in Sanskrit from the Tibetan, since he relates in his translation (p. 390, 7 foll.) that Ānanda was able to learn by heart 80.000 *dharmaskandhas* taught by Bhagavān in the same time as the other bhikṣus could learn but 20.000. Feer has not wholly caught this passage. It is not said here that Ānanda had in memory this teaching at that time, but only this: «his memory was such as to remember etc.»

8) MS भक्ताच्छेदः (D भक्तच्छेदः).

9) The correction is certain from the Tibetan, see Feer, p. 390 n. 2.

10) B वतुर्थो, CDP corr.

पञ्चमे दिवसे स्थविरमौद्गल्यायनेन श्रुत्वा लेकुञ्चिकस्यार्थाय पिण्डपातं गृहीत्वा ऋद्ध्या[1] संप्रस्थितम्। लेकुञ्चिकस्य कर्मविपाकेन सुपर्णिना पक्षिराजेन पक्षैः पराहत्य महासमुद्रे पातितः। तत्रानेन पञ्चमो भक्तच्छेदः कृतः॥

षष्ठे दिवसे शारिपुत्रेण श्रुतम्। तस्यैतदभवत्। यन्न्वहं ‹लेकुञ्चिकस्य पिण्डपातं› * * * * * * * * * *[2] लेकुञ्चिकस्य कुटिकाद्वारे ऽवस्थितः। ततो लेकुञ्चिकस्य कर्मविपाकेन तदपि द्वारं शिलाभिरावृतम्। ततः शारिपुत्रेण ऋद्ध्या मोद्यामीति[3] तत्पात्रं पृथिव्यां स्थापितम्। तदपि लेकुञ्चिकस्य कर्मविपाकेनाशीतिषु[4] योजनसहस्रेषु काञ्चनमय्यां[5] पृथिव्यामवस्थितम्[6]। ततो ऽपि स्थविरशारिपुत्रेण ऋद्ध्या समुद्धृत्य तत्पिण्डकं मुखद्वारे ऽर्पिते पिण्डपाते तस्य कर्मावरणेन[7] तन्मुखमेकघनं संवृत्तम्[6]। तत आयुष्माञ्शारिपुत्रो लेकुञ्चिकस्याभव्यतां ज्ञात्वा संविग्नस्तेन च भदन्तेन षड्भक्तच्छेदाः कृताः॥

---

1) Ex conject.; MS ऋध्यात्संप्रस्थितः.

2) Again a gap in consequence of the carelessness of some scribe, whose eyes must have deviated from the first लेकुञ्चिकस्य to the third. The missing portion is represented by the italicized words of this passage of Feer's translation (p. 390, 21) from the Tibetan: «Si je *recueillais moi-même, de mes propres mains, les aumônes de Lekuncika?» Le Sthavira Çāriputra, ayant donc recueilli les aumônes de Lekuncika, disparut de cette maison et* se présenta à la porte de l'habitation de Lekuncika.» In the paraphrase of R this is related in almost the same way (f. 209 a).

3) MS मोत्ता°.

4) Note the ungrammatical plural *açītiṣu*. R (f. 209 b 3) अशीति योजनानां च सहस्रेषु [च] रसातले.

5) Ex conject.; MS काञ्चनशय्यां. Feer (p. 390, 29) «sur un sol formé d'une couche d'or.» Tibet. གསེར་གྱི = 'of gold' = *kāñcanamaya.*

6) MS °वस्थितस्ततो................संवृत्तस्तत (D संवत्तः तत्र). The sentence which begins with ततो ऽपि is badly constructed. I think that between तत्पिण्डकं and मुखद्वार° a clause has been lost relating that Çāriputra opened the door of L.'s cell and brought his meal within reach of his mouth.

7) B कर्माकरणेन, D corr.; cp. *supra*, p. 155, 9.

ततः सप्तमे दिवसे आयुष्माँल्लेकुञ्चिकः सत्त्वानामुद्वेजनार्थं कर्मणां चाविप्रणाशसंदर्शनार्थं[1] कर्मबलोद्भावनार्थं च भस्मना पात्रं पूरयित्वा बुद्धप्रमुखस्य भिक्षुसङ्घस्य पुरस्तान्निषद्य उदकेनालोड्य[2] पीत्वा निरुपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृतः ॥ तमभिवीक्ष्य भिक्षवः संविग्नास्तस्य शरीरे शरीरपूजां कृत्वा संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भदन्त लेकुञ्चिकेन कर्माणि कृतानि येनार्हत्त्वप्राप्तो ऽपि[3] षड्भक्तच्छेदान्कृत्वा सप्तमे दिवसे निरुपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृत इति ॥ भगवानाह । लेकुञ्चिकेनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि[4] । लेकुञ्चिकेन कर्माणि कृतानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि[5] तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्यामन्यतमा गृहपतिपत्नी श्राद्धा

---

1) Ex conject.; MS कर्मणोश्चा°.

2) Ex conject.; MS उदकेनालोड्यपित्वा निरुपधि°. The Tibetan translation has འཐུངས་ནས་ = 'et les but', cp. Feer, p. 391 n. 2. Ratnāv. expresses the same fact by means of the verb *bhuj*: f. 209b 7 अंबुनालोड्य तद्भस्म भुंजमानस्ततः क्षणात् । त्रिरत्नस्मरणं कृत्वा निर्वृतिं परमां ययौ, and f. 210a 3 सप्तमे दिवसे भस्म भुक्त्वैव परिनिर्वृतः.

3) P here येनार्हत्वप्राप्तोकय, which Feer misreads °कृप; hence his note 3 on p. 391. B has the right reading, likewise its copies C and D.

4) B °वश्यभा°, D corr.

5) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

भद्रा कल्याणाशया । सा अभीक्ष्णं श्रमणब्राह्मणकृपणव[1]नीपकयाचन[2]केभ्यो दानानि ददाति ॥ तस्या[3] अपरेण समयेन भर्ता कालगतः । यावदस्याः पुत्रः स्वगृहे स्वामी संवृत्तः । स च मत्सरी ‹कुटु›कुञ्चक[4] आगृहीतपरिष्कारः काकाय बलिं न प्रदातुं व्यवस्यति । स श्रमणब्राह्मणकृपणव[1]नीपकान्दृष्ट्वा चित्तं प्रदूषयति । तस्य माता तेनैव पूर्वक्रमेण ‹श्रमण›ब्राह्मणकृपणव[1]नीपकेभ्यो दानप्रदानान्यनुप्रयच्छति । तस्याः पुत्रो मात्सर्याभिभूतः कथयति । अम्ब न मे रोच्यते[5] मा दानमनुप्रयच्छेति ॥ सा कथयति । पुत्रक इह कुले एष कुलधर्म इति ॥ ततस्तेन पृथग्भक्तेन स्थापिता । [91 b] तथाप्यसावु[6]पार्धाद्दानमनुप्रयच्छत्युपार्धमात्मना परिभुङ्क्ते ॥ ततस्तेन मा[7]त्सर्याभिभूतेन क्रोधेना[8]वृतबुद्धिना भूयो निवार्यत एव । यदा सर्वावस्थायां न शक्नोति वारयितुं तदा मातरमुवाच । अम्ब किञ्चित्कारणोपमस्त्यववरकं[9] प्रविशेति ॥ सा ऋजुस्वभावतया अववरकं प्रविष्टा । ततस्तेन द्वारं बद्ध्वा एकं भक्तच्छेदं कारिता ॥ सा कथयति । पुत्र बुभुक्षितास्मीति । ततस्तेन खरं वाक्कर्म

---

1) B पनीप°, D the first and second times वनोप°, the third time वणोप°.

2) Ex conject.; MS °नोपकायाः°. I have put into the text वनोपकयाचनकेभ्यः, since *yācanaka* — not *āyācanaka* — is the usual word in this kind of writings.

3) MS तस्यापरेण.

4) Cp. *supra*, I, p. 248, 2. 257, 4. 262, 3; the same word *kuṭukuñcaka* (fem. -*ikā*) is also used by the periphrast, R f. 210b 2.

5) If the reading is genuine, *rocyate* may be explained as a passive of the causative; cp. the Rāmāyaṇa çloka (5, 77, 6) quoted in PW, VII, 361.

6) Ex conject.; MS °सावुपायाद्दान°.

7) B मांसर्या°, D corr.

8) Ex conject.; MS क्रोधेनाहतवुद्धिना. My correction is confirmed by the Tibetan ཁྲོ་བ་སྒྲིབ་པའི་བློ་ཅན་, Sarat translates སྒྲིབ་ 'to eclipse; to cover over'.

9) Cp. अपवरक Kathās. 32, 59, and Divy. 471, 8 foll. 479, 25 foll.; in some of the Divy. passages the mss. tradition may lead to *avavaraka* rather than *apavaraka*, cp. Pāli *ovarako*. *Supra*, II, 54, 5. 55, 7, the subterranean room is called *avaraka*.

निश्चारितं भस्म खादेति ॥ यावत्तेनासौ कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्ता सकरुणाकरुणं विक्रोश-[1]मानाषड्भक्तच्छेदान्[2]कारिता तथापि न प्रतिमुक्ता कालगता । तदास्य मात्सर्येणावृतस्य मातृवियोगाद्विप्रतिसारो जातः ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन गृहपतिपुत्रो ऽयं स[3] लेकुञ्चिकः । यदनेन मातुरपकारः कृतस्तस्य कर्मणो विपाकेन कल्पमवीचौ महानरक उत्पन्नः । तेनैव हेतुना इदानीमप्यर्हत्वप्राप्तः षड्भक्तच्छेदान्कृत्वा भस्मादनाहार[4] एव परि-निर्वृतः ॥ अन्यान्यपि भिक्षवो लेकुञ्चिकेन कर्माणि कृतान्युपचितानि । भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्यामन्यतमो ब्राह्मणो देवतार्चिकः[5] सर्वेषां वाराणसेयानां[6] ब्राह्मणगृहपतीनां सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो ऽभिमतश्च[7] सर्वजनस्य ॥ धर्मता चैषा[8] यदसति बुद्धानामुत्पादे प्रत्येकबुद्धा लोक उत्पद्यन्ते हीनदीनानुकम्पकाः प्रान्तशयनास-नभक्ता एकदक्षिणीया लोकस्य । यावदन्यतमः प्रत्येकबुद्धो[9] वाराणसीं पिण्डाय प्रविष्टस्स च तत्र पूर्णहस्तः पूर्णपात्रो निर्गच्छति । तेन ब्राह्मणेन दृष्टः । तस्य मात्सर्यमुत्पन्नम् । कथयत्यानय यावत्पात्रं पश्यामीति । असमन्वाहृत्य च श्रावकप्रत्येकबुद्धानां ज्ञानदर्शनं

1) Ex conject.; MS विक्रोशयमाना.

2) Ex conject.; MS °च्छेदाः कारिता. Cp. *supra*, I, p. 263, 6.

3) MS सः.

4) Ex conject.; MS तस्मादनाहार एव. The Tibetan translation ཐལ་བ་ཟོས་ནས་ = Feer, p. 392, 23 «n'ayant eu pour toute nourriture que des cendres.»

5) Ex conject.; MS देवतटिकः, B has टि, somewhat indistinctly, but it has thus been copied in CDP. Feer, p. 392, 26 «un brahmane adorateur des dieux» = Tib. བྲམ་ཟེ་ལྷ་ལ་རྟེན་པ་.

6) B वाराणस्येया°, D corr.

7) Ex conject.; MS पूजिताभितश्चससर्वजनस्य. I suppose that म having been omitted in the archetype, was erroneously inserted after तश्च, and subsequently became स.

8) MS चैषांयदासति.

9) B वुद्धा, D corr.

न प्रवर्तत[1] इति । तेन भदन्तेनोपनामितम् । ततस्तेन पृथिव्यामुत्सृज्य[2] पादेनाभिमृदितम् । ततस्तेन प्रत्येकबुद्धेन भक्तच्छेदः[3] कृतः ' न च तस्य ब्राह्मणस्य विप्रतिसारो जातः ॥

किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ ब्राह्मणो ऽयमेवासौ[4] लेकुञ्चिकः । भूयः काश्यपे भगवति प्रव्रजितो बभूव । तत्रानेन ब्रह्मचर्यवासः परिपालितः । तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानां कर्मणामेकान्तशुक्लो[5] व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) MS प्रवर्त्तयत. Cp. *supra*, I, p. 244, 16.

2) Ex conject.; B °मुत्सुज्ञु (last akṣ. uncertain), D °मुत्सृज्ञ.

3) B °च्छेद्कृतः, D corr. The half daṇḍa is in B.

4) MS °ह्मणा म्रयमे°.

5) Note the abnormal place of the word *karmaṇām*. The copyist of D restored the usual order of words.

संसार इति ९५ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासन‹ग्लान›[1]प्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे । श्रावस्त्यामन्यतमो गृहपतिराढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृत्ता । सा अष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको जातो[2] ऽभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिकः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः । स जातमात्र एव गृहमवलोक्य वाचं[3] निश्चारयति स्म । दुःखो भवन्तः[4] संसारः परमदुःखः[5] संसारः । इत्युक्त्वा तूष्णीमवस्थितः । तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादयं जातमात्र एव संसार इति घोषयति तस्माद्भवतु दारकस्य संसार इति नामेति ॥ संसारो दारको अष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामंस[6]धात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभि[92a]र्धात्रीभिरुन्नीयते

1) DP fill up the gap.

2) MS जात अभि°.

3) In B the second akṣ. is uncertain, I read it च्; the copyists of CDP copied it variously, that of C imitated the strokes mechanically, P has वाड्, D चाङ्क.

4) So I read with Feer, p. 401 n. 2; MS भदन्त ससंारः. Cp. *supra*, I, p. 114, 5.

5) Visarga wanting in MS.

6) MS °भ्यांमत्स°.

वर्ध्यते[1] क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तप्तैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते ह्रदस्थमिव पङ्कजम् ॥

यदा संसारो दारकः क्रमेण महान्संवृत्तः स प्रकृतिजातिस्मरत्वाच्च[2] जनकायस्य धर्मं देशयति । मा भवन्तो गुरुषु गुरुस्थानीयेषु मातापितृष्वाचार्योपाध्यायेषु[3] वा खरवाचं[4] निश्चारयत[5] । दुःखं संसार इति ॥ यावदपरेण समयेन इतश्चामुतश्च परिभ्रमञ्जेतवनं[6] निर्गतः । अथासौ ददर्श बुद्धं भगवन्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलंकृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालंकृतं[7] सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्चानेन भगवतो ऽन्तिके चित्तं प्रसादितम् । प्रसादजातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्मै भगवता संसारवैराग्यिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा संसारो दारकः संसारे दोषदर्शी भूत्वा मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः[8] शतनपतनविकिरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः[9] [10] समलोष्ट-

---

1) MS वर्द्धते (D वद्धते).

2) The presence of *ca* rouses the suspicion that before प्रकृति° the ablat. of some noun has dropped, denoting the *other* motive. Yet the *one* motive mentioned is sufficient for the understanding and the Tibetan version དེ་རང་བཞིན་ཚེ་རབས་དྲན་པ་སྐྱེ་བོའི corresponds exactly with the tradition of MS.

3) B मात्रा, D corr.

4) I have retained here and below, p. 163, 4, the reading of MS, taking it as a karmadhāraya compound, though the usual expression in avadāna texts is *kharā vāc*.

5) MS °रयतः. Likewise *infra* p. 163, 4.

6) Ex conject.; MS परिभ्रमतो जेतवनं.

7) B व्योम°, P corr.

8) B °गतीशतन°, D corr.

9) MS °र्हत्सं° (P °र्हन्सं°).

10) Visarga wanting in MS.

काञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः । सो ऽर्हत्वप्राप्तो ऽपि भिक्षूणां धर्मं देशयति । [1] मायुष्मन्तो गुरुषु गुरुस्थानीयेषु मातापितृष्वाचार्योपाध्यायेषु खरवाचं निश्चारयत ' दुःखं [2] संसारः परमदुःखं [2] संसार इति । * * * * * * * * * * * * * * [3] ॥

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भदन्त संसारेण कर्माणि कृतान्युपचितानि येन पञ्च जन्मशतानि मृतकुणप इव मातुः कुक्षेर्निर्गतः प्रव्रज्य चार्हत्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । संसारेणैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । संसारेण कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि [4] तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्ष[5]सहस्रायुषि प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः

---

1) Ex conject.; MS आयु°. Cp. *supra*, p. 162, 4.

2) B °दुख, D °दुःखं; I have adopted this correction.

3) I assume a gap here. It is very improbable that the composer of our avadāna should have forgotten to make Saṃsāra tell his audience, that in 500 former existences he has been born a dead corpse, whereas he makes the monks allude to this as something known. Yet, the Tibetan translation has the same incoherence.

4) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

5) B विंशतिवष°, DP corr.

पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान्। स वाराणसीं नगरीमुपनिश्रित्य[1] विहरति ऋषिपतने मृगदावे। वाराणस्यां नगर्यामन्यतमः श्रेष्ठिपुत्रः स्थविरसकाशे प्रव्रजितः। स च स्थविरो ऽर्हन् स रागविप्रहीणः॥ यावत्तत्र देशे पर्व समुपस्थितम्। ततस्तरुणभिक्षुणा स्थविर उत्थाप्यते। उत्तिष्ठ गोचरग्रामं गमिष्याव इति॥ स्थविर आह। वत्साद्यापि प्रातरेव[2] गच्छ तावत्कुशलपक्षं प्रतिजागृहीति॥ द्विरपि त्रिरपि तरुणभिक्षुणा स्थविर उत्थाप्यते। उत्तिष्ठ गोचरग्रामं गमिष्याव इति॥ द्विरपि त्रिरपि स्थविर आह। वत्साद्यापि प्रातरेव[2] गच्छ तावत्कुशलपक्षं प्रतिजागृहीति॥ ततस्तेन तरुणभिक्षुणा [3]रसगृध्रेण [4]खरं वाक्कर्म निश्चारितम्। मा त्वं पञ्चभिरपि जन्मशतैर्जीवः कोशान्नि[5]र्गच्छ [6]एषो ऽहं निर्गत इति॥

भगवानाह। किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन तरुणभिक्षुरयं संसारः। यदनेनार्हतो ऽन्तिके चित्तं प्रदूष्य खरं वाक्कर्म निश्चारितं तस्य कर्मणो विपाकेन

---

1) MS °निसृत्य.

2) Ex conject.; MS प्रातरुव. Cp. *supra*, p. 145, 2.

3) MS रशगृध्रणा (D °ध्रन).

4) MS खरवा°, but *infra*, l. 11 it has खरं वा°.

5) Ex conject.; MS जीर्षकायानिर्गच्छ, it is plain that this imprecation uttered by the young monk disagrees with the fruit it bears, whereas the different Tibetan version quoted by Feer, p. 403 n., is more suitable to the purpose. In avad. nr. **92** the very same story has been told with almost the same words, but the imprecation itself has perished. Now the words used *here* in B, if we read them °कायान्निर्गच्छ, «that you may not leave your old body for five hundred existences» are wanted in the story of Sthavira. The malediction wanted here ought to have a somewhat different wording, since it is on account of *this* that the guilty monk was reborn 500 times as a corpse. In fact, the Tibetan — not the Sanskrit — has here the appropriate phrase: གསོན་པོར་ཁྱིམ་ནས་ཕྱིར་མ་འབྱུང་ཤིག ‘do not get alive out of the house‘. For this reason I have put into the text *koçān* rather than *kāyān*, as is proposed by Feer. For the rest कोशा°, written कोषा°, as usual in the tradition of MS, could easily have been altered into काया°.

6) Ex conject.; MS रखो (D षो)ऽहं.

पञ्च जन्मशतानि मृतकुणप एव मातुः[1] कुक्षेर्निर्गतः। निर्गतेषु[2] पञ्च‹सु› जन्मशतेषु इदानीमनेन [92b] मनुष्यत्वमासादितम्[3]। ततस्तत्स्मृत्वा कथयति[4] दुःखं संसारः परमदुःखं संसार इति। यदनेन विप्रतिसारजातेन स्थविरस्यात्ययो देशितो ब्रह्मचर्यवासश्च परिपालितस्तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम्। इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम्॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्॥

---

1) MS कुक्षौर्निर्गतः (D कुक्षेनिर्गतः).

2) *Nis+gam* has here the meaning 'to come to an end, to elapse', cp. Mallin. on Raghuv. 19, 46 मधुनिर्गमाद्वसन्तापगमात्.

3) MS सादितस्ततस्तं स्मृत्वा (D साद्धि°).

4) MS दुःखसंसारः परमदुःखसंसार.

गुप्तिक इति ९६ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किंनरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिंनरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो[1] लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे ॥ यदा भगवता स्तवकर्णिकनिमन्त्रितेन सौपारके[2] नगरे महाजनविनेयाकर्षणं कृतं तदा सर्वः[3] सौपारकनिवासी जनकायो बुद्धनिम्नो धर्मप्रवणः सङ्घप्राग्भारो व्यवस्थितः । सौपारके[4] नगरे ऽन्यतमो गृहपतिराढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृत्ता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता[5] । दारको जातः ।

---

1) B महांपु°, DP corr.

2) The name of that town is variously spelt in MS. I have put into the text सौपारक, as it is spelt throughout in D. It is the same famous sea-port, which is the seat of the events recorded in Divy. nr. II, and in Jtkm. nr. XIV. In the former text it is called *Çūrpāraka* or *Sūrpāraka*, the latter form being adopted by the editors (vide Divy., p. 24 n. 3), in Jtkm. (p. 88,12 foll.) *Supāraga* and *Sūpāraga*. The Tibetan translator who renders the name of the town by སློབ་མ་ཅན་ (cp. Feer, p. 404, n. 2) must have pronounced it *Supāraga*, as he analyzes it = *su* + *pāraga* 'beset with scholars, — with learned people'. Stavakarṇika is the Stavakarṇin of Divy. II.

3) Visarga wanting in MS. In P the akṣ. सौ, too, has been omitted; hence Feer's (erroneous) statement l. l., that the town is also written in our text *Sarvapāraka.*

4) B सौर्पारके, D and P सौपारके; l. 6 it is uncertain whether B has सौर्पाररके or सौपरिरके as the copyists of C and P wrote, D corr. सौपारके.

5) B °त्ययपान्प्रसूता, P corr.

जातमात्रस्य सर्वशरीरं पिटकैः स्फुटं संवृत्तम् । यदा ते पिटकाः स्फुटितास्तदा एकघनो मांसपिण्डः(1) संस्थितः पूयशोणितं चास्य शरीरात्प्रघरन्महादौर्गन्ध्यं जनयति ॥ ततो ऽस्य पिता ऐश्वर्यबलाधानेन (2)द्रव्यमन्त्रौषधिपरिचारकसमेतः स्वयमेवा(र)(3)ब्धश्चिकित्सां कर्तुं न (4)चासौ व्याधिरुपशमं गच्छति कर्मबलाधानप्राप्तत्वात्(5) । स स्वशरीरं तथा विततमपत्राप्य परिगृह्णीतं वस्त्रैर्गोपायति(6) । तस्य गुप्तिक इति नाम कृतम् ॥ यावद्गुप्तिको दारको महान्संवृत्तस्तस्य वयस्यकाः(1) सहजातकाः श्रावस्त्याः(7) (8)सौपारकनगरमनुप्राप्ताः । ततस्तैः पितुरस्य कथ्यते । तात यद्येष श्रावस्तीं नीयते शक्येतास्माद्व्याधेः परिमोचयितुं यस्मात्तत्र सन्ति वैद्यभिषग्ज्ञादयः सुलभा इति ॥

ततः पित्रा तद्वचनमुपश्रुत्य (9)प्रभूतानि रत्नानि परिचारकांश्च दत्त्वा श्रावस्तीमनुप्रेषितः । सो ऽनुपूर्वेण वयस्यकसहायः श्रावस्तीमनुप्राप्तः । तत्राप्यस्य कर्मजो व्याधिः सत्यपि (10)वैद्यद्रव्यौषधिपरिचारकबाहुल्ये न शक्यते चिकित्सितुम् ॥ यावदसावपरेण समयेन जेतवनं निर्गतः । अथासौ ददर्श बुद्धं भगवन्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्चानेन भगवतो ऽन्तिके चित्तं प्रसादितम् । प्रसादजातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्मै भगवताशयानुशयं धातुं

---

1) Visarga wanting in MS.

2) MS द्रव्योमंत्रोषधि° (D °मन्त्रोषधी°).

3) Ex conject.; MS °मेवाद्यचिकित्सां.

4) Ex conject.; MS न चास्यौ (D °स्यै).

5) MS °सत्वासस्व°.

6) MS वस्त्रैगोपायति.

7) Ex conject., the ablative being required, cp. *supra*, II, p. 10, 6; MS श्रावस्त्यां (D श्रावत्यां).

8) MS शौर्पारक° (P शौपरिक°).

9) MS प्रसूतानि.

10) B वैद्ये, D corr.

प्रकृतिं च ज्ञात्वा पञ्चोपादानस्कन्धा[1] रोगतो गण्डतः शल्यतो ऽघतो[2] ऽनित्यतो दुःखतः शून्यतो ऽनात्मतश्च देशिताः[3]। स संस्कारा[4]नित्यतां विदित्वा भगवच्छासने प्रव्रजितः। तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकिरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्कृतम्। अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञा[93a]प्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभ‹लोभ›[5]सत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः। ते ऽप्यस्य सहज्ञातकास्तेनैव संवेगेन प्रव्रजिताः॥

ते येनायुष्मान्गुप्तिकस्तेनोपसंक्रान्ताः[6]। उपसंक्रम्यायुष्मन्तं गुप्तिकमिदमवोचन्[7]। किमायुष्मन्गुप्तिक प्रलोपधर्म किं वा अत्र लोके ऽप्रलोपधर्म[8]॥ ‹रूप›मायुष्मन्तः प्रलोपधर्म'

---

1) Ex conject.; MS पञ्चापादानस्कन्धा(D °स्कन्ध). Cp. Mhv. III, 332, 4.

2) Ex conject.; MS शल्यत अपतो, if not rather अयतो, P has अपता, D अत्यता. My conjecture complies with the Tibetan equivalent of *aghataḥ*, སྡིག་པ་ = पाप (Jäschke), = अशुभ, अकल्याण, अघ, मल (Sarat).

As to the idiomatic use of the adverb in *-taḥ*, it is akin to that spoken of in my ***Sanskrit Syntax,*** § 108, 2ly. Cp. also Manu, III,6; Mhbh. I, 171,25; Jtkm. XXXIV, 3; and, to quote also a Pāli text, Suttanipāta vs. 199 and 424.

3) Ex conject.; MS देशितः.

4) संस्कारानि° is a necessary correction of MS संसारानि°.

5) DP insert the dropped member of the compound.

6) MS °क्रान्त उपसं°.

7) MS °वोचत्। The following dialogue has been also translated by Burnouf, *Introduction,* p. 509.

8) The whole phrase is utterly confused and perverted in MS, but comparatively easy to be restored by the light of the regular course of the dialogue and the many repetitions. MS किं आयुष्मन् गुप्तिके प्रलोपधर्म किं वा लोके अप्रलोके प्रलोपधर्म किं वा लोके अप्रलोके प्रलोपधर्ममायुष्मन्तः etc., with manifest dittography It was Feer (p. 406 n. 2) who perceived that under the corruption अप्रलोके there was hidden अत्र लोके.

तस्य निरोधान्निर्वाणमप्रलोपधर्म[1]। वेदना संज्ञा संस्कारा विज्ञानमायुष्मन्तः प्रलोपधर्म[2]। तस्य निरोधान्निर्वाणमप्रलोपधर्म[3]। किं मन्यध्वे आयुष्मन्तः। रूपं नित्यं वा अनित्यं वा॥ अनित्यमिदमायुष्मन्गुप्तिक॥ यत्पुनरनित्यं दुःखं वा तन्न वा दुःखम्[4]॥ दुःखमिदमायुष्मन्गुप्तिक॥ यत्पुनरनित्यं दुःखं विपरिणामधर्म[5] सत्यमपि[6] तच्छ्रुतवानार्यश्रावक आत्मत उपगच्छेदेतन्मम एषो ऽहमस्मि[7] एष मे आत्मेत्येवमेतत्॥ नो आयुष्मन्गुप्तिक॥ किं मन्यध्वे आयुष्मन्तः। वेदना संज्ञा संस्कारा विज्ञानं[8] नित्यं वा अनित्यं वा॥ अनित्यमिदमायुष्मन्गुप्तिक॥ यत्पुनरनित्यं दुःखम्॥ दुःखमिदमायुष्मन्गुप्तिक॥ यत्पुनरनित्यं दुःखं विपरिणामधर्म अपि तच्छ्रुतवानार्यश्रावक[9] आत्मत उपगच्छेदेतन्मम एषो ऽहमस्म्येष[10] मे आत्मेति॥ नो आयुष्मन्गुप्तिक॥ तस्मात्तर्ह्यायुष्मन्तो यत्किञ्चिद्रूपमतीतानागतप्रत्युत्पन्नमाध्यात्मिकं[11] ‹वा› बाह्यं वा औदारिकं वा सूक्ष्मं वा हीनं वा प्रणीतं वा यद्वा दूरे यद्वान्तिके तत्सर्वं नैतन्मम नैषो ऽहमस्मि नैष मे आत्मेत्येवमेतद्यथाभूतं सम्यक्प्रज्ञया द्रष्टव्यम्। या काचिद्वेदना संज्ञा संस्कारा यत्किञ्चिद्विज्ञानमतीतानागतप्रत्यु-

---

1) MS °धर्मं.

2) The neuter sing. of the adjective *pralopadharman* and the pronoun *tasya*, though grammatically belonging to *vijñāna* alone, apply of course to the whole set: *vedanā, saṃjñā, saṃskārāḥ, vijñānam.*

3) Ex conject.; MS तस्य निरोधान्निरोधर्मप्रलोपधर्मः.

4) MS दुःख (the scribes of both D and P have left out this word).

5) Ex conject.; MS दुःखविपरिणामधर्मसंज्ञा अपि, in this complex संज्ञा is unmeaning and doubtless corrupt. My correction is derived from the consideration that some modal particle expressive of the interest taken in the question is required here and that *satyam* = Pāli *saccam* is frequently employed in such cases.

6) MS °पिनुच्छ्रुत°.

7) MS एषोऽहमस्मिन् एवमे(D °स्मिन्नषमे)आत्मन्येवमेतत्.

8) MS विज्ञानां.

9) MS अपिनच्छ्रुत°.

10) MS एषोऽहमहस्येष मे (D एषोऽहमहमस्यैष मे).

11) MS °न्नमप्यात्मकं वाह्यं.

त्पन्नमाध्यात्मिकं वा बाह्यं वा औदारिकं वा सूक्ष्मं वा हीनं वा प्रणीतं वा यद्वा दूरे यद्वान्तिके तत्सर्वं नैतन्मम नैषो ऽहमस्मि नैष मे आत्मेत्येवमेतद्यथाभूतं सम्यक्प्रज्ञया द्रष्टव्यम्। एवंदर्शी आयुष्मन्तः श्रुतवानार्यश्रावको रूपादपि निर्विद्यते वेदनायाः संज्ञायाः संस्कारेभ्यो विज्ञानादपि। निर्विण्णो विरज्यते विरक्तो विमुच्यते। विमुक्तमेवं ज्ञानदर्शनं भवति क्षीणा मे जातिरुषितं ब्रह्मचर्यं कृतं करणीयं नापर‹म›स्माद्भवं प्रजानामीति[1]॥

अस्मिन्खलु धर्मपर्याये भाष्यमाणे तेषां सहज्ञातकानां विरजो विगतमलं धर्मेषु धर्मचक्षुरुत्पन्नम्॥ भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः। कानि भदन्त गुप्तिकेन कर्माणि कृतानि येनास्य शरीरमेवं बीभत्सव्याधिबहुलं दुर्गन्धं[2] संवृत्तं किं कर्म कृतं येन तीक्ष्णनिशितबुद्धिः संवृत्तः प्रव्रज्य[3] चार्हत्त्वं साक्षात्कृतमिति॥ भगवानाह। गुप्तिकेनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि। गुप्तिकेन कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति। न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव[4] स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम्॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्यामन्यतमः श्रेष्ठी। स द्वितीयश्रेष्ठिना सार्धं विरुद्धः॥ ततस्तेन राज्ञा[5] प्रभूतं धनं दत्त्वा विज्ञापितः। देव अयं श्रेष्ठी

1) Cp. *supra*, I, p. 234, 3, where, perhaps, also नापरम° should be read as here.

2) Anusvāra wanting in MS.

3) MS प्रव्रज्या.

4) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

5) Ex conject.; MS राज्ञप्रभूतं.

‹अ›पराधिकः[1] क्रियतामस्य दण्डनिग्रह[2] इति ॥ ततो ‹रा›ज्ञा तस्यैवानुज्ञातः[3] । तेनासौ स्वगृहमानीय लताभिस्ताडितः । ततो रुधिरावसिक्तशरीरस्य प्रभूतं तीक्ष्णं च विषचूर्णं दत्त्वोप्तं[4] येनास्य तच्छरीरमेकघनं मांसपिण्डवदवस्थितम् ॥ ततस्तस्य श्रेष्ठिनो वयस्यैः श्रुतं यथा तेनैवंविधं कर्म कृतमिति । ततस्तैः समेतैर्भूत्वा * * यैरुपकरणविशेषैस्तस्मा-द्व्याधेः परिमोचितः ॥ ततो ऽसौ तेनैव च संवेगेन गृ[93b]हान्निष्क्रम्य प्रव्रजितः । तेना-‹ना›चार्यकेण[6] सप्तत्रिंशद्बोधिपक्ष्यान्धर्मान्[7] भावयित्वा प्रत्येका[8] बोधिः साक्षात्कृता ॥ ततो ऽस्य चित्तमुत्पन्नं बहुनेन श्रेष्ठिना मत्संतापादपुण्यं प्रसूतम्[9] । यन्न्वहमेनं[10] गत्वा संवेजयेयमि-ति ॥ ततस्तस्याग्रतो गत्वा उपरि विहायसमभ्युद्गम्य विचित्राणि प्रतिहार्याणि विदर्श-

---

1) Ex conject.; MS श्रेष्ठीपदाधिकः.

2) Ex conject.; MS दण्डविग्रह.

3) Ex conject.; MS ततोज्ञातस्यैवानु°. Cp. Feer, p. 408 n. 1.

4) Ex conject.; MS दत्वा with a following akṣara of uncertain meaning, but which may be read as well प्तं, as त्तं (so copied in D) or तुं (so copied in P). The copyist of D read it दत्वात्तं, that of P दत्वातुं. That *uptam* (if not rather *optam* from *ā* + *vap*) is the participle used by the author of our collection is not only probable in itself, but may also be inferred from its Tibetan equivalent བཏབ་དེ, which expresses that the powder was *applied to* the wounds.

5) Perhaps विविधैरुपकरणविशेषैः. The Tibetan, however, ཡོ་བྱད་ཀྱི་ཁྱད་པར་དག་གིས་ corresponds with *upakaraṇaviçeṣaiḥ* alone, and has nothing answering to *vividhaiḥ*.

6) I have put into the text Feer's certain correction, confirmed moreover by the Tibetan (p. 408 n. 5 of his translation).

7) MS °पक्ष्याधर्मा.

8) MS प्रत्येकोबोधिः.

9) Ex conject.; MS मत्सात्तानाद्°. I think it less probable that *matsaṃtāna*, the Buddhistic equivalent of «my person» would make good sense in this connection. As to *saṃtāpa*, cp. Kathās. 44, 18 संतापकारी शत्रूणाम्.

10) Ex conject.; the reading of B is uncertain. In D and P it has been copied प्रश्रुतं; yet, the middle akṣ. cannot mean *çru*, its vowel is rather *ū*, affixed to *gh* or *ç*, it seems.

पितुमारब्धः। आशु पृथग्जनानामृद्धिरावर्जनकरी। स मूलनिकृत्त[1] इव द्रुमः पादयोर्निपत्य कृतकरपुटो भगवन्तं विज्ञापयति। अवतरावतर महादक्षिणीय कृतापराधो ऽहं तवान्तिके त्वामेव निश्रित्य[2] पुनः प्रत्युपस्थास्यामीति। तेनासौ प्रत्येकबुद्धः क्षमापयित्वा पिण्डकेन प्रतिपाद्य पटेनाच्छादितः <प्रणिधानं च कृतम्>[3]। यन्मया क्रोधाभिभूतेन[4] तवापराधः कृतः मा अस्य कर्मणो विपाकं[5] प्रत्यनुभवेयम्। यन्मया सत्कारः कृतो[6] ऽनेनैवंविधानां गुणानां लाभी स्यां प्रतिविशिष्टतरं चातः शास्तारमारागयेयमिति॥

भगवानाह। किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन श्रेष्ठी आसीदयं स गुप्तिकः। तस्य कर्मणः प्रभावात्पञ्च जन्मशतानि कशाभिस्ताड्यमानः कालं कृतवान्। तेनैव हेतुना अयमेवंविध आश्रय आसादितः। भूयः काश्यपे भगवति सहज्ञातकैर्वयस्यकैस्सार्धं प्रव्रजित आसीत्। तत्रैभिर्ब्रह्मचर्यवासः परिपालितः। तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम्। इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां[7] व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम्॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्॥

---

1) MS °निकृन्त, as usual.

2) MS निसृत्य, as usual.

3) Cp. Feer, p. 408 n. 6. The Tibetan has here སྨོན་ལམ་བཏབ་པ, the equivalent of the supplement I have added.

4) Ex conject.; MS कवापराधकृतः (P केवा°).

5) B प्रत्यमुभवेयपन्मया, D corr.

6) MS कृतमनेनै°.

7) B व्यतिनि°, D corr.

विद्रूप इति ९७ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे ॥ [1] * * * अन्यतमो गृहपतिराढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृत्ता । साष्टानां ‹वा›[2] नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको जातः । जातमात्रस्य सर्वशरीरं विकृतिस्फुटं[3] प्रवृत्तम् । दुर्वर्णो दुर्दर्शनो [4] ऽष्टादशभिर्दोषवर्णकैः समन्वागतः स दारको भूतः । तस्य मातापितरौ[5] सर्वाङ्गं दुर्वर्णं दुर्दर्शनं विकृतरूपं[6] दृष्ट्वा

---

1) The place where the householder lived has been lost in MS. It appears from the Tibetan that it is not Çrāvastī. Cp. Feer, p. 411, n. 1. In the Tibetan it is called བྲ (or བྷ, not clear in the blockprint) རྒ = Bhārga, it seems. A Bhārgavana is mentioned in the Harivaṃça, see PW *s. v.*

2) D adds the particle, left out in B.

3) Ex conject.; MS विकृतिंस्फुटं. In Sanskrit Buddhistic texts *sphuṭa* answers to Pali *phuṭo*, on which vide Childers' *Dict.* s. v. The prototype of Pāli *phuṭo* is **sphṛtá*, which belongs to *sphurati*; the gerund *sphuritvā* occurs *supra*, I, 24, 4 (cp. I, 171, 9). This *sphuṭa* is often almost the same as *vyāpta*, cp. *supra*, I, 79, 14. II, 20, 7; Divy. 157, 19—21. 201, 21—24. 204, 22. 245, 4—7; Lalitavistara (ed. Lefm.) 16, 20 and 17, 2.

4) Here and *infra*, p. 175, 6 MS °र्शनः अष्टा°.

5) Ex conject.; MS मातापितासर्वाङ्गदु° ..... चित्तापरःस्थितः. The copyist who wrote D has changed this into चित्तापरो व्यवस्थितः. Cp. *supra* I, 55, 4. II, 2, 8. 16, 6 etc.

6) MS विकृतिद्रूपं. Likewise *infra*, p. 174, 2.

चिन्तापरौ <व्यव>स्थितौ ॥ तस्य जातौ जातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं[1] नाम भवतु दारकस्य । ज्ञातय[2] ऊचुः । यस्मादयं जातमात्र एवं विकृतरूपस्तस्माद्भवतु दार<क>स्य[3] विरूप इति नाम ॥

यदा[4] महान्संवृत्तस्तदा तस्य लज्जया[5] महान्संकोचो जातः । कुत्रान्यत्र गमिष्यामि क्व तिष्ठामि ।[6] इति विचार्य सुजीर्णोद्यानं जगाम[7] ॥ अथ भगवान्महाश्रावकपरिवृतः[8] सुजीर्णोद्यानं[9] गतः । स भगवन्तं दृष्ट्वा जेह्रीयमाण[10] इतश्चामुतश्च पलायितुमारब्धः । ततो भगवता ऋद्ध्या तथाधिष्ठितो यन्न शक्नोति पलायितुम् । ततो भगवान्सह श्रावकैर्निरोधसमापत्तिं समापन्नः । ततो निरोधाद्व्युत्थाय[11] विरूपमात्मानं निर्मितवान् । निर्माय शरावं भोजनपूर्णमादाय विरूपमागतं दृष्ट्वा हर्षजात आमन्त्रितवान् । एहि सहायक कुत आगमिष्यते तिष्ठ उभावपि सहितौ वत्स्याव[12] इति । ततो ऽस्य भगवता[13] भोजनं द[94a]त्तं प्रीणितेन्द्रियश्च संवृत्तः ॥ ततो भगवता आत्मा स्ववेषेण स्थापितः । ततो विरूपो बुद्धं भगवन्तं दृष्ट्वा

---

1) B कि, D corr. — Note that the wording of the phrase is somewhat different from the stereotype formula in the nāmakaraṇa passages of our text.

2) B ज्ञातस्य, D corr.

3) D adds the missing akṣara.

4) MS महात्मवृत्तः(D महासंवृत्तः)तदा.

5) Ex conject.; MS महन्संकोचजातः.

6) I have followed the correction of D (तिष्ठामीति विचार्य) for the corrupt reading of B तिष्ठातीति.

7) MS सुजीर्णोद्यानं जगाम इति । अथ. I have dropped the superfluous इति. In B the portion from दारस्यविरूप (l. 2—3) to जगा[म इति is written on the margin, to be inserted into the context, where it had been omitted at first.

8) B परिनिर्वृतः, D corr.

9) Anusvāra wanting in MS.

10) Ex conject., cp. Divy. 39, 7; MS जह्रोयमान (D चह्रो°).

11) Ex conject.; MS निरोधाव्यु°.

12) MS वस्याव.

13) Ex conject.; MS भगवतो.

कथयति । अभिरूपतरस्त्वमिदानीं संवृत्तः कस्य कर्मणः प्रभावादिति ॥ भगवानाह । विद्या मे अस्ति चित्तप्रसादजननी[1] नाम्ना तस्या एष[2] प्रभाव इति ॥ ततस्तेन भगवतो ऽन्तिके चित्तं[3] प्रसादितं तेषां च महाश्रावकाणामालयसमापन्नानाम् । ततो ऽस्य लक्ष्मीः[4] प्रादुर्भूता प्रव्रज्य चार्हत्वं साक्षात्कृतमिति ॥

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भदन्त विरूपेण[5] कर्माणि कृतानि येनैवं दुर्वर्णो दुर्दर्शनो ऽष्टादशभिर्दौर्वर्णिकदोषैः समन्वागतः प्रव्रज्य[6] चार्हत्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । विरूपेणैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । [7]विरूपेणैव कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि [8]तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि पुष्यो[9] नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् ।

---

1) B चित्तप्रसादज्ञातजननी. I have adopted the correction of D. The right reading thus restored is also clear from the Tibetan (vide Feer, p. 412 n. 1).

2) Ex conject.; MS एव.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) Visarga wanting in MS.

5) MS विरूपेणे (P विपेण out of विपोण).

6) MS प्रव्रज्या.

7) B निरू°, D corr.

8) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

9) The akṣ. ष्यो is here not very distinct in B. Yet there can be no question about the right reading पुष्यो, though in B's copies the ancient Buddha is named *Puṣpa* here and sometimes below, where the name comes again.

सो ऽपरेण समयेनान्यतमां राजधानीमुपनिश्रित्य[1] विहरति। अथ पुष्यः सम्यक्संबुद्धः समन्वाहर्तुं प्रवृत्तः। पश्यति तस्मिन्काले द्वौ बोधिसत्त्वौ संनिकृष्टौ भगवाञ्छाक्यमुनिर्मैत्रेयश्च[2]। मैत्रेयस्य <स्व>[3]संततिः परिपक्वा[4] शास्तुर्वैनेया <अ>परिपक्वाः शाक्यमुनेस्तु स्वसंततिरपरिपक्वा वैनेयाः परिपक्वाः[5]॥ अथ पुष्यः सम्यक्संबुद्धः शाक्यमुनेर्बोधिसत्त्वस्य संततिपरिपाचनार्थं[6] हिमवन्तं पर्वतमभिरुह्य रत्नगुहां प्रविश्य[7] पर्यङ्कं बद्ध्वा तेजोधातुं समापन्नः। तस्मिंश्च <काले> शाक्यमुनिर्बोधिसत्त्वः[8] फलमूलानामर्थे हिमवन्तं पर्वतमभिरूढः। स इतस्ततश्चङ्क्रम्यमाणो ददर्श पुष्यं सम्यक्संबुद्धं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं[9] व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकम्। सहदर्शनाच्चानेन तथाविधं चित्तसमाधानं समासादितं यदेकपादेन सप्त रात्रिंदिवानि एकया गाथया स्तुतवान्।

न दिवि भुवि वा नास्मिँल्लोके न वैश्रवणालये।
न मरुभवने दिव्ये स्थाने न दिक्षु विदिक्षु वा।
चरतु वसुधां स्फीतां कृत्स्नां सपर्वतकाननाम्।
पुरुषवृषभास्त्यन्यस्तुल्यो महाश्रमणास्तव[10]॥

---

1) MS °निसृत्य.

2) MS °मुनिर्मैत्रेयश्च. Note the subaudition of *iti*.

3) I have followed D, where स्व, which is not in B, has been added. The necessity of this addition appears from the Tibetan རང་གི་རྒྱུད་, mentioned by Feer, p. 413 n. 1.

4) Ex conject.; MS संततिपरिपावना(D पाचना)र्थ(D र्थं)पक्वा. I have left out the four akṣaras between परि and पक्वा, as I am convinced that they are put there by mistake, for they come back again l. 5, in their proper place. Cp. Feer l. l.

5) Visarga wanting in MS.

6) B परिपावनार्थं, D corr.

7) MS पर्यंकं (D पर्यङ्कं) वधा.

8) B °मुनिबोधि°, D corr.

9) B °नैविरा°, D corr.

10) Pāda 1—3 of this hāriṇī stanza are preserved complete. But pāda 4 has been transmitted in a very depraved condition. In MS it runs thus: पुरुषवृषभस्तुतु

अथ पुष्यः सम्यक्संबुद्धः परिपक्वसंततिं शाक्यमुनिं बोधिसत्त्वं दृष्ट्वा साधुकारमदात्। साधु साधु सत्पुरुष।

अनेन बलवीर्येण संपन्नेन द्विजोत्तम।
नव कल्पाः परावृत्ताः(1) संस्तुत्याद्य तथागतम्॥

ततो भगवान्महेशाख्या‹भिर्देवता›भिः(2) परिवृतस्तस्यां(3) गुहायां स्थितः। तत्र गुहानिवासिनी देवता अल्पेशाख्यत्वान्न शक्नोति तां गुहां समभिरोढुम्। ततो विकृतनयना भूत्वा भगवन्तं भीषयते। यदा सुचिरमपि भीषयमाणा न शक्नोति भगवतो ऽपकारं कर्तुं तदा तया प्रसादो लब्धः शोभनो ऽयमृषिः(4) सिद्धव्रतश्चेति। ततः सा(5) उदारं रूपमभिनिर्माय भगवतः पादयोर्निपत्य क्षमापयित्वा पिण्डकेन प्रतिपादितवती॥

भगवानाह। किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन गुहानिवासिनी देवता बभूवायं विरूपः सः। तस्य कर्मणो विपाकेन संसारे ऽनन्तं दुःखमनुभूतवान्। इदानीमपि तेनैव हेतुना विरूपः संवृत्तः। यदनेन पश्चाच्चित्तं(6) प्रसादितं तेनास्यापगता‹लक्ष्मी›-

---

(or भु)लोत्यो(or न्यो) महाश्रमणाः कुतुवोः. The emendation restores the metre and supplies what is wanting to express the statement of a Buddha's superiority over everybody and everything in the Universe, which is doubtless the import of our stanza and which agrees with the Tibetan translation.

Marubhavana, which Feer translates by mistake 'le palais du Meru' means 'the dwellings of the gods', cp. Pāli *maru*. In the Tibetan *maru* is here rendered by ལྷ.

1) Feer's note 1 on p. 414 rests on the erroneous reading of P; B has परावृत्ताः. As to the use of this participle to signify time 'elapsed' cp. PW VI, 768 and Matsyapurāṇa 47, 34 युगे...परावृत्ते. The purport of the Buddha's declaration is to state that Çākyamuni, by his pious praise, has jumped over nine Kalpas of the time he wanted to attain Buddhahood.

2) My insertion is in accordance with Feer's observation, p. 414 n. 2.

3) B परिवृत्त°, D corr.

4) MS शोभनोयं ऋषिः.

5) Ex conject.; MS साधुदारं unmeaning (the copyist of D changed it into साधुकारं).

6) Anusvāra wanting in MS.

लक्ष्मीः[1] प्रादुर्भूता प्रव्रज्य चार्हत्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशु[94 b]क्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) Visarga wanting in MS.

गङ्गिक इति १८ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्[1]यक्षैरसुरैर्गरुडैः किंनरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिंनरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घो वाराणसीं नगरीमुपनिश्रित्य[2] विहरति ऋषिपतने मृगदावे । वाराणस्यामन्यतमो गृहपतिराढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतो न पुत्रो न दुहिता । स करे कपोलं दत्त्वा चिन्तापरो व्यवस्थितः । अनेकधन[3]समुदितं मे गृहं न मे पुत्रो न दुहिता । ममात्ययात्सर्वस्वापतेयमपुत्रकमिति कृत्वा राजविधेयं भविष्यतीति । स [4]श्रमणब्राह्मणनैमित्तिकसुहृत्संबन्धिबान्धवैरुच्यते देवताराधनं कुरुष्वेति । सोऽपुत्रः पुत्राभिनन्दी शिववरुणकुबेरशक्रब्रह्मादीनन्यांश्च देवताविशेषानायाचते । तद्यथारामदेवताश्चत्वरदेवताः शृङ्गाटकदेवताः सहजाः सहधार्मिका नित्यानुबद्धा [5]अपि देवता आयाचते स्म । अस्ति चैष लोके प्रवादो यदायाचनहेतोः पुत्रा जायन्ते दुहितरश्चेति । तच्च नैवम् । यद्येवमभविष्यदेकैकस्य पुत्रसहस्रमभविष्यत्[6]तद्यथा राज्ञश्चक्रव-

---

1) B °र्नागैय°, D corr.

2) MS °निसृत्य.

3) MS °दितोमे.

4) MS श्रमणब्राह्मणकृपणनैमित्तिक°. I have eliminated कृपण, which has come into this enumeration by mistake, transferred here from another series appropriate to such cases as *supra*, II, p. 64, 16. 158, 1.

5) MS अधि. Cp. *supra*, I, 14, 5. 120, 8. 134, 16. 195, 12.

6) So MS. The usual reading of this *cliché* is °भविष्यत्तद्यथा (sic), as is stated *supra* I, p. 13, n. 4; cp. my note 8 on I, p. 120.

र्तिनः। अपि तु त्रयाणां स्थानानां [1]संमुखीभावात्पुत्रा जायन्ते दुहितरश्च। कतमेषां त्रयाणाम्। मातापितरौ [2]रक्तौ भवतः संनिपतितौ माता च कल्या भवति ऋतुमती गन्धर्वश्च प्रत्युपस्थितो भवति। एषां त्रयाणां स्थानानां संमुखीभावात्पुत्रा जायन्ते दुहितरश्चेति॥

स चैवमायाचनपरस्तिष्ठत्यन्यतमश्च सत्त्वो ऽन्यतमस्मात्सत्त्वनिकायाच्च्युत्वा तस्य प्रजापत्याः कुक्षिमवक्रान्तः। पञ्चावेणिका धर्मा एकत्ये पण्डितजातीये मातृग्रामे। कतमे पञ्च। रक्तं पुरुषं जानाति विरक्तं जानाति। कालं जानाति ऋतुं जानाति। गर्भमवक्रान्तं जानाति। यस्य सकाशाद्गर्भो ऽवक्रामति तं जानाति। दारकं जानाति दारिकां जानाति। सचेद्दारको भवति दक्षिणं कुक्षिं निश्रित्य[3] तिष्ठति सचेद्दारिका भवति वामं कुक्षिं निश्रित्य[3] तिष्ठति॥ सा आत्तमना<त्तमनाः> स्वामिन आरोचयति। दिष्ट्यार्यपुत्र वर्धसे आपन्नसत्त्वास्मि संवृत्ता यथा च मे दक्षिणं कुक्षिं निश्रित्य[3] तिष्ठति नियतं दारको भविष्यतीति। सो ऽप्यात्तमनात्तमनाः पूर्वकायमत्युन्नमय्य दक्षिणं बाहुमभिप्रसार्योदानमुदानयति[4] अप्येवाहं चिरकालाभिलषितं पुत्रमुखं पश्येयं जातो मे स्यान्नावजातः कृत्यानि मे कुर्वीत भृतः प्रति<बि>भृयाद्दायाद्यं[5] <प्रतिपद्ये>त कुलवंशो मे चिरस्थितिकः स्यादस्माकं चाप्यतीतकालगतानामल्पं वा प्रभूतं वा दानानि दत्त्वा पुण्यानि कृत्वा मम नाम्ना दक्षिणामादेक्ष्यते। इदं तयोर्यत्रतत्रोपपन्नयोर्गच्छतोरनुगच्छत्विति। आपन्नसत्त्वां[6] चैनां विदित्वा उपरिप्रासादतलगतामयन्त्रितां धारयति शीते शीतोपकरणै[7]रुष्णे उष्णोपकरणैर्वैद्यप्रज्ञप्तैराहारै<र्ना-

1) B समुखी°, DP corr.

2) In B the reading is not clear, whether रकौ or रक्तौ. Hence C रकौ, P रेकौ; but D रक्तौ.

3) MS निसृत्य. In the former instances of this common-place MS has निश्रित्य throughout, see *supra*, I p. 14, 10. 196, 9 etc.

4) B °यति अप्यवा°, CD corr.

5) B प्रतिभृयाद्दा(or द्य)याद्यतकुल°, P प्रतिभृयापायतकुल°, D प्रतिभोयायायाद्यतकुल°, C प्रतिभृयाद्ययाद्यतकुल°.

6) Anusvāra wanting in MS.

7) MS कृष्णौ उष्णो°. The scribe of B has, against his habit, carelessly written this tedious repetition of a standing description, and left out a considerable portion, which has not been added in the copies of B.

तितिक्तैर्नात्यम्लैर्नातिलवणैर्नातिमधुरैर्नातिकटुकैर्नातिकषायैस्तिक्ताम्ललवणमधुरकटुककषायविवर्जितैराहारैर्हारार्धहारविभूषितगात्रीमप्सरसमिव नन्दनवनविचारिणीं मञ्चान्मञ्चं पीठात्पीठमनवतरन्तीमधरां[1] भूमिम्। न चास्याः किंचिदमनोज्ञशब्दश्रवणं यावदेव गर्भस्य परिपाकाय॥ सा अष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता। दारको जातो अभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिकः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः[95a]॥ तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा गङ्गिक इति नाम कृतम्॥ गङ्गिको दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां[2] द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम्। सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते वर्ध्यते[3] क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिर्मण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तप्तैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते ह्रदस्थमिव पङ्कजम्॥

स च निर्भेदभागीयैः कुशलमूलैः समन्वागतो गृहावासे[4] नाभिरमते। स मातापितरौ पादयोर्निपत्य विज्ञापयति। अम्ब तात अनुजानीतं[5] मां भगवच्छासने प्रव्रजिष्यामीति। ततो ऽस्य मातापितरावेकपुत्रक इति कृत्वा नानुजानीतः॥ ततो गङ्गिकस्य बुद्धिरुत्पन्ना। दुर्लभो मनुष्यप्रतिलाभो[6] दुर्लभश्च तथागतप्रादुर्भावस्तथेन्द्रियसंपदपि दुर्लभा ' को मे उपायो भवेद्यदहं भगवच्छासने प्रव्रजेयमिति॥ तस्यैतदभवत्। यन्न्वहं प्रणिधानं कृत्वा आत्मानमात्मना[7] जीविताद्व्यपरोपयेयं यथा मनुष्यत्वमासाद्य लघु लघ्वेव प्रव्रजेयमिति। तेनैवं विचिन्त्य विषं भक्षितं न च कालं करोति ' अग्नौ पतितः पर्वतादात्मानमुत्सृष्टवान् नद्यां[8] चारकायां पतितस्तत्रापि कालं न करोति॥ तस्य बुद्धिरुत्पन्ना। क उपायः स्या-

1) I have constituted the text according to *supra*, p. 74 n. 1, MS has here °न्तीमवराभूमिं.

2) MS °भ्यांमत्स°.

3) MS वर्द्धते.

4) B गृह्वायासे, D corr.

5) I have added the anusvāra. Cp. *supra*, p. 121 n. 2 and 5.

6) Cp. Pāli *manussapaṭilābho.*

7) Ex conject.; MS कृत्वा आत्मनः जीवि°.

8) MS नंद्या चारकाया, the anusvāra blurred in B. For the rest, cp. *supra*, p. 86, 3. 116, 13.

ष्येन कालं कुर्यामिति । तस्यैतदभवत् । सर्वथायं राजा अजातशत्रुश्चण्डो रभसः कर्कशः साहसिकश्च । यन्न्वहमस्य गृहे रात्रौ संधिं(1) छिन्द्यामिति(2) ॥ स राजगृहं नगरं गत्वा रात्रौ संप्राप्तायां भग्ने चतुष्पथे(3) संधिमारब्धश्छेत्तुम्(4) । ततो रक्षिभिर्नीवग्राहं गृहीत्वा राज्ञो ऽजातशत्रोरुपनीतः । अयं देव चौरो दुष्टो(5) ऽपकारी च यो राजकुले रात्रौ संधिं छिन्दतीति(6) ॥ ततो राज्ञापराधिक(7) इति कृत्वा वध्य(8) उत्सृष्टः । ततो वध्यघातैर्नीलाम्बरवसनैः(9) करवीरमालासक्तकण्ठगुणा उद्यतशस्त्रपाणिभी(10) रथ्यावीथीचत्वरशृङ्गाटकेषु आवणामुखेष्वनु(11)श्राव्य दक्षिणेन नगरद्वारेण निष्कास्य शीतवनं श्मशानं नीयते ॥ स नीयमानस्तान्वध्यघातानाह । शीघ्रं शीघ्रं भवन्तो गच्छन्तु मा कदाचिद्राज्ञश्चित्तस्यान्यथात्वं स्यादिति ॥ ततो वध्यघातैरेषा(12) प्रवृत्ती राज्ञो निवेदिता । ततो राज्ञा(13) प्रतिनिवर्त्य पृष्टः । को हेतुर्य‹त्त्व›मिष्टं जीवितं परित्यक्तुमिच्छसीति । तेन स वृत्तान्तो विस्तरेण राज्ञे समाख्यातः ॥ ततो राजा अजातशत्रुः कदम्बपुष्पवदाहृष्टरोमकूपः साश्रुकण्ठो रुदन्मुख उदानमुदानयति ।

---

1) Anusvāra wanting in MS.

2) B °मीति, D corr.

3) MS भग्नेश्चतुष्पथे. Cp. *supra*, p. 53, 5.

4) Ex conject.; MS °श्छेत्तं (D °श्छेत्तः).

5) B दूष्टो, D corr.

6) So MS. I think *chindati* represents the hand of the author.

7) MS राजाप°.

8) Ex conject., cp. *supra*, I, p. 102, 7; MS वध्यै.

9) Ex conject., cp. *ibid.*; MS वसनः. The Tibetan confirms the correction; for it has དེ་ནས་གཤེད་མ་གོས་སྔོན་པོ་གྱོན་པ། = ततो....... °वसनैः and then, after the interpunction, follows ཀ་ར་བི་ར་འི་མེ་ཏོག་ etc.

10) MS °पाणिभिरथ्या°.

11) Ex conject.; MS आवणामुखेम्वनुश्राव्य.

12) MS प्रवृत्तिराज्ञो.

13) Ex conject.; MS प्रतिनिवृत्य (D प्रतिनिर्वृत्य). Feer, p. 416, 28 «Le roi fit revenir....» which is doubtless meant.

अहो सुपरिपक्वास्य बुद्धिसंततिः[1] स्ववगतः संसारदोषः सुप्रतिलब्धा[2] श्रद्धासंपत् यत्र नामायं प्रव्रज्याहेतोरिदमिष्टं जीवितं परित्यक्तुं व्यवसितः ॥ ततो राज्ञा समाश्वास्योक्तः । पुत्रक अहं प्रभुस्ते जीवितस्य । गच्छेदानीं भगवच्छासने प्रव्रजेति । स राज्ञोत्सृष्टो भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः ॥

तत्र भगवान्भिक्षूनामन्त्रयते स्म । एषो ऽग्रो मे भिक्षवो भिक्षूणां मम श्रावकाणां श्रद्धाप्रव्रजितानां यदुत गङ्गिको वाराणसेयः श्रेष्ठिपुत्र इति ॥

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भदन्त गङ्गिकेन कर्माणि कृतानि येषां विपाकान्नाग्निः[3] काये ऽवकाशति[4] न विषं[5] न च शस्त्रं नोदकेन कालं करोति अर्हत्वं चानेन प्राप्तम् ॥ भगवानाह । गङ्गिकेनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु

---

1) Ex conject.; MS बुद्धिः सन्ततिस्वभगवतिसंसारदोषः (P °ष). The correction is certain. The colon *suparipakvā buddhisaṃtatiḥ* exactly corresponds to the Tibetan བློའི་རྒྱུད་ནི་ [cp. Feer, p. 417 n. 1] ཡོངས་སུ་སྨིན་ཏོ་ and *svavagataḥ saṃsāradoṣaḥ* to འཁོར་བའི་ ཉེས་པའི་ ཤིན་ཏུ་ རྟོགས་སོ་

saṃsārasya doṣasya samyak avagatatvam.

2) Ex conject.; MS °लब्धश्रद्धासंपत्.

3) MS विपाकान्यग्निः.

4) Ex conject.; MS °कासति. The verb *avakāçati* is a new word. It is not the compound of *kāç* 'to shine' but a denominative of *avakāça* shaped in accordance with the theory and practice of classic Sanskrit grammar by means of the suffix *kvip*, cp. Whitney, *Sanskrit Grammar* ² § 1054. It may be rendered here by 'has hold of'.

5) MS विषंचनशस्त्रं.

कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । गङ्गिकेन कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृता[95 b]न्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि [1]तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्यामन्यतमः [2]श्मशानमोषको मातङ्गः । यावत्तेन [3]पान्थान्हत्वा भाण्डमासादितम् । ततस्तस्य पृष्ठतस्तस्कराः प्रधाविताः । [4]याव⟨द्⟩न्यतमस्मिन् श्मशाने [5]प्रत्येकबुद्धो निरोधसमापत्तिं समापन्नः । ततो ऽसौ श्मशानमोषको मातङ्गस्तस्य पुरस्ताद्भाण्डम[6]पसृज्य तत्रैव निलीनः । ततस्ते तस्कराः प्रत्येकबुद्धं [7]दृष्ट्वास्यारब्धाः तेषुं शस्त्रमग्निं च न चास्य चीवरकर्णकमपि शक्नुवन्ति चालयितुं [8]यस्मादसौ [9]निरोधसमाधिं समापन्नः ॥ यदा ते [10]तस्कराः श्रान्ताः प्रक्रान्तास्तदा स प्रत्येकबुद्धः क्रमेण

---

1) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

2) MS श्मशानौषको; the other times this word occurs it is written without fault in MS.

3) Ex conject.; MS पन्थानं कृत्वा (in C and D still worse depraved). Cp. **Feer**, p. 417 n. 2.

4) Ex conject.; MS याधन्यतम°.

5) B °बुद्धा, D corr.

6) B °पसृत्य (ज्य), the good correction has been neglected in the copies, they all have °सृत्य.

7) Ex conject.; MS दृष्ट्वामारब्धः तेषुं (D °रब्धाः°). In the Tibetan the robbers also throw stones against him.

8) Ex conject.; MS तस्माद°.

9) Ex conject.; MS °समाधिसमापन्नः.

10) Visarga wanting in MS.

समाधिव्युत्थितः । ततस्तेन श्मशानमोषकेण मातङ्गेन तं प्रत्येकबुद्धं पिण्डकेन प्रतिपाद्य प्रणिधानं कृतम् । यद्यहमप्येवंविधानां गुणानां लाभी स्यां यथा चायमपरोपक्रम एवमहमपि यत्र यत्र जायेय[1] तत्र तत्रापरो‹प›क्रमः स्यां प्रतिविशिष्टतरं चातः शास्तारमारागयेयं मा विरागयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन श्मशानमोषको मातङ्गो ऽयं स गाङ्गिकः । भूयः काश्यपे भगवति प्रव्रजितो बभूव । तत्रानेन ब्रह्मचर्यवासः परिपालितः । तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानां कर्मणामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) MS जायेयं.

दीर्घनख इति ९९ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घो राजगृहमुपनिश्रित्य[1] विहरति वेणुवने कलन्दकनिवापे । तेन खलु समयेन नालदग्रामके तिष्यो[2] नाम ब्राह्मणः[3] । तेन शारी नाम दारिका माठरसकाशाल्लब्धा[4] ॥ यदा शारिपुत्रः[5] शारीकुक्षिमवक्रान्तस्तदा भ्रात्रा[6] सह <दीर्घनखेन विवादं>[7] कुर्वन्ती निग्रहस्थानं प्रापयति[8] । * * * * * * * * * * * * ॥ ततो दीर्घनखेन दक्षिणापथं गत्वा बहूनि शास्त्राण्यधीतानि ॥

---

1) MS °निसृत्य.

2) MS तिष्या.

3) Ex conject.; B प्र(or ब्र)ह्मणांण्डनशरा नाम, D ब्राह्मणांगुणसरा°, P ब्रह्मणांण्डनशरा°, C with dittography तिष्यानामब्रह्मणांण्डनके । तिष्यानामब्रह्मणांगुन(or र)शरा°. My correction has been suggested by the intelligence derived from the Tibetan, which has བྲམ་ཟེ་རྒྱལ་ = *brāhmanas Tiṣyaḥ*. Cp. Feer, p. 418 n. 1.

The persons here mentioned and their adventures are dealt with more fully in the text communicated by Feer in A. M. G. II, 151—155. Cp. also Burnouf, *Introduction*, p. 456.

4) B माठरसकाशान्लब्धा. In Tib. the name is spelt མཐརེ.

5) MS here *l* for *r*: शालिपु° (also p. 187, 1) and शालीकु°, afterwards (p. 187, 7 etc.) शारि°. Cp. *supra*, I, 241, 7, where I was perhaps too cautious in not correcting the vicious orthography of MS.

6) MS भ्राता.

7) I have inserted विवादं by conjecture to restore if not the very words at least the meaning of the mutilated sentence. The Tibetan blockprint is here almost illegible.

8) Ex conject.; MS कुर्वन्तोतिनिग्रहस्थानं पाठयति. My substitution of *prā-*

यावत्क्रमेण शारिपुत्रो जातः। तेन द्विरष्टवर्षेणेन्द्रं व्याकरणमधीतं सर्ववादिनश्च निगृहीताः। सो ऽनुपूर्वेण भगवतः शासने प्रव्रजितः॥ यावद्दीर्घनखेन प्रव्राजकेन श्रुतम्। भागिनेयेन ते सर्वे तीर्थकरा [1]निगृहीताः। इदानीं श्रमणगौतमस्य शिष्यत्वमभ्युपगत इति। श्रुत्वा चास्य महती परिभवसंज्ञा उत्पन्ना सर्वशास्त्रेषु [2]चास्य अनैष्ठिकसंज्ञा उत्पन्ना। ततः क्रमशो राजगृहमनुप्राप्तः॥

तस्मिंश्च समये भगवान्प्रतिसंलयनाद्व्युत्थाय चतसृणां पर्षदां मधुरमधुरं धर्मं देशयति तीव्रं मध्विवानेडकं शारिपुत्रो ऽपि भगवतः पुरस्तात्स्थितो ऽभूद्व्यजनं[3] गृहीत्वा भगवन्तं वीजयन्। अथ <ददर्श> दीर्घनखपरिव्राजको भगवन्तमर्धचन्द्राकारेणोपविष्टं धर्मं देशयन्तं शारिपुत्रं[4] <च> व्यजनव्यग्रहस्तं भगवन्तं वीजयमानम्। दृष्ट्वा च पुनर्भगवन्तमिदमवोचत्। सर्वं मे भो गौतम न क्षमत इति॥ भगवानाह। एषापि ते अग्निवैश्यायन दृष्टिर्न क्षमते येयं दृष्टिः सर्वं मे न क्षमत इति॥ एषापि मे भो गौतम दृष्टिर्न क्षमते ये[96a]यं मे दृष्टिः सर्वं मे न क्षमत इति[5]॥ अपि तु ते अग्निवैश्यायन[6] एवं जानतो ऽस्याश्च दृष्टेः प्रहाणं

---

payati to *pāṭhayati* (which, of course, is out of place here) is favoured also by the Tibetan equivalent of this phrase མིང་པོ་ཆད་པ་ལ་ཕྱུག་པར་བྱེད་དོ།

The period lost in the Sanskrit by oversight of the scribe who wrote B or A, is preserved in the Tibetan, and thus translated by Feer, p. 418, 26: «Alors cette pensée vint à l'esprit de Dīrghanakha: Elle a dans son sein un être à qui ses mérites feront une grande réputation: Cela est du moins fort vraisemblable. Sous cette influence puissante ne ferais-je pas bien de résider désormais dans quelque (autre) contrée?»

1) MS तीर्थकराणिगृहीता.

2) Ex conject.; MS सर्वशास्त्रेप्रवास्य अनैष्ठिक° etc. «When he heard the tidings about his nephew, the (old) feeling of uneasiness at his defeat arose within him together with a feeling of his lack of superiority in every science». Neither the translation of Burnouf nor that of Feer is satisfactory.

3) MS व्यंजनं (D व्यञ्जन).

4) Ex conject.; MS शारिपुत्रः व्यजन°; it may, however, be that in B the visarga is cancelled and replaced by anusvāra, but the copies have :.

5) This sentence has been left out in P, cp. Feer, p. 419, n. 6, but is found in the other mss.

6) B अग्निवे°, D corr.

भविष्यति प्रतिनिसर्गो वान्तीभावः अन्यस्याश्च दृष्टेरप्रतिसंधिरनुपादानमप्रादुर्भावः ॥ अपि मे भो गौतम एवं जानत एवं पश्यतो ऽस्याश्च[1] दृष्टेः प्रहाणं भविष्यति प्रतिनिसर्गो वान्तीभावः अन्यस्याश्च दृष्टेरप्रतिसंधिरनुपादान‹म›प्रादुर्भावः ॥ बहुजनेन ते अग्निवैश्यायन[2] ‹न› संस्यदिष्यति । * * * * * * * * * * * * इम[3] उच्यन्ते तनुभ्यस्तनुतराः । लोके त्रय इमे अग्निवैश्यायन दृष्टिसंनिश्रयाः ॥ कतमे त्रयः ॥ इहाग्निवैश्यायन एक[4] एवंदृष्टिर्भवत्येवंवादी सर्वं ‹मे› क्षमत[5] इति । पुनरपरमिहैक[6] एवंदृष्टिर्भवत्येवंवादी सर्वं मे न क्षमत इति । पुनरपरमेक एवंदृष्टिर्भवत्येवंवादी एकं मे क्षमते एकं न मे क्षमत इति । तत्राग्निवैश्यायन येयं दृष्टिः सर्वं मे क्षमत इति इयं दृष्टिः संरागाय संवर्तते नासंरागाय[7] संद्वेषाय नासंद्वेषाय संमोहाय नासंमोहाय संयोगाय नासंयोगाय ‹सं›क्लेश‹ाय न›[8] व्यवदानाय ‹संचयाय[9] ना›पचयाय अभिनन्दनायोपादानाय अध्यवसानाय[10] संवर्तते । तत्राग्निवैश्यायन येयं दृष्टिः[11] सर्वं मे न क्षमत इति इयं दृष्टिरसंरागाय संवर्तते न संरागाय असंद्वेषाय ‹न संद्वेषाय›

दृष्टेः

1) B पश्यतः । अस्याश्च भूष्टेः. Hence D °श्चभूद्दिष्टे, P °श्चभूदृष्टेः, C °श्चभूयोः, none of the copyists of B understood the interlinear correction.

2) Ex conject., cp. Feer, p. 420 n. 1; MS अग्निवैश्यायिनसंस्य(D स)दिस्यति इम. It is plain that a part of the argument has been lost. The missing portion is extant in the Tibetan. Feer, p. 420, 5, renders it as follows: «bien peu de gens (au contraire), ayant cette même pensée, ayant cette vue, tiendront un langage tel que le tien. Agnivaiçyāyana, les Çramaṇas et les Brahmanes qui abandonnent résolument cette vue sans en adopter une autre —».

3) MS उच्यते.

4) MS एवद°.

5) Ex conject.; MS सर्वक्षेमत इति.

6) Ex conject.; MS °हैकः । एवंदृष्टिपातेभवत्येवै(D व)वादो (P °रादी).

7) Ex conject.; MS नसंरागाय.

8) The addition is certain from the Tibetan.

9) Ex conject.; MS अपचयाय अनभिनन्दनाय. The right reading is easily inferred from the many repetitions, which leave no doubt about the meaning and the arrangement of the terms, and from the Tibetan.

10) Ex conject., cp. *infra*, p. 189, 2 and 4; MS अवटयसानाय. In B the second akṣ. may be read also च, as has been done by the copyist of P.

11) Visarga wanting in MS.

असंमोहाय ‹न संमोहाय›[1] विसंयोगाय न संयोगाय[2] व्यवदानाय न संक्लेशाय[3] असंचयाय ‹न संचयाय› अ‹न›भिनन्दनायानुपादानाय अनध्यवसानाय संवर्तते । तत्र येयं दृष्टिरेकं मे क्षमते एकं मे न क्षमत इति यत्तावदस्य क्षमते तत्संरागाय संद्वेषाय[4] संमोहाय संयोगाय संक्लेशाय न व्यवदानाय[5] नापचयाय अभिनन्दनायोपादानाय अध्यवसानाय संवर्तते । यदस्य न क्षमते तदसंरागाय संवर्तते न सं‹रा›गाय[6] असंद्वेषाय न संद्वेषाय असंमोहाय न संमोहाय असंयोगाय न संयोगाय व्यवदानाय न संक्लेशाय[7] अपचयाय न संचयाय अनभिनन्दनायानुपादानाय अनध्यवसानाय संवर्तते ॥

तत्र श्रुतवानार्यश्रावक इदं[8] प्रतिसंशिक्षते । अहं चेवंदृष्टिः[9] स्यामेवंवादी[10] सर्वं मे क्षमते द्वाभ्यां मे सार्धं स्याद्विग्रहः स्याद्विवादः । यश्च एवंदृष्टिरेवंवादी सर्वं मे न क्षमत इति यश्च एवंदृष्टिरेवंवादी[11] एकं मे क्षमते एकं मे न क्षमत इति । विग्रहे सति विवादो

1) The terms that are lost in the transmitted Sanskrit text are represented in the Tibetan.

2) Ex conject.; MS न संयोगाय न व्यावहाराय.

3) Ex conject., cp. *supra*, p. 188,9; B असचयाय, if I read it rightly, D असं-रयाय, P असरयाय.

4) B, with dittography, °गायसंद्वेषायासंद्वेषाय, D corr. It is, however, possible that the negative statement is really subjoined to the positive one; yet the negative statements are here also wanting in almost all the other terms. In none of the repetitions of the whole series is the parallelism of positive and negative terms maintained throughout.

5) MS अपचयाय नाभिनन्दानायो°, but ना is cancelled, P अभि°.

6) MS असंद्वेषायनसंद्वेषाय.

7) Ex conject.; MS here अपचनायनपचयाय (D ˚चनाय).

8) MS प्रतिसशिक्षते (D प्रतिसंशिष्यते, P प्रतिसंक्षि [or क्षे]ते). The parallel place in the Pāli has *paṭisañcikkhati* (Majjh. Nik., I, ed. Trenckner, p. 499, 10 and 25).

9) Here *ca* is equivalent to *cet* 'if', see Pāṇini 8, 1, 30, who denotes by *caṇ* this variety of *ca*. Two more instances of this idiom see Kathāsaritsāgara, ed. Durgaprasād, 45, 33 and 101, 61.

10) Ex conject.; B सर्वं [न] क्षमते, the insertion seems to be from a m. s., C सर्व-मेक्षते, D सर्वक्षमते, P सर्वं न क्षमते.

11) MS एवंदृष्टिएवंवादी.

विवादे सति विहिंसा। इति स [1]तां सविग्रहां सविवादां सविहिंसां च [2]समनुपश्यन्निमां च दृष्टिं [3]प्रतिनिसृजत्य[4]न्यां च दृष्टिं [5]नोपादत्ते। [6]एवमस्याश्च दृष्टेः प्रहाणं भवति प्रतिनिसर्गो वान्तीभावः [7]अन्यस्याश्च दृष्टेरप्रतिसंधिरनुपादानमप्रादुर्भावः॥

[8]‹तत्र श्रुतवानार्यश्रावक इदं प्रतिसंशिक्षते। अहं चेदेवंदृष्टिः स्यामेवंवादी सर्वं मे न क्षमत इति द्वाभ्यां मे सार्धं स्याद्विग्रहः स्याद्विवादः यश्च एवंदृष्टिरेवंवादी सर्वं मे क्षमत इति यश्च एवंदृष्टिरेवंवादी एकं मे क्षमते एकं मे न क्षमत इति। विग्रहे सति विवादो विवादे सति विहिंसा। इति स तां सविग्रहां सविवादां सविहिंसां च समनुपश्यन्निमां च दृष्टिं प्रतिनिसृजत्यन्यां च दृष्टिं नोपादत्ते। एवमस्याश्च दृष्टेः प्रहाणं भवति प्रतिनिसर्गो वान्तीभावः अन्यस्याश्च दृष्टेरप्रतिसंधिरनुपादानमप्रादुर्भावः॥›

तत्र श्रुतवानार्यश्रावक इदं प्रतिसंशिक्षते। अहं चेदेवंदृष्टिः स्यामेवंवादी एकं मे क्षमते एकं मे न क्षमत इति द्वाभ्यां मे सार्धं स्याद्विग्रहः स्याद्विवादः यश्चै‹वंदृष्टिरेवंवादी सर्वं मे क्षमत इति यश्च एवंदृष्टिरे›वंवादी सर्वं मे न क्षमते इति। विग्रहे सति विवादो

---

1) This sentence is wholly corrupt in MS. My conjectural emendation has been suggested by the comparison of the transmitted text with Majjh. Nik. l. l. p. 499, 5 foll. The Pāli redaction is shorter and more concise, cp. *supra*, I, 230 n. 4. MS विवादेसतिविहिंसाइतिसतिसविग्रहःसविवादश्चविहिंसाच.

2) MS समनुष्यपश्य°!

3) MS प्रतिनिःसृज्य°.

4) MS °न्याश्चदृष्टिं (D °दृष्टि).

5) B नापा°, D corr.

6) Ex conject.; MS °दत्तश्चेत्रमन्याश्च (D °दतश्चे°).

7) The scribe either of B or of B's prototype must have become perplexed here by the tedious repetitions of the prolix terms, for MS has: अन्यस्याश्च दृष्टेः प्रहाणं भवति प्रतिनिसर्गो वान्तीभावः the exact counterpart of the phrase required. In P it has been transcribed अस्याश्च etc. Cp. *infra*, p. 191, 3.

8) The bracketed portion, omitted in MS, has been easily restored. The restoration is confirmed by the Tibetan. Feer, p. 421 tacitly follows the integral Tibetan text.

विवादे सति विहिंसा।[1] इति स तां सविग्रहां सविवादां सविहिंसां च समनुपश्यन्निमां च दृष्टिं प्रतिनिसृ<ज>[2]त्यन्यां च दृष्टिं नोपादत्ते। एवमस्याश्च दृष्टेः प्रहाणं भवति प्रतिनिसर्गो वान्तीभावः। अन्यस्याश्च दृष्टेरप्रतिसंधिरनुपादानमप्रादुर्भावः॥

अयं [3]खल्वग्निवैश्यायन कायो रूपी [4]औदारिकश्चातुर्महाभूतिक <इति>[5] आर्यश्रावकेण अभीक्ष्णमुदयव्ययानुदर्शिना विहर्तव्यं विरागानुदर्शिना प्रतिनिसर्गानुदर्शिना विहर्तव्यम्। यत्रार्यश्रावकस्य अभीक्ष्णमुदयव्ययानुदर्शिनो विहरतः यो ऽस्य भवति काये [6]कायच्छन्दः कायस्नेहः कायप्रेमा [7]कायालयः कायविषक्तिः कायाध्यवसानं तच्चास्य[8] चित्तं न पर्यादाय तिष्ठति॥

---

1) MS विवादेसतिविहिंसाविहिंसतिविग्रहः सविवादश्चविहिंसाचसमनुपश्य°. Cp. *supra*, p. 190 n. 1.

2) Dittography in MS दृष्टिं प्रतिनिसृत्यन्यां च दृष्टिं प्रतिनिसृत्यन्यां च दृष्टिं नोपादत्ते.

3) MS खल्वाग्नि°.

4) The parallel place in the Pāli redaction (l. l. p. 500, 1 foll.), which, by exception, is here fuller than ours, makes the impression that *audārika*, a synonymous term with *sthūla* (cp. *supra*, p. 169, 10. 170, 1) takes the place of that which should be rather styled *audarika*. For the adj. *odanakummāsūpacayo* which is in the Pāli text means something like 'dependent on the functions of the organs of digestion', that is *audarika*. In every day speech *audarika* signifies one who makes much of his belly, whether prompted by hunger (see Kāç. on Pāṇini 5, 2, 67) or by gluttonny as in the case of the Vidūṣaka of the drama.

5) I have inserted इति, because it cannot be wanting here.

6) B m. pr. भवतिसाकयच्छन्दः, the akṣ. साकय are cancelled by superposition of dots, and instead of them the correction काय is added on the margin. D कायप्रच्छन्नः, P कायच्छंतिः, the vowel-sign of the last akṣ. has been cancelled.

7) Ex conject; MS कामालयः कायनिप(or य)न्नि. In P म्नि is written for न्नि; the scribe of D changed the corrupted tradition into कायान्नियाति (sic). With *viṣakti* 'attachment, clinging to —' cp. skrt. participle *viṣakta* and Pāli *visattikā* apud Childers.

8) Ex conject., cp. *supra*, I, 174, 9 and 12; MS °ध्यवसानां तत्रास्य चित्तेनपर्यादायतिष्ठति. The Tibetan དེའི་སེམས་ཟིན་གྱིས་ནོན་ཅིང་ etc. is in accordance therewith.

तिस्र इमा अग्निवेश्यायन वेदनाः । कतमास्तिस्रः । [1]सुखा दुःखा अदुःखासुखा च । यस्मिन्समये श्रुतवानार्यश्रावकः [96 b] सुखां वेदनां वेदयते द्वे अस्य वेदने तस्मिन्समये निरुद्धे भवतो दुःखा च अदुःखासुखा च । सुखामेव च तस्मिन्समये आर्यश्रावको वेदनां वेदयते । सुखापि च वेदना अनित्या निरोधधर्मिणी । यस्मिन्समये आर्यश्रावको दुःखां वेदनां वेदयते द्वे अस्य वेदने तस्मिन्समये निरुद्धे भवतः सुखा अदुःखासुखा च । दुःखामेव [2]<च> तस्मिन्समये आर्यश्रावको वेदनां वेदयते । दुःखापि वेदना अनित्या निरोधधर्मिणी । यस्मिन्समये आर्यश्रावको [3]अदुःखासुखां वेदनां वेदयते द्वे अस्य वेदने[4] तस्मिन्समये निरुद्धे भवतः सुखा दुःखा च । अदुःखासुखामेव च तस्मिन्समये आर्यश्रावको वेदनां वेदयते । अदुःखासुखापि वेदना अनित्या निरोधधर्मिणी । [5]तस्यैवं भवति । [6]इमा[7] वेदनाः किंनिदानाः किंसमुदयाः किंजातीयाः किंप्रभावा इति । इमा वेदना स्पर्शनिदानाः स्पर्शसमुदया स्पर्शजातीया स्पर्शप्रभावाः[8] । तस्य स्पर्शस्य [9]समुदयात्तास्ता वेदनाः[8] [10]समुदयन्ते तस्य स्पर्शस्य [9]निरोधात्तास्ता वेदना [11]निरुध्यन्ते व्युपशाम्यन्ति शीतीभवन्त्यस्तंगच्छन्ति[12] । स यां[13] कांचिद्वेदनां वेदय<ते> सुखां वा दुःखां वा अदुःखासुखां वा तासां वेदनानां समुदयं चास्तंगमं चा-

---

1) B सुखाःदुःखा, D corr.

2) च added in D, cp. l. 3 and 8.

3) MS °वकः अदुःखा°.

4) MS वेदते (D वेदयते!).

5) B तस्येवं, D corr.

6) Ex conject.; MS here इतीमां, but on the following line it has किंप्रभावा इतीमा.

7) MS इतीमां वेदनां किंनिदानाकिंसमु°.

8) Visarga wanting in MS.

9) Ex conject.; MS समुदायात्तास्ता..........निरोधात्तास्ता.

10) As to this form cp. *supra*, I, 6, 6. 12, 2 etc.

11) B निरू°, D corr.

12) MS गच्छति.

13) MS यांकाचिद्वे°.

स्वादं [1]चादीनवं च निःसरणं च यथाभूतं प्रजानामीति तस्य वेद‹ना›नां समुदयं चास्तंगमं [2]चास्वादं चादीनवञ्च निःसरणं‹च›यथाभूतं प्रजानत [3]उत्पन्नासु वेदनास्वनित्यता[4]नुदर्शी विहरति व्ययानुदर्शी विरागानुदर्शी निरोधानुदर्शी प्रतिसर्गानुदर्शी। स कायपर्यन्तिकां वेदनां वेदयमानः कायपर्यन्तिकां वेदनां ‹वेद›य[5] इति यथाभूतं प्रजानाति। जीवितपर्यन्तिकां वेदनां वेदयमानो जीवितपर्यन्तिकां वेदनां वेदय[6] इति यथाभूतं प्रजानाति। भेदाच्च कायस्योर्ध्वं जीवित[7]पर्यादानादि[8]हैवास्य सर्वाणि वेद[9]नानि अपरिशेषं निरुध्यन्ते अपरिशेषमस्तं परिक्षयं पर्यादानं [10]गच्छन्ति। तस्यैवं भवति। सुखामपि वेदनां वेदयतो भेदः कायस्य भविष्यति एष एवान्तो दुःखस्य। दुःखामप्यदुःखासुखामपि वेदनां वेदयतो भेदः कायस्य भविष्यति एष एवान्तो दुःखस्य। स सुखामपि वेदनां वेदयते विसंयुक्तो वेदयते न संयुक्तः। दुःखामपि [11]अदुःखासुखामपि वेदनां वेदयते विसंयुक्तो वेदयते न संयुक्तः। केन विसंयुक्तः। विसंयुक्तो रागेण द्वेषेण मोहेन विसंयुक्तो जातिजरामरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैः विसंयुक्तो दुःखादिति वदामि॥

---

1) Ex conject.; B °स्तंगमंचास्वादवादीनवंच, C °वास्त्रादवादीनंव, D °चास्त्रादंवादीनवञ्च, P °वास्वादवादीनंच. The two strokes above व in B denote cancelling, it seems.

2) MS चास्त्रादवादी°.

3) Ex conject.; MS प्रजानिनो (D and P °मिनो)त्प°. It is strange that the structure of the sentence changes suddenly, so as to cause a mixture of two types of phrase rather negligently combined. For the rest cp. my *Sanskrit Syntax* § 371.

4) Ex conject.; MS °नित्यानुद°.

5) Ex conject.; MS कायपर्यन्तिकांवदनायेति (D instead of this कायपर्य्यन्तावेदनायेति).

6) MS, with sandhi, वेदयेति.

7) MS कायस्योर्ध्वजीवित°.

8) MS °नादिहैवास्य (D °नादिभेदोस्य).

9) Note the neuter gender here.

10) MS गच्छति.

11) MS अदुःखामपिसुखामपि. In B the first पि looks as if expunged.

तेन खलु समयेनायुष्माञ्छारिपुत्रो ऽर्धमासोपसंपन्नो भगवतः पृष्ठतः स्थितो ऽभूद्यजनं गृहीत्वा भगवन्तं वीजयन् । अथायुष्मतः शारिपुत्रस्यैतदभवत् । भगवांस्तेषां धर्माणां प्रहाणमेव[1] वर्णयति विरागमेव [2] निरोधमेव प्रतिनिःसर्गमेव वर्णयति । यन्न्वहं तेषां तेषां धर्माणां प्रहाणानुदर्शी विहरेयं विरागानुदर्शी निरोधानुदर्शी विहरेयं प्रतिनिःसर्गानुदर्शी विहरेयमिति ॥ अथायुष्मतः शारिपुत्रस्यैषां धर्माणामनित्यतानुदर्शिनो[3] विहरतो व्ययानुदर्शिनो विरागानुदर्शिनो निरोधानुदर्शिनः प्रतिनिःसर्गानुदर्शिनो विहरतः अनुपादायास्रवेभ्यश्चित्तं विमुक्तं दीर्घनखस्य च परिव्राजकस्य विरजो विगतमलं धर्मेषु धर्मचक्षुरुत्पन्नम् ॥

अथ दीर्घनखः परिव्राजको दृष्टधर्मा प्राप्तधर्मा विदितधर्मा पर्यवगाढधर्मा[4] तीर्णकाङ्क्षस्तीर्णविचिकित्सो ऽपरप्रत्ययो ऽनन्यनेयः शास्त्रशासने धर्मेषु वैशारद्यप्राप्त उत्थायासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणमय्य[5] भगवन्तमिदमवोचत् । लभेयाहं भदन्त स्वाख्याते धर्मविनये प्रव्रज्यामुपसंपदं भिक्षुभावं चरेयमहं भगवतो ऽन्तिके ब्रह्मचर्यम् ॥ लब्धवान्दीर्घनखपरिव्राजकः स्वाख्याते धर्मविनये प्रव्र[97a]ज्यामुपसंपदं भिक्षुभावम् । [6]एवं प्रव्रजितः स आयुष्मानेको व्यपकृष्टो ऽप्रमत्त आतापी प्रहितात्मा व्यहार्षीत् । एको व्यपकृष्टो ऽप्रमत्त आतापी प्रहितात्मा विहरन्यदर्थं कुलपुत्राः केशश्मश्रूवतार्य[7] काषायाणि वस्त्राण्याच्छाद्य सम्यगेव श्रद्धया [8]अगारादनगारिकां प्रव्रजन्ति तदनुत्तरं

---

1) MS °णमेवं (C °णमवं).

2) MS विरो°.

3) MS °दर्शिना (D °दर्शीना).

4) Ex conject.; MS पर्यवगाद्धर्मा (P पयंव°, D पर्य्यायंवगाद°). Cp. Majjh. Nik. I, nr. 74, ed. Trenckner, p. 501, 10 *pariyogāḷhadhammo*. — In the Pāli redaction Dīrghanakha becomes an upāsaka, not a monk.

5) Ex conject.; MS प्रणम्य. Cp. *supra* I, 347, 4. II, 89, 12.

6) B भिक्षुभावंमेवं प्रव्रजितः, P corr. (DC भिक्षुभावं प्रव्रजितः). Cp. the parallel passage *supra*, I, p. 233, 14 foll.

7) MS प्रमश्रुवतार्य.

8) MS आगाराद°.

ब्रह्मचर्यपर्यवसानं[1] दृष्ट एव धर्मे स्वयमभिज्ञया[2] साक्षात्कृत्वा प्रतिपद्य[3] प्रवेदयते। क्षीणा मे जातिरुषितं ब्रह्मचर्यं[4] कृतं करणीयं नापरमस्मादभवं प्रजानामीति। आज्ञातवान्स[5] आयुष्मानर्हन्बभूव सुविमुक्तचित्तः॥ तत्र भगवान्भिक्षूनामन्त्रयते स्म। एषो ऽग्रो मे भिक्षवो भिक्षूणां मम श्रावकाणां प्रतिसंवित्प्राप्तानां यदुत कोष्ठिलो भिक्षुरिति॥

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः। कानि भदन्त महाकोष्ठिलेन[6] कर्माणि कृतान्युपचितानि येन महावादी संवृत्तः प्रव्रज्य चार्हत्त्वं साक्षात्कृतमिति॥ भगवानाह। कोष्ठिलेनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि। कोष्ठिलेन कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति। न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव[7] स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम्॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्यां पञ्चमात्राणि तस्करशतानि सेनापतिप्रमुखाणि चौर्येण संप्रस्थितानि। यावत्ते चञ्चूर्यमाणा अन्यतमं[8] खदिरवणमनुप्राप्ताः[9]।

---

1) MS ब्रह्मचर्यपर्यवसानं. Cp. *supra*, I, p. 234, 2.

2) MS °भिज्ञाया.

3) Ex conject.; MS °कृत्वापतिपद्य (D °कृतोपसंपद्य, P कृत्वापसंपद्य). The wording is here somewhat different from *supra*, I, p. 234, 2.

4) B °चर्य, P corr.

5) MS आज्ञातन्वा. Cp. *supra*, I, p. 234, 4.

6) B कोथिलेन, D corr.

7) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

8) Ex conject.; MS चञ्चूर्यमाणान्यन्यतमं.

9) खदिरवदिरवणम° only in P, cp. Feer, p. 425, n. 5. MS has here °वण°, but *infra*, p. 196, 2 °वने.

यावत्सेनापतिनाभिहिताः । पश्यत यूयं कमलायताक्षः कश्चिदपरकीयो मनुष्यः संविद्यते(1) येन वयं यक्षबलिं दत्वा प्रक्रामेमेति(2)॥ तत्र च खदिरवने प्रत्येकबुद्धः प्रतिवसति । ततस्तैस्तस्करैः(3) पर्यटद्भिर्दृष्ट्वा सेनापतिसकाशं नीतः । ततश्चौरसेनापतिना वध्यतामयमित्याज्ञा दत्ता । ततो ऽसौ प्रत्येकबुद्धस्तेषामनुग्रहार्थं विततपक्ष इव हंसराजः(4) खगपथमभ्युद्गम्य विचित्राणि प्रातिहार्याणि विदर्शयितुमारब्धः । ततः सेनापतिर्मूलनिकृत्त(5) इव द्रुमः पादयोर्निपत्यात्ययं देशितवान् । पिण्डकेन प्रतिपाद्य प्रणिधानं कृतवान् । अहमप्येवंविधानां गुणानां लाभी स्यां प्रतिविशिष्टतरं चातः शास्तारमारागयेयं मा विरागयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन चौरसेनापतिरयमेवासौ कोष्ठिलः । भूयः काश्यपे भगवति प्रव्रजितो बभूव । तत्रानेन दश वर्षसहस्राणि ब्रह्मचर्यवासः परिपालितः । तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) MS संविद्यत (D °द्यतः, P °द्येत).

2) Ex conject.; MS प्रक्रामेयेति. — Feer's translation (p. 425, 25) is here wrong. I take येन for a pronoun, not a conjunction. The captain of the highway men orders them to look out for some man suitable for sacrifice to the yakṣas; the paçu required must be nobody's property and have lotus-like and long eyes.

3) B तष्करैः, P corr.

4) MS °राज्ञाः.

5) MS कृत्त, as usual (P °कृंतं).

संगीतिरिति १०० ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः कुशिनगर्यां विहरति मल्लानामुपवर्तने यमकशालवने[1] ॥ अथ भगवांस्तदेव परिनिर्वाणकालसमये आयुष्मन्तमानन्दमामन्त्रयते स्म । प्रज्ञापयानन्द तथागतस्यान्तरेण यम‹क›शालयोरुत्तराशिरसं[2] मञ्चमद्य तथागतस्य रात्र्या मध्यमे यामे निरुपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वाणं भविष्यतीति । एवं भदन्तेत्यायुष्मानानन्दो भगवतः प्रतिश्रुत्यान्तरेण यमकशालयोरुत्तराशिरसं मञ्चं प्रज्ञप्य येन भग[97 b]वांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ[3] शिरसा वन्दित्वा एकान्ते ऽस्थात् । एकान्तस्थित आयुष्मानानन्दो भगवन्तमिदमवोचत् । प्रज्ञप्तो भदन्त तथागतस्यान्तरेण यमकशालयोरुत्तराशिरसं[4] मञ्चः ॥ अथ भगवान्येन मञ्चस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य दक्षिणेन पार्श्वेन शय्यां कल्पयति पादं[5] पादेनोपधायालोकसंज्ञी[6] स्मृतः संप्रजाननिर्वाणसंज्ञामेव मनसि कुर्वन्निति ॥

---

1) B °वले, D corr. This is the second time that the holy relation of The Lord's *paranirvāṇa* is borrowed from the Tripiṭaka. Cp. *supra*, I, p. 227.

2) MS °रुत्तरं°.

3) MS पादयोः शिरसा.

4) Sic MS. In the parallel passage, *supra*, I, p. 227, 12, I was perhaps wrong in changing the transmitted °शिरसं, cp. *ibid.*, n. 5; the compound may, after all, be accepted as an avyayībhāva.

5) Ex conject.; MS पादेपादेनोप°. The text is here somewhat different from *supra*, I, p. 228, 1.

6) MS °संज्ञा.

तत्र भगवान्रात्र्या[1] मध्यमे यामे ऽनुपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृतः । समनन्तरपरिनिर्वृते[2] बुद्धे भगवति अत्यर्थं तस्मिन्समये महापृथिवीचालो ऽभूदुल्कापा‹ता› दिशोदाहा अन्तरीक्षे देवदुन्दुभयो नदन्ति[3] ॥ समनन्तरपरिनिर्वृते[4] बुद्धे भगवति उभौ यमकशालवनस्य[5][6] द्रुमोत्तमौ तथागतस्य सिंहशय्यां शालपुष्पैरवाकिरताम्[7] ॥ समनन्तरपरिनिर्वृते[8] भगवत्यन्यतरो भिक्षुस्तस्यां वेलायां गाथां भाषते ।

सुन्दरौ[9] खल्विमौ शालवन‹स्या›स्य[10] द्रुमोत्तमौ ।
यदवाकिरतां[11] पुष्पैः शास्तारं परिनिर्वृतम् ॥

समनन्तरपरिनिर्वृते बुद्धे भगवति शक्रो देवेन्द्रो गाथां भाषते ।

अनित्या बत संस्कारा[12] उत्पादव्ययधर्मिणः ।
उत्पद्य हि निरुध्यन्ते तेषां व्युपशमस्सुखमिति ॥

समनन्तरपरिनिर्वृते बुद्धे भगवति ब्रह्मा सहांपतिर्गाथां[13] भाषते ।

सर्वभूतानि[14] लोके ऽस्मिन्निक्षेप्स्यन्ति[15] समुच्छ्रयम् ।

---

1) B रात्र्यां, D corr.

2) MS परिनिवृत्ते.

3) MS नन्दन्ति.

4) MS परिनिर्वृत्ते (P °निवृत्ते).

5) MS यमकशारवनस्य (D °शालकवनस्य).

6) B द्रुमोत्तमौतथा° m. s., out of °मास्तथा°; D and P द्रुमोत्तमैस्तथा°.

7) MS °ष्पैरवकिरतां.

8) MS परिनिर्वत्ते (P °निवृत्ते). But *infra*, l. 8 and 11 the word is written without fault.

9) Ex conject.; MS सुन्दरे.

10) Ex conject.; MS शालावनस्य.

11) Ex conject.; MS यावदवकिरतां (D यावदेवंकिरतां).

12) MS संस्कार.

13) MS सहापति°.

14) B सर्वभूतास्मिं, the last akṣ. may also be read त्मिं, the copies have स्मिं distinctly. For this and the other stanzas cp. my paper in *ZDMG*, LIII, 122 foll.

15) MS °स्मिन्नक्षेप्सन्ति. The Pāli redaction has here *sabbe va nikkhipissanti bhūtā loke samussayaṁ.*

एवंविधो यत्र शास्ता लोकेष्वप्रतिपुद्गलः[1] ।
तथागतबलप्राप्तः चक्षुष्मान्परिनिर्वृतः ॥

समनन्तरपरिनिर्वृते बुद्धे भगवति आयुष्माननिरुद्धो[2] गाथां[3] भाषते ।

स्थिता आश्वासप्रश्वासा[4] स्थिरचित्तस्य तायिनः[5] ।
आनिञ्ज्यां शान्तिमागम्य चक्षुष्मान्परिनिर्वृतः ॥
तदाभवद्भीषणकं तदाभूल्लोमहर्षणम् ।
सर्वाकारबलोपेतः शास्ता कालं यदाकरोत् ॥
असंलीनेन चित्तेन वेदना अधिवासयन्[6] ।
प्रद्योतस्येव[7] निर्वाणं विमोक्षस्तस्य चेतस इति ॥

सप्ताहपरिनिर्वृते बुद्धे भगवति आयुष्मानानन्दो भगवतश्चितां[8] प्रदक्षिणीकुर्वन्गाथां भाषते ।

[9] येन कायरतनेन नायको
ब्रह्मलोकमगमन्महर्द्धिकः ।

---

1) MS पुंगलः. Cp. *supra*, I, 245 n. 3.

2) MS आयुष्मान्निरुद्धो.

3) Ex conject.; MS गाथां भाषतान्स्थिता etc. (D °भाषत्स्थिता).

4) Sic MS.

5) MS तापितः.

6) The participle disturbs the construction. The aor. *ajjhavāsayi* of the Pāli redaction might have been expressed easily and in accordance with the metre by अध्यवासयत्, and this is probably the right reading.

7) Ex conject.; MS प्रद्योतस्यैव.

8) MS °श्चित्तां.

9) Metre rathoddhatā. MS °रत्नेन. I have put रतनेन, in accordance with the exigencies of the metre.

(1) दृश्यते स्म त<नु>जेन तेजसा
पञ्चभिर्युगशतैः स वेष्टितः (2) ॥
(3) सहस्रमात्रेण हि चीवराणाम्
बुद्धस्य कायः (4) परिवेष्टितो ऽभूत् ।
द्वे चीवरे तत्र तु नैव दग्धे
अभ्यन्तरं बाह्यमथ द्वितीयम् ॥

(5) वर्षशतपरिनिर्वृते बुद्धे भगवति पाटलिपुत्रे नगरे राजाशोको राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं च सुभिक्षं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशान्तकलिकलहडिम्बडमरं (6) तस्कररोगापगतं शालीक्षुगोमहिषीसंपन्नं धार्मिको धर्मराजो धर्मेण राज्यं पालयति । यावद्-परेण समयेन देव्या सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परि-

---

1) B ड्यतेभ्य(or त्य)ग(or त)जेनचे(or वे)तेषा[ना]तांपंचभिर्यु°. This is utterly corrupted and I have not been able to restore the original reading with certainty. The one thing certain is that the first word must be दृश्यते, the rest of the pāda I have constituted so as to give the meaning which is plain and attested by the Tibetan, while taking account of the tradition and the metre. The Tibetan equivalent is ཉིད་ཀྱི་སྐུ་ལས་བྱུང་བའི་མེ་ལྕེས་བསྲེགས།. Cp. Mhv. I, 68, 19 and Mahāparinibbānasutta ed. Child., p. 204 *sayam eva bhagavato citako pajjali.*

2) Ex conject.; MS संविष्ठितः.

3) Ex conject.; MS सहस्रमातेणात्त.

4) Visarga wanting in MS.

5) The Tibetan translator has well understood this passage. According to him too, Buddha's nirvāṇa happened one century — not two — before the days of Açoka. These are the words corresponding in the Tib. སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་འདས་ནས། ལོ་བརྒྱ་ལ་བའི་ཚེ། The numeral གཉིས་ answering to द्वितीयम् is included in the foregoing sentence, the fourth pāda of the stanza preceding.

6) B °डिम्बत्रम°, DP corr.

चारयतः कालान्तरेण देवी आपन्नसत्त्वा संवृत्ता। सा अष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता। दारको जातो अभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिकः कुणालसदृशाभ्यां नेत्राभ्याम्। तस्य जातौ जातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति। ज्ञातय ऊचुः। यस्मादस्य जातमात्रस्य कुणालसदृशे नेत्रे तस्माद्भवतु दारकस्य कुणाल इति नामेति॥ कुणालो दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्याम(1)ंसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम्। सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते (2)वर्ध्यते क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिर्मण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तप्तैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते ह्रदस्थमिव पङ्कजम्। ततस्तं सर्वालङ्कारविभूषितं राजा उत्सङ्गेन कृत्वा पुनः पुनः प्रेक्ष्य रूपसम्पदा प्रहर्षित उवाच। असदृशो मे पुत्रो लोके रूपेणेति॥

तत्र च समये (3)गान्धारे पुष्पभेरोत्सो नाम ग्रामः। तत्रान्यतमस्य गृहपतेः पुत्रो जातो ऽतिक्रान्तो मानुषं वर्णमसंप्राप्तश्च दिव्यं वर्णम्। जन्मनि·चास्य दिव्य(4)गन्धोदकपरिपूर्णा रत्नमयी (5)पुष्किरिणी प्रादुर्भूता पुष्पसंपन्नं च महदुद्यानं ज[98 a](6)ङ्गमं च। यत्र यत्र कुमारो गच्छति तत्र तत्र च (5)पुष्किरिणी उद्यानं च प्रादुर्भवति। तस्य सुन्दर इति नामधेयं व्यवस्थापितम्॥

यावत्क्रमेण कुमारो महान्संवृत्तः। ततो ऽपरेण समयेन (7)पुष्पभेरोत्साद्वणिजः केनचिदेव करणीयेन पाटलिपुत्रं गताः। ते प्राभृतमादाय राज्ञः सकाशमुपगताः। ततः पाद-

---

1) MS द्वाभ्यांमत्स°.

2) MS वर्द्धते.

3) P शान्धारे, cp. Feer, p. 432, n. 2.

4) MS दिव्यागन्धो°, but it appears from the sequel that it must be दिव्य°.

5) MS here पुष्करणी, but in the other places where it occurs पुष्किरिणी, which I have put also here. Cp. *supra* I, 76, 3.

6) More exactly speaking, MS जं[98 a]गमं.

7) MS °भेरोत्स्या°.

योर्निपत्य प्राभृतं राज्ञ उपनामय्य पुरस्तादवस्थिताः । ततो राजाशोकस्तेषां कुणालं दर्शयति । कम्भो वणिजः कदाचित्कुत्रचिद्भवद्भिः [1] पर्यटद्भिरेवंविधं रूपविशेषयुक्तं दृष्टपूर्वमिति ॥ ततस्ते वणिजः कृतकरपुटाः पादयोर्निपत्य अभयं मार्गयित्वा राजानमूचुः । अस्ति देवास्मद्द्वीपे विषये सुन्दरो नाम कुमारो ऽतिक्रान्तो मानुषं वर्णमसंप्राप्तश्च दिव्यं वर्णं जन्मनि चास्य दिव्यगन्धोदकपरिपूर्णा रत्नमयी पुष्करिणी प्रादुर्भूता पुष्पफलसमृद्धं च महदुद्यानं जङ्गमं यत्र यत्र च स कुमारो गच्छति तत्र तत्र पुष्करिणी उद्यानं च प्रादुर्भवतीति । श्रुत्वा राजाशोकः परं विस्मयमापन्नः कुतूहलजातश्च दूतसंप्रेषणं कृतवान् । एष राजाशोक आगन्तुमिच्छति सुन्दरस्य कुमारस्य दर्शनहेतोः ' यद्वः कृत्यं वा करणीयं वा तत्कुरुध्वमिति ॥ ततो महाजनकायो भीतो यदि राजा महासाधनेन इहागमिष्यति मा हैव [2] कश्चिदनर्थमुत्पादयिष्यतीति । ततः स कुमारो [3] भद्रयानं योजयित्वा शतसहस्रं च मुक्ताहारं प्राभृतस्यार्थे राज्ञाशोकस्य सकाशं प्रेषितः [4] । सो ऽनुपूर्वेण चञ्चूर्यमाणः पाटलिपुत्रं नगरं प्राप्तः । शतसहस्रं च मुक्ताहारं गृहीत्वा राज्ञो ऽशोकस्य सकाशमनुप्राप्तः । राजाशोकश्च महद्दर्शनात्सुन्दरस्य [5] कुमारस्य रूपं शोभां वर्णं पुष्कलतां च दिव्यां पुष्करिणी- [6] मुद्यानं च दृष्ट्वा परं विस्मयमुपगतः ॥

---

1) B has doubtless पर्यटद्भि°, but this, owing to the ink having turned pale, has become somewhat indistinct. So it happened that the copyists, not understanding the word, variously corrupted it. D पर्यतभिर°, P पर्यपुष्परे°, C पर्य-टष्पवे°. Cp. Feer, p. 433 n. 2.

2) Ex conject.; MS किंचिद्°. Cp. *supra*, I, 325 n. 2.

3) B भद्रपालं likewise C and P, D भद्रवालं. I have adopted Feer's emendation (p. 433, n. 3), cp. K, f. 3a 1, where the father is requested to send off his son to Pāṭaliputra याने समारोप्य and with presents.

4) B प्रेत्तितः, D corr.

5) B °र्शनान्सुन्दरस्य, D corr.

6) B पुष्करिणीउद्या°, D corr.

(1) ततो राज्ञाशोकः स्थविरोपगुप्तस्य विस्मयजननार्थं सुन्दरं च कुमारमादाय कुक्कुटारामं गतः। (2) तत्रोपगुप्तप्रमुखा⟨अ⟩ष्टादशार्(3)हत्सहस्राणि (4) निवसन्ति तद्द्विगुणाः शैक्षाः पृथग्जनकल्याणकाः। ⟨ततः (5) स⟩ स्थविरस्य पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय। स्थविरोपगुप्तेनास्य धर्मो देशितः॥ ततः कुमारः परिपक्वसंततिर्धर्मं श्रुत्वा प्रव्रज्याभिलाषी संवृत्तः। स राजानमशोकमनुज्ञाप्य स्थविरोपगुप्तस्य सकाशे प्रव्रजितः। तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकिरणविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्कृतम्। अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्योऽभिवाद्यश्च संवृत्तः॥

---

1) MS, with dittography, ततोराज्ञाशोकः स्थविरोपगुप्तस्यविस्मयमुपगतस्ततो राज्ञास्थविरोपगुप्तस्यविस्मयजननार्थं.

2) MS ततोपगु°.

3) MS °शार्हसहस्राणि.

4) Ex conject.; MS विस्मृतानि but B had at the outset विवसंति. The akṣ. वसन्ति have been cancelled to be replaced by an interlinear correction स्मृतानि, which may perhaps mean स्मितानि. CDP विस्मृतानि. The parallel place in K (f. 3a 5) which is fuller, has here

तदा स कुक्कुटारामे उपगुप्तो (ms. °प्ता)जिनांशजः (ms. °नांसजः)।
अष्टादशसहस्रैश्च भिक्षुभिः सह संस्थितः॥
शैक्षैस्तद्द्वि(ms. शैम्भैस्तद्वि)गुणैस्सार्द्धं etc.

5) The insertion of these few indispensable words which are wanting in MS, is supported by the Tib. དེ་ནས་དེས་ answering to them. Feer, p. 434,11 translates «Quant à Sundara, il salua les pieds etc.», but there is no reason to suppose Sundara to be denoted by the pronoun rather than king Açoka himself who is the chief of the company present. Moreover, *kumāraḥ* put in the beginning of the second next sentence implies the author's passing over from Açoka to Sundara.

ततो राजाशोकः संदिग्धः स्थविरं पृच्छति । कानि भदन्त सुन्दरेण कर्माणि कृतानि येनास्यैवं‹विधं›[1] रूपं कानि पुनः कर्माणि येन [2]दिव्यगन्धोदकपरिपूर्णा रत्नमयी पुष्करिणी प्रादुर्भूता[3] पुष्पफलसमृद्धं च महदुद्यानं जङ्गमम् ॥ स्थविरोपगुप्त आह । सुन्दरेणैव महाराज पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । सुन्दरेणैव कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः[4] कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते [5]नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि [6]तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं महाराज यदा भगवान्परिनिर्वृतस्तदा[7] आयुष्मान्महाकाश्यपः पञ्चशतपरिवारो मगधेषु जनपदचारिकां चरन् [98 b] धर्मसंगीतिं कर्तुकामः । यावदन्यतमेन दरिद्रकर्षकेण महान्भिक्षुसङ्घो दृष्टः शास्तृवियोगाच्छोकार्तो ऽध्वपरिश्रान्तो रजसावचूर्णितगात्रः[8] ।

---

1) Cp. *supra*, I, 349, 13 and *infra*, p. 205, 6.

2) MS दिव्या, cp. *supra*, p. 201, 11.

3) B प्राडुभूता, P corr.

4) Visarga wanting in MS. The composer of this avadāna failed to keep in mind here that it is the king who is addressed, not the monks.

5) B नाब्धाधौ, likewise K (f. 6 a 7), D corr.

6) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

7) B °निवृतस्तदा, D corr.

8) MS °चूर्षितः गात्रः.

ततो ऽस्य कारुण्यमुत्पन्नम्[1] । ततस्तेन काश्यपप्रमुखाणि पञ्च भिक्षुशतानि जेन्ताकस्नात्रे[2]णोपनिमन्त्रितानि । ततस्तेन नानागन्धपरिभावितमुष्णोदकं[3] कृत्वा ते भिक्षवः स्नापिताश्चीवरकाणि शोभितानि । प्रणीतेन चाहारेण संतर्प्य शरणगमनशिक्षापदानि[4] दत्त्वा प्रणिधानं कृतम् । [5]यस्मिन्नेव शाक्यमुनेः प्रवचने प्रव्रज्य चार्हत्त्वं प्राप्नुयामिति ॥

किं मन्यसे महाराज यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन दरिद्रकर्षको ऽयं स सुन्दरो भिक्षुः । यत्तेन भिक्षवो जेन्ताकस्नात्रेण[6] स्नापितास्तेनास्यैवंविधो रूपविशेषः संवृत्तो दिव्य[7]चन्दनोदकपरिपूर्णा रमणीया पुष्करिणी पुष्पफलसमृद्धं च महदुद्यानं जङ्गमं प्राप्तम् । यत्तेन शरणगमनशिक्षापदानि ‹उपलब्धानि›[8] तेनेह जन्मन्यर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि महाराज एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि महाराज एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः[9] करणीय इत्येवं ते महाराज शिक्षितव्यम् ॥

---

1) B °त्पन्नंस्ततस्तेन, D corr.

2) Ex conject.; cp. *supra*, I, 286 n. 1. Caraka (I, 14 = p. 69, çl. 25 of the Nirṇayasāgarapress pocket-edition) makes mention of *jentāka* in the chapter which treats of perspiration and how to induce it. See also Apte's *Dictionary* s.v.

3) MS °परिभावितउष्णोदकं.

4) MS शरणगमनभिक्षा°.

5) Feer's translation (p. 435, 5) is here not quite correct.

6) MS जैन्द्राक.

7) MS दिव्याचन्दनोदक°.

8) I have added this missing predicate from the Tibetan, where I found its equivalent བླངས་པ་. Sarat's *Dict.* puts as the Skt. counterpart of that Tib. participle ग्रादान (sic), गृहीत.

9) B °भोगकरणीय, D corr.

अथ राजाशोक आयुष्मतः स्थविरोपगुप्तस्य भाषितमभिनन्द्या(1)नुमोद्य उत्थायास-(2)नात्प्रक्रान्तः(3) ॥

---

1) MS भाषितमभ्यनंद्या° (P भाषितमस्येनंद्या°).

2) B °सनान्प्र°, D corr.

3) In MS this colophon is added ॥ १०० ॥ इत्यवदार(sic)शतके दशमो उद्दानगाथा समाप्ता ॥ ॥ समाप्तं च अवदानशतकं स्वत्रयं (sic) सुगतभाषितं वंदोश्वराचार्यपूर्वमिदानीं प्रकाशितं ॥ Then follows the credo ये धर्मा etc. aud the date on which the manuscript was finished, as will be expounded in my Preface.

Additions and Corrections.

I, p. 13, 13. Correct: पुत्रसहस्रमभविष्यत्तस्यथा. Cp. n. 8 on I, p. 120 and n. 6 on II, 179.

14, 11. Correct: दिष्ट्यार्यपुत्र.

13. I now think that *atyunnamayya*, which is the constant tradition of MS here and 196, 12. II, 73, 8. 180, 11, is corrupt, since the true reading must be *abhyunnamayya*.

18, 11. Correct घण्टावघोषणां. Likewise 48, 2. 58, 4. 90, 14. 220, 15.

24, 3. भगवान्तद्रू° with neglect of the grammatical sandhi in MS, as is likewise the case p. 98, n. 1. I have tacitly corrected I, 42, 7. 321, 4. II, 194, 2.

29, n. 1. Cp. also Lalitav. (ed. Lefmann) 227, 17 *kiṃcitprāṇāḥ*.

32, 5. I now think शतसहस्रेण is a clerical blunder for शतसाहस्रेण, which is the correct form.

47, 6. Read: प्रति विरुद्धौ.

58, n. 9. སྡུར་, to which the late M. Feer, in his private communication of the Tibetan version of this passage, added a sign of interrogation, I take now for a misread སྡུད་; ཁྲལ་སྡུད་ may be = 'tax-gathering', cp. སྡུད་ IV in Sarat's *Dictionary*. Consequently my emendation पूपमकरा is almost certain. For अकर 'free from taxes' see PWK s. v.

68, 4. Perhaps विभूतिका will fit better than विभूषिका.

71, n. 6. Cp. also Lalitav. (ed. Lefmann) 335, 2 वीणापष्ठ्यादन.

76, 5. Correct: सश्रावकसङ्घो.

87, 11. » कालेन.

90, 8. » भगवाञ्छक्रं.

I, p. 92, 8. Correct: गुहृकारि°.

94, n. 4. Perhaps मीमांसयेति will do better than मीमांसस्व. Cp. I, 175 n. 5 and 189 n. 4.

95, 11. गन्धर्वराज: in MS is probably a mistake for गान्धर्व° or गान्धर्विकराज:, cp. p. 96, 3.

96, 7. Read वासी° with MS, and cp. I, 207, 12.

127, 7. Correct: ऊर्णायामन्तर्हिता:.

136, n. 3. Cp. also Sarat' *Dictionary*, p. 130 s. v. ཁ་ན་མ་ཐོ་བ་; he mentions both अवद्य and वद्य as the Sanskrit equivalents of this «metaphysical term.»

148, title of nr. 27. Correct: नाविका इति २७ ।

148, 10. Correct: उरुविल्वाकाश्यप°.

151, 13. I have by mistake edited उष्णोषे instead of ऊर्णायाम्, which is also the reading of MS.

154, 4. The right reading may perhaps be भगवतः पादयोरङ्गदापितं. The participle of a denominative *aṅgadāyati* would be in its place here.

158, 7 and 159, 2. In Agnipurāṇa adhy. 27, 16 it is said in a similar manner दन्तकाष्ठं भक्षयित्वा त्यक्त्वा च. Here *bhakṣayati* means «to chew»; the *dantakāṣṭha* is spit out after chewing. Cp. also Jāt. (ed. Fausb.), V, 134, 7–10.

169, 8. Correct: °खिलमक्रणटकमे°. Likewise p. 174, 16. 178, 6. 184, 1. 188, 3. 218, 8. 225, 8. II, 118, 8.

186, n. 1. Cp. also Āryavajradhvajasūtra quoted in Çikṣās. p. 22, 9 स्वालोकसममात्मानं सर्वसत्त्वेष्वनुगच्छन्.

189, 7. Though I believe that सुखित is to be imputed to the author of our collection of avadānas, this word, I am sure, is a wrong sanskritization of *suhita* in the original in vulgar language which has been the substratum of our tale. *Suhita* has the meaning of Lat. *satur*; it goes back to an older *sudhita* = *su* + *dhita* from the root *dhā*.

190, n. 8. Instead of ཉེན་ལག་ read: ཉེང་ལག་

193. The story of Maitrakanyaka is represented on the sculptures of the temple of Boro-budur in the island Java, as has been discovered by Prof. S. d'Oldenburg, see *Journ. Amer. Or. Soc.* XVIII, 184 foll. A monograph by myself on the whole legend in connection with the said sculptures has been published in the *Bijdragen van het Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned. Indië*, VIIde Volgr., V, 2.

I, p. 209, n. 1. For the meaning of *avagamiṣyāmi* cp. also Whitney on Atharvavedas. III, 3, 4 and 6 (in Lanman's ed. *Harvard Oriental Series* VII, 88).

224, n. 3. As to उपसृत cp. also I, 175, 18 and 250, 15.

228, n. 3. Cp. also Jātaka, ed. Fausb., I, 286, 4: *Tassa pi ācariyassa mātā vīsaṁvassasatikā.*

230, n. 1. Correct: सचेङ्गवतः.

234, n. 7. » གཏད་ instead of གཏང་.

241, 7. I now prefer to correct शारिपुत्र° for शालिपुत्र° of MS, cp. n. 5 on II, 186.

242, 5. Here and in some more places (249, 4. 250, 5. 252, 11) I was wrong in changing ध्यायन्तम् and ध्यायन्तीम्, the reading of MSS. I had been misled by *dhmāpayati*, which occurs eight times in Divy. (ed. Cowell and Neil) with the meaning of 'burning' (p. 28, 2. 270, 3. 286, 6. 289, 14. 327, 24. 350, 19. 486, 23. 583, 25). But neither *dhmāpayati* nor *dhmāyantam* are possible forms. In all those places *dhyāpayati* is to be restored. *Dhyā* is the would-be sanskritization of Pāli and Prkt. *jhā* = skt. क्षा, see Childers s. v. *jhāpeti* and *jhāyati*, and Senart in *Journ. As.* 7e Série, VIII, 479 foll. *Dhyāma* = Pāli *jhāma* [if correctly sanskritized, it ought to be *kṣāma*] is met with several times in Mhv., also *dhyāpayati*, cp. the Index on that work, and Senart's note on p. 407 of Vol. I, wherewith Lalitavistara (ed. Lefm.) 260, 9 may be compared.

243, 7. Instead of the unmeaning चञ्चित, which comes also back p. 247, 5 and 268, 10, Prof. Kern suggests चर्वित, for चर्विताश्रय, 'the receptacle of the chewed (food)' must be an appropriate paraphrase of कुक्षि, as which it is intended, *pravṛddhaçailopamacarvitāçrayā* in the metrical portion being = *parvatopamakukṣiḥ* in the preceding prose. He also thinks it possible that the Pāli prototype — or what other vernacular it may have been — *cabb(vv)itāsaya* should rather have been sanskritized चर्विताशय, cp. आमाशय, पक्वाशय. The use of *carvita* = «food» may be a vulgarism.

250, n. 7. Read: मायाहि [= मा + आयाहि].

256, n. 3. In a letter to me written a short time before his death, M. Feer himself corrected the erroneous statement in his translation about ཁྲི་ཁྲུས་.

266, 2. Query पातयित्वा, cp. II, 109, 8 निर्यात्य and Index s. v.

266, n. 2. Correct: དགེ་འདུན་.

I, p. 267. The title of nr. **47** must be ज्ञात्यन्धेति. The person concerned is a woman. MS ज्ञात्यन्ध इति is faulty.

277, 9. Read: त्ताडिताम् participle of the causative.

292, 14. Correct: पूर्वप्रे°.

303, 6. » दृष्ट्वा.

310, 10. » देवकन्यापा.

314, 2. » °स्यार्थाय.

315, n. 6. The same meaning 'having heard' for *pratiçrutya* occurs in the Upoṣadha Avadāna, quoted by Rajendralal Mitra, *The Sanskrit Buddhist Literature of Nepal*, p. 267, 4.

327, 4. I now prefer to keep the reading of MS भगवन्नास्माकीनो रथः. *Āsmākīna* is the right Pāṇinean form, not *asmākīna*, which occurs elsewhere in the Avadānaçataka, see Index.

333, 18. महिषीपालैः, the sign of *ī* has dropped. Likewise p. 334, 4 प्रणीते°.

353, n. 1. Correct: སྤྲུས་ for སཔོས་.

373, n. 7. » स्तूपे for स्तपे.

380, 9. Correct: महेशाख्यः.

383, n. 3. » वर्षस्थाले (sic).

387, 14. » विदितयशाः.

II, p. 3. The note 6 is to be cancelled.

9, n. 8. Read: *supra*, I, 9, 3. 24, 7 and *infra*, p. 18, 1.

10, » 2. » » II, 5, n. 1.

13, » 2. » » II, 9, 3.

16, » 3. » » II, 2, 8.

» » 6. » » II, 5, n. 1.

28, 4. Correct: कन्दरमनुप्रवृत्तः.

30, 7. » मात्नात्कृतम्.

58, n. 3. I suppose I made a mistake in quoting from the Tibetan text writing གཟོད་པས་; it is certainly meant བཟོད་པས་ 'pardoning'.

63, 1. Read: वर्यमिद्ध.

65, 8. Add to प्रमुखानि this note: Sic MS.

II, p. 65, 17. Correct: अग्निहोत्रिकः.

86, n. 2. Perhaps मण्ड is a wrong marginal insertion and the right reading rather स्वकं कारकम्. The modifications of the *secunda manus* of B are sometimes wrong emendations.

66, 6. For analogous declarations see e. g. Jtkm. I, 30 and 31.

» n. 6. My friend de la Vallée Poussin draws my attention to a parallel place in Çikṣās. 316, 16 कर्मविपाकप्रतिशरणो भूत्वा.

87, n. 3. Sarat identifies, p. 806 of his *Dictionary*, སྤྱི་བླུགས་ with कमण्डलु.

112, 1. Correct: संनिपत्तव्यमिति.

113, 7 and n. 10. The Tibetan translator must have had before him the good reading; for in that time Bhadrika and this companions had already given up their *vibhava*, but felt themselves superior to Upāli on account of their *kula*, their *rūpa* and their *yauvana*.

120, 15. Correct: पेन.

121, 3. Read: करिष्यथः.

136, 6 and 7. I was wrong in retaining the reading of MS, overestimating Feer's translation (p. 377, 7): «Que nul ne se comporte en homme vulgaire!» Read instead of प्रचार° and प्रचारणायां, the necessary conjectural corrections प्रवारयितव्यमिति and प्रवारणायां and cp. Childers s. v. *pavāraṇā* and *pavāreti*.

144, 12. Insert: [89b] between °नुत्तर° and पुरुष°.

162, n. 2. Correct: དེ་རང་བཞིན་.

198, 2. Cp. Divy. 203, 9. 206, 4.

INDEXES.

I. Index of proper names.

The ciphers denote the volumes, pages and lines; «f.» added to a cipher signifies that the name occurs also in the sequel.

Of names, occurring in *clichés*, the cipher denotes the place, where the name is found the first time.

Akaniṣṭhā devāḥ in the *cliché* of the Buddha's smile (I, 5, 4 etc.), and also II, 105, 11.

Agni II, 62, 5.

Agnivaiçyāyana = Dīrghanakha II, 187, 10 f.

Aṅgulimāla I, 148, 9.

Acala, a future Buddha I, 53, 18.

Ajātaçatru. King — I, 54, 6 f. 83, 6 f. 88, 7 f. 308, 5 f. II, 182, 1 f.

Ajirāvatī, a river near Çrāvastī I, 63, 5. II, 69, 3.

Aṭaṭa, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc.

Atapās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.

Anabhrakās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.

Anāthapiṇḍada, in the preamble of the av. nr. *3. 4. 6—11. 13. 17. 18. 22. 25. 26. 29—32. 34—39. 42. 47. 48. 52. 53. 55. 56. 59. 60. 71. 72. 74. 77. 79—85. 88. 89. 91. 93—97.* Further I, 159, 5. 213, 6 f. 216, 8 f. 224, 5 f. 296, 2. 313, 6 f. II, 7, 6. 9, 1 f. 37, 6.

Aniruddha, the mahāçrāvaka II, 67, 9 f. 112. 4. 134, 12. 135, 1. 199, 3.

Apramāṇaçubhās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.

Apramāṇābhās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.

Abṛhās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.

Abhayaprada, a future Buddha I, 62, 3.

Amṛtodana, a Çākya prince II, 111, 8.

Arbuda, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc.

Avīci, the hell — II, 159, 5 and in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.

1. Açoka, nephew to the Buddha Kāçyapa I, 237, 14 f.

2. Açoka. King — II, 200, 7 f.

Ahalyā (in Ahalyājāra, epithet of Indra) I, 84, 2.

Ājñātakauṇḍinya, the mahāçrāvaka II, 134, 12.

(The) Ātharvaṇa (doctrine) II, 128, 5.

Ānanda I, 2, 15. 89, 1. 104, 1. 191, 15. 211, 7 f. 228, 9 f. II, 41, 7 f. 75, 4. 78, 12. 134, 11. 140, 3 f. 155, 6 f. 197, 6 f. 199, 10; — moreover in the *cliché* of the Buddha's smile I, 6, 4 etc.
Āpajjura, a forest II, 94, 8. 15.
Ābhāsvarās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 2 etc.
Āṣāḍha, a gṛhapati I, 338, 6.

Indradamana, a past Buddha I, 86, 8.
Indradhvaja, a past Buddha I, 105, 3.

1. Uttara, the Brahman, to whom Kāçyapa predicted he would be the future Buddha Çākyamuni I, 239, 7. II, 23, 5. 51, 8. 88, 1. 132, 6.
2. Uttara, hero of av. nr. *46*.
Utpala, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc.
Upagupta II, 202, 14 f.
Upāli II, 112, 5 f.
Upoṣadha, the devaputra, hero of av. nr. *59*.
Uruvilvākāçyapa I, 148, 10.

Ṛṣidatta II, 9, 7; cp. Riṣidatta.
Ṛṣipatana I, 237, 13. 248, 1. 250, 14. 269, 4. 334, 19. 338, 1. 344, 2. II, 12, 6. 17, 11. 22, 18. 31, 5. 33, 3. 38, 18. 40, 1. 51, 3. 76, 13. 80, 6. 85, 14. 97, 2. 124, 13. 16. 132, 4. 144, 13. 150, 1. 164, 2. 179, 6.

Ekapuṇḍarīka, Prasenajit's elephant II, 114, 10.

Aindraṃ vyākaraṇam II, 187, 1.
Airāvaṇa, Indra's elephant I, 113, 3.
Airāvata, the celestial elephant II, 104, 2. 13.

1. Kacangalā, heroine of av. nr. *78*.
2. Kacangalā, a town II, 41, 5. Adj. Kācangalīya, *ibid.*
Kanakamuni II, 34, 11.
Kapilavastu, in the preambles of the av. nr. *61* (I, 345, 6) — *70*; *73*; *87*. Moreover I, 346, 3. 363, 9. 367, 10. II, 98. 11. 100, 1. 111, 7.
Kapphiṇa, hero of av. nr. *88*.
Kalandakanivāpa, in the preambles of the avadānas nr. *1* (I, 1, 8). *14—16*. *19* (Karandakanivāpa). *20*. *23*. *28*. *33*. *41*, *43—46*. *49*. *51*. *54*. *75*. *92*. *99*. Moreover I, 259, 13.
Kalpa, the father of Kapphiṇa II, 102, 6. 103, 1.
Kālasūtra, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.
Kālikā, a rākṣasī II, 66, 4.
Kāçikoçalāḥ, the country — I, 58, 6.
Kāçisundara, a prince II, 27, 14 f.
Kāçisundarī, heroine of av. nr. *76*.
Kāçī (Vārāṇasī) II, 27, 14.
Kāçyapa, the Buddha I, 123, 1. 237, 11. 239, 7. 247, 15 f. 250, 12. 269, 1. 294, 10. 301, 4. 334, 17. 337, 15. 343, 17. II, 12, 4 f. 17, 9. 22, 16 f. 38, 16. 44, 7. 51, 1. 59, 2. 66, 11. 71, 6. 76, 11. 80, 4. 85, 12. 87, 2. 88, 1. 96, 14 f. 101, 5. 110, 4. 117, 9. 124, 11. 125, 1. 132, 2. 6. 144, 11. 149, 16. 160, 3. 163, 16. 172, 9. 185, 6. 196, 9.
Kāçyapa, the mahāçrāvaka I, 213, 10. II, 78, 11. 135, 1. 204, 11 f.
Kukkuṭāgāra = Kukkuṭārāma, the monastery II, 202, 14.
Kuṇāla II, 201, 4. 17.
Kubera I, 71, 10. 78, 8. II, 62, 5. Further in the *cliché* of the prayer for obtaining a child I, 14, 3 etc.
The Kumbhāṇḍas I, 67, 10. 108, 9.
Kuvalayā, heroine of av. nr. *75*.
Kuçinagarī I, 227, 5. 228, 3. 8. 234, 9. II, 197, 5.
Kūṭāgāraçālā I, 8, 6. 279, 6. 282, 7.
Kṛkin, an old king of Vārāṇasī I, 338, 1 f. II, 39, 5. 76, 14. 80, 6 f. 82, 1. 124, 14.
Koçala, the country I, 331, 5.
Koṣṭhila = Dīrghanakha II, 195, 5 f.
Kauravya, name of a people and a town I, 67, 5 f.; — name of a king II, 118, 6.
Kauçal(y)a *see* Prasenajit.

Kauçika (= Çakra) as a vocative I, 89, 12. 14. 191, 12.
Krakucchanda, the past Buddha I, 285, 17. II, 29, 7. 100, 10.
1. Kṣemaṅkara, a past Buddha I, 110, 10 f.
2. Kṣemaṅkara, a king's son II, 46, 6. 49, 8.
Kṣemā, heroine of av. nr. *79*.

Gaṅga, a merchant II, 53, 3 f.
Gaṅgarasthā, nickname of Virūpā II, 53, 6. 57, 5. 8.
Gaṅgā, the river — I, 65, 13. 119, 7. 134, 5. 148, 5. 262, 14.
Gaṅgika, hero of av. nr. *98*.
1. Gandhamādana, a mountain I, 32, 1.
2. Gandhamādana (hero of av. nr. *28*), a future Pratyekabuddha I, 156, 20.
Gāndhāra, the country II, 201, 10.
Guptika, hero of av. nr. *96*.
Gṛdhrakūṭa, near Rājagṛha I, 252, 8. 274, 9. II, 136, 4.
Gautama, name of the Buddha Çākyamuni I, 23, 15. 83, 10. 88, 8. 223, 11. 228, 5 f, II, 25, 2. 187, 3 f.

Cakrāntara, a future Pratyekabuddha I, 133, 10.
1. Candana, a past Buddha I, 74, 9.
2. Candana, a past Pratyekabuddha, the hero of av. nr. *21*.
1. Candra, a past Buddha I, 81, 1.
2. Candra, hero of av. nr. *52*.
Cāturmahārājikās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 1 etc.
Cāra(i)kā, name of the river near Vārāṇasī II, 86, 4. 116, 13. 181, 17.
Cārāyaṇa see Dīrgha Cārāyaṇa.

Jambāla, hero of avad. nr. *50*.
Jambūdvīpa I, 205, 1. 220, 2. 222, 6. II, 66, 4. 90, 15 f.
Jīvika, the physician II, 134, 6 f.
Jetavana, in the preambles of the av. nr. *3. 4. 6—11. 13. 17. 18. 22. 25. 26. 29—32. 34—39. 42. 47. 48. 52. 53. 55. 56. 59. 60. 71. 72. 74. 77. 79—85. 88. 89. 91. 93—97.* Further I, 24, 2. 49, 4. 56, 4. 73, 2. 94, 4 f. 206, 13. 213, 10 f. (praise of Jetavana). 271, 7. 273, 4. 296, 13. 313, 6. 316, 10. 327. 11. 328, 3. 341, 9 f. II, 47, 8. 54, 19. 64, 12. 74, 16. 84, 4. 104, 1 f. 148, 5. 155, 7. 162, 6.

Tapana, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.
Tiṣya, a brahman, father of Çāriputra, II, 186, 6.
Tumburu, the Gandharva I, 113, 5.
Tuṣitās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 1 etc.
Trayastriṃçās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 1 etc., and cp. I, 25, n. 11.
Tripiṭa, hero of av. nr. *84*.

Dakṣiṇāgiri, a country I, 2, 1. 3, 1.
Dakṣiṇāpatha II, 24, 7. 53, 3. 102, 6. 103, 6. 186, 9.
Daçaçiras, the hero of av. nr. *24*.
Divyānnada, a future Buddha I, 116, 13.
Dīrgha Cārāyaṇa, the charioteer of Prasenajit II, 114, 10–16.
Dīrghanakha, hero of av. nr. *99*.
Dundubhisvara, hero of av. nr. *67*.
Durmati, the wicked queen I, 178, 9. 180, 10. 181, 2.
Devadatta I, 83, 6. 88, 6. 89, 6. 308, 5. II, 112, 4.
Droṇodana, a Çākya II, 111, 7.

Dhanapālaka, the elephant I, 177, 6.
Dhanada (= Kubera), lord of the Yakṣas I, 108, 9.
Dharmabuddhi, a king I, 91, 16.
Dharmapāla, hero of av. nr. *33*.
Dhṛtarāṣṭra, lord of the Gandharvas I, 108, 8.

Nanda, hero of av. nr. *3*.
Nanda, the mahāçrāvaka I, 148, 9. 213, 10. II, 135, 1 (uncertain).

Nandaka (perhaps the same as Nanda) I, 267, 6 f.
Nandana, the celestial garden I, 113, 3.
Nandana, a town I, 201, 12. 203, 1. 4.
Nandīghoṣa, Indra's chariot II, 104, 3. 13.
Nāḍakanthā, a town I, 78. 79.
Nārāyaṇa I, 37, 3. 129, 7.
Nālada, the mahāçrāvaka I, 274, 6 f.
Nāladagrāmaka, a locality II, 186, 6.
Nirarbuda, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc.
Nirmala (hero of av. nr. *29*), a future Pratyekabuddha I, 162, 5.
Nirmāṇaratayas, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 1 etc.
Nyagrodhārāma, in the preambles of the av. nr. *61* (I, 345, 6) — *70; 73; 87.* Moreover I, 346, 11 f. 351,5. 355, 8. 360, 5. 364,4. 368,4. 372,3. 376,7. 381,7. 385,7.

Pañcaçikha, the Gandharva I,95,10. 113,5.
Pañcāla I, 341, 10. — The kings of Uttarapañcāla and of Dakṣiṇapañcāla, heroes of av. nr. *8*.
Padma, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile, I, 4, 9 etc.
Padmaka, hero of av. nr. *31*.
Padmākṣa, hero of av. nr. *66*.
Padmottama, a future Buddha I, 40, 13.
Padmottara, a future Pratyekabuddha I, 128, 6.
Paranirmitavaçavartinas, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 1 etc.
Parīttaçubhās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.
Parīttābhās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 2 etc.
Pāṭaliputra II, 200, 7 f.
Pāṇḍukambalaçilā, name of a spot in the Trayastriṃça-heaven II, 89, 5.
Puṇyaprasavās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.
Purāṇa, the sthapati I, 224, 3. II, 9, 7.
Puṣpabherotsa, a village in Gandhāra II, 201, 10 f.
1. Puṣya, an old Buddha II, 175, 14. 176, 1. f.
2. Puṣya, a çreṣṭhin II, 36, 6 f.
Pūraṇa I, 16, 4. 47, 7. 8. 48, 6. 281, 1 (Pūraṇa Kāçyapa). II, 24, 11. 134, 10.
1. Pūrṇa, a past Buddha I, 117, 10.
2. Pūrṇa, the same as Sampūrṇa (I, 2, 8 f.), hero of av. nr. *1*.
Pūrṇabhadra, a future Buddha I, 7, 4.
Pratāpana, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.
Prabodhana, a past Buddha I, 100, 12.
Prasenajit Kauçal(y)a I, 32, 5. 36, 6 f. 41, 8 f. 93, 11 f. 103, 16 f. 223, 15. 325, 6 f. 341, 6 f. II, 9, 8. 45, 7 f. 52, 6 f. 78, 6 f. 114, 10 f.
Priya, hero of av. nr. *65*.

Bandhumatī, the residence of the Buddha Vipaçyin I, 137, 9. 11. 349, 5. 352, 14. 357, 1. 361, 12. 365, 11. 369, 16. 373, 8. 377, 10. 382, 18. II, 5, 15. 70, 13. 96, 7. 109, 5.
Bandhumant, king of Bandhumatī I, 349, 7. 352, 16. 357, 3. 361, 14. 365, 13. 369, 16. 373, 10. 377, 12. 383, 2. II, 5, 17.
Balavant, hero of av. nr. *64*.
Bālāhaka, the horse II, 104, 2. 13.
Bāṣpa II, 134, 12.
Bimbisāra I, 2, 7. 107, 6. 290, 4 f. 307, 6 f. 319, 6 f. 326, 12.
Bṛhatphalās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.
Brahmakāyikās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 2 etc.
Brahmadatta I, 120, 3. 134, 11. 174, 14. 178, 4. 179, 8. 218, 6. 225, 6. II, 27, 6. 31, 6. 32, 4. 45, 6 f. 109, 13. This name belongs to different kings of Benares placed in any time and in any kalpa.
Brahmapurohitās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 2 etc.
1. Brahmā, a past Buddha I, 69, 5 f.
2. Brahmā, the god I, 108, 10. 224, 4. Further in the *cliché* of the prayer for obtaining a child I, 14, 3 etc. Brahmā Sahāmpati II, 198, 10, and in the

cliché of the apparition to the Buddha I, 273, 8 etc.
Brahmottara, a palace I, 202, 2. 203, 2. 5.

Bhadraka kalpa (or Bhadrakalpa) I, 237, 10. 250, 11. 269, 1. 285, 16. 334, 16. 337, 14. 343, 16. II, 12, 3. 17, 8. 22, 15. 34, 10. 38, 15. 50, 20. 76, 10. 80, 3. 85, 11. 96, 13. 100, 9. 124, 10. 132, 1. 144, 10. 149, 15.
Bhadrika, the Çākya, hero of av. nr. *89*.
Bhāgīratha, a past Buddha I, 65, 11.
Bhūti, father of Subhūti II, 127, 12.

Magadha, the country I, 119, 6. 134, 5. 148, 5. 258, 3. II, 204, 10.
Madhyadeça I, 124, 6. 153, 6. II, 103, 5.
Marudgaṇa I, 67, 8. 9.
Markaṭahrada I, 8, 5. 279, 5.
Malla, name of a people and country I, 227, 5. 228, 4. 234, 9. II, 197, 5.
Mahānāman II, 134, 12.
Mahāpadma, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc.
Mahāprajāpatī II, 4, 9. 21, 6. 13. 50, 3.
Mahābrahmāṇas, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 2 etc.
Mahāraurava, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.
Mahendra II, 62, 5. Māhendro varṣaḥ I, 176, 7.
Māgadha(ka) the people of Magadha, the citizens of Rājagṛha I, 107, 8. 109, 12. 116, 15. 291, 15. 294, 5.
Māṭhara, a brahman, grandfather of Çāriputra, II, 186, 7.
Mātaṅga, A — II, 184, 1.
Mānastabdha, a brahman youth I, 148, 10.
Mālikā, a queen II, 9, 6.
Mitra, a merchant I, 195, 3.
Muktā, heroine of av. nr. *77*.
Mṛgadāva I, 237, 13. 248, 2. 250, 14. 269, 4. 334, 19. 338, 1. 344, 2. II, 12, 6. 17, 11. 22, 18. 31, 5. 38, 18. 51, 3. 76. 13. 80, 6. 85, 14. 97, 2. 124, 13. 132, 4. 144, 13. 150, 1. 164, 2. 179, 6.
Mṛgāra see Viçākhā.
Meru, I, 191, 8. Cp. Sumeru.

Maitrakanyaka, hero of av. nr. *36*.
Maitreya, the Bodhisattva II, 176, 3.
Maudgalyāyana I, 112, 7 f. 213, 10. 241, 7 f. 246, 7 f. 249, 6 f. 252, 6 f. 256, 10 f. II, 78, 12. 89, 7 f. (av. nr. *86*). 135, 1. 156, 1.

Yaçodharā I, 191, 15.
Yaçomatī, heroine of av. nr. *2*.
Yaçomitra, hero of av. nr. *85*.
Yāmās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 1 etc.

Ratnadvīpa, a country I, 23, 12.
Ratnamati, a future Buddha I, 12, 18.
Ratnaçaila, a past Buddha I, 91, 13.
Ratnottama, a future Buddha I, 27, 18.
Ramaṇaka, a town I, 200, 8. 203, 1. 4.
Rājagṛha, in the preambles of the avadānas nr. *1* (I, 1, 8). *14—16. 19. 20. 23. 28. 33. 41. 43—46. 49. 51. 54. 75. 92. 99.* Moreover I, 2, 10. 85, 6. 88, 8. 11. 89, 7. 10. 90, 11 f. 107, 11. 130, 13. 153, 9. 154, 4. 244, 3. 8. 252, 6 256, 6. 257, 1 f. 274, 7. 290, 3. 11. 326, 5. II, 10, 7. 25, 1. 134, 6. 182, 2. 187, 5.
Rāṣṭrapāla, hero of av. nr. *90*.
Riṣidatta I, 224, 3; cp. Ṛṣidatta.
Revata, the mahāçrāvaka I, 213, 10. II, 112, 4. 135, 1.
Rohiṇa, a Çākya II, 14, 6. 15, 8.
Rohita, the fish I, 170. 171.
Raurava, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.

Lekuñcika, hero of av. nr. *94*.

Vaḍika, hero of av. nr. *6*.
Vapuṣmant, hero of av. nr. *63*.
Varuṇa (the god) I, 71, 10. 78, 8. II, 62, 5. Further in the *cliché* of the prayer for obtaining a child I, 14, 3 etc.
Varṇasvarās, a group of Pratyekabuddhas I, 99, 17.
Varṣākārā, a kṣattriyā II, 9, 7.
Valgusvarās (heroes of av. nr. *30*), future Pratyekabuddhas I, 167, 1.

Vāyu (the god) II, 62, 5.
Vārāṇasī in the preamble of av. nr. *76* (II, 31, 5). Further I, 42, 9. 10. 120, 3. 134, 11. 169, 6. 178, 4. 188, 1. 195, 3. 199, 10. 218, 6. 225, 6. 237, 12. 248, 1. 250, 13. 254, 12. 269, 3. 275, 14. 300, 15. 334, 18. 337, 16. 344, 1. II, 12, 5. 17, 10. 22, 17. 27, 6. 38, 17. 39, 3. 7. 51, 2. 57, 14. 65, 18. 76, 12. 80, 5. 85, 13. 87, 4. 97, 2. 101, 2. 109, 12. 116, 9. 124, 13. 125, 6. 132, 3. 144, 12. 149, 17. 157, 14. 159, 8 f. 164, 1. 170, 17. 179, 5. 184, 7. 195, 14. — adj. Vārāṇaseya I, 175, 15. 179, 1. II, 159, 8.
Vālukā, the river near Benares (perhaps the same as Cārikā, see s. v.) I, 171, 7.
Vāsava (= Çakra) I, 71, 10. 78, 8.
Vijaya, a future Buddha I, 46, 4.
Viditayaças, hero of av. nr. *70*.
Videha. A king of — II, 123, 13. 124, 4.
Vipaçyin, the Buddha I, 137, 7 f. 349, 3 f. 352, 12 f. 356, 15 f. 361, 10 f. 365, 9 f. 369, 14 f. 373, 6 f. 377, 8 f. 382, 16 f. II, 5, 13 f. 70, 11. 71, 3. 96, 3. 109, 3 f.
Virūḍha, lord of the Kumbhāṇḍas I, 108, 9.
Virūpa, hero of av. nr. *97*.
Virūpā, heroine of av. nr. *80*.
Virūpākṣa, lord of the Nāgas I, 108, 9.
Viçākhā, mother of Mṛgāra I, 224, 3.
Viçvakarman I, 67, 10.
Viçvadevo maharṣiḥ II, 62, 6.
Veṇuvana, in the preambles of the avadānas nr. *1* (I, 1, 8). *14—16*. *19*. *20*. *23*. *28*. *33*. *41*. *43—46*. *49*. *51*. *54*. *75*. *92*. *99*. Moreover I, 90, 3. 10. 107, 11. 113, 3. 256, 6. 259, 13. 291, 15. 292, 9. 310, 14.
Vemacitrin, lord of the Asuras I, 108, 10.
Vaijayanta, Indra's palace I, 90, 3.
Vaidehī, the mother of Ajātaçatru I, 57, 2—4.
Vaiçālī I, 8, 5. 7. 279, 5. 281, 3. 6. 283, 17.
Vaiçravaṇa = Dhanada the first of the four mahārājās I, 224, 4, and in the *cliché* of the rich merchant I, 2, 3 etc.
(The) Vyāḍayakṣās II, 104, 3. 14. (Cp. Divy. 275, 28).

Çakra Devendra I, 32, 1. 67, 8. 73, 3. 85, 3. 7. 108, 10. 113, 3. 175, 16 f. 185, 1 f. 189, 3 f. 220, 5 f. 303, 6 f. 309, 4 f. II, 93, 1. 6. 105, 2. 3. 198, 8. — Further in the *cliché* of the prayer for obtaining a child I, 14, 3 etc. and in the *cliché* of the apparition to the Buddha I, 273, 8 etc.
Çākya, in the preambles of av. nr. *61* (I, 345, 7) — *70*; *73*; *87*. Further II, 111, 7 f.
Çākyamuni, the Lord I, 239, 8. II, 20, 11. 23, 6. 51, 9. 88, 2. 119, 4. 132, 7; — while in a previous existence II, 176, 2 f.
Çākyamuni, a future Buddha I, 35, 3.
Çāradvatīputra = Çāriputra I, 213, 9. II, 154, 6.
Çāriputra I, 241, 7 (Çāliputra). II, 69, 7. 78, 11. 135, 1. 154, 12. 155, 2. 156, 4 f. 186, 6 f. 187, 7. 194, 1 f.
Çārī, the mother of Çāriputra II, 186, 6.
The Çibi king, hero of av. nr. *34*.
Çibighoṣā, the capital of Çibi I, 183, 14.
Çiva I, 71, 10. 78, 8. II, 62, 5. Further in the *cliché* of the prayer for obtaining a child, I, 14, 3 etc.
Çītaprabha (hero of av. nr. *26*), a future Pratyekabuddha I, 147, 14.
Çītavana, cemetery of Rājagṛha II, 134, 5 f. 182, 7.
Çuklā, heroine of av. nr. *73*.
Çuddhāvāsakāyikā devāḥ I, 122, 9.
Çuddhodana II, 111, 8 f.
Çubhakṛtsnās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.
Çobha, a king II, 29, 10. 100, 12.
Çobhāvatī, the residence of the Buddha Krakucchanda I, 286, 1. II, 29, 9. 100, 11.
Çobhita, hero of av. nr. *87*.
Çrāvastī, in the preambles of the av. nr. *3*. *4*. *6—11*. *13*. *17*. *18*. *22*. *25*. *26*. *29—32*. *34—39*. *42*. *47*. *48*. *52*. *53*. *55*. *56*. *59*. *60*. *71*. *72*. *74*. *77*. *79—85*.

88. 89. 91. 93—97. Further I, 73, 7. 93, 9. 97, 3. 103, 12. 125, 5. 182, 6 (assemblies of bhikṣus at Çr.). 223, 14. 313, 11 f. 326, 2 f. II, 7, 8. 9, 1. 10, 6. 20, 6 f. 74, 14. 78, 11. 13. 83, 12. 89, 7. 91, 10. 103, 8. 11. 104, 9. 114, 9. 127, 12. 153, 3. 12. 154, 6. 167, 6. 10.
Çrīmatī, heroine of av. nr. *54.*

(The) Ṣaḍvargikās II, 139, 8.

Saṃsāra, hero of av. nr. *95.*
Saṃsārottaraṇa, a future Pratyekabuddha I, 152, 10.
Saṃghāta, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.
Saṃjīva, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.
Sadāmatta, a town I, 201, 6. 203, 1. 4.
Samudra, hero of av. nr. *81.*
Sampūrṇa, a brahman I, 2, 2. 3, 1.
Sarvārthasiddha, name of Çākyamuni II, 112, 2.
Sāṃkāçya, a town II, 94, 8. 15.
Siṃha, a *senāpati* I, 8, 7 f.
Sugandhi, hero of av. nr. *62.*
Sujāta, son to Kṛkin I, 338, 8.
Sujīrṇa, a garden near Çrāvastī (unless the adj. सुजीर्ण be meant and not a proper name) II, 174, 5.
Sudarçana, the city of the Devas II, 104, 1. 12.
Sudarçanās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile, I, 5, 4 etc.
Sudṛçās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile, I, 5, 4 etc.
Sudharmā, the hall of the Devas I, 303, 5.
Sundara, the miraculous boy of tale nr. *100,* II, 202, 3 f.
Sundaraka or Sundara, son to Surūpa I, 188, 7. 190, 1. 191, 15.
Suparṇin = Garuḍa I, 108, 4. II, 127, 9. 130, 7. 156, 2.
Supratiṣṭhita, the elephant I, 113, 3.
Suprabhā, heroine of av. nr. *71.*
1. Supriya, the great musician, hero of av. nr. *17.*
2. Supriya, the Gandharva I, 113, 5.
3. Supriya, son of Anāthapiṇḍada II, 37, 7.
Supriyā, heroine of av. nr. *72.*
Subhadra, the parivrājaka, hero of av. nr. *40.*
Subhāṣitagaveṣin, hero of av. nr. *38,* I, 219, 8.
Subhūti, hero of av. nr. *91.*
Sumanas, hero of av. nr. *82.*
Sumeru II, 127, 9.
Surūpa, a king, hero of av. nr. *35.*
Suvarṇābha, hero of av. nr. *61.*
Sūkṣmatvak (or -tviṣ) (hero of av. nr. *25*) a future Pratyekabuddha I, 143, 1.
Sūrya, hero of av. nr. *69.*
Somā, heroine of av. nr. *74.*
Saupāraka, a town II, 166, 6 f.
Sthavira, hero of av. nr. *92.*
Sthūlakoṣṭhaka, a place II, 118, 5 f. 119, 5.

Hastaka, hero of av. nr. *93.*
Hahava, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc.
Himavant II, 28, 2. 176, 5.
Hiraṇyapāṇi, hero of av. nr. *83.*
Huhuva, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc.

II. Index of remarkable words and terms.

The ciphers denote the page and the line.

अकाल see दुर्भिक्षाकाल.

अक्षण mishap, misfortune I,291,12. 332,6.

अगरु fragrant aloe-wood I,24,2.

अगुरु in the expression: यदि ते अगुरु «if it does not trouble you» I,94,3. 229,6 f. II,90,12.

अग्निखदा a fire-hearth I,220,13 f. 264,1.

अग्निहोत्रिक II,28,3. 65,17 (cp. Add. and Corr.).

अग्रप्रज्ञप्ति in the Sūtra on the Three *agraprajñaptayaḥ* I,49,10—50,11. 329,13—330,7.

अग्रासनिक having the privilege of a higher seat I,105,6, cp. l. 11.

अग्रेण in अद्याग्रेण from henceforward II,13,2.

अङ्गदापित see Add. and Corr. p. 207,16.

अधरिमां भूमिम् (in the *cliché* on the obtaining of children) I,15,6 (but I,97,8. II,74,1. 181,3 अधरां).

अधिमुक्त (as in Pāli) I,8,11. 112,8 (उदाराधि°). 285,5 (लूहाधि°).

अधिवासयति to consent I,9,3 etc.; — to bear, to endure II,199,8.

अधीच्छति I,75,10. 81,14. 87,8. 92,4. 113,2.

अध्यवसान the clinging to, attachment II,188,10 f. 192,7.

अध्यवसित clinging to, attached I,271,15. 289,1. 296,1.

अध्यापिन् II,127,8.

अध्येषा (from अधि + इष्) I,87,9.

अनाश्वासिक (cp. Divy. 207,23) I,139,10. 144,9.

अनाहारतां प्रतिपन्नः I,176,2. 291,17. 332,9. 340,5.

अनिःश्रयमानैरिन्द्रियैः (in the *cliché* of the Buddha's preaching) I,243,1; sometimes अनिश्रमानै° (I,187,7. 250,1) but again अनिःश्रयमानै° (I,253,10 with note).

अनुगत 1. with locat. = 'penetrating' I, 186, 1; 2. in दीर्घकालानुगतस्य वैरस्य I, 42, 3; 3. in a corrupt (?) passage I, 99, 17.

अनुपरिपाटिकया II, 11, 1 (cp. PWK. I s. v. अनुपरिपाटि°).

अनुप्रवृत्त (in the *cliché* of the nurses, varying with वृत्त) I, 346, 4 etc.

अनुशय (in the *cliché* of the Buddha knowing the dispositions of persons ripe for being converted) in आशयानुशय 'inclination of the heart' I, 64, 12 etc. Cp. Dīpavaṁso I, 42. Likewise cp. Mahābh. III, 259, 26 शुभानुशय° with Nārāyaṇa's gloss, and 261, 33.

अनुश्रावयति 'to proclaim aloud [the guilt of a criminal being brought away to the place of execution]' I, 102, 9. II, 182, 7.

अनुश्रावितुम् I, 95, 12 with n. 9 (with वीणाम् for object).

अनेडक in the expression मध्विवानेडकम् (in the *cliché* of the Buddha's predication) I, 243, 1 etc. Cp. Senart's notes on Mhv. I, p. 572 and 616.

अन्तःपुरिका (viz. स्त्री) I, 307, 12. 308, 9 f. 312, 1. Cp. PWK. I, s. v.

अन्तरा in अत्रान्तरा = अत्रान्तरे 'in this interval of space' I, 107, 11. Cp. Divy. 93, 25. 94, 2. 151, 5 and 8. 155, 18; in all these places *atrāntarāt* is found. Probably the genuine wording was अत्रान्तरे, cp. Divy. 574, 29. 576, 6.

अन्तराकथा I, 230, 12. 15.

अन्तर्जन II, 20, 10.

अन्तशः, as Pāli *antaso* I, 314, 6.

अन्वाहिण्डते (pres.) II, 116, 10. (opt.) I, 298, 15. (participle of the pres.) I, 242, 6. 284, 1. (passive pres.) I, 296, 1.

अपकृष्टत्व great distance, remoteness I, 238, 10.

अपत्रपा II, 130, 5.

अपत्रापयति II, 167, 4.

अपत्राप्य = अपत्रपा I, 216, 10.

अपराधिक = अपराधिन् I, 102, 7. II, 171, 1. 182, 5.

अपरोपक्रम not to be vanquished by an adversary, invulnerable II, 185, 2.

अपश्चिमक the very last I, 173, 8.

अपसृजति to cast off II, 184, 11.

अपारिमात्तीरात् from this side of the river (cp. पारिम) I, 148, 14.

अपि तु introducing the apodosis after preceding यदि, I, 327, 8.

अपोह in ऊहापोह (see PW. V, 1014) I, 209, 10. 235, 3.

अप्रतिसंख्यान want of considerateness II, 24, 10.

अप्रलोपधर्म II, 168, 10 f.

अबन्ध्यफलं पुण्यक्षेत्रम् I, 158, 10; the Buddha is thus designated.

अभिजानाति to remember I, 263, 2.

अभिज्ञानिर्हार II, 49, 2, cp. my n. 5 on II, 3, 8.

अभिध्या covetousness II, 69, 9.

अभिनिगूढ II, 115, 8.

अभिनिर्वृत्ति complete development I, 119, 10. 122, 13. 134, 8. 337, 11. 340, 6; in all these places in combination with उत्पत्ति and नाम. Cp. अभिनिर्वृत्त Divy. 71, 6 and 227, 1 (correct *abhinivṛttāni* into *abhinirvṛ°*).

अभिनिर्हार in शरीराभिनिर्हार (taking to burial) I, 272, 1, cp. Divy. 264, 16. 268, 19. अभि° = अभिज्ञाभिनिर्हार II, 3, 8, cp. Lalitavistara, ed. Lefm. p. 180, 6 and 415, 15 (where Rājendralāl has the right reading and Lefm. the erroneous one).

अभिनील I, 367, 9. 370, 9.

अभिप्रसाद I, 12, 20.

अभिलषति I, 189, 8 with note 8.

अभिषज्यते कुप्यति व्यापद्यते to be in ill temper, to be angry I, 286, 4. Cp. Jātaka IV, 22, 8 *abhisajji kuppi vyāpajji*.

अभ्यवहरति to take food I, 175, 11. 15.

अभ्युत्साहयति I, 185, 9. 191, 10.

अरण्यविहारिन् II, 131, 5. 6.

अल्पातङ्क I, 168, 10. 325, 13.

अल्पातङ्कता I, 326, 9. II, 90, 14. 93, 15.

अल्पेशाख्य of little power II, 153, 1. Cp. महेशाख्य.

अल्पेशाख्यता II, 177, 6.

अवकाशति II, 183, 13 with note 4.

अवकोटिमक or अवकोडि(टि)मक I, 280, 3. II, 152, 10.

अवगच्छति to retire to I, 209, 2 with note 1.

अवगीत laughed at II, 54, 2. 56, 6.

अवस्रात miscarriage (in the *cliché* about the begetting of children) I, 14, 11 etc.

अवतारित (शासने) = 'converted' I, 112, 8.

अवधारयति = शृणोति II, 149, 7.

अवनीय having removed I, 315, 8; cp. Childers s. v. *oṇīto*. It is likely that अवनी is a wrong sanskritization of vulgar *oṇī* = अप + नी, cp. अपनीतपात्रम् I, 64, 11. Divy. 190, 17 and elsewhere.

अवलोकयति to take leave of II, 4, 1.

अवरक II, 54, 5. 55, 7 and अववरक II, 158, 10 and note 9.

अवर्ण blame I, 18, 7. 269, 9.

अववाद (erroneous sanskritization of *ovādo* = अपवादः) II, 59, 1.

अवेत्य प्रसादेन समन्वागतः = Pāli *aveccappasādena samannāgato* II, 92, 7 f.

अष्टाङ्गसमन्वागतं व्रतम् I, 170, 13; °त उपवासः I, 339, 8 f.

अष्टाङ्गोपेतः स्वरः (of the voice of Bhagavat) I, 149, 12; °तं पानीयम् II, 84, 15. 88, 3.

अशुल्केनागुल्मेनातरपण्येन with freedom from taxes, duties, fares I, 199, 12.

अशैक्षाः (monks and nuns of that category) only occurring in the dvandva शैक्षाशैक्ष I, 269, 7. 335, 1. II, 144, 8.

अश्राद्ध 'not religious' = unbeliever (in the Buddha) I, 83, 7.

अस्थिशकला skeleton I, 274, 9. 275, 6.

अस्माकीन «our» (in the *cliché* of the inter-

rogatory of the pretas) I, 212, 9 etc.; moreover I, 257, 8. Cp. आस्माकीन, the Pāṇinean form.

अह्वार्य rock, great stone I, 235, 11.

आकीर्ण 'surrounded' (the Buddha — by the four parṣadas) II, 91, 14. Cp. Divy. 424, 23 *ākīrṇe rahasi vā* (together or alone), ibid. 201, 26. 382, 5.

आकोटयति to beat, to knock on (पष्ठिम्) I, 18, 8. 9. (गण्डीम्) I, 258, 9. II, 87, 2. Cp. Divy. 115, 27 and 117, 4 [read in both places: त्रिराकोट°]. 335, 13 f. 336, 11. 337, 9, and Pāli *ākoṭeti* e. g. Jāt. I, 303, 4.

आक्षेप in चित्ताक्षेप absence of mind, abstraction I, 216, 5. Cp. व्याक्षेप.

आगन्तुका भिक्षवः I, 87, 3. 286, 4.

आगम्य = 'by means of, by intercession of, thanks to' I, 85, 13. 210, 11. 211, 14. II, 96, 8. Cp. Pali *āgamma*. It is often likewise used in Divy., cp. W. Z. XVI, 107 f.

आगृहीतपरिष्कार 'holding fast one's (individual) objects of necessary use'; combined with मत्सरिन् and कुटुकुञ्चक I, 248, 3. 250, 16. 257, 4. 262, 3. 289, 9. Likewise Divy. 302, 3.

आगृहीतेन चेतसा 'with covetous mind' I, 173, 12. 174, 7. Cp. Çikṣāsamuccaya 28, 3.

आग्रह v. a. = मात्सर्य I, 174, 5. Cp. Kathāsaritsāgara 90, 22.

आघात hurtfulness II, 129, 3; cp. Mhv. I, 79, 15.

आचरितम् 'it was the habit (that)' I, 124, 6. 153, 6. 213, 6.

आच्छादयति जीवितेन to keep alive I, 300, 17.

आतापिन् (epithet of an ascetic in the same set of epithets as Divy. 37, 6) I, 233, 15. II, 194, 14.

आत्तमनाः in the *cliché* of the begetting of children I, 14, 11. 13 etc. and in the stereotype conclusion of every avadāna I, 7, 12 etc.

आत्मभाव body I, 171, 15. °प्रतिलम्भ = existence (in the Saṃsāra) I, 162, 5. 167, 1; cp. आत्मता Kṣemendra Bṛhatkathāmañjari VI, 104; — 'mind, spirit' in एकात्मभावेन I, 378, 3; cp. एकात्मनीभूत I, 378, 1.

आधान see °बलाधान.

आनिञ्ज्या शान्तिः the most complete calmness I, 199, 5.

आनुभाव (as in Pāli) in ऋद्ध्यानुभाव II, 129, 1.

आनुशंस = Pāli *ānisaṃso*: cp. Divy. s. v.: I, 13, 8. Since the initial vowel is contracted with preceding *a* in all places, where the word occurs in Divy., and also in Avadānaç., it may be ambiguous, whether it is to be registered as *anuçaṃsa* or *ānuçaṃsa* I have preferred the latter form, which is nearer to its Pāli parallel.

आबाध in अल्पाबाधता, occurring in a formula I, 325, 13. 326, 9. II, 90, 13. 93, 15.

आम yes I, 36, 11 with note 4.

आमुखीकृत्य = अभिमु°· I, 136, 7 with note 6.

आरागयति to win the favour, to please II, 30, 5. 40. 4. 58, 5. 71, 5 etc.

आरोचयति = Pāli *āroceti* I, 9, 5 etc.; with सह 'to make appointment for' I, 94, 1 (वादम् 'disputation').

आलयसमापन्न II, 175, 3.

आलोप a morsel, a bit I, 173, 7. 341, 13. Cp. Çikṣāsamuccaya 84, 3.

आविद्ध curved, crooked I, 87, 5 (said of a circular wall); cp. Lalitav., ed. Lefm. 207, 16 (of a potter's wheel).

आवेणिका धर्माः congenital qualities — cp. Divy. Index — in the *cliché* of the begetting of children I, 14, 7 etc.; also I, 108, 12.

आशयतः in earnest, sincerely II, 151, 2.

आश्रय 'body (of a existent being)' I, 175, 4 (प्रेताश्रय°). 264, 10 (विकृताश्रया). 272, 3 (परमबीभत्साश्रयं). 291, 17. 332, 9 356, 7. 361, 2. II, 172, 9. Cp. also चर्विताश्रय.

आश्रावयति (वीणाम्) I, 96, 1. Cp. अनुश्रावितुम्.

आश्वास II, 199, 4.

आस्माकीन I, 327, 4, cp. Add. and Corr.

आह (exclamation) I, 244, 15 with note 6.

आहार (name of some official among the crew of a trading vessel) I, 200, 5. II, 61, 9. Cp. आह्वरणापह्वरण Jtkm. p. 88, 14 and Tantrākhyāyika ed. Hertel (1906) II, 55.

आह्वष्टरोमकूप = पुलकिततनु I, 339, 9. II, 103, 10. 182, 11. Cp. I, 346, 13 सर्वरोमकूपाण्याह्वष्टानि, likewise II, 20, 12. The idiom is also met with in Divy., e. g. 35, 5. 41, 15. 448, 3. 548, 19.

इन्द्रनील (cp. Divy. 544, 6 f.) I, 109, 1. 223, 12.

उच्चकुलीन II, 117, 5.

उच्छ्वह्ते (Pālicism or Prākṛtism for उत्सह्ते) II, 21, 15 with note 7.

उच्छ्रापयति to erect I, 384, 10. 386, 9. 387, 8. II, 2, 14. 32, 12 etc.

उत्कुटुक I, 315, 11 with note 5.

उत्तराशिरसम् I, 227, 9; 12. II, 197, 9; 12.

उत्तरे नक्षत्रे ज्ञातः I, 261, 11.

उत्तान open, manifest II, 106, 12.

उत्तानीकृत confessed (a sin) I, 287, 5. II, 151, 3.

उत्पाटयति (निधानम्) to dig out (a treasure) I, 294, 1; 6.

उदयता (viz. दिवाकरेण) = उद्यता *sole surgente*, in the *cliché* of the Buddha's smile, I, 6, 6 etc.

उदाहारितवान् instead of उदाह्वतवान् I, 89, 7.

उद्दण्डरोमाणः with erected hairs of the body II, 4, 5.

उपढौकित I, 378, 2.

उपधिवारिक attendant (at a vihāra), II, 87, 2; cp. Index on Divy. and Divy. 81, 27.

उपपादुक. The उपपादुको भिक्षुः, see II, 94, 17. 95, 3 f.

उपस्थापक attendant, especially used of a monk attending on another monk of higher rank I, 214, 6. II, 85, 16. 112, 3. 5.

उपादानस्कन्धाः (five in number) II, 168, 1 with note 1.

उपादाय (with the meaning of skt. आरभ्य, as Pāli *upādāya*) I, 255, 10.

उपार्ध moiety I, 211, 8 f. 240, 2 f.

ऊह in ऊहापोह I, 209, 10. 235, 3.

ऋद्ध्यभिसंस्कार II, 25, 7.

ऋद्ध्यानुभाव II, 129, 1.

एकपादेन II, 176, 10.

एकमतेन I, 170, 2. 3.

एकरवेण I, 257, 3. II, 63, 6.

एकसमूहीभूत्वा I, 377, 15. 378, 3.

एकसमूहेन I, 170, 7. 175, 4. 257, 2. II, 103, 11.

एकस्वरेण I, 378, 3.

एकात्मनीभूत I, 378, 1.

एहिभिक्षुकया प्रव्रजिताः I, 330, 16. — प्रव्राजितः II, 113, 5.

ओत्कारिक° I, 198, 10. 12. Cp. Divy. 228, 5 *otkarika*, and that word in Divy. Index, also ibid. 590, 2 and 12 *aukarika*.

औत्सुक्यमापद्यते, as Pāli *ussukkam āpajjati* 'to long earnestly' I, 85, 3.

औद्दारिक see n. 4 on II, 191, 4.

औदारिक opposite to सूक्ष्म. II, 169, 10. 170, 1. II, 191, 4; accordingly a synonymous term of स्थूल.

औद्धत्य 'derision, mockery' II, 150, 6 with n. 6. Cp. Bodhicaryāvatāra VII, 15 with comm.

औपपादुक = उपपादुक II, 89, 1.

औपशमिको धर्मः II, 107, 7.

काञ्चिका or कञ्चुका in दिव्यसुमनःकाञ्चिका II, 68, 5 and दिव्यया सुमनसां कञ्चुकया II, 70, 3. Feer translates «duvet de sumanâ —».

कठल्ल gravel I, 64, 3; कठल्ल I, 97, 4. 107, 10. 144, 11; कठल्य I, 139, 12. Cp. the Index on Divy.

कठिन (dwelling of a caṇḍāla) II, 114, 9. 13.

कण्ठगुण I, 102, 8 (आबद्ध°), I, 163, 8. II, 182, 6 (आसक्त°).

कनीयःपुत्र youngest son II, 37, 7.

कर a mendicant's waterpot I, 347, 10, but करक I, 3, 5.

कर्णिका pericarp of a lotus I, 120, 16. 121, 6. 135, 5. 9.

कर्मकार artisan I, 9, 10. 24, 9.

कर्मप्लोति 'thread of karma' I, 242, 9. 246, 11. 249, 13. 253, 6. 257, 8. 267, 14. 275, 12.

कर्मवायु I, 258, 7 with n. 4.

कर्मान्तेवासिन् disciple of an artisan I, 9, 10. 24, 9.

कर्मावरण v. a. the power of karma II, 155, 9. 156, 9.

कलविङ्कमनोज्ञभाषिन्, epithet of the Buddha and Bodhisattva I, 371, 9 (cp. Lalitav. ed. Lefm. 323, 19 f. 338, 3. 353, 6. 355, 3. 435, 12. 440, 5); — कलविङ्कमनोज्ञदुन्दुभिनिर्घोष I, 183, 2.

कल्यम् (cp. काल्यम्) = lat. *māne*; in the expression कल्यमेवोत्थाय I, 213, 6. Cp. Divy. 274, 25 and Lalitav. ed. Lefm. 240, 1.

कल्याणमित्र. Sūtra on the — I, 240.

काङ्क्षायितत्व doubtfulness I, 229, 5. 10. 230, 8.

कान्तारदुर्लम्भ II, 83, 8 with n.

काराः 'acts of worship' *passim*; that it is a plural is demonstrated by the passages I, 308, 7. 349, 13.

कालगतः = 'he died' (main predicate) I, 180, 11; likewise Lalitav. ed. Lefm. 252, 6. 7. 14. 265, 20 (कालगताभूत्).

कालानुकालम् (cp. दिवसानुदिवसम) I, 206, 11.

काल्यम् = lat. *māne* (cp. कल्यम्) I, 184, 4, and regularly in Divy., e. g. 21, 8. 64, 26. 81, 12. 284, 27. 306, 22.

काष्ठवाट a fortified camp II, 47, 7. 9.

किलकिला shouting of joy I, 48, 9. 67, 11. Cp. Jtkm. p. 123, 13 and PWK II s. v. किलकिला and किलिकिला.

कुटिका = कुटी or कुटि a monk's cell II, 156, 5; cp. II, 136, 8.

कुटुकुञ्चक, a synonym of अगृहीतपरिष्कार and मत्सरिन् 'miser, greedy of possession' I, 257, 4. 289, 9. II, 158, 3; fem. °इका I, 248, 2. 262, 3. With the same meaning Divy. 8, 3. 302, 3.

कुण्डिका II, 87, 3 with n.

कुत्र = तुदन्तु II, 130, 4.

कुर्कुर dog I, 269, 22.

कुलसांप्रेय (?) I, 255, 2, cp. सांप्रेय. I now surmise that कुल may represent a miswritten किल, in which case the genuine text would be तेनोक्तं किल। सांप्रेयेण भोजनेनेति.

कुशलधर्मच्छन्दक see छन्दक.

कृतचीवरो निष्ठितचीवरः समादाय पात्रचीवरं जनपदचारिकां प्रक्रान्तः (said of the Buddha, when after the season of rains, he sets off on his wanderings) I, 320, 12. 327, 1. II, 10, 6.

केसरिन् (name of a battle-array) I, 56, 4.

कैटभ in वेदानां पारगः सनिघण्टकैटभानाम् II, 19, 7. Cp. Index on Divy. s. v.

कैवर्त (name of an officer on board of a trading vessel) I, 200, 5. II, 61, 9.

कोट्टमल्लक beggar II, 116, 9 f.; cp. Index on Divy. s. v. कोडमल्लक.

कोट्टराज I, 108, 7.

कौतूहल्य = कुतूहल I, 258, 10.

कौशीनागर citizen of Kuçīnagara I, 234, 9. 235, 4. 237, 2.

क्रम 'action of going' in क्रमस्थानशय्यासु I, 296, 2.

क्रियाकार arrangement, agreement I,88,8. 308,7. II,53,10.

क्षमापयति (causat. of क्षमते) to pacify, to obtain pardon II,172,3, 177,9.

क्षीरिका (a medicine) I,31,16.

क्षुर hoof; claw (of monkeys) I,236,4. Cp. Jtkm. p. 167, 12 (of deer); XXXIII,8 (of a buffalo).

खेट phlegm I,279,7 (खेटमूत्रोपजीवीनि cp. Mhv. I,28,8). II,113,1 (खेटबहुलस्य cp. Lalitav. ed. Lefm. 242,4).

गजकर्णसदृशा इमे भोगाः I,144,9.

1. गण्ड stalk II,133,12 with n. 4.

2. गण्ड in connection with रोग, शल्य, अघ II,168,1.

गण्डी gong I,258,1; 9. 264,8. 272,1. II, 95,1 with n. Nom. गण्डीः II,87,2, cp. Divy. 335,13 (*gaṇḍir ākoṭitā*), but nom. गण्डी I,258,9 cp. Divy. 336,11. Its true skrt. form may be *granthi*, vide Kathās. t. 65,136.

गन्धकुटिः or °टी the Buddha's cell in the monastery II,40,1.

गन्धघटिकाधूपित I,64,4.

गमिका भिक्षवः (opposed to आगन्तुका भिक्षवः) I,87,3, cp. Divy. 50,27.

गाथाभिगीतेन गायन् I,217,4.

गिरिवल्गुसमागम (name of a festival) II,24,6.

गुर्विणी = गर्भिणी I,109,6.

गोचर pasture (said of a monk's collecting food by begging in a town or village), II,9,1. 114,9. 145,3. 164,6.

गोपानसी II,25,8 with n. 5.

गोशीर्षचन्दन (excellent kind of santal wood) I,67,9. 68,1. 109,10.

गोष्ठिक member of a guild or society I, 93,6. 377,14. II,53,9 f. 55,9 with n. 8. 100,13.

ग्रहणी stomach, belly I,168,10. 172,7.

घातयति to cut open (a woman's womb) II,134,1; 8, cp. Kalpadrumāv. quoted II,135, n. 3.

च (as a conditional particle) II,189,8 with n. 9.

चक्षुःसंप्रेषणा I,73,1 with n. 2.

चङ्क्रम चङ्क्रम्यति I,183,1.

चञ्चूर्यमाण going about I,200,7. 223,7. II,61,7. 104,9. 176,7. 195,15. 202,10.

चतुरन्तविजेतृ (epithet of a cakravartin) II,111,10 with n. 2. Cp. Childers s. v. *caturantā*.

चन्दनपङ्क (cp. PW *s. v.* चन्दन 2) I,221,11.

चर्विताश्रय v. a. = belly (cp. Add. and Corr. II,209) I,243,7. 247,5. 268,10.

चातुर्दिश epithet of भिक्षुसङ्घ, the universal congregation of monks I,266,2. II,109,7.

चातुर्द्वीपिक = the whole earth I,258,3.

चातुर्महाभूतिक II,191,4.

चिकित्सति construed with genitive I,29,7.

चीवरकर्णक lappet of a monk's robe II,

184, 12; cp. चीवरकर्णिक in Index on Divy.

चेतनां पुष्णाति to purify one's mind I, 32, 6. 37, 13. 59, 2. 140, 8. 145, 6. 154, 5. 164, 6.

छन्दकभिक्षण collection of alms and gifts for the saṅgha I, 257, 8. 313, 9. 314, 2; 4. 317, 16. II, 39, 4 f. छन्दकभिक्ष[1] I, 264, 2, cp. n. Compare also कुशलधर्मच्छन्दक II, 55, 3 with the meaning 'gathering (v. a. possession of a hoard) of merit'.

छिन्नप्लोतिक II, 106, 12 cp. कर्मप्लोति.

छोरयति to throw away I, 245, 4. 255, 7.

जनित्वा = प्रसूय having given birth to (said of a woman) I, 275, 9, probably Pāli *janetvā* sanskritized.

जागरिकायोगमनुयुक्त keeping the watch, in the *cliché* of celestials calling at night-time upon the Buddha I, 273, 7 etc.

जातिजरामरणीया धर्माः II, 107, 4.

जानक with gen. = alicujus rei expertus II, 119, 11. 120, 3; 11.

जानकाः पश्यका बुद्धा भगवन्तः I, 216, 9.

जानपद country-people (in opposition to पौर towns-people) I, 153, 6 with n. 184, 7. 221, 6.

जीवञ्जीवक = जीवञ्जीव, in a stereotype passage I, 179, 4 225, 10 (°विक). 307, 11. II, 109, 16. At 225, 10 D altered जीवञ्जीविक of B into °वक, rightly, I think.

जेन्ताक a sudatory room; °स्नात्र a sweating-bath I, 286, 8 f. 204, 12. 205, 4.

जेह्रीयमाण II, 174, 6.

तत्प्रथमतरम् v. a. first of all; before him (or: them) I, 66, 1. 234, 6; cp. प्रथमतरम् ibid. and I, 239, 3.

तदधिष्ठानं धर्मदेशना कृता I, 91, 1. 242, 1. 264, 15. For तदधिष्ठानं we find तदधिष्ठाना I, 259, 3. II, 136, 2. Cp. also Divy. 577, 29.

तद्धेतुक I, 76, 7. 82, 8. 92, 6. 109, 12. 125, 6. Perhaps in the last three places तद्धेतुतः may be the right reading.

तनुज 'produced from (his) body' II, 200, 1.

तरपण्य 'fare' I, 148, 8. 10. तरपण्येन I, 199, 12.

ताड 'key' II, 56, 2 f.

तायिन् II, 199, 4.

तीर्थ्य = तीर्थिक (e. g. I, 48, 2) I, 48, 9. 51, 1. II, 20, 7.

तीव्रप्रसाद I, 130, 17.

तुविमघ (ex conject.) II, 62, 6.

त्रिपिटो भिक्षुः I, 334, 19 f. And cp. avad. nr. 84.

दक्षिणावर्त a precious shell (cp. Divy. 51, 25. 67, 19. 116, 8) I, 205, 3.

दण्डनिग्रह 'repression by punishment' II, 171, 1.

दहरकवयसि 'in the prime of life' I,

(1) छन्दन° put thrice on that page is a mistake for छन्दक°.

178, 1. Synonymous दहरावस्था II, 71, 6.

दहरसूत्र I, 36, 7.

दिवसानुदिवसम् I, 175, 10. 208, 10. 261, 14. Cp. e.g. Mhbh., ed. Bombay, III, 276, 8 भागानुभागेन.

दिशोदाह II, 198, 2.

दीपमाला 'a row of lamps' I, 308, 11 f.

दीर्घरात्रं 'during a long time': of inveterated enmity I, 42, 3. 177, 7. — It is also used in other combinations, rather freely, cp. Divy. Index and Lalitavistara ed. Lefm. 108, 7. 112, 18. 158, 11. 160, 18. 179, 19. 245, 17.

दुरभिसंबोध II, 119, 11. 120, 4. 11.

दुर्भिक्षान्तरकल्प I, 175, 3. II, 8, 8.

दुष्यते (?) 'there is distress' I, 176, 6.

दूत्य = दौत्य I, 325, 12. Cp. दूत्या Kathās. 13, 132. 79, 11.

देयधर्मा: I, 308, 6.

देवतार्चिक 'worshipper of the *devatās*' II, 159, 8.

देशनाकाले II, 95, 1 see गण्डी.

दौर्गन्ध abstract noun of दुर्गन्ध II, 167, 2.

द्वारकोष्ठक (cp. Divy. Index) I, 24, 2. 31, 10.

द्वारीभूत 'standing at the door, — the gate' I, 201, 6. 12. 202, 2.

धन्ध II, 144, 2 with n.

धर्मता '(it is a) rule', in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 6 etc.; in the *cliché* of the visits of celestials paid to the Buddha I, 281, 13 etc.; — also II, 159, 9. — धर्मतामवलम्बति 'to adopt the Lore (of the Buddha)' II, 114, 1.

धर्मस्कन्ध II, 155, 8.

धार्मकथिक II, 81, 2.

ध्मायन् 'flaming, burning' I, 242, 5. 249, 4. 250, 5. 252, 11. See Additions and Corrections, *supra*, p. 209.

नडागार in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 7 etc.; also II, 105, 8. Cp. Divy. 68, 20. 138, 27.

नाना चित्रित I, 365, 14. — नाना विचित्र I, 387, 9.

निकृष्य 'drawing (a line on the earth)' I, 223, 10.

निक्षिपति चक्रम् I, 130, 18, — पद्मानि I, 164, 1.

निग्रहस्थानं प्रापयति v. a. *ad incitas redigit*, 'defeats in disputation' II, 186, 8. Cp. Subandhu, *Vāsavadattā* (ed. Fitz Edward Hall) p. 17, 3 and Colebrooke's *Miscellaneous Essays* I, 318.

निघण्ट (part of Vaidik study) in सनिघण्टकैटभ II, 19, 7. Cp. Divy. 619, 22.

निर्गच्छति 'to elapse (of time)' II, 165, 1.

निर्वेधभागीयानि कुशलमूलानि II, 181, 10.

अग्नि]र्निर्वृत: = *aggī nibbuto* (Pali) I, 48, 8.

निर्हरति 'to carry out a dead body' I, 298, 8, cp. अभिनिर्हार.

निष्ठितचीवर see कृतचीवर.

निष्पुरुषेण तूर्येण क्रीडति I, 321, 7. I do

not agree with the interpretation of this expression in the Index on Divy., but rather suppose, a musical entertainment is meant, executed by women; cp. Buddhacarita 2,29 स्त्रीणामुदारैर्विजहार तूर्यैः and the Tibetan translation quoted by Feer p.219 n.2.

निष्प्रतिभान (said of one defeated in disputation) I, 48, 10.

निस्सरण II, 193, 2 I think, with the meaning 'the giving up, the finishing'; cp. Lalitavistara (ed. Lefm.) 112, 12.

नैत्यक 'regular (viz. gifts of the *dānapatayas*) I, 269, 12.

नैवासिक sc. भिक्षु 'inmate of a monastery' I, 286, 4. 287, 1.

नैवेद्य I, 378, 1.

नौसंक्रम 'bridge made up of ships joined together' I, 64, 1. 5.

पञ्चवार्षिक (the Buddhist festival), title of avad. nr. *14*, see I, 92, 7 (origin of that festival). II, 39, 6.

पटुप्रचार 'clever, of a good understanding' II, 20, 4, cp. Divy. 3, 20. 26, 15. 100, 6. 523, 26.

पथ्यदन 'provisions for the journey' I, 71, 7 (perhaps the right reading is पथ्यादन, cp. *ibid.* n. 6 aud Lalitavistara, ed. Lefm. 335, 2). II, 10, 8.

पराप्पृष्ठीकृत 'with back turned' (said of defeated armies) I, 55, 3; 7. 57, 4. Cp. Divy. 223, 16. 259, 24.

परावृत्त 'elapsed' II, 177, 4.

पराहत, participle of हन् + परा, 'beaten' (said of musical instruments) I, 384, 11. Likewise the gerund पराहत्य (said of beating the gong) I, 272, 1. — In a metaphorical sense पराहत्य in the *cliché* of the obtaining of Arhatship I, 96, 6 etc., cp. पराहति in PW, vol. V.

परिचारक = 'garde-malade' I, 170, 1. II, 167, 3.

परित्यजति v. a. 'to leave (to the poor); to give in alms' I, 3, 9. Likewise in the parallel places of Divy. The formula is यदि (सचेत्) ते परित्यक्तं दीयतामस्मिन्पात्र इति.

परिनिर्वापयति 'to attain the *parinirvāṇa*' (note the causative) I, 234, 5 f. 239, 10.

परिपाक: इन्द्रियपरिपाक II, 110, 4.

परिवास: पर्युषित° and अपर्युषितपरिवास in the *cliché* of the visit paid by celestial beings to the Buddha I, 259 f. etc.

परिषण्डा — cp. Index on Divy. — II, 127, 8 f.

परिहरति 'to take care of, to attend' I, 193 *passim*. 205, 2. Cp. the note of Senart on Mhv. I, 403.

परीत्त 'small, trifling' I, 329, 10. II, 137, 1.

पर्यवस्थान 'opposition, contrariety, wrath' II, 128, 5; conjoined to क्रोध as Divy. 186, 11. Since पर्यवस्थान and °स्थित are sparingly instanced in PWK, VII I

subjoin the following instances of their occurrence in Divy.: p. 54,20 f. 177,8. 180,1. 185,29. 191,29. 192,3. 458,14. 520,9 f (राग° and द्वेषपर्य°). 565,19. 574,1. Cp. Pāṇini V,2,89 पर्यवस्थातरि.

पर्यस्त 'subverted, overthrown, defeated' I,55,1. Cp. Jtkm. XXX, çl. 23.

पर्याटयति I, 82, 2 (cp. पर्यटित I, 219, 3. 222, 7).

पर्यादान in the standing turn परिक्षयं पर्यादानं गच्छति I, 48, 8. II, 193, 7.

पर्येषते (ātman.) 'to investigate' I, 339, 8.

पर्व = 'festival' I, 121, 10 f. II, 24, 6 f. 53, 9. 100, 13. 144, 14. 164, 3. Cp. पर्वणी Divy. 87,26 and पार्वणी Mudrārākṣasa Act III, stanza 10 with the same meaning.

पलगण्ड 'mason' I, 339, 12.

पल्लीकृत 'a-glowing' II, 136, 9. Cp. पल्लित 'glow, heat' mentioned in PW and PWK (with asterisk) s. v. 4*d*); I think, it occurs with this meaning Daçakumâracarita, Uttarakh. 1st Ucchvāsa: मार्कण्डेयस्य मस्तके मणिकिरणद्विगुणितपल्लितमपतत् (viz. क्षारयष्टिः).

पश्चाच्छ्रमण II, 67, 11. 68, 1. 150, 4 f. Its opposite is पुरःश्रमण Divy. 494, 7. 8 (a necessary correction).

पश्चाद्भक्तपिण्डपातप्रतिक्रान्त I, 252, 7 (with note). 274, 7. The same formula is to be restored Divy. 516, 5.

पानीयमण्डप (water-reservoir) II, 86, 2.

पारिनिर्वाणिक II, 107, 7.

पारिपूरि II, 107, 6.

पारिमं तीरम् I, 148, 14.

पिण्डपातप्रविष्ट I, 359, 1. Cp. पश्चाद्भक्तपिण्डपातप्रविष्ट.

पिण्डपातिक 'one who receives a *piṇḍapāta*' I, 248, 4.

पिपीलक = पिपीलिका II, 130, 4, cp. n. 3.

पीतपाण्डुक (said of persons suffering of jaundice) I, 168, 9.

पुत्रपौत्रिकया II, 19, 13 with n.

पुष्कलता 'majesty', ἅπ. λεγ. II, 202, 12.

पुष्करिणी (cp. Index on Divy.) I, 76, 3. 4. II, 201, 12 f. (with n.) 202, 12.

पूतिकडेवर II, 26, 1.

पूपालिका II, 116, 10 f.

पूर्णमासी = पौर्णमासी I, 182, 7.

पूर्वप्रेताः in the *cliché* of the udāna uttered by newly converted persons, I, 149, 8 etc.

पूर्वापरेण व्याख्यानं करोति «she explained in due order» II, 20, 6.

°पूर्विन् «—having formerly been» I, 259, 8 f. 296, 8 (interchanging with °पूर्वक l. 10 f.). 322, 5 f. 327, 15 f. 332, 15 f. 342, 5 f. — °पूर्वक also I, 292, 5 f.

पेडा in भक्तपेडा 'basket with food' II, 12, 13.

पेट्य = classic पेय I, 3, 11.

पोतलक in नागपोतलक 'a young Nāga' II, 127, 9.

पौनर्भविका धर्माः II, 107, 3.

पौरुषेय = 'attendant, servant' I, 200, 5. 315, 9. 339, 14. II, 61, 9.

प्रक्ष्वेडाः = 'shouts of applause' I, 48, 9. 49, 6. Cp. Divy. 459, 16.

प्रघरति 'to ooze out' I, 202, 13.

प्रजापती 'housewife' I, 138, 2. II, 61, 2, and in the *cliché* on the begetting of children I, 14, 7 etc.

प्रणीतेन्द्रिय 'with strengthened senses' I, 341, 14. The Tibetan version renders प्रणीत here with བརྟས་.

प्रतिजागर्ति 'to watch (over)' I, 257, 14. II, 145, 2 f. 164, 5 f. Cp. Divy. 124, 9. 306, 12.

प्रतिनिसर्ग = प्रहाण and वान्तीभाव II, 188, 1 f., spelt प्रतिनिःसर्ग II, 194, 3 f. (cp. Senart's note Mhv. II, 549). The verb प्रतिनिसृजति occurs II, 190, 2 f.

प्रतिपद् = प्रतिपत्ति 'line of conduct' II, 140, 2 with note.

प्रतिपादयति with the acc. of the person and the instrum. rei = 'donare alqm alqua re' I, 262, 3. 315, 3.

प्रतिभानिन्, in the formula युक्तमुक्तप्रतिभानिन्, II, 81, 2, cp. Majjhima Nikāya nr. 12, at the beginning. See महाप्रतिभ.

प्रतिरूप 'becoming' in न मम प्रतिरूपं स्यात् I, 234, 5 and in the *cliché* of the visit paid by celestials to the Buddha I, 282, 3. etc.

प्रतिविगतः = 'withdrew, departed, went off, left', said of bad qualities which disappear by the power of the Buddha: I, 163, 12. 347, 1. II, 25, 10. 28, 8. 105, 1. 129, 4.

प्रतिविरुद्ध (cp. PW and PWK s. v. रुध् + प्रतिवि) 'at war (with)' I, 41, 6; 'contesting (with)' I, 47, 6.

प्रतिशृणोति = 'to hear, to be informed of' I, 2, 10. 315, 12 with note. Cp. also the conclusion of the Upoṣadhāvadāna, quoted by Rājendralāl, *The Sanskrit Buddhist Literature of Nepal* p. 267, 4.

प्रतिसंलयनाद्व्युत्थाय II, 69, 6 and in the *cliché* of putting questions to the Buddha about the sufferings of some *preta* I, 242, 12. 246, 13. 249, 15. 253, 8. 268, 1. 275, 1.

प्रतिसंविद् in the *cliché* of the obtaining of Arhatship I, 96, 8 etc.

प्रतिसंशिक्षते II, 189, 8 with note.

प्रतिसमर्प्य (पात्रचीवरं—) I, 252, 8 with note. 267, 7. 274, 8.

प्रतिसेवमान (कामान्—) 'following (pleasure)' I, 279, 4 with note 8.

प्रत्यक्ष = प्रत्यक्षिन् 'witness, *testis oculatus*' with locative II, 139, 8 with note 3.

प्रत्यर्थिक (cp. PW and PWK s. v.) 'adversary' I, 177, 7.

प्रथमतरम् I, 239, 3. II, 134, 7. See तत्प्रथमतरम्.

प्रद्योत = Pāli *pajjoto* II, 199, 9.

प्रलेप (nomen actionis) I, 353, 1.

प्रलोपधर्मन् and अप्र° II, 168, 10 f.

प्रवचन 'the lore, the doctrine, v. a. the church' II, 13, 5 (ex conj.). It has this meaning also Divy. 505,2. Synonymous is *çāsanam*, e. g. Kathāsaritsāgara 72, 366 शासनं .....बौद्धं सरहस्यम्.

प्रवारक ? I, 56, 1 with note.

प्रवारणा (feast of that name) I, 305, 7. II, 136, 7 corrected in the Add. and Corr.

प्रवारयति 1. 'to present with' I, 58, 2. II, 9, 4 f.; 2. 'to join in the *pravāraṇā* festival' II, 136, 6 as corrected in the Add. and Corr.

प्रव्याहृतवती — with inchoative force of प्र° — II, 10, 9.

प्रश्वास = प्राण (translation of Pāli *passāso*) II, 199, 4.

प्रश्रब्धि 'stopping —, alleviation of pain' I, 32, 4.

प्रस्राव = मूत्र I, 242, 6. 245, 2.

प्रातिसीम 'neighbouring (king)' II, 32, 3. 204, 10.

प्रामोद्य 'delight' I, 189, 6.

प्राविवेक्य II, 119, 11. 120, 4. 11.

प्राविष्कार्षीत् (sic) I, 10, 5. 25, 4. Elsewhere, in this *cliché*, प्राविरकार्षीत् throughout.

प्लोति, see कर्मप्लोति; — II, 106, 12 छिन्नप्लोतिक (viz. धर्म).

बन्धनिक्षेप 'security or pledge for the fulfilment of an obligation' I, 47, 10.

°बलाधानात् or °नेन = 'by dint of, by force of' I, 190, 5. 351, 1. II, 128, 4. 167, 3 and 4; and cp. II, 110, 3.

°बल्कल (cp. अश्रुबल्कल PW V, 43) II, 128, 7.

बहिर्द्वारशालस्थ I, 109, 10.

बहिर्यानाय निर्गच्छति I, 170, 7; cp. PW s. v. बहिर्यात्रा and बहिर्यान.

बुद्धवर्ष (name of a religious festival) I, 118, 8.

बुद्धावतंसकविक्रीडित I, 87, 9.

बोधिकारका धर्माः I, 69, 12. 75, 4. 81, 7. 118, 3.

बोधिपक्ष्या धर्माः, thirty seven in number I, 122, 8. 340, 2. II, 171, 6.

बोधिसत्त्वकारका धर्माः I, 86, 15.

भक्ताभिसार 'distribution or giving of food' II, 79, 1.

भटबलाग्र (cp. Index on Divy.) I, 184, 7.

°भाव, added in a pleonastic way to an abstract noun I, 210, 12. 216, 3. Cp. I, 172 n. 6.

भूत = सत्य I, 299, 3. Likewise Çikṣāsamuccaya p. 2, 6.

भूयस्या मात्रया I, 18, 11.

भैक्ष्य = भैक्ष I, 315, 1 with note.

मण्डपेयं प्रवचनम् (laudatory appellation of Buddha's Lore proclaimed by the Buddha himself) I, 1 note 3. II, 107, 6.

मद्गुभूत (cp. Index on Divy.) I, 48, 10. Likewise मद्गुः प्रतितिष्ठति I, 286, 5.

which seems to mean 'to be out of one's humours'.

मनसिकार I, 284, 12. 348, 1. II, 68, 10; in all these places the *manasikāra* is a task given to the monk by the Buddha or a sthavira.

मरक 1. 'pestilence producing demon' I, 79, 14, 2. 'pestilence' I, 78, 6. 81, 13.

मरीचि = मरीचिका I, 139, 9.

मरु, as Pāli *maru* = देव II, 176, 12.

महर्द्ध° I, 24, 4; likewise महडुद्धिम I, 29, 3.

महल्लक 'old man' II, 139, 8 with note.

महानग्न 'athlete' I, 376, 4. 18. II, 102, 15. 108, 12. 110, 3.

महाप्रतिभ II, 50, 12.

महार्थिक 'of great value' I, 174, 3.

महाविस्तार 'of great length' II, 108, 2 with note.

महेशाख्य = Pāli *mahesakkho* I, 380, 9 (see Add. and Corr.). II, 177, 5.

मानवक (?) 'cloakroom' I, 265, 7.

मीमांसते 'to examine' I, 94, 3. 175, 17. 189, 4. 220, 6. In all these places I have changed the reading of MSS by conjecture, trusting to parallel passages named in the notes. But in one of them (I, 189, 4) I had perhaps done better to edit मीमांसयेयमिति with MSS, for Lalitavistara (ed. Lefm.) 14, 16 is also an instance of मीमांसयति the causative (*svārthe ṇic*).

मुण्डिकां गण्डीं पराहत्य («ayant fait retentir la cloche funèbre» Feer) I, 272, 1.

मुष्यते I, 90, 11 with note.

मुसारगल्व (a precious stone, cp. Divy. 51, 25 and the Index on Divy.) I, 205, 3.

मूट I, 199, 14, cp. Index on Divy. s. v. *moṭa*.

मूलिक (viz. ब्राह्मण) 'who lives on roots' II, 125, 6. 11.

मोहपुरुष 'Infatuation' or 'the embodiment of infatuation', epithet of Devadatta I, 86, 6 with note, 177, 6. In Lalitav. (ed. Lefm.) p. 88, 19 and p. 89 *mohapuruṣa* = *asatpuruṣa* (l. l. p. 89, 19), and cp. the quotation in Çikṣāsamuccaya (ed. Bendall) 96, 19 ते मोहपुरुषा अबोधिसत्त्वा बोधिसत्त्वप्रतिज्ञाः.

म्रदित I, 280, 3, cp. Divy. 372, 28. 511, 20. 513, 14.

यमली (a kind of dress) I, 265, 6 f., with n. 6.

यापयति = प्राणयात्रां करोति I, 209, 2; often in Divy. (see Index on this work), to the instances given there add Divy. 292, 13 f. 293, 12 f. 488, 25.

यावज्जीवसुख्य II, 37, 9.

योनिशो मनसिकारः = 'the right and true insight, as the object of consideration really is' I, 122, 5. II, 112, 10. Cp. Lalitavistara (ed. Lefm.) 348, 1 f. 417, 16.

रुपांशक n. 3 on II, 131.

रतन = रत्न II, 199, 12.

रात्रिवास I, 327, 11.

रात्रिंदिव = νυχθήμερον I, 274, 10. 278, 2. II, 176, 10.

°रूप with the signification taught by Pāṇini V, 3, 66: I, 104, 3. 284, 7. II, 131, 2.

रोच्यते = रोचते 'pleases' II, 158, 6.

रोषणी fem. of रोषण I, 178, 9.

लक्षणाहतं हिरण्यसुवर्णम् = coined money' II, 74, 14.

लघूत्थानता I, 325, 13. 326, 9. II, 90, 4. 93, 15.

लाडित = लालित I, 206, 12. 277, 9, with Add. and Corr. *supra*, p. 210.

लूह I, 285, 4. II, 114, 12. 115, 2.

लेहेनोद्धृत 'reared up by licking food [by lack of wet nurses]' II, 152, 12.

लोहितचन्दन I, 153, 8. 154, 3.

लोहितिका (a precious stone) I, 205, 3.

लौकिकं चित्तम् (of the Buddha) I, 31, 15. 67, 8. 73, 3. 95, 8. II, 105, 2.

वधुका (at the end of a tatpuruṣa) = वधू I, 255, 9.

वनीपक I, 248, 4. II, 37, 1. 74, 13. 75, 12.

वर्चधान I, 254, 5.

वर्चाहार 'feeding on *stercus*' I, 254, 2. 255, 12, but वर्चोहार I, 253, 2.

वर्ण 'praise' I, 194, 14. 217, 9. 303, 5. II, 119, 3. 128, 9.

वर्धते 'to increase one's offer in bidding' I, 36, 14, cp. Divy. 403, 10 f.

वर्षक 'house or hospice for the rainy season' I, 269, 6. 11.

वर्षस्थाली (of a stūpa) I, 370, 4. 383, 6. Cp. Divy. 244, 13.

वर्षोपनायिका (epithet of the full moon of Āṣāḍha) I, 182, 7.

वार. Note कः पुनर्वारः I, 16, 6 with note.

वान्तीभाव, a strong synonym of प्रहाण and प्रतिनिसर्ग II, 188, 1 f.

वायुमण्डल I, 256, 9 with note.

वाराणसेय I, 175, 15. 179, 1. II, 159, 8.

वार्षिक or °का (name of some flower) I, 163, 8. Cp. Divy. 628, 15; Lalitav. (ed. Lefm.) 366, 12 [वार्षिक], ibid. 431, 16 [वार्षिकी].

वासीचन्दनकल्प in the *cliché* of obtaining Arhatship I, 104, 7. 207, 12 etc. (I, 96, 7 must be corrected so, cp. Add. and Corr. *supra*, p. 208).

विकिरण in the *cliché* of obtaining Arhatship I, 96, 7 (with note) etc. Cp. Divy. 299, 4 and Lalitav. (ed. Lefm.) 242, 6. Now and then the correct form विकरण occurs, see I, 348, 3 with note.

विकुर्वित miracle' (of the Tathāgata) I, 258, 9, cp. Index on Divy. and Lalitav. (ed. Lefm.) 422, 9 विकुर्वण.

विक्षेप 'refusal' I, 94, 4.

विप्राकृयति 'to seduce, to prejudice (against)' I, 83, 6. 308, 5. Cp. Index on Divy. and Jtkm. 143, 17. 146, 19.

विचित्रित I, 342, 6. [97, 4.

वितान. Note पुष्पवितानमण्डिता नगरी I,

विधारयति 'to stop (somebody on his way)' I, 223, 15. 224, 11.

विनिश्चये वर्तमाने I, 47, 8. 335, 19. विनिश्चयं कुर्वन्ति II, 20, 7. Here विनिश्चय = 'learned disputation'.

विप्रकृता viz. अन्तराकथा I, 230, 12, corresponding to Pāli *kathāsallāpo* in the parallel passage of Mahāparinibbānasutta.

विप्रतिसार 'remorse' I, 90, 70. 180, 10. 287, 2. 4. II, 58, 2. 71, 2. 100, 15. 151, 2. 159, 3. 160, 2. 165, 3.

विप्रकर्ष = प्रकर्ष II, 117, 1.

विभूषिका I, 68, 8 with note.

विमोक्षाः. The eight — II, 69, 2 with note. 153, 14.

विरागयति I, 291, 9 (चित्तं निधानात्); used with negation and added to आरागयति in an emphasizing manner II, 30, 5. 40, 4. 88, 2. 101, 9. 117, 6. 125, 9. 185, 4. 196, 7.

विलेपनिका = སྣན་པ', 'le tapis' (Feer) I, 266, 3.

विशारद I, 180, 2 in my opinion = 'knowing how to conduct yourself' (not = «intrépide» Feer).

विषक्ति 'the clinging to' II, 191, 7.

विसंवादयति 'to deceive with words' I, 262, 5.

विहेठयति = πράγματα παρέχειν I, 229, 8. 230, 3. 11. 321, 2.

वृद्धान्ते II, 87, 5.

वैनेय I, 67, 6 (बुद्ध°) and in the *cliché* on the compassion of the Buddhas and their active assistance I, 17, 6 etc.

वैयावृत्य I, 260, 6. II, 9, 3. 96, 7. 11. The more correct form should be वैयापृत्य the abstract noun regularly made from व्यापृत; this seems to be exstant II, 13, 5, cp. note 2 on that page. — On the office of the *vaiyāvṛtya* see Çikṣāsamuccaya p. 55, 6 f.

वैरमण्य I, 223, 12.

वैरागिक see संसारवैरागिकी धर्मदेशना.

व्यक्त 'prudent, sage' in the standing phrase पण्डितो व्यक्तो मेधावी I, 235, 7. 346, 7. II, 20, 4.

व्यतिसारयति: कथां — I, 229, 2.

व्यपकृष्ट = Pāli *vūpakaṭṭho*, conjoined with एक, अप्रमत्त sim. I, 233, 14. II, 194, 15.

व्यपत्रपितवान् 'was ashamed' I, 272, 9.

व्यवकीर्ण II, 107, 3. 5 (पापकैरकुशलैर्धर्मैः).

व्यवदान 'pureness from kleças' II, 188, 9 f.

व्याकरण II, 19, 8 with note.

व्याक्षिप्त = lat. *occupatus*, Germ. *in Anspruch genommen* I, 281, 6.

व्याक्षेप 'absence of mind owing to its being occupied by something else. I, 213, 8.

व्यापद्यते 'to die with anger' I, 286, 5.

व्युत्तिष्ठते 1. with प्रतिसंलयनात् 'to come back from *dhyāna*' in the *cliché* of the preaching Buddha I, 242, 12 etc., also II, 69, 2 and 6; 2. 'to rise (from illness)' II, 87, 11; 3. 'to get up (for a journey)' II, 103, 9. 104, 6.

व्युपशमन = Pāli *vūpasamanaṁ* II, 114, 12.

व्रतप्रदेशाः. The five — II, 27, 4.

शक्नाति I, 290 n. 5.

शङ्खशिला (a kind of precious stone) I, 184, 5. 201, 3. 8. 15. 202, 5. 205, 3.

शतसहस्र instead of शतसाहस्र I, 32, 5. and cp. Add. and Corr. *supra*, p. 207.

शब्द (of the neuter gender) I, 3, 14.

शरण = 'house' in the formula शरणपृष्ठ- (or शरण)मभिरुह्य I, 2, 10. 315, 7. II, 47, 8; cp. Divy. 43, 18.

शैल II, 203, 1; for the rest see अशैल.

श्रद्धादेय II, 86, 4 with note, and cp. Chāndogya Upaniṣad IV, 1, 1, where Boehtlingk has condemned this transmitted form without sufficient reason.

श्रमणोद्देश II, 69, 4–7. 70, 1.

श्राद्ध 'faithful (adherent of the Bauddha dharma)' I, 83, 8. 383, 4 and in the *cliché* description of a pious person I, 2, 6. 136, 2 etc.

श्रावणामुख II, 182, 6, cp. its Tibetan equivalent བསྒྲགས་འདི་གདམས་རྣམས་སུ་.

षड्वर्गिकाः. The — II, 139, 8.

संरञ्जनी कथा I, 229, 2. II, 140, 4.

संराग II, 188, 8 f.

संवर्तनीयं कुशलमूलम् I, 214, 1.

संवर्धयति 'to praise' I, 176, 4.

संव्यवहरति 'to trade' = व्यवहरति I, 204, 11; कुसंव्यवहार 'an unbecoming trade' I, 199, 5.

संशीलिक (ex conject.) II, 150, 1-4 with note.

संसारवैराग्यिकी धर्मदेशना I, 206, 16. 271, 11. II, 84, 8. 162, 9.

संस्यन्दति = Lat. 'congruere' II, 142, 17. 143, 6. 188, 4.

संकटीकृत्य I, 235, 8 with note.

संकोच almost = 'depression of mind, low spirits' II, 174, 4.

संक्लेश II, 188, 9 f.

संग्राम = 'line of battle' I, 56, 5.

सङ्घस्थविर II, 75, 7. 136, 5. 7.

सङ्घाः (plural) I, 50, 7 with note.

सचराचरे लोके I, 158, 9 in a formula which extols Buddha's unique supremacy.

सऽत्वर epithet of अकुशला धर्माः II, 107, 4.

संज्ञपयति II, 3, 2 with note.

सटधारिणः केशरिणः — I, 331, 12.

सत्कायदृष्टि in the *cliché* descriptive of the conversion of an unbeliever I, 85, 10 etc.

सत्त्ववती = आपन्नसत्त्वा 'being with child' I, 218, 12. 276, 11.

सत्त्वस्वापतेय 'living property (cattle and slaves)' I, 139, 7.

सत्योपयाचन = Pāli *saccakiriyā* I, 48, 6. 49, 2.

संतति II, 176, 3; परिपक्व° 177, 1. 203, 3; सुपरिपक्वा बुद्धिसंततिः II, 183, 1.

संतान II, 87, 10 with note.

संद्वेष II, 188, 8 f.

सभागता 'sharing' I, 180, 4.

समनुबद्ध 'close following' I, 49, 6, cp. Divy. 68, 24.

समन्वाहरति 'to bethink (of); to reflect (on)' with gen. or acc. I, 211, 2. 258, 2. 265, 1. II, 66, 9. 129, 12. 138, 13. 139, 3. Note the formula असमन्वाहृत्य श्रावकप्रत्येकबुद्धानां ज्ञानदर्शनं न प्रवर्तते I, 244, 19. II, 159, 13.

समयाचारिका II, 85, 15 with note.

समाधिक, in the old Sanskritized *gāthā* I, 231, 8 = 'with the excess of one year'. I do not agree with Fleet's interpretation J.R.A.S. of 1906 p. 658, n. 1.

समुच्छ्रय 'body' I, 162, 4. 166, 19.

समुद्यन्ते 'they arise' II, 192, 11 and see उद्यता.

समुदाचरति (with acc. and instr.) 'to address somebody by some name'.

समुदानयति 'to collect' I, 199, 13.

समुदानयन 'collection' I, 169, 14.

समुदाहार in अन्तराकथासमुदाहार I, 230, 15; cp. Divy. 143, 15.

समेति = संस्यन्दति II, 142, 17. 143, 6.

संप्रवारयति (cp. Index on Divy.) I, 80, 1.

संबहुल I, 73, 1. 346, 10.

संमोदनी कथा I, 229, 2. II, 140, 4.

संमोह II, 188, 9 f.

सर्वपाषण्डिको यज्ञः I, 2, 6.

सर्वावस्थायां न, a strong negation (Germ. 'durchaus nicht') II, 158, 9.

सांक्लेशिक II, 107, 5.

सामग्री I, 287, 14 and in the *cliché* treating of the inevitable effects of former deeds I, 74, 8 etc.

सामन्तके 'in the environs of' I, 274, 9. Cp. Divy. 34, 18 etc. सामन्तकेन and Lalitav. (ed. Lefm.) 17, 2 सामन्तेन.

साम्प्रेयं भोजनम् I, 255, 1 f. II, 110, 2 with note.

साम्बन्धिक II, 37, 9 with note. 46, 4.

सार्धविहारिन् II, 139, 8.

सालभञ्जिका, a festival, — PW s. v. शालभञ्जिका — I, 302, 6 f. In the parallel place of the Vicitrakarṇikāvadāna (I. O. MS f. 115 v. 4) it is called शालप्रभंजिका.

सालोहित = 'consanguineous' I, 139, 7.

सावदानीं वैशालीं पिण्डाय चरित्वा I, 8, 7.

सावद्यम् I, 136, 4 with note.

सुप्रेमक II, 84, 16.

सुवर्ण in the combination हिरण्यसुवर्ण I, 9, 1. 184, 5. 224, 6. 289, 10. II, 39, 13. 74, 13. 75, 15. Both separated I, 314, 6: प्रयच्छन्ति ..... केचिद्धिरण्यं केचित्सुवर्णम्, and Divy. 574, 21 हिरण्यवर्षम् and सुवर्णवर्षम्; ibid. 116, 23 हिरण्येन वा सुवर्णेन वा (cp. 119, 1). As to हिरण्यसुवर्ण cp. Divy. 258, 26. 291, 9. 323, 13. 17. 430, 14. 565, 18. Feer translates here हिरण्य by 'gold' and सुवर्ण by 'silver', and this is probably right.

सौभाषणिक 'a sayer of beautiful religious sentences' I, 129, 2.

स्तूप (part of a fortification) II, 115, 8.

स्थापयित्वा = Pāli *ṭhapetvā* 'except' II, 111, 8.

स्थामम् (acc. sing.) II, 122, 1. अल्पस्थाम II, 135, 4.

स्थामवत् II, 107, 1.

स्नात्र = स्नान I, 71, 1 (title of avad. nr. *13*). 286, 8 f.

स्पर्शविहारता I, 326, 1. 10. II, 90, 14. 93, 16. Cp. Childers on *phásuviháro*, s. v. *phāsu*.

स्पृक्का (name of a plant with fine flowers) in the *cliché* of celestials visiting the Buddha at night I, 259, 12 etc.

स्फालयति, if not rather स्फारयति I, 339, 9.

स्फुट = व्याप्त I, 79, 14. II, 20, 7. 167, 1. 173, 10 with note.

The participle स्फुरत् occurs I, 171, 9, the absol. स्फारित्वा I, 24, 4.

स्मृत = Pāli *sato* 'conscious' I, 228, 1. II, 197, 13.

स्वस्ति as a noun I, 82, 3 (स्वस्तिः). I, 23, 13 (कुशलस्वस्तिना). Likewise स्वस्तिक्षेमाभ्याम् I, 129, 9. II, 61, 4. 64, 15; cp. Divy. 524, 21.

स्वस्था = स्वास्थ्य I, 30, 2 with note.

स्वाध्यापित I, 287, 8. 13. II, 23, 10. 59, 3. 146, 2. 151, 4.

हन् + परा see पराहत्य.

हम्भो (interjection) II, 202, 1.

हृदिमैत्री I, 79, 14.

हेला (some unknown kind of vessel) I, 224, 6; Feer translates it «bassin».

हैरण्यिक goldsmith I, 199, 1 f.

BIBLIOTHECA BUDDHICA.

СОБРАНІЕ БУДДІЙСКИХЪ ТЕКСТОВЪ,

ИЗДАВАЕМЫХЪ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІЕЮ НАУКЪ

ПОДЪ РЕДАКЦІЕЮ АКАДЕМИКА С. Ѳ. ОЛЬДЕНБУРГА.

Изданы: Publiés:

I. Çikṣāsamuccaya. Ed. C. Bendall. I—IV Fsc.

II. Rāṣṭrapālaparipṛcchā. Publ. par L. Finot. I Fsc.

III. Avadānaçataka. Ed. J. S. Speyer. Vol. I (I—IV Fsc.). Vol. II (Fsc. I—IV).

IV. Madhyamakavṛtti. Publ. par L. de la Vallée Poussin. Fsc. I—VI.

V. Сборникъ 300 Бурхановъ. Изд. С. Ѳ. Ольденбургъ. Ч. I.

VI. А. Грюнведель. Описаніе буддійскаго собранія кн. Э. Э. Ухтомскаго. I—II Fsc.

VIII. Nyāyabindu и Nyāyabinduṭīkā (тибетскій переводъ). Изд. Ѳ. И. Щербатской. Fsc. I—II.

IX. Madhyamakāvatāra par Candrakīrti (traduction tibétaine). Publ. par L. de la Vallée Poussin. Fsc. I—III.

X. Saddharmapuṇḍarīka. Ed. by Prof. H. Kern and Prof. Bunyiu Nanjio. Fsc. I—II.

XI. Nyāyabinduṭīkāṭippaṇī толкованіе на сочиненіе Дармоттары Nyāyabinduṭīkā. Санскритскій текстъ съ примѣчаніями издалъ Ѳ. И. Щербатской. 1 Fsc.

Печатаются: Sous presse:

IV. Madhyamakavṛtti. Publ. par L. de la Vallée Poussin. Fsc. VII.

VII. Nyāyabindu и Nyāyabinduṭīkā (санскритскій текстъ). Изд. Ѳ. И. Щербатской. Fsc. I.

VIII. Nyāyabindu и Nyāyabinduṭīkā (тибетскій переводъ). Изд. Ѳ. И. Щербатской. Fsc. III.

IX. Madhyamakāvatāra (traduction tibétaine). Publ. par L. de la Vallée Poussin. Fsc. IV.

X. Saddharmapuṇḍarīka. Ed. by Prof. H. Kern and Prof. Bunyu Nanjio. Fsc. III.

XII. Tiṡіаствуштік (Diçasvāstik), ein buddhistisches Sūtra in uigurischer Sprache. I. Textausgabe und Uebersetzung von W. Radloff. II. Analyse der Brāhmīglossen von Baron A. von Staël-Holstein.

Abhisamayālaṃkāraprajñāpāramitopadeçaçāstra (санскритскій и тибетскій тексты). Изд. Ѳ. И. Щербатской. Fsc. I.

Mahāvyutpatti съ указателемъ. Изд. И. П. Минаевъ и Н. Д. Мироновъ. Fsc. I.

Приготовляются къ печати: En préparation:

Karuṇāpuṇḍarīka. Ed. by C. M. Ridding.

Pañcaviṃçatisāhasrikāprajñāpāramitāsūtra. Изд. Ѳ. И. Щербатской и Б. Б. Барадинъ.

Amarakoça (тибетскій переводъ). Изд. Ѳ. И. Щербатской и Н. Д. Мироновъ.

Kālacakratantra. Ed. Prof. A. Grünwedel.

Sādhanamālā. Изд. С. Ѳ. Ольденбургъ.

Saddharmalaṅkāvatāra. Изд. Ѳ. И. Щербатской.

Pañcarakṣā. Изд. С. Ѳ. Ольденбургъ.

Çālistambasūtra (санскритскій и тибетскій тексты). Изд. L. de la Vallée Poussin.